

Lund

Nationaløkonomisk Tidsskrift,

Maanedsskrift

for

Samfundsspørgsmaal, Økonomi og Handel.

Udgivet af

V. Falbe Hansen og Will. Scharling.

Femtende Bind.

Kjøbenhavn.

P. G. Philipsens Forlag.

1880.

Bianco Luno: Kgl. Hof-Bogtrykkeri

AUG 14 1882

Norli

Indhold.

Første—andet Hefte.	Side
Nogle af Økonomiens Grundbegreber. I. Kapitalen. Af Prof. Dr. Will. Scharling	1.
Om Varetagelsen af de økonomiske Interesser. I. Økonomiske Regeringsautoriteter. Af Aleksis Petersen	47.
Om Oprettelsen af et dansk Handelskammer. Af Grosserer C. Hage	65.
Den første Roesukkerfabrik i Danmark. Af L. V. Scheel	87.
Anmeldelse (Erslev: Konge og Lensmand)	97.
Ny udenlandsk Literatur (Annuaire statistique de la Norvège; Leffler: Schwedische Zettelbanken)	101.
Smaa Meddelelser (Øresparekasser; Nekrolog: Michel Chevalier, Léonce de Lavergne, Wappäus, Rampal, Feer-Herzog)	102.
Bibliografi	107.

Tredje—fjerde Hefte.	
Den katolske Kirke og det sociale Spørgsmaal. I—II. Af Prof. Dr. Fr. Nielsen	109.
Varetagelsen af de økonomiske Interesser. II. Handelskamre (England, Frankrig, Tyskland). Af Aleksis Petersen	133.
Hypothek-Forsikring. Af Prof. Dr. Will. Scharling	181.
Toldloven og den danske Industri (Prof. Falbe Hansen i Danm. Statist.)	200.
Nationalekonomisk Forening (Diskussion om Hypothek-Forsikring)	203.
Ny udenlandsk Literatur (Bøger af Menier, Laveleye, Kaufmann, Weigert, Markus, Barth, Oechelhäuser, Grothe, Goldschmidt, Mor. Meyer, Schulze, Morsbach, Huber-Liebenau, Pechar, Arndt, Kardorff, Jäger, Staub, Holtzendorf m. fl.)	211.
Smaa Meddelelser (Landbrugs-Statistik; Københavns Indbyggertal; den engelske Ølindustri; Staalpenneindustrien; Tysklands Flod- og Kanalfæaede; Damerne og Statistiken; tysk national-økonomisk Kongres; preuss. stat. Bureaus Bibliothek; Nekrolog: Flicker, Oppenheim)	222.
Bibliografi	235.

Femte Hefte.

Side

Den katholske Kirke og det sociale Spørgsmaal. III. Af Prof. Dr. Fr. Nielsen	237.
Ejendom og Samfund. Af Dr. phil. Cl. Wilkens	254.
«Praktisk Nationaløkonomi» contra «Videnskabelig Nationaløkonomi». (Prof. Bonamy Price)	274.
St. Gotthard-Dønen. Af A. Levy	295.
Den statsvidenskabelige Skole i Paris	309.
Nationalekonomisk Forening	314.
Ny udenlandsk Literatur (Skogsväsendet i Sverige, Westmann: Lagor ang. Inkomstskatt, Nationalek. Fören.s Förhandl.) . . .	315.
Bibliografi	316.

Sjette Hefte.

Sverigs private Seddelbanker I—II. Af cand. jur. J. Heckscher	317.
Kornproduktionen og Kornhandelen i Amerika og Evropa. Eft. F. Kapp og F. X. von Neumann-Spallart :	339.
Folketællingen i Danmark d. 1ste Februar 1880	361.
Norges Udenrigshandel i 1879	367.
Ny udenlandsk Literatur (Birnbäum: Tagesfragen; Prince-Smith's Schriften; Oppenheim: Gewerbefreiheit; Fougèrousse: Patrons et ouvriers de Paris; Passy og Rabany: l'enseigñem d'ec. pol.; Ivar Blå: Sista Krisen)	371.
Smaa Meddelelser (Hvad er London? Papir, Bøger og Aviser i England; Nekrolog: Hipp. Passy)	378.
Bibliografi	384.

Nogle af Økonomiens Grundbegreber.

Af Prof. Dr. Will. Scharling.

Som det erkjendes fra flere Sider, har en væsenlig Grund til de forholdsvis smaa Fremskridt, som den økonomiske Videnskab i sin Helhed har gjort siden den første Grundlæggelse af dens Systematik, været den Mangel paa Skarphed, hvormed flere af dens vigtigste Begreber ere blevne fastsatte og fastholdte i de videnskabelige Undersøgelser og den videnskabelige Debat. En forholdsvis altfor stor Del af denne sidste har i Virkeligheden haft sin Grund deri, at de forskjellige Forfattere ikke tilstrækkelig have forstaaet hinanden, idet de hver især ere gaaede ud fra sin Opfattelse af et eller andet økonomisk Begreb, have forudsat, at den anden Part har taget Ordet i samme Betydning, og derfor lagt en Mening ind i Modpartens Ord, som denne ikke selv har tillagt dem, uden at det altid er bleven ham klart, at der saaledes er en Misopfattelse af hans Ord tilstede. Ondet forværres ikke sjældent derved, at den enkelte Forfatter ikke altid selv fastholder sin bestemte Betydning af det paagjældende Begreb, men snart giver det en særlig Bibetydning, snart falder over i den Betydning, der almindeligst tillægges

Ordet. Allerede Rossi har fremhævet den uheldige Stilling, som Økonomien havde faaet ved at maatte akceptere en hel i det almindelige, daglige Sprog optagen, økonomisk Nomenklatur, hvis Udtryk gik ind i Videnskaben med al den Flertydighed, den Ubestemthed i Opfattelsen og den Mangel paa Begrænsning, som karakteriserer den daglige Talen og dér ikke volder noget Bryderi, fordi Enhver nærmere forklarer sin Mening ved ethvert særligt Fænomen, men som medfører stort Besvær ved den videnskabelige Udvikling og Fremstilling af en Theori. Overfor flere af de allervigtigste og hyppigst forekommende Begreber, saasom Kapital, Arbejds løn, Værdi m. fl. stilles man derfor i den Nødvendighed at maatte give dem en mere begrænset Betydning, end den altfor vide og slappe dagligdags Brug tillægger dem og præcisere dem saaledes, at de virkelig betegne det, som Økonomerne have for Øje ved at betjene sig af disse Udtryk. Men dette medfører atter med Nødvendighed, at man maa agte vel paa, at Ordet aldrig bruges i den almindeligere, slappere Betydning; og dog er man stedse udsat for, at Læserne opfatte Ordet i denne mere gjængse Betydning, navnlig hvor disse Udtryk forekomme, ikke i systematiske Haandbøger, hvor den fornødne Forklaring altid kan forudskikkes, men i spredte Opsatser, Tidsskrifts- og Dagblads-Artikler, i hvilke man ikke saaledes stadig kan ledsage de hyppigst forekommende Begreber med forklarende Noter eller paranthetiske Reservationer. Dersom der nu endda fandtes en almindelig videnskabelig Sprogbrug, saa at man kunde nøjes med at henvise til denne og i alt Fald forudsætte, at økonomisk dannede Læsere vilde kjende og forstaa denne, vilde Forholdet lettes endel; men det forværres tvertimod netop

derved, at oftest næsten hver enkelt Forfatter mener at turde og burde gaa ud fra sin særlige Opfattelse, som selvfølgelig ikke kan være præsent for den store Mængde af Læserne. Kunde det derfor lykkes at fastslaa en bestemt videnskabelig Betydning af de vigtigste Grundbegreber, hvorfra enhver Forfatter uden videre turde gaa ud, vilde dette bidrage til at fjerne en stor Mængde ukorrekte Opfattelser eller ligefremme Misforstaaelser og dermed fjerne endel ikke blot overflødig, men i sig selv endog skadelig Debat, — skadelig, fordi den «til ingen Nytte trætter begavede Mænd, som kunde gjøre en bedre Brug af deres Evner, og endog fører til at nedsætte Videnskaben i deres Øjne, som kun følge dens Forhandlinger i Afstand.»

Det vilde nu være altfor sangvinsk at vente, at der, i alt Fald i en nogenlunde nær Fremtid, skulde kunne opnaaes almindelig Enighed om Begrebsbestemmelser, der gav de vigtigste Begreber af den her omhandlede Art en særlig videnskabelig Betydning og udelukkede enhver Misforstaaelse af de Theorier, der fremsættes om det ene eller det andet af dem, saa vel som af de lejlighedsvis fremkommende Udtalelser, i hvilke slige Begreber benyttes. Men meget vilde allerede være vundet, naar der opnaaedes en saadan Overensstemmelse i Grundopfattelsen af de paagjældende Udtryks Betydning, at de væsenligste Tvetydigheder og de deraf udspringende Misforstaaelser fjernedes. Den følgende Undersøgelse vil indirekte vise, hvor overordenligt forskjelligt et Omfang der kan tillægges saadanne økonomiske Begreber, og at Udtalelser, der af Alle vilde erkjendes at være korrekte, naar de indskrænkes til at gjælde den Gjenstand, som Ordet i dets snævrere Betydning betegner, kunne blive

ligefrem monstreuse, naar de opfattes som gjældende de Gjenstande, der falde ind under det samme Begreb i den videste Betydning, der kan tillægges det — og som da navnlig den daglige Tale er tilbøjelig til at tillægge det. Det vil saaledes let ses, hvilken stor Forskjel det gjør, om man t. Ex. under Begrebet Kapital indbefatter udyrkede Jorder og andre Naturkræfter saa vel som menneskelige Talenter og anden medfødt Begavelse eller erhvervede Evner — eller om man udelukker disse Gjenstande derfra. Hvor forskjellig Opfattelsen er, fremgaar af følgende Redegjørelse, som skyldes Mr. Donisthorpe (jfr. Bonamy Price: Chapters on Practical Polit. Econ. S. 105 ff.): «Bør Jorder og Arbejdere henføres under Begrebet Kapital? Hertil ere fire Svar logisk mulige — og kun fire: Jorder, men ikke Arbejdere — Arbejdere, men ikke Jorder — hverken det Ene eller det Andet — og endelig: begge Dele. Saa vidt gaar den beklagelige Tilstand af Anarki, der hersker paa dette Omraade, at man kan paavise Repræsentanter for alle fire Besvarelser. Mr. Macdonnell henregner Jorder, men ikke Arbejdere, til Kapital, Ad. Smith Arbejdere (o: den erhvervede Arbejdsevne), men ikke Jord, Mac Culloch begge Dele og Stuart Mill ingen af dem.» I saadanne Hovedspørgsmaal burde man vistnok kunne komme til større Overensstemmelse i Opfattelsen, og det er i alt Fald Umagen værd at forsøge paa at tilvejebringe Grundlaget for en saadan ved en mere kritisk Undersøgelse af slige Grundbegreber, end der hidtil er bleven dem til Del i vor Literatur. Nærværende Forf. agter derfor efter Tid og Lejlighed at gjøre et saadant Forsøg med nogle af de vigtigere økonomiske Begreber og idet han henviser til det alt i dette Tidsskrifts 1ste Bind fremsatte Forsøg paa at bestemme Begrebet Driftsgevinst, gjøres

her endvidere et lignende Forsøg med et af de vigtigste og hyppigst forekommende Begreber: Kapital. Ved disse Undersøgelser vil der da mindre blive lagt Vind paa at give en omfattende eller endog udtømmende Kritik af andre Forfatteres Begrebsbestemmelser, da denne negative Side af Undersøgelsen maa antages at frembyde ringere Interesse for Tidsskriftets Læsere; Hovedopgaven vil være at søge den positive Bestemmelse af det paagjældende Begreb, som en skarp Fastholden af Ordets Grundbetydning i Forbindelse med et bestemt Hensyn til at give det systematisk Brugbarhed formentlig maa føre til. Thi saa meget staar fast, at de økonomiske Begreber savne al systematisk Brugbarhed, naar der gives dem et saadant Omfang, at de omfatte aldeles heterogene Gjenstande, der savne en fælles Grundejendommelighed; den første Betingelse for, at et Ord kan bruges som videnskabeligt Grundbegreb, er derfor den, at det maa begrænses til kun at omfatte Gjenstande, der have en saadan fælles Ejendommelighed, at der kan udsiges Noget om dem i Fællesskab. Kun under denne Forudsætning kan der opstilles særegne Theorier om de paagjældende Gjenstande — og det er i dette Øjemed, at man overhovedet søger at opstille systematiske Grundbegreber, for ved en kort og træffende Betegnelse at spare sig idelige Forklaringer og Restriktioner eller lange Opramsninger af alle de Gjenstande, man har for Øje, og dermed trættende Gjen-tagelser.

Sluttelig bringes endnu i Erindring, at de her berørte Undersøgelser, hvor megen Betydning de end have for Videnskaben og hvor meget de end kunne bidrage til dens Fremme, dog væsenlig ere af finansiell Natur, og at derfor Uenighed om det Omfang, der bør tillægges de

omspurgte Begreber, ingenlunde med Nødvendighed medfører eller forudsætter Uenighed i de Realitetsundersøgelser, der knytte sig hertil. Men paa den anden Side er det netop den uheldige Følge af Mangel paa Overensstemmelse i denne formelle Fastsettelse af Begreberne, at det faar Udseende af, at der er en Forskjel i Opfattelsen af Forholdets Realitet, som ikke i Virkeligheden er tilstede.

I. Kapital.

Et sikkert Udgangspunkt for Fastsettelsen af Kapitalens Begreb vil formentlig vindes ved at gaa ud fra, at Kapital er Betegnelsen for en Faktor i Produktionen, hvis Tilstedeværelse eller Ikke-Tilstedeværelse saa vel som dens Tilstedeværelse i større eller mindre Omfang øver Indflydelse paa selve Produktionens Omfang; thi herom vil der utvivlsomt herske fuld Enighed blandt Alle. De økonomiske Undersøgelser, der angaa Kapitalen, gaa jo netop ud paa at udfinde og paavise, hvilken Indflydelse dels denne Faktors Tilstedeværelse overhovedet øver paa Produktionens Standpunkt, dels en Formindskelse eller Forøgelse af dens Mængde øver paa Produktionens Omfang og fortsatte Udvikling. For med Sikkerhed at kunne gennemføre disse Undersøgelser vil det da først og fremmest være nødvendigt, at denne Faktor holdes ude fra andre Faktorer, der ligeledes øve en væsenlig Indflydelse paa Produktionens Standpunkt og Omfang, men som i en eller anden væsenlig Henseende adskille sig fra denne. Økonomerne sondre derfor ogsaa almindeligt imellem Naturkræfterne, den menneskelige Arbejdskraft og Kapitalen; men denne Sondring gennemføres ikke altid tilstrækkelig skarpt og bestemt. Stundom opstilles disse

tre Faktorer som ganske sideordnede; men det bør fastholdes, at dette ikke er Tilfældet, thi Kapitalen savner den Selvvirken, som udmærker de to andre Faktorer, der derfor fremtræde som de egenlige Grundkræfter i Produktionen. Uden Naturkræfternes Medvirkning og Naturgjenstandene som Gjenstand for Bearbejdelse kunne vel de menneskelige Kræfter Intet frembringe, og omvendt kan der først ved Menneskets Fremtræden og Indgriben i Naturens Virksomhed blive Tale om en egenlig økonomisk Produktion, om den Produktion, som bliver Gjenstand for Økonomiens Undersøgelser. Men paa den anden Side ere disse to Grundkræfter ogsaa i og for sig tilstrækkelige til en økonomisk Produktion, og der har nødvendigvis været en Tid, da der ingen Kapital fandtes, om det end nu er vanskeligt at forestille sig en saadan Tilstand og om end de væsenligste økonomiske Fænomener først fremkomme, hvor der er i alt Fald et Minimum af Kapital tilstede. Fastholdes dette, fremtræder Kapitalen naturligen som et Produkt af den økonomiske Virksomhed, og dermed er da Grundsynet paa den givet saa vel som Nødvendigheden af at holde Kapitalen bestemt ude fra saa vel Arbejdskraften som Naturkræfterne, hvad der da ogsaa er den første Betingelse for at kunne tilfulde belyse den Betydning, enhver af disse Faktorer har for Produktionen.

Naar man desuagtet ingenlunde altid har iagttaget dette, men givet Ordet Kapital et saa vidt Omfang, at derunder falder baade menneskelige Evner og Naturgjenstande, maa Grunden hertil navnlig søges paa den ene Side i Tilbøjeligheden til at overføre et Navn og Begreb paa Forhold, som i en vis Henseende frembyde Lighed med den omspurgte Gjenstand, paa den anden Side deri,

at Ordet Kapital slaas sammen og forvexles med andre Ord, der antages enstydige dermed uden ganske at være det. I førstnævnte Henseende maa saaledes erindres om den meget hyppige overførte Brug af Ordet Kapital i daglig Tale; Arbejderen siger om sine kraftige, øvede Arme: «det er min Kapital», og den dannede og vel oplærte Mand siger om sine møjsommeligt samlede Kundskaber: «Det er min Kapital». I første Tilfælde vilde der dog formentlig let opnaaes Enighed om, at det paa ingen Maade gaar an for Alvor at bruge Ordet Kapital om den medfødte Styrke eller den ved Routine og den blotte Brug af Kræfterne opnaaede Øvelse; i sidste Tilfælde derimod ville Mange gjøre gjældende, at der her er et med Kapitalopsamling aldeles analogt Moment tilstede, ja, at denne Uddannelse, denne Erhvervelse af Kundskaber eller særlige Færdigheder tilmed kun er bleven mulig ved Forbrug af Kapital og altsaa netop træder i dennes Sted. Skjønt det nu er ganske sandt, at den saaledes under og ved et Kapitalforbrug erhvervede Uddannelse træder i Stedet for den forbrugte Kapital og saaledes holder Samfundet skadesløst for det skete Forbrug, er det ligesaa sikkert, at en Gjenstand, der træder i Stedet for en anden og erstatter den, derfor ingenlunde er denne Gjenstand; Kundskaberne, den erhvervede Dygtighed yder Erstatning, maaske endog rigelig Erstatning, for den forbrugte Kapital, men dermed er det ikke givet, at den er Kapital. Hertil vilde udfordres, at den kunde udføre de Funktioner, som ere karakteristiske for Kapitalen; men dette er ingenlunde Tilfældet: hvor der netop haves Brug for Kapital, kunne Kundskaber og Færdigheder paa ingen Maade udfylde denne Plads, og det Forhold, hvori Samfundet forbruger Kapital for at

skaffe sig dygtige og vel uddannede Arbejdskræfter, fortjener lige saa fuldt Opmærksomhed, som det Forhold, hvori Kapital fortæres af Lediggjængere eller opsluges af unyttige Luxusproduktioner. Der kan lige saa vel i hint Tilfælde som i dette være Tale om et Misforhold, om et altfor stort Kapitalforbrug, hvorunder Samfundet kommer til at lide, selv om den stedfundne Anvendelse i og for sig er fortræffelig og har forskaffet Samfundet en Arbejds-kraft, som til andre Tider vil være af den største Betydning for samme. En Fremstilling, der vil gjøre Rede for den Rolle, som paa den ene Side den menneskelige Arbejds-kraft i dens forskellige Skikkelser, paa den anden Side Kapitalen spiller i Produktionen og den hele økonomiske Virksomhed, maa nødvendig henføre den aandelige Uddannelse under hint Begreb, ikke under dette. Hvor mange Lighedspunkter der derfor end kan udpeges imellem Kapitalen og den aandelige Skat af Kundskaber og Færdigheder, bliver det dog altid misvisende at betegne denne sidste som immateriel Kapital og dermed opføre den som en særlig Underafdeling af Kapitalen. Vil man tænke sig en sammenlignende statistisk Opgjørelse af to Samfunds Produktionsfaktorer, vilde det være i højeste Grad ukorrekt at opføre den ene Befolknings større Udvikling og højere Grad af økonomisk Dygtighed paa dens Kapitalmængdes Konto, og vil man analysere den økonomiske Virkning af Kapital eller Mangel paa Kapital, maa man visselig ikke herunder medtage den Indflydelse, som Arbejderbefolkningens Evner, Færdigheder og tekniske Udvikling kan øve. Beskyttelsessystemet gjør sig saaledes skyldig i denne Forvexling, naar den mener at berige Landet ved at lede Kræfterne hen i en Retning, hvor de udrette mindre, frembringe mindre

Kapital, end de ellers vilde kunne gjøre, men samtidigt opnaa en særlig Uddannelse, som de ellers ikke vilde faa. Her bliver det netop at fastholde, at der overfor denne Udvikling af Kræfterne staar et Tab af Kapital, og det bliver da altid et faktisk Spørgsmaal, om hin Udvikling er denne Pris værd; men fuldstændig urigtigt vil det være at paastaa, at Landets Forhold og Tilstande ere uforandrede, og at det fremdeles har netop lige saa megen Kapital som før. Begrebet «immateriel Kapital» som Betegnelse for en Skat af aandelig Begavelse eller legemlige Færdigheder tjener kun til at tilsløre denne Forvexling.

Paa lignende Maade vil et saadant videre Begreb af Kapital, hvorefter ogsaa aandelige Færdigheder og opsamlede Kundskaber henføres derunder, bevirke, at flere af de Læresætninger, som opstilles om Kapitalen og dens Rolle i Produktionen, blive enten intetsigende eller misvisende. Dette gjælder saaledes om den særlig af Stuart Mill gennemførte Paavisning af, at — paa et givet Udviklingstrin — Industriens Omfang afhænger af og bestemmes ved Kapitalmængden, saa at en Udvidelse af hin altid kræver en forudgaaende Forøgelse af denne. Det var Miskjendelsen heraf, som i forrige og tildels endnu i dette Aarhundrede saa ofte bragte Regeringerne til at tro, at de kunde skabe nye Industrigrene blot ved at indkalde dertil uddannede Personer, medens Oprettelsen af saadanne nye Forretninger kun kunde ske ved at drage Kapital fra andre Virksomheder, der alt vare i god Gang. Hele denne i sig selv rigtige Paavisning bliver fuldstændig misvisende, dersom de indkaldte Personers Kundskaber og Forretningsdygtighed i sig selv var Kapital; i saa Fald vilde jo Regeringerne være berettigede til at formene, at Landets Kapitalmængde herved var bleven saaledes for-

øget, at en Udvidelse af Industrien blot herved var mulig. Den Sammenstilling af personlige Evner og Færdigheder med Kapital, som tilsigtes ved Betegnelsen «immateriel Kapital», vil saaledes paa flere Punkter kun bidrage til at forvirre og fremkalde urigtige Forestillinger. Fastholder man, som de Fleste gjøre, at Kapital er et af Arbejdets Hjælpemidler, bliver det særlig paafaldende urigtigt at henføre selve Arbejdskraften i visse af dens Former under de Midler, der understøtte Arbejdskraften. *) Da det nu tilmed neppe vil kunne paavises, at Begrebet «immateriel Kapital» har nogensomhelst systematisk Betydning, eller at der i nogen anden Retning vindes Noget ved at opstille dette Begreb, vil det utvivlsomt være rigtigst helt at bortkaste det. Alt, hvad der vilde opnaaes ved at fastholde Begrebet immateriel Kapital, vilde være, at det, der ellers simpelthen kunde betegnes blot som «Kapitalen», nu maa betegnes som «den materielle Kapital». Og da det vil falde vanskeligt at paapege Læresætninger, som

*) Nogle Forfattere gaa saa vidt, at de henføre ikke blot den særligt uddannede Arbejdskraft, men selve Arbejderne som Gjenstande, hvori den forbrugte Kapital er gaaet over, under Kapital. Saaledes siger Mac Culloch, at «Mennesket er ligesaa godt som nogen af de ved hans Virksomhed tilvejebragte Maskiner et Produkt af Arbejde», og at «Mennesket er den vigtigste af alle Maskiner». Det er vanskeligt at se, hvad der vindes ved at fastholde en saadan Overførelse af Begreber; derimod er det let at se, at der i videnskabelig Henseende kun kan tabes ved en saadan Sammenblanding af aldeles heterogene Gjenstande under samme Begreb. Konsekvensen synes kun at blive den, at Arbejderne ere et af de «Redskaber», som Kapitalen benytter i sin økonomiske Virksomhed. Overfor denne Opfattelse gjør Bonamy Price imidlertid med Feje gjældende, at, hvis Arbejderne ere Kapital, ere de ogsaa eo ipso Kapitalister, og selve den Sondring, som netop skulde synes at maatte komme stærkt frem imellem Kapitalister og Arbejdere, falder saaledes bort som intetsigende.

omfatte og gjælde om begge Dele, vil der ikke i Virkeligheden være vundet Andet ved hin Betegnelse end den lidet logiske Inddeling, at man først opstiller Arbejdskraft og Kapital som to sideordnede Faktorer og derefter henfører en enkelt Gren af den første under den sidste.

Ligesom det saaledes har en ikke ringe systematisk Betydning, at der sondres skarpt imellem Arbejdskraft og Kapital, er det i sig selv ubetinget rigtigt, om det end maaske ikke har fuldt saa stor Betydning, at sonde bestemt imellem Naturrigdomme og Kapital. For det Første er dette en simpel logisk Fordring, naar man, som det almindelig sker, fremhæver den menneskelige Arbejdskraft, Naturen og Kapitalen som de tre Hoved-Faktorer i Produktionen, og Iagttagelsen af Logikens Fordringer er altid til Gavn for den videnskabelige Fremstilling. Men dernæst har en saadan bestemt Sondring ogsaa sin reelle Betydning. Det er jo netop for en Del Opgaven at paa-vise, at Opsamling af Kapital kan yde Erstatning for de Savn, som en fattigere Natur lader Befolkningen i nogle Lande føle fremfor Beboerne af andre Lande. Men derhos har det sin Betydning at fastholde, at der altid og overalt kræves menneskelig Virksomhed for at skaffe Mennesket Raadighed over Naturens Frembringelser, selv hvor disse synes mest umiddelbart tilgængelige. Selv hvor Træer og Buske byde Frugter og Bær i Overflodighed, kræver disses Indsamling dog altid en større eller mindre Anstrengelse, og de kunne derfor ordenligvis heller ikke betragtes som værende til umiddelbar Disposition, før en saadan Indsamling har fundet Sted. At det saaledes overalt først er Arbejdet, den bevidste Virksomhed for at skaffe Midler til Fornødenhedernes Tilfredsstillelse, der muliggjør det umiddelbare Forbrug og Nyden,

er det godt at fastholde, og dette sker, idet man bestemt sonderer imellem Naturrigdomme og Kapital. Naar man langt fra altid iagttager dette, men tvertimod ikke sjældent har strakt Begrebet Kapital saa vidt, at det kommer til at omfatte ogsaa Naturkræfter og Naturprodukter, har dette sikkert for en Del netop sin Grund i en Sammenblanding af Ordene Kapital og Rigdomme. Fordi Kapitalen er en Rigdom, er det langt fra sagt, at al Rigdom ogsaa bør betegnes som Kapital; tvertimod tyder allerede Ordet: Kapital-Rigdom paa, at Kapitalen kun er én Gren af de Rigdomme, hvorover et Land raader. Ogsaa her gjælder det, og i endnu højere Grad end om de erhvervede Færdigheder, at mange af disse naturlige Rigdomme synes at frembyde stor Lighed med Kapital og at være væsenlig ensartede hermed; men om det end maa indrømmes, at Forskjellen her er langt mindre fremtrædende og at der her sjældnere vil afstedkommes ligefrem Forvirring eller Misvisning ved at inddrage de endnu ikke ved menneskelig Virksomhed tilgængeliggjorte Naturrigdomme under Betegnelsen Kapital, saa maa det dog ogsaa her siges, at det, der er det egentlig Væsenlige i Kapitalen, dog mangler, og at en saa vid Benyttelse af Ordet Kapital ikke medfører nogensomhelst Fordel, men derimod den Ulempe, at det ofte bliver usikkert, hvad der menes, hvor der tales om Kapital. En Sammenblanding af Naturrigdomme og Kapital ligger her ganske vist saa meget nærmere, som det ofte er ganske de samme Gjenstande, der, tilsyneladende uforandrede, fremtræde først som Naturrigdomme, siden som Kapital, idet den Bearbejdelse, som gjør dem til Kapital, ikke underkaster dem nogen væsenlig Forandring, saasom naar Kul brydes af et Stenkulsleje eller Metaller fremdrages af

Minerne eller Træer fældes. Det ligger da her ganske vist nær at betragte de mægtige Forraad af Stenkul, som endnu findes lagrede i Englands Kulminer, som en uhyre Kapital, dette Land har til sin Raadighed lige saa fuldt som de alt udgravede og oplagrede Forraad af Kul; men Forskjellen imellem, om disse Forraad alt som en Følge af forudgaaet menneskelig Virksomhed ere bragte for Dagens Lys og dermed gjorde umiddelbart tilgængelige til Brug, eller om der først maa finde et saadant menneskeligt Arbejde Sted for at gjøre dem brugelige, er dog iøjnefaldende. Er det end kun en temmelig ringe og næsten forsvindende Forskjel, hvor Talen er om de Kul, hvortil der alt er gravet Gange, saa at de ere umiddelbart tilgængelige for Arbejderne, der skulle udhugge dem, saa er Forskjellen desto mere fremtrædende med Hensyn til de dybere liggende Lag, til hvilke endnu ingen Skakt er aabnet; og medens Forskjellen imellem disse to Kullag indbyrdes kun er en Gradsforskjel, er det en bestemt Væsensforskjel, der skiller dem begge fra de alt opdyngede Forraad. Det er den samme Forskjel, som overhovedet gjør sig gjældende, hvor Spørgsmaalet er om, hvad der udfordres for, at Noget kan kaldes et økonomisk Produkt, d. v. s. et Produkt af den menneskelige Virksomhed. Det kommer nemlig i denne Henseende aldeles ikke an paa, hvor stor en Del hver af de samvirkende Kræfter, Arbejdet og Naturen, har haft i det ved fælles Samvirken frembragte Resultat. Fastholdes ikke dette, vil man komme til aldeles umulige Grænsebestemmelser, — umulige, fordi de bero paa en Gradsforskjel, hvor Gradationerne ere saa at sige umærkelige. At den tilhuggede Bjælke er et Produkt af Skovhuggerens Virksomhed, betvivler Ingen; men hvor er det Punkt, da den begynder

at være Bjælke og ophører at være simpelthen et fældet Træ? Eller hvor kan Grænsen drages imellem Kornhøst, Vinhøst, Frugthøst af kultiverede Træer og den simple Bærplukning i Skoven? Saasnart de ved Naturens egne Kræfter frembragte Produkter ved Menneskets Virksomhed ere blevne gjorte tilgængelige for Mennesker, bragte indenfor disses Raadighed, fremtræde de som Arbejdsresultater, hvor ringe end den hertil udfoldede Virksomhed er i Forhold til, hvad Naturen har udrettet; og omvendt er det ogsaa først ved denne Virksomhed, at de gaa over fra at være rene Naturgjenstande til at blive Resultater af en økonomisk Produktion. Denne samme Adskillelse bliver derfor ogsaa bestemmende, hvor det gjælder om at sondre imellem et Lands naturlige Rigdomme og dets Kapital. Fiskene, der svømme i den aabne Sø, ere ingen Kapital, men en naturlig Rigdom, hvortil det paagjældende Land har Adgang; men ethvert Forraad af fangede Fiske er Kapital. At der stundom faktisk ikke er nogen paaviselig Forskjel imellem den Nytte, som visse Kapitalgjenstande, og den, som tilsvarende Naturrigdomme yde, og at disse derfor stundom helt kunne gjøre hine overflødige, kan i saa Henseende ikke komme i Betragtning: en kunstig anlagt Kanal er lige saa fuldt Kapital som en Chaussé eller en Jernbane; men fordi en sejlbar Flod gjør netop den samme Nytte som en Kanal — eller hyppigt endog mere —, er det ikke sagt, at det vil være rigtigt at karakterisere den som Kapital. Er end en Henføren af saadanne Naturrigdomme under Begrebet Kapital i sig selv mindre betænkelig, er dog paa den anden Side Hævdelsen af Forskjellen ikke uden Betydning: Netop dette, at i nogle Lande Naturen selv har ydet, hvad der andet Steds maa tilvejebringes

med store Anstrengelser, — netop dette, at omvendt Arbejdet kan erstatte et Land Savnet af de naturlige Rigdomme, som andre, lykkeligere Lande ere udrustede med, har det sin Betydning at se klart. Og overhovedet maa det stedse erindres, at alle Undersøgelser angaaende Kapital netop have til Øjemed at konstatere, hvilken Betydning det har, at Mennesket samler Forraad af forskjellig Art, og hvilken Indflydelse der herved kan øves paa den hele økonomiske Udvikling, samt hvilken Indflydelse omvendt en Indskrænkning eller Formindskelse af disse Forraad øver, — og dette Øjemed kan neppe naaes, naar man drager Naturkræfter og Naturrigdomme ind med under Begrebet Kapital. Hvad der her bidrager til at forville Opfattelsen og gjøre den mindre klar over Betydningen af en saadan streng Udsondren af de forskellige økonomiske Faktorer fra hinanden indbyrdes, er den Omstændighed, at det Arbejde, der er blevet anvendt paa at gjøre de paagjældende Naturrigdomme tilgængelige, i adskillige Tilfælde ligesom skjuler sig eller dog undgaar Betragtningen, og at derfor stundom Gjenstande, der almindelig medregnes blandt Kapitalgjenstande, opfattes som umiddelbare Naturfrembringelser. Dette er saaledes t. Ex. Tilfældet med frugtbare Jorder eller med Skove. Om en Skov er frembragt ved Kultur eller er aldeles primitiv, synes ganske ligegyldigt — og i sidste Tilfælde skulde den dog formentlig karakteriseres som en Naturrigdom, i første derimod som en Kapitalgjenstand. Men det overses herved, at Skoven, selv hvor den er et ligefrem Naturprodukt, dog har krævet menneskelig Virksomhed for at blive tilgængelig. En Urskov i en utilgængelig Egn kan ikke med Føje betegnes som en Kapital, der staar til Menneskenes Disposition; staar derimod en saadan primitiv

Skov virkelig til Afbenyttelse, vil det altid skyldes menneskelige Arbejder, Vejanlæg, Borthugning af ellers uigjennemtrængeligt Krat osv. Disse Arbejder udgjøre da i deres Helhed et Kapitalanlæg, paa samme Maade som Boringen af Minegange og Skakter gjør et Bjergværk i dets Helhed til en fast Kapital, selv om de endnu uopgravede Ertser ikke kunne karakteriseres som Kapitalgjenstande. Og paa lignende Maade forholder det sig med Jorder: selv den frugtbareste Jord er ikke en Kapital, saa længe den henligger ubenyttet og foreløbig ubenyttelig; det er først de Arbejder, der bringe Jorden indenfor Menneskers Rækkeevne, samt de Arbejder, der gaa ud paa at opdyrke den, som gjør den til en Kapital. Dette er overhovedet den væsenligste Betydning af en bestemt Sondring imellem naturlige Rigdomme, som et Land besidder, og dets Kapital, at det derved gjøres klarere for Bevidstheden, at, hvor vidt end Naturens Virksomhed gaar, og hvor fuldt færdige Produkter den end formaar at frembringe, disse dog altid kræve nogen, om end tidt en uforholdsmæssig ringe, Anstrengelse fra Menneskenes Side for at tjene dem i deres Virksomhed eller deres Nyden. Stundom er denne Anstrengelse endog saa ringe, at den synes næsten forsvindende; men den udkræves dog i Virkeligheden altid. Hvad der her hævdes, er m. a. O., at kun saadanne Gjenstande kunne kaldes Kapital, der ere tagne i Besiddelse. Den hertil fornødne menneskelige Virksomhed maa altsaa i hvert Tilfælde have fundet Sted. Selv de, der ikke villé erkjende dette, maa dog sikkert indrømme, at Betegnelsen Kapital kun bør anvendes paa saadanne Naturfrembringelser, der maa siges at staa umiddelbart til Raadighed for Menneskene. Men netop fordi der paa den ene Side er saare faa, om nogen,

Naturfrembringelser, som uden nogensomhelst Virksomhed fra Menneskenes Side kan siges at staa til deres umiddelbare Raadighed, og de paa den anden Side, forsaavidt dette maatte være Tilfældet, udføre ganske de samme Funktioner som Kapitalgjenstande, har Sondringen imellem Naturfrembringelser og Kapitalgjenstande langt fra den praktiske Betydning, som en bestemt Sondring imellem disse sidste og personlige Evner og Færdigheder, og der vil neppe afstedkommes nogen væsenlig Ulempe ved ikke skarpt at fastholde den heromhandlede Sondring. Men derfor bliver det dog lige fuldt i sig selv korrekt, naar man nævner Kapitalen som en egen Faktor i Produktionen ved Siden af — men efter vor Formening ikke ganske sideordnet — Arbejdskraft og Natur, da ogsaa at holde den ude fra disse to og ikke sammenblande den med nogen af dem. Og i den videnskabelige Undersøgelse vil en Fastholden af denne Sondring ogsaa faa sin praktiske Betydning; saaledes vil navnlig en rigtig Opfattelse af Jordrentens sande Væsen i høj Grad lettes herved.

Har man først saaledes udskilt Kapitalen som et Resultat af økonomisk Virksomhed fra de Grundkræfter, der i deres Samvirken konstituere denne, gjælder det dernæst om nærmere at fastsætte, hvilke Resultater af økonomisk Virksomhed der bør henføres under Betegnelsen Kapital, og dermed at afgrænse dette Begreb fra forskellige andre, af den isolerede Arbejdsvirksomhed saavel som den økonomiske Samfundsforbindelse resulterende, Momenter, som øve Indflydelse paa den økonomiske Udvikling. I den økonomiske Virken kan der jo nemlig paapeges et ikke ringe Antal saadanne Momenter, hvis Indflydelse det netop er den økonomiske Analyses Opgave at konstatere: Opfindelser, Arbejdsdeling, Kredit,

god Samfundsorden m. fl. Ogsaa her gjælder det, at, for at kunne konstatere hvert enkelt Moments Betydning og Indflydelse, maa man holde dem hver især vel ude fra hinanden. Og her er der da navnlig et Begreb, hvormed især i nyere Tid Kapitalen oftere slaas sammen, eller fra hvilket den i alt Fald ikke holdes tilstrækkelig ude, og det er Værdi.

Den nyere Nationalekonomi peger i højere Grad end den ældre paa Værdierne som Resultat af den økonomiske Virksomhed og dermed som den egenlige Hovedgjenstand for Økonomiens Undersøgelser. Ikke uden Føje gjøres det gjældende, at, efter at en udviklet Samfundsforbindelse med vidt forgrenet Arbejdsdeling er kommen i Stand og dermed Enhver er henvist til at forskaffe sig, hvad han behøver, ved at virke for Andre, gaar al økonomisk Virksomhed ud paa at frembringe Værdier, d. v. s. Gjenstande, det være sig Tjenester eller Produkter, som kunne ombyttes mod andre, og at dette Synspunkt, de paagjældende Gjenstandes Evne til at ombyttes mod andre, m. a. O.: deres Værdi, bliver det fremherskende. Men heraf følger ingenlunde, at Ordet Kapital, der betegner — dette tør vi nu gaa ud fra som det ved det Foranstaaende givne Grundlag — visse Resultater af den økonomiske Virksomhed, skal eller bør være enstydigt med: Indbegrebet af Værdier. Tvertimod maa det siges, at Kapitalen netop ikke omfatter alle Værdier og at det derhos ingenlunde er Tingenes større eller mindre Værdi, der kommer i Betragtning ved deres Henførelse under Begrebet Kapital eller giver dem større eller mindre Betydning som Kapital. Hvad der her spørges om, er ikke deres Evne til at ombyttes med andre Ting, men deres Evne til at understøtte Produktionen. At bruge «Kapital» til at betegne

et Indbegreb af Værdier, hvortil man har Ordet: Formue, er kun at berøve Økonomien et af to Begreber, som den begge har Brug for, fordi hvert af dem angiver sit særlige Synspunkt, hvorfra Gjenstandene betragtes. En saadan Sammensmeltning af de to Begreber er saa meget mindre heldig, som den er i bestemt Strid med den hidtil almindelige Brug af Ordet Kapital og vil medføre, at en stor Del af Økonomiens almindelig anerkjendte Læresætninger om Kapital blive aldeles uholdbare. Overfor Beskyttelsestheorien gjør saaledes Økonomien gjældende, at paa et givet Udviklingsstadium kan en Udvidelse af Arbejdsvirksomheden, en Forøgelse af Produktionen med nye Industrigrene, kun foregaa paa Grundlag af en forudgaaende Kapitalforøgelse, medens Beskyttelsen ikke gjør Andet end omfordele de alt tilstedeværende Kapitaler og give Kapital til de nye Industrigrene ved at tage dem fra de alt bestaaende. Skal imidlertid Kapital opfattes som det samlede Indbegreb af Værdier og Kapitalmængden altsaa forandre sig efter de Værdiforandringer, som Kapitalen undergaar, vil den anførte Sætning aldeles ikke holde Stik. Det er ikke Kapitalværdien, hvorom der her tales, men Kapitalmængden. Det er her formentlig en Sammenblanding af den statistiske og den økonomiske Betragtningssmaade, som leder til en mindre korrekt Opfattelse. Vil man samle Kapitalgjenstandene i en fælles Opgjørelse, som angiver den samlede Kvantitet, Landets Kapitalrigdom, lader dette sig kun gjøre ved at holde sig til Værdien som fælles Udtryk for de uendeligt mangfoldige Kapitalgjenstande, der ellers ikke kunne samles til en enkelt Kvantitetsangivelse. Men det maa tillige erindres, at Værdi altid betegner et Forhold; den samlede Kapitals Værdi kan der derfor strengt taget heller ikke

være Tale om at angive, men kun det Forhold, hvori alle andre Kapitalgjenstande staa til en enkelt. Et Lands samlede Kapitalmængde vil derfor, naar den skal opgjøres efter Kapitalgjenstandenes Værdi, blive: deres samlede Pengeværdi. Men da denne selvfølgelig som Udtrykket for Forholdet imellem Penge og alle andre Kapitalgjenstande berøres lige fuldt af Omstændigheder, der paavirke den ene eller den anden af disse Faktorer, oplyser en saadan Værdiopgjørelse ikke absolut noget om Kapitalgjenstandenes Betydning for Produktionen, og en forandret Værdi behøver aldeles ikke at være Udtryk for en Forandring i den Understøttelse, som Produktionen kan finde. En Forøgelse af Kapitalens samlede Pengeværdi vil saaledes maaske aldeles ikke angive en forøget Produktionsmulighed, en Mulighed for at udvide Produktionen med nye Virksomheder. Den statistiske Opgjørelse af et Lands Kapitalmængde, som saaledes finder Sted under Hensyn til Kapitalgjenstandenes Pengeværdi, vil altsaa langtfrå hjælpe ud over Vanskeligheden ved paa anden Maade at samle dem under en fælles Opgjørelse. I det givne Øjeblik kan en saadan paa Pengeværdien bygget sammenlignende Opgjørelse af Kapitalmængden i de forskellige Lande under Forudsætning af fri Samhandel imellem disse vel i det Væsenlige være rigtig, eftersom Forskjellighederne i det Enkelte opvejes ved den givne Mulighed for en Udvexling og Ombytning. Selv om altsaa Kapitalgjenstandenes Nytte og Betydning for Produktionen ikke altid staa i direkte Forhold til deres Værdi, ville dog lige Værdimængder altid give ligelig Adgang til at erhverve lige brugbare Kapitalmængder. Og under den nævnte Forudsætning har det ligeledes heller ikke saa stort at sige, om man under Opgjørelsen medtager nogle

Gjenstande, der strengt taget ikke burde betegnes som Kapital, naar de dog i alt Fald kunne ombyttes mod virkelige Kapitalgjenstande af lige Værdi. Dette kommer endnu stærkere frem, naar man gaar ud fra Betragtningen af den enkelte Producent's Stilling fremfor fra det hele Samfunds Situation; thi for den Enkelte gjælder det saa meget mere og lettere, at han kan omsætte enhver af sine Formuegjenstande til virkelig Kapital. Men det hele Samfund kan kun i mere begrænset Omfang gjøre dette, og Nødvendigheden af at sondre imellem Formuen som det samlede Indbegreb af for Haanden værende Værdier og Kapitalen kommer derfor desto stærkere frem, jo mere man fastholder Samfundsstandpunktet. Og fra dette Standpunkt viser det sig særlig, at Sagen ogsaa stiller sig endel anderledes, naar der er Tale om en Sammenligning ikke imellem forskellige Landes Kapitalrigdom, men om en Sammenligning imellem det samme Lands Kapitalrigdom til forskellige Tider. Et Land er ikke bleven rigere paa Kapital, fordi dets Kapitalgjenstande paa Grund af Nedgang i Pengenes Værdi have opnaaet en højere Pengeværdi. At Landets Kapitalformue af denne Grund er dobbelt saa stor nu som til en tidligere Tid, har ikke mere Betydning for dets økonomiske Udvikling, end det havde, at Danmarks Kapitalformue d. 1. Jan. 1875 blev dobbelt saa stor i Kroner, som den forud havde været i Rigsdaler. Dets produktive Kraft er ikke bleven det allermindste forøget ved en saadan Forandring — og herom er det, der spørges, naar Talen er om en Opgjørelse af Landets Kapitalrigdom. At denne ikke statistisk kan angives med et enkelt Udtryk undtagen efter en Værdiansættelse, forhindrer derhos aldeles ikke, at Økonomien meget vel kan analysere Betydningen af,

at en Forøgelse eller Formindskelse af Kapitalmængden finder Sted, og den statistiske Opgjørelse bliver endvidere paa dette Omraade allerede af den Grund af underordnet Betydning, at man faktisk som oftest vil være ude af Stand til at levere en korrekt statistisk Opgjørelse af et Lands Kapitalværdi og da ogsaa til at konstatere Omfanget af den i en vis Tid foregaaende Forandring i denne.

Fastholdes det, at der ingen Grund er til at gjøre Kapital enstydig med Formue, men at der tvertimod er god Grund til at sondre imellem Gjenstandenes specifikke Ombytningssevne eller Værdi og deres Betydning for Produktionen, bliver der da nu Spørgsmaal om, hvorledes denne Adskillelse bør gennemføres eller m. a. O., hvilke Formuegjenstande der blive at henføre under Begrebet Kapital. Det Synspunkt, der herved formentlig bør lægges til Grund og blive bestemmende for Omfanget af Begrebet Kapital, bliver da det, at Kapital er Betegnelsen for et af Arbejdets Hjælpemidler. Sammenholdes dette Synspunkt med det foran fremhævede, at Kapital er noget fra Produktionens Grundkræfter, saa vel Arbejdskraft som Naturkraft, Forskjelligt, et Resultat af den oprindelige Samvirken, er hermed i det Væsenlige Kapitalens Begreb givet som: det opsparede og ikke umiddelbart forbrugte Resultat af en forudgaaende økonomisk Virksomhed, der er skikket til at tjene som Hjælpemiddel for Arbejdet og derved forøge dets Produktivitet. Meget betydelige Værdigjenstande, store Værdier, udelukkes herved fra at falde ind under Begrebet Kapital, og det Samme gjælder, som nedenfor vil blive berørt, den Værdiforøgelse, som en Kapitalgjenstands Evne til at tilfredsstille en vis Luxusfordring giver den. Et Lager af Mode- eller Galanteri-

varer, af Juveler og Smykker, af Legetøj o. desl. kan have en stor Værdi, men er dog paa ingen Maade Kapital; dets Tilstedeværelse eller Ikke-Tilstedeværelse er fuldstændig ligegyldig for Samfundets produktive Kraft. At det for den enkelte Besidder har Kapitalværdi, fordi det kan ombyttes mod virkelig Kapital, kommer ikke her i Betragtning; thi der er da kun Tale om en Overførelse fra én Besidder til en anden, men Samfundets Kapitalmængde bliver herved uforandret. At Forholdet for det enkelte Samfund kan stille sig paa lignende Maade, idet ogsaa det kan sælge disse Værdier til et andet Samfund, fører ikke til andet Resultat, naar man, hvad man i Samfundøkonomien bør gjøre, stiller sig paa det hele Verdenssamfunds Standpunkt.

En medvirkende Grund til, at Kapital er bleven opfattet enstydigt med Formue, maa vistnok søges i den Omstændighed, at man nutildags ved Kapital saa fortrinsvis tænker paa Penge-Kapitalerne som repræsenterende alle andre Kapitaler. Saa vist som nu Penge — saavel møntede som Barrer — udgjøre en Del af et Lands Kapital, saa sikkert er det, at Intet mere bidrager til at tilsløre den Rolle, Kapitalen spiller i det økonomiske Liv, end at knytte Forestillingen om Kapital til Penge. Thi disses materielle Ufortærlighed gjør det for den med økonomiske Undersøgelser mindre fortrolige Læser vanskeligt at faa den rette Forestilling om Virkningerne af Kapitalens Brug og Forbrug. Saadanne Læsere kunne derfor ikke noksom opfordres til ved Udviklingen af Læresætningerne om Kapitalen foreløbig at se helt bort fra Pengene, der kun ere en enkelt og det en meget særegen Art af Kapital, og derimod fæste Blikket umiddelbart paa de forskellige Kapitalgjenstande. I ethvert Tilfælde

er det nødvendigt for ret at følge Kapitalens Anvendelse og forstaa dens Virkninger at komme til fuld Klarhed over, hvilke dens Bestanddele ere, og hvilke Egenskaber der give dem deres Betydning af Kapital, for derved tillige at afgrænse Begrebet tilstrækkelig bestemt fra andre, mere eller mindre beslægtede Begreber.

Som det givne Grundlag for denne videre Undersøgelse fastholde vi altsaa følgende Resultat af den foregaaende: at Kapital er Betegnelsen for et af Arbejdets Hjælpemidler og at dette Hjælpemiddels Fremkomst og Existens skyldes den oprindelige Samvirken imellem Produktionens primitive Grundkræfter, Naturen og det menneskelige Arbejde. Kapital er altsaa m. a. O. Betegnelsen for et uforbrugt, altsaa opsparet, Arbejdsresultat af saadan Beskaffenhed, at det kan understøtte det menneskelige Arbejde og forøge dettes Produktivitet. Hvilke ere Betingelserne herfor? Naturligvis tænker man først paa den Hjælp, som Kapitalen yder Mennesket i Form af Redskaber og Maskiner, og alle Forfattere ere da ogsaa enige om at betegne enhver Art af disse som Kapital. Imidlertid maa det ikke overses, at Redskaber og Maskiner virke ikke blot som Kapital, som opsparet Arbejdsudbytte, men tillige som realiserede Opfindelser. Vil man derfor udmaale den Nytte, som Kapitalens Fremkomst yder Menneskene, gjør man bedst i at fæste Blikket fortrinsvis paa andre Arter af Kapital. Alt andet Arbejdsudbytte kan da henføres under en af to Klasser: enten er det umiddelbare Brugsgjenstande eller ogsaa Raastof, der kræver en videre Bearbejdelse for at blive til Brugsgjenstand. Men her maa det da fastholdes, at ingenlunde alle Brugsgjenstande kunne tjene den økonomiske Virksomhed og forøge Arbejdets Produktivitet. Det maa nemlig erindres, at

Kapitalen i sig selv er uvirksom og at den, for saa vidt den ikke netop er Udtrykket for en Opfindelse, der stiller Naturens Kræfter til Menneskets Disposition, saasom Dampmaskinen, eller gjør Menneskets egen Arbejdskraft virksommere, saasom Redskaber af forskjellig Art, er det kun ved at muliggjøre et menneskeligt Arbejde, som ellers ikke vilde kunne finde Sted, at Kapitalen kan virke. Dersom et Menneske var nødsaget til at bruge hele sin Dag til at forskaffe sig det absolut Fornødne til Livets Ophold Dag efter Dag, vilde hans Tilstand og Forhold aldrig kunne forbedres eller overhovedet kunne udfærdiges nogen Forandring; det er kun Muligheden af at kunne faa Tid tilovers fra denne daglige Jagt efter Føden, der atter gjør det muligt at udføre anden Virksomhed, at tilvejebringe andre Gjenstande end de rent absolute Livsfornødenheder. Et opsparet Forraad af disse gjør det altsaa muligt for Mennesket at anvende al sin Tid paa saadan anden Virksomhed, og dermed at udtænke og realisere Opfindelser, som kunne lette ham hans Arbejde. Et saadant Forraad repræsenterer altsaa en vis Arbejdskraft og en vis Arbejdsmængde og vil følgelig, for saa vidt det ikke fortæres i Lediggang og Uvirksomhed, forøge Besidderens Arbejdskraft med den, der ellers vilde medgaaet til Tilvejebringelsen af Livsopholdet, altsaa netop med den Arbejdsmængde, som er anvendt paa Tilvejebringelsen af dette Forraad, hvilken Arbejdsmængde det saaledes maa siges at repræsentere. Kapitalens oprindelige og egenlige Betydning er da den, at den sætter Mennesket i Stand til at samle en større Arbejdsmængde paa en vis given Tid og saaledes i denne Tid udrette netop saa Meget, som han vilde kunne udrette i de Arbejdstider tilsammenlagt, som det indvundne Forraad

repræsenterer. Dette vil blive endnu klarere, naar man tænker det fortæret ikke af den Paagjældende selv, men af en eller flere Andre, som imidlertid arbejde for ham i en vis bestemt Retning; hans Arbejdskraft vil da i en vis given Tid blive netop saa mange Gange større, som han formaar at underholde Personer ved sit opsparede Forraad. Kapitalens oprindelige og direkte Betydning er altsaa den, at den gjør det muligt i en vis given Tid at koncentrere en vis Mængde Arbejdskraft, der da kan anvendes i en enkelt, vilkaarlig Retning. Derved muliggjøres paa den ene Side saadanne Arbejder, der kræve en stadig fortsat samtidig Samvirken af Flere, paa den anden Side saadanne Virksomheder, der kræve en lang Tids vedholdende Arbejde, inden de give Udbytte, saasom Agerbrug.

Men ved Siden af disse direkte Virkninger har Kapitalen endvidere indirekte Virkninger af fuldt saa stor Betydning. Den stadige, udelukkende Syssel med en enkelt bestemt Virksomhed, som kun muliggjøres ved tilstedeværende Kapital, giver Arbejderen større Øvelse og Rutine og muliggjør i det Hele en større Energi i Arbejdet. Hele den store Arbejdsbesparelse, som bliver Følgen af Arbejdsdeling, muliggjøres ligeledes ved Kapitalen og kræver denne som sin absolute Forudsætning, ligesom Opfindelser, der forøge Arbejdets Produktivitet, kræve, som alt fremhævet, Kapital til deres Realisation og virkeliggjøres umiddelbart i den. Den uhyre Forøgelse af Arbejdets Produktivitet, som dette opnaar dels ved Arbejdsdelingen, dels ved de i Maskiner og Redskaber realiserede Opfindelser af enhver Art, skyldes saaledes middelbart Kapitalen, og begge Dele kunne udfoldes i desto større Omfang, jo mere rigt Samfundet er paa Kapital.

Det vil nu imidlertid let ses, at, hvad det i saa Henseende kommer an paa, er, om de opsparede Forraad ere af en saadan Beskaffenhed, at der paa Grund af deres Existens og ved deres Benyttelse kan udfoldes en større Virksomhed og produceres mere, end det uden dem vilde være Tilfældet. At alle Slags Redskaber og Maskiner opfylde denne Betingelse, er givet; men det er ligeledes klart nok, at det ingenlunde gjælder om alle Slags Brugs-gjenstande. Kun for saa vidt disse ere Livsfornødenheder i egenlig og streng Forstand, kunne de underholde en Arbejdskraft, som ellers ikke vilde kunne subsistere eller dog ikke kunne virke i den særlige Retning, som det ønskes, fordi den maatte anvendes til at skaffe sig dette Livsophold. Forholdet bliver klarest, naar man tænker sig saadan Arbejdskraft hiddraget andet Steds fra; kan det Samfund, som vil sikre sig og benytte saadan fremmed Arbejdskraft for at udvide sin Virksomhed, ikke byde de Paagjældende de fornødne Subsistensmidler, fordi det Intet har tilovers heraf ud over, hvad det selv behøver, nytter det ikke, at det ser sig i Stand til at byde den Fremmede en stor Del Bekvemmeligheder og Behageligheder, som han dog ikke kan leve af. Hvor stort Værd man end tillægger Kunstværker som Malerier eller Billedhuggerarbejder og hvor høj Pris man end sætter paa dem, kunne Arbejdere dog ikke leve deraf saa lidt som af Smykker eller Galanterivarer. Hvor stor en Arbejdskraft Samfundet kan underholde og altsaa til en vis Tid udfolde, beror ikke paa Existensen af saadanne Gjenstande, og om det har en større eller mindre Mængde deraf er — bortset fra Muligheden af at afhænde saadanne Ting til et andet Samfund — aldeles ligegyldigt for dets Produktivitet. Saadanne Gjenstande kunne være

nok saa fortræffelige i deres Art og det kan være en stor Lykke for et Samfund at besidde dem i rigelig Mængde; Samfundets Kultur og Civilisation kan fremmes derved — men ikke dets Produktivitet. Men kun hvad der fremmer og forøger denne, bør betegnes som Kapital, saafremt Ordet skal have nogen virkelig Betydning og systematisk Brugbarhed. Det maa overhovedet erindres, at man aldeles ikke tillægger en Ting større eller mindre Værd og Betydning, eftersom man enten betegner den som eller udelukker den fra at være Kapital; Tingen kan være lige fortræffelig, enten man betegner den som Kapital eller ej; man angiver kun derved, om dens Betydning maa søges deri, at dens Existens er bestemmende for Omfanget af Samfundets Produktivitet, eller maa søges i andre Retninger. Det maa stedse fastholdes, at der ved de Gjenstande, som have den nævnte Beskaffenhed, maa være en saadan Fælles-Ejendommelighed, at der herom kan fremsættes visse Læresætninger, og at det faar nogen Interesse at analysere deres Betydning for Produktionen; det kan man kun, naar man fra den fælles Betegnelse, hvorunder man samler dem, kan udelukke alle de Gjenstande, der ikke have denne Betydning og denne Beskaffenhed.*)

*) Det gaar med Ting som med Personer: Ligesom adskillige Forff. opfatte det som en Skamplet, der sættes paa en Virksomhed eller de den udeøvende Personer, naar den «stemples» som «uproduktiv», og derfor give dette Begreb et saadant Omfang, at det mister al videnskabelig Brugbarhed, — saaledes mistænkes man stundom for at nære Ringægt t. Ex. for Kunsten, naar man nægter Kunstværker Titel af Kapital. Men saadanne Hensyn bør blive uden Indflydelse paa videnskabelige Begrebsbestemmelser.

Det er maaske heller ikke helt overflødigt her at minde om, at den økonomiske Virksomhed saa langt fra bør indskrænkes til Produktion af Kapitalgjenstande, at det tvertimod er dens Op-

Paa den anden Side maa det ogsaa gjøres gjældende, at det er selve Tingenes Art og Beskaffenhed, der gjør dem til Kapital. Dette erkjendes ikke af Alle; nogle Forfattere skjælnes imellem Forraad og Kapital saaledes, at Kapital kun skulde betegne de Brugsgjenstande, der virkelig benyttes i Produktionens Tjeneste. Herved bliver imidlertid Begrebet Kapital et rent faktisk Begreb og det bliver ikke Tingenes objektive Egenskaber, men Besidderens Villie, som afgjør, om de ere Kapital eller ej. Men hvad der er af Betydning for Samfundet, er ikke blot, hvor megen Kapital der i et givet Øjeblik er i Virksomhed, men fuldt saa meget, hvor store Forraad af Kapital der haves, af Gjenstande, som frembyde en Mulighed for at benyttes i Produktionens Tjeneste, thi herpaa er det netop, at Produktionens ustandse Fortsættelse og eventuelle Udvidelse beror. I ethvert Samfund maa der altid være en vis Mængde af disponibel Kapital; at det er muligt at benytte dette Forraad paa anden Maade, at forbruge det i Uvirksomhed, forringer ikke i mindste Maade den Betydning, som Muligheden af at benytte det til en Fortsættelse eller Udvidelse af Produktionen har. At Kapital kun kan yde Nytte ved at anvendes, er en Selvfølge; men netop fordi der kan skjælnes imellem anvendt og uanvendt Kapital, er denne sidste eo ipso Kapital, ligesaa vist som Arbejdskraft og Natur-

gave og Formaal at frembringe alle Slags Brugsgjenstande og Nydelsesmidler i saa rigt et Omfang som muligt. Men Forudsætningen for, at dette kan ske, er den stadige Fornyelse og jævne Udvidelse af Landets Kapitalforraad, og netop derfor er det af Vigtighed ret klart at se, i hvilket Forhold den egenlige Produktion af virkelige Kapitalgjenstande staar til den samlede økonomiske Samfundsvirksomhed; thi denne bæres og oprettholdes af hin.

kræfter ikke ophøre at existere som saadanne, fordi de ikke ere i Virksomhed.

At imidlertid Forraadene maa frembyde en Mulighed for at kunne benyttes i Produktionens Tjeneste, dersom de skulle kunne kaldes Kapital, maa efter det ovenfor Udviklede bestemt fastholdes, og det af nogle Forfattere opstillede Begreb: Nydelseskapitaler maa derfor lige saa bestemt forkastes. Den Omstændighed, at det faktisk kan være vanskeligt at drage Grænsen imellem Forraad af Nydelsesgjenstande og virkelige Kapitalgjenstande, fordi de fleste Ting, som nærmest ere beregnede paa at tjene til Nydelse, dog ogsaa kunne tilfredsstille en mere absolut Trang, der kun kræver langt simplere Midler til sin Tilfredsstillelse, ophæver hverken Muligheden eller Nødvendigheden af at fastholde Sondringen imellem disse to Arter af Gjenstande. Man kan saaledes naturligvis meget vel bruge en Silkekjole til Arbejdsdragt og give sine Arbejdere kostbare Vine i Stedet for Øl; men Fabrikpiger ville ikke kunne arbejde mere, fordi de klæder sig i Silke fremfor i Bomuldstøj, og en Skræder udretter ikke Mere paa et Mahognibord end paa et umalet Fyrretræsbord. Ganske vist vil man saaledes ikke ligefrem komme i Forlegenhed for Kapital, saa længe man har kostbarere Surrogater at ty til, og for saa vidt tør man ikke nægte saadanne Gjenstande Karakter af Kapital; men det maa da altid fastholdes, at de kun ere det i samme Omfang — og ofte knap det — som de simplere Gjenstande, i hvis Sted de træde. En Lænestol har saaledes ganske vist en langt større Værdi end en simpel Træstol, men fra Produktionens Standpunkt kun, for saa vidt den kan ombyttes mod andre Ting; thi fra dette Standpunkt vil i de fleste Tilfælde Træstolen være at foretrække for Lænestolen.

Det er af Vigtighed at fastholde dette Synspunkt, naar man vil komme til en klar Erkjendelse af den Betydning, som Kapitalen har for Produktionen, og kunne se, i hvilket Forhold Produktionens Udbytte staar til den anvendte Kapital. I modsat Tilfælde vil man komme til en Undervurdering af denne Indflydelse og vil t. Ex. komme til det Resultat, at Kapitalen med den fremadskridende Civilisation bliver mindre virksom. Thi med den stigende Kultur kræver Arbejderen et stedse større Kvantum Forbrugsgjenstande som nødvendige til Livsopholdet, og betragter man da alt dette som Kapital, der udkræves til en Arbejders Underhold, vil man finde Kapitalen stedse mindre produktiv. Men kun hvad der af saadanne fyldigere Nydelser virkelig bidrager til at forhøje Arbejdskraften, kraftigere Næringsmidler t. Ex., kan siges at være et større Kapitalforbrug. Den engelske Arbejders større Arbejdskraft og Udholdenhed i Sammenligning med Fastlandets Arbejdere hidrører for en Del netop fra den kraftigere Næring, han faar; men bortset herfra vilde man ikke kunne sige, at der i den engelske Industri anvendes forholdsvis mere Kapital end i den tyske eller franske til et lige stort Antal Arbejders Sysselsættelse og at dette er Grunden til, at den engelske Industri er mere produktiv end Fastlandets. Sandheden er tvertimod den, at den engelske Arbejder paa Grund af bedre personlig Uddannelse er mere produktiv, og dette sætter ham i Stand til at udfolde et større Luxusforbrug end den tyske. Man kan vel blive mere produktiv ved at spise Kjød i Stedet for Rugbrød eller Ris, men man bliver ikke mere produktiv, fordi man drikker Champagne eller røger Tobak; man kan blive mere produktiv ved at bo i et tørt og sundt Hjem, fremfor i et koldt og fugtigt, men ikke

ved at have et elegant Bohave. Da derhos ogsaa egenlige Luxusgjenstande ordenligvis have en anden Bestemmelse end at tjene Arbejdet som Hjælpemiddel, vil der, om de end frembyde en mere eller mindre svag Mulighed herfor, ordenligvis ikke begaas nogen Fejl ved at holde dem helt udenfor Betragtningen, hvor Talen er om den Betydning, som Kapitalen har for Produktionen, og altsaa indskrænke den her omhandlede Art af Kapital til det for Haanden værende Indbegreb af sædvanlige Livsfornødenheder. Thi det er kun ganske undtagelsesvis, under Forhold t. Ex. som ved Paris's Belejring, at man benytter kostbare Luxusartikler som Surrogater for manglende Fornødenheder af en simplere Art.

Ved Siden af Forraad af egenlige Livsfornødenheder — Levnetsmidler, Klædningsstykker, Husrum, Alt tilfredsstillende de Krav, som efter de særlige Forhold maa gjøres til en forsvarlig Beskyttelse imod Klimaets Umildhed — ville Forraad af Raastoffer, der endnu ikke have antaget en saadan Skikkelse, at de kunne tjene som umiddelbare Brugsgjenstande, paa hvis Frembringelse al økonomisk Produktion jo gaar ud, yde denne Virksomhed en ganske lignende Hjælp ved at stille Gjenstande til dens Disposition, som der ellers først maatte anvendes Arbejde paa at skaffe tilstede. At endvidere ganske det Samme gjælder om saadanne Industriens Hjelpestoffer, der vel ikke blive Gjenstand for en egentlig Bearbejdelse, men umiddelbart forbruges i den industrielle Virksomhed, saasom Stenkul, Farvestoffer og lign., er indlysende. Som Kapitalens Hovedbestanddele opføres derfor ogsaa ordenligvis af alle Forfattere: 1) Egenlige Livsfornødenheder, 2) Raastoffer og Hjelpestoffer, 3) Redskaber og Maskiner. Denne Tredeling angiver

dog kun det Synspunkt, hvorfra det maa afgjøres, om en vis Gjenstand er Kapital eller ej, medens den derimod ikke maa opfattes som en egenlig Inddeling af Kapitalen saaledes, at alle Kapitalgjenstande maa henføres enten under den ene eller den anden af disse Grupper. Meningen er den, at, for at en Ting skal kunne betegnes som Kapital, maa den i alt Fald kunne anvendes paa én af disse Maader, — men der er Intet til Hinder for, at den frembyder Mulighed for at anvendes paa mere end én Maade. Selve den virkelige Anvendelse af den individuelle Ting vil dog altid kun kunne foregaa i én Egenskab.

I Henhold til alt det Anførte bør da formentlig Begrebet Kapital bestemmes som: ethvert Forraad af opsparet Arbejdsudbytte, der bestaar i saadanne Gjenstande, der efter deres Beskaffenhed kunne understøtte Produktionen enten som egenlige Livsfornødenheder eller som Materiale (Raa- eller Hjelpestoffer) eller som Redskaber.

Det bør derhos fastholdes, at Afgjørelsen af, om Noget er Kapital eller ej, bør ske fra et Samfundsstandpunkt; den Omstændighed, at en Gjenstand for den individuelle Besidder har Kapitalværdi, d. v. s. kan ombyttes mod virkelige Kapitalgjenstande, gjør den ikke til Kapital. Af samme Grund ere Obligationer eller Gjældsfordringer ikke at betragte som Kapital; de ere nemlig kun en Anerkjendelse af, at Fordringshaveren har overgivet en vis Kapitalmængde til en Anden, at der altsaa et eller andet Sted er en ham tilhørende Kapital i Virksomhed, som han har Ret til at fordre tilbage og af hvis Udbytte han er berettiget til at nyde en vis Andel.

Gjælds brevet repræsenterer en Kapital og er derfor for den Enkelte en Kapitalværdi; men i sig selv er det paagjældende Dokument absolut uproduktivt.

Det Samme gjælder om Pengerepræsentativer, saa vel Banksedler som egenlige Papirspenge; de repræsenterer en Kapital, men ere ikke selv Kapital. Virkelige Penge, Mønt og Barrer, ere derimod en Kapital, hvad nogle Forfattere have villet benægte; thi de ere ikke blot uimodsigeligt et opsparet 3: ufortæret Arbejdsudbytte, men naar der, uagtet de i denne Skikkelse ikke i sig selv umiddelbart kunne tilfredsstille nogen menneskelig Trang og Fornødenhed, desuagtet er anvendt Arbejde paa deres Frembringelse, er det netop kun, fordi de ere et Hjælpe-middel for Produktionen*). Naar ikke Alle have kunnet faa Øje herpaa, er Grunden den, at de kun indirekte tjene Produktionen; de ere nemlig ikke et Redskab for denne, men et Redskab for Omsætningen, og blive derved et Middel til at gennemføre Arbejdsdelingen.

For saa vidt man nu vilde gjøre gjældende, at det samme Øjemed har Papirspenge og Kreditmidler, og at disse altsaa ogsaa maatte siges at være Kapital, maa hertil bemærkes, at de kun have denne Evne som Repræsentant for virkelige Penge, hvad Erfaringen i Kriser noksom har bevist. Netop den Forskjel, som saadanne Kriser vise, at der er imellem Metalpenge og Pengesurrogater, og som simpelthen har sin Grund deri, at hine ere Kapital, disse derimod ikke, opfordrer til at

*) Det er ikke overset, at den blotte Besiddelse af Penge for Gnlæren er en umiddelbar Tilfredsstillelse af en Trang; ligesom det ganske sikkert ikke er i dette Øjemed, at de produceres, saaledes kunne de overhovedet kun tilfredsstille hin Trang ved den Betydning, de som Omsætningsredskab have.

holde dem ude fra hinanden. Det maa i det Hele taget ikke glemmes, at Kapital kun er ét af Arbejdets Hjælpe-midler; at altsaa Noget maa siges at understøtte Produktionen, er ikke tilstrækkeligt til at betegne det som Kapital. Kredit er saaledes et Forhold, der er af stor Betydning for den økonomiske Virksomhed og derfor fortjener en omhyggelig Undersøgelse, men at slaa Kredit og Kapital sammen til ét Begreb, fordi begge, hver paa sin Maade, fremme den økonomiske Udvikling, kan kun medføre Forvirring.

Noget Lignende gjælder om den Art af «immateriel Kapital», som bestaar, ikke i personlige Egenskaber, men i et vist Forhold, der er tilvejebragt ved en personlig Virksomhed, saasom «den større Afsætning, som en Fabrikant eller et Handelshus har erhvervet sig ved at skaffe sig Navn for at levere gode og billige Varer, og som bevirker, at Husets Firma har en Værdi, og at det kan sælges, fordi man venter, at det ogsaa vil forskaffe den nye Besidder en forøget Afsætning» (jfr. Kayser: Om Arbejdets Ordning S. 48). Det paagjældende Forhold er ganske vist en Værdi, men fastholder man, at ikke enhver Værdi eo ipso er Kapital, synes der iøvrigt ikke mere Grund til at karakterisere dette Forhold som Kapital end t. Ex. den større Retssikkerhed, Producenterne i ét Samfund nyde fremfor dem i et andet. Direkte har det her nævnte Forhold kun Betydning paa Omsætningens Omraade, og den indirekte Virkning, det kan have paa Produktionens Omfang, synes nærmest at maatte jævnføres med den Indflydelse, Krediten kan øve paa denne. I begge Tilfælde er der egentlig kun Tale om, at en større Produktion muliggjøres, — forudsat at den fornødne Kapital kan erholdes, som udfordres til at give Produk-

tionen dette større Omfang, og begge hvile paa det samme Grundlag: den personlige Tillid, som den Paa-gjældende nyder.

I nær Forbindelse med Fastsættelsen af Begrebet Kapital staar Kapitalens Inddeling i flydende og fast Kapital. Ogsaa her gjælder det, at der kun er Grund til at opstille og fastholde denne Distinktion, dersom den har systematisk Brugbarhed, d. v. s.: dersom der opnaaes større Simpelhed og Klarhed i Fremstillingen ved at betjene sig af disse Udtryk som Betegnelser for forskellige Arter, forskellige Indbegreb af Kapital, der hver for sig have deres særlige Betydning for Produktionen, hvilken Betydning nøjere bør undersøges og konstateres. Hertil udfordres da, at Begreberne fastsættes saaledes, at de virkelig hvert betegne en særlig Klasse af Kapitalgjenstande med særlige økonomiske Egenskaber. Dette er imidlertid ikke Tilfældet med de fleste af de Begrebsbestemmelser, der gives af flydende og fast Kapital, idet fundamentum divisionis er søgt paa et urigtigt Punkt.

Det er saaledes, som Kayser rigtigt efterviser*), urimeligt med Adam Smith at søge Forskjellen imellem den faste og den flydende Kapital i den større eller mindre Bevægelighed, hvormed Gjenstandene gaa fra én Besidder til en anden, idet det Karakteristiske da skulde være, at den flydende eller «omløbende» Kapital kun opfylder sit Formaal ved bestandigt at være Gjenstand for Ombytning og kun giver Gevinst ved at skifte Ejer, hvorimod den

*) Om Arbejdets Ordning S. 50—51 (1ste Udg.).

faste giver Gevinst ved at blive i den samme Besidders Haand. Man maa give Kayser Ret i, at dette Særkjende imellem Kapitalens tvende Arter kun angaar et ydre Forhold og ikke træffer Sagens egenlige Væsen, og at den flydende Kapital, efter Ad. Smiths egen faktiske Opfattelse af, hvilke Gjenstande der blive at henhøre herunder, meget godt kan blive i den samme Besidders Haand uden derfor at ophøre at være flydende. Hovedsagen er dog, at den søgte Adskillelsesgrund kun berører det faktiske eller juridiske Forhold imellem Personerne og Tingene, medens der maa søges efter en økonomisk Ejendommelighed ved Tingene selv, dersom man vil faa en brugbar Inddeling af dem.

Dette har Kayser ganske vist for saa vidt gjort, som han søger Forskjellen imellem flydende og fast Kapital i »de Forandringer, som Kapitalens Bestanddele selv undergaa ved at bruges i Produktionen», eller rettere i Tingenes Evne — eller Mangel paa Evne — til at bruges uden at forbruges, altsaa til at bruges gjentagne Gange eller kun én Gang. Imidlertid er selve den Distinktion, han bygger derpaa, sikkert kun lidet heldig; hans Hoveddefinition er nemlig følgende: »Den Del af Kapitalen, hvis Værdi man fuldstændigt gjenfinder i Produktet, kalder man den flydende; den Del derimod, hvis Værdi kun for en Del gaar over i det, kalder man den faste.» Det vil let ses, at denne Definition i Virkeligheden bevæger sig i en Cirkel: det, der følger af Gjenstandenes Beskaffenhed som enten flydende eller faste, gjøres til Adskillelsens Grund. Selv om man imidlertid holder sig til Gjenstandenes større eller mindre Fortærlighed som fundamentum divisionis, saa at de Gjenstande, hvis Brug tillige er deres Forbrug, betegnes som flydende, de derimod, der tilstede en gjen-

tagen Benyttelse, kaldes faste, vil man dog neppe komme til en systematisk brugbar Adskillelse. Man vil saaledes t. Ex. komme til at henføre Klæder under den faste Kapital, medens Alle, deriblandt Kayser selv, henføre dem — og vistnok med Føje — under den flydende Kapital. Selv om man nu afhjalp dette ved at opstille en Mellemgrad imellem de fortærlige og ufortærlige Gjenstande: de langsomt fortærlige (hvortil dog egenlig strengt taget alle de saa kaldte ufortærlige Gjenstande burde henføres), vil hele denne Adskillelse ikke have nogensomhelst anden Betydning end den, at Økonomien om de to Arter af Kapital kan opstille den temmelig selvfølgelige Sætning, som Kayser fremsætter: at man i en Produktion, der vil kaldes økonomisk, maa gjenfinde de under Produktionen helt forbrugte Gjenstandes Værdi i Resultatet.

Det maa nu ganske vist indrømmes, at hele denne Adskillelse imellem flydende og fast Kapital overhovedet ikke har saa særdeles stor Betydning; men da den nu dog bestandig forekommer og der ogsaa idelig tales om fast og flydende Kapital, bør man give Adskillelsen — og dermed selve de to Begreber — saadan Betydning, at deres forskjellige Forhold til den økonomiske Virksomhed derved fremhæves. Det, der da synes at maatte være det Karakteristiske og Betydningsfulde for Adskillelsen, er da, at de paa forskellig Maade støtte Produktionen og at de i forskellig Grad give denne den ønskelige Frihed. At Kapitalen er «flydende», betegner den frie Bevægelighed, angiver, at det staar Samfundet frit at føre den hen i den ene eller den anden Retning af den økonomiske Virksomhed; at Kapitalen er «fast», angiver derimod, at der ikke mere haves en saadan fuld Frihed over den, men at der alt er givet den en bestemt, faststaaende An-

vendelighed i Produktionens Tjeneste. Dette bør da altsaa være Adskillelsens Grund: om der er givet Kapitalgjenstandene en saadan særlig Brugbarhed og dertil knyttet Form, at de kun egne sig til Brug ved en særlig, bestemt Art af økonomisk Virksomhed eller overhovedet til at benyttes paa en bestemt Maade i Produktionen, i hvilket Tilfælde de have en «staaende» Bestemmelse, en «fast» Anvendelighed, der ikke kan udstrækkes til enhver som helst Produktion efter Omstændighederne, — eller om dette ikke er Tilfældet.

Fastholder man dette Synspunkt for Adskillelsen imellem fast og flydende Kapital, skulde til den sidste strengt taget kun henregnes de umiddelbare Brugsgjenstande, som udkræves til Livets Ophold, Livsfor nødenhederne, hvad enten de ere absolut fortærlige eller kun fortærlige ved Slid. Disse kunne nemlig selvfølgelig fortæres af Arbejderne under en hvilkensomhelst Virksomhed. Besiddelsen af denne Art Kapital giver altsaa fuldkomment fri Raadighed til at føre Produktionen i hvilken som helst Retning, man ønsker. Noget mere begrænset er Raadigheden allerede overfor Forraad af Raastoffer, der, om de end kunne anvendes paa mangfoldige Maader, dog altid pege i visse bestemte Retninger. Da der dog paa den anden Side endnu ikke er givet dem en fast bestemt Anvendelighed, men der lades Besidderen en, om end mere eller mindre begrænset, Frihed til at træffe et Valg, og det saaledes med Føje kan siges, at deres Bestemmelse endnu er svævende eller «flydende», kan det vistnok forsvares i Overensstemmelse med den almindelige Sprogbrug at henføre Raastoffer saa vel som Hjælpstoffer («materielle Redskaber»: Kul t. Ex.) under Betegnelsen «flydende Kapital». Dertil kommer, at netop

de Raastoffer, der have den mest begrænsede Anvendelighed, i Almindelighed ere Raastof for Frembringelsen af flydende Kapital, saasom Korn, Uld, Bomuld m. fl., medens derimod netop de Raastoffer, hvoraf der frembringes fast Kapital, kan frembyde Mulighed for en Anvendelse paa højst forskellige Maader, saasom Jern, Tømmer o. lign. Men det maa da heller ikke tabes af Sigte, at der ogsaa overfor en ikke ringe Del af den efter almindelig Sprogbrug «faste» Kapital, Redskaber og Maskiner t. Ex., hypotek har en vis, om end mere begrænset, Frihed i Anvendelsen. Som oftest er det dog her Tilfældet, at det vil være forbunden med noget økonomisk Tab at overføre dem til en anden Virksomhed end den, for hvilken de nærmest ere bestemte. En Dampmaskine vil saaledes vel kunne benyttes i en anden Fabrikation, end den nærmest er bestemt for, og ligeledes tildels Fabrikbygninger; men Grænserne for en saadan Forandring ere dog altid snævre og Forandringen selv forbunden med Tab. Og i mange Tilfælde kan fast Kapital kun anvendes paa én bestemt Maade, i alt Fald saa længe den bestaar i denne bestemte Skikkelse — og det vil altid kræve en Tilintetgjørelse af Værdier, en egenlig Destruktion, at give den en anden Skikkelse. Det paa Anlægget af en Landevej, en Jernbane, en Kanal anvendte Arbejde er tabt, naar der ikke haves Brug for det paagjældende Anlæg.

En tvivlsom Karakter har Husrum, Beboelseslejlighed. I og for sig er det, navnlig i et nordisk Klima, en Livsfornødenhed for Arbejderen og tilsteder derhos deres Anvendelse i hvilken som helst Retning. Men paa den anden Side synes det stridende imod Husets Beskaffenhed som urørlig Gjenstand, «fast Ejendom», at opfatte Husrum som flydende Kapital. Da det nu delvis maa erkjendes, at

netop denne Husets Urørlighed, dets givne Beliggenhed, ofte binder Arbejderne til en vis bestemt Beskæftigelse, idet nemlig Huset er beregnet paa Arbejdere af en vis Art, og da saaledes Opførelsen af Boliger hyppigt deler Skæbne med Opførelsen af Fabrikbygninger o. lign., vil det dog maaske være rettest i Overensstemmelse med den almindelige Opfattelse at betegne ogsaa egenlige Boliger som fast Kapital, Kapital, der har en given Bestemmelse, en mere begrænset Anvendelighed.

Det er den her fremhævede Forskjel, som alene giver Adskillelsen imellem flydende og fast Kapital Interesse og praktisk Betydning. Hvor Forskjellen træder skarpt og bestemt frem, er den ganske vist af stor Betydning: det er, som anført, Forskjellen imellem den fri Bevægelighed, den fulde Dispositionsfrihed, det omfattende Indbegreb af Muligheder, hvorved netop Øjeblikkets Krav kan fyldestgøres — og paa den anden Side den givne, bundne, uvægerlige Benyttelse paa en bestemt Maade, for hvilken der maaske i Øjeblikket ikke haves Brug, i hvilket Tilfælde Gjenstanden er værdiløs. Forvandlingen af flydende Kapital til fast er derfor altid en økonomisk Operation af stor Betydning, som efter Omstændighederne kan blive ødelæggende for et Samfund eller dog bringe det i betydelig, om end forbigaaende, Forlegenhed — og dette mere, jo mere det er en i strengeste Forstand flydende Kapital, egenlige Livsfornødenheder, som man har forbrugt, og jo mere det er til Frembringelsen af fuldkommen fast Kapital, den er bleven fortæret. Men denne Forskjel træder, som alt fremhævet, ingenlunde altid saa skarpt og bestemt frem, og Adskillelsen taber derfor i Betydning, naar man, i Stedet for saaledes at bruge den til at betegne et bestemt Modsætningsforhold imellem to væsentlig forskjel-

lige Arter af Kapital, strækker den til en egenlig og udtømmende Inddeling af al Kapital, saa at enhver Kapitalgjenstand skal kunne karakteriseres enten som flydende eller fast — thi herved stiller man sig overfor en Række af Gradationer og kommer tilsidst til et Punkt, hvor Betydningen af Overgangen fra det Ene til det Andet bliver næsten umærkelig.

Adskillelsen imellem Anlægs- og Driftskapital falder ikke ganske sammen med den her gennemførte Adskillelse imellem fast og flydende Kapital, skjøndt den slutter sig nær dertil; men den hviler paa et andet Synspunkt, der nærmest har Gjenstandenes Fortærlighed for Øje, om end paa en noget anden Maade, end ovenfor omhandlet, idet det nemlig ikke svarer til Adskillelsen imellem fortærlige og ufortærlige Ting, men vel henholder sig hertil. Driftskapital repræsenterer netop det Fortærlige ved alle de til en vis Produktion hørende Gjenstande, selv ved de relativt ufortærlige Ting: de Ting, der kun langsomt fortæres ved Slid. Driftskapitalen er nemlig den til en vis Produktions Fortsættelse og Vedligeholdelse fornødne Sum og maa selvfølgelig indeholde Erstatning for Alt, hvad der vil blive fortæret og slidt ved Produktionen, dersom denne skal kunne fortsættes i uforandret Omfang og under uforandrede Vilkaar. Driftskapital maa derfor som disponibel Kapital væsenlig bestaa af flydende Kapital. Medens Anlægskapitalen er den til at grundlægge —: til at tilvejebringe Betingelserne for — en vis Produktion fornødne Kapital og saaledes omfatter Kapital, der har faaet en fast Bestemmelse, er det Driftskapitalens Opgave, virkelig at bringe den paagjældende Produktion til Live, at sætte og siden holde den i Gang ved at sætte den fornødne Arbejdskraft i Værk med den Virksomhed, hvortil

Betingelserne, de ydre Hjælpemidler, ere bragte tilveje. Driftskapitalen maa saaledes efter sit Øjemed bestaa af flydende Kapital; hvor meget end denne er bestemt til at anvendes i en vis bestemt Virksomhed, indeholder den dog endnu stedse Muligheden af at bruges paa anden Maade. Den vil derfor ogsaa vedblivende kun blive anvendt paa den tilsigtede Maade, saafremt den ved denne Anvendelse giver det samme Udbytte, som anvendt paa en hvilken som helst anden Maade uafhængig af Anlægskapitalen. Giver den paa den anden Side kun dette Udbytte, kan Driften vel siges at «betale sig», men Anlægskapitalen er da i Virkeligheden tabt, eftersom den ikke forhøjer Arbejdets Produktivitet ud over, hvad det ogsaa uden denne Anlægskapital vilde kunne give. Man har altsaa ved Anlægget gjort en Del Kapital fast paa en saadan Maade, at den ikke forøger Produktionens Udbytte og dog fremtidig ikke mere kan anvendes paa anden Maade. Viser det sig derimod, at man ved at anvende Driftskapitalen i denne Produktion end ikke faar det Udbytte ud af den, som man vilde kunne faa i andre Virksomheder, saa at altsaa Driften ikke betaler sig, har man altid den Udvej at standse den og føre den endnu ikke anvendte Driftskapital over til anden Anvendelse.

Skjønt det neppe lader sig gjøre, udtømmende at opregne alle Kapitalens Bestanddele i det Enkelte, vil det dog maaske være oplysende til Slutning at angive dens vigtigste Bestanddele, samlede i visse Hovedgrupper. Til Kapital maa da henregnes: 1) alle egenlige Livsfornødenheder 2) Fortæringsgjenstande af saadan Art og Beskaffenhed, som forbruges af de forskellige Samfundsklasser til det daglige Livsophold; 2) Klædningsstykker, ligeledes uden Hensyn til deres særlige Art og Be-

skaff
klædn
som
Evne
ning
Hu s
Befo
forn
bejd
sto f
kalie
ning
Raa
Ma
som
delb
best
Lad
bru
Dra
11)
12)
ege
vej
stri
æd

Kap
den
den
bej
un

skaffenhed, naar denne kun er saadan, at de tjene til Beklædning under daglig Arbejdsvirksomhed; deres Betydning som Kapital staar i Forhold til deres større eller mindre Evne hertil uden Hensyn til deres almindelige Omsætningsværdi; 3) det efter de klimatiske Forhold fornødne Husrum, som udkræves til at bevare den arbejdende Befolkning sund og rask, samt 4) det til samme Øjemed fornødne Brændsel; 5) Raastoffer til videre Bearbejdelse: Metaller, Tømmer, Bomuld, Uld m. m.; 6) Hjælpstoffer til Brug ved Bearbejdelsen: Farvestoffer, Chemikalier, Stenkul m. v.; 7) Husdyr: Heste, Kreaturbesætninger m. v., dels som Arbejdsmidler, dels som et Slags Raastof til Tilvirkning af Fødemidler; 8) Redskaber og Maskiner, der i Almindelighed netop kun kunne bruges som Kapital, i Produktionens Tjeneste, men ikke umiddelbart benyttes som Brugsgjenstande; 9) Bygninger bestemte til økonomisk Brug: Fabrikbygninger, Pakhuse, Ladebygninger m. v.; 10) Anlæg og Værker i Landbrugets eller den ekstraktive Industris Tjeneste: Drainingsanlæg, Minegange, Hegn og Læ-Plantninger; 11) de ved selve Jorden foretagne Grundforbedringer; 12) Skove, for saa vidt de fornødne Betingelser for et egenligt Skovbrug ere tilvejebragte; 13) Kanaler, Landeveje, Jernbaner og lignende Anlæg i Transportindustriens Tjeneste; 14) møntede Penge og Barrer af ædelt Metal som Redskaber i Omsætningens Tjeneste.

De under 8—14) anførte Kapitalgjenstande ere fast Kapital i Ordets strengere Forstand; de kunne kun tjene den økonomiske Virksomhed under Forudsætning af, at der haves de fornødne Midler til at underholde de Arbejdere, som skulle benytte dem; disse Midler ere angivne under 1—4), der derfor vel burde betegnes som flydende

Kapital, om det end kan synes besynderligt at henhøre Husrum under dette Begreb (jvfr. foran). De under 5—7) anførte Gjenstande ville vel ogsaa nærmest kun kunne komme til Anvendelse, for saa vidt de sidstnævnte Midler ere tilstede; men ligesom de selv atter for en Del frembyde Midler til at bringe hine tilveje, frembyde de, som foran fremhævet, i det Hele en større Mulighed for en fri Benyttelse i forskjellig Retning, hvorfor man, naar man vil opfatte Adskillelsen imellem fast og flydende Kapital som en udtømmende Inddeling af samtlige Kapitalgjenstande, sikkert bør henhøre dem under den sidstnævnte.

Rettelse.

S. 5 L. 2 f. n. finansiell rettes til formel.

Bidrag til Belysning af Spørgsmaalet om Varetagelsen af de økonomiske Interesser.

Af Aleksis Petersen.

I.

Regeringsautoriteter.

Vigtigheden af Varetagelsen af de økonomiske Interesser. Den økonomiske Lovgivning i Danmark. Regeringskontorerne og Nationaløkonomien. Rigsdagen. De danske Landmænd forlange et Ministerium for Agerdyrkning. Det svenske *Kommerce-Kollegium*. Englands *Board of Trade*. Økonomiske Ministerier i Udlandet. Frankrigs *Conseil supérieur de l'agriculture, de l'industrie et du commerce*. Et nationalekonomisk Senat. Tanken om en økonomisk Fællesrepræsentation; — i dens Sted Sær-Repræsentationer.

Enhver vil indrømme, at det ligesaa lidt gaar an at forsømme et Lands økonomiske Interesser som dets andre. Enhver vil indrømme, at Varetagelsen af Landbrugsinteresserne, de industrielle og kommercielle Interesser er af den yderste Vigtighed, og ikke blot for Landbrugerne, de Industridrivende og Handelsstanden, men for hele Nationen, hvis Velvære betinges heraf. Der er ingen Tvivl om, at de økonomiske Interesser bør fremmes efter bedste Evne. Men Spørgsmaalet er: hvorledes fremmes og varetages de bedst?

Ligeoverfor dette Spørgsmaal gaa Anskuelserne vidt fra hverandre: den Ene holder paa, at det mest Mulige overlades til det private Initiativ, den Anden har færre Betænkeligheder ved at paakalde Statsmagten. Men hin kan dog umuligt ville overlade Alt til det private Initiativ, og denne vil paa sin Side ikke gjøre Statsautoriteterne til uindskrænkede Herrer. Det individualistiske Princip og det sociale Princip have begge deres relative Berettigelse.

Det bliver Opgaven for Samfundsmagtens Organer at varetage Totalitetens Interesser. Men ved Siden heraf maa de særlige Interesser have deres Organer.

Selv om det egenlige Regeringsapparat blev ordnet paa den fortrinligste Maade, og selv om Regeringskontorerne kom i Besiddelse af de fortrinligste Arbejdskræfter, — saa vilde Alt dog ikke dermed være klaret. De Regerendes Visdomi være nok saa stor — der maa alligevel være Organer for de særlige Interesser. De landøkonomiske, de industrielle, de kommercielle Interesser maa have deres Organer, af hvilke man kan erfare, hvilke Ønsker og Anskuelser, Landmændene, de Industridrivende og Handelsmændene nære, og hvorledes de landøkonomiske, industrielle og kommercielle Forhold og Forholdsregler opfattes af dem, der mest direkte berøres deraf. Dette erkjendes da ogsaa: der findes jo Organer for de særlige Interesser. Et andet Spørgsmaal er, om de findes i det fornødne Omfang.

Sagen har altsaa to Sider: først Statsautoriteterne og de egenlige Regeringsorganer; dernæst Organerne for Agerbrug, for Industri og for Handel, for de særlige økonomiske Interesser.

Disse sidste komme vi senere til. Allerede her ville

vi dog gjøre den Bemærkning, at ønsker man at give Landbruget hvad Landbrugets er, Industrien hvad Industriens er, og Handelen hvad Handelens er, — gaar det ikke an, at den ene Gruppe af Interesser udstyres med særdeles talrige, den anden Gruppe derimod med aldeles utilstrækkelige Organer. Men herom senere. Foreløbig holde vi os til, hvad vi betegne som Sagens første Side.

Den lovgivende Magt, Regering og Rigsdag, skyldte vi en Række af Love vedrørende Agerbrug, Industri og Handel, — og Rækken er tildels saa broget, at det kan være vanskeligt nok at hitte Rede i den.

Lovgivningsvirksomheden paa det økonomiske Omraade foregaar, i det Store og Hele, omtrent paa følgende Maade: Vedkommende Minister (Indenrigsminister, Finansminister osv.) beslutter at et økonomisk Lovforslag skal udarbejdes og giver de ham underordnede Embedsmænd Ordre om at foretage de fornødne Skridt. I det paagjældende Regeringskontor tages der altsaa fat paa Lovforslagets Udarbejdelse. Dette Kontor raader muligvis — sandsynligvis — over udmærket dygtige Arbejdskræfter. Men i hvilken Retning vise dets Embedsmænd deres Dygtighed? Udmærke de sig ved deres nationaløkonomiske Indsigt? Forstaa de sig paa Agerbrug, Industri eller Handel? Kun sjældent! Man finder (— det er jo navnlig Indenrigsministeriet, Talen her er om —) Jurister, men yderst faa Nationaløkonomer; man finder et Personale, der muligvis er i Besiddelse af udmærkede juridiske Kundskaber og af en betydelig Kontorfærdighed, — men dets økonomiske Kundskaber ere af en lettere Art. Af disse Mænd udarbejdes de økonomiske Lovfor-

slag! I de Kontorer, Indenrigsministeriets, der navnlig have at gjøre med økonomiske Sager, sætter man Jurister; — hvis man engang, som en Kontraprøve, ryddede Justitsministeriet for Jurister og i Stedet fyldte det med Nationaløkonomer, vilde Resultaterne neppe være tilfredsstillende. Altsaa: de økonomiske Lovforslag udarbejdes i Regeringskontorer, hvor den økonomiske Sagkundskab kun er sparsomt repræsenteret. Aabenbart er dette et mindre heldigt Forhold, — og i mange Tilfælde erkjende ogsaa selve Kontorerne, at de ikke kunne undvære Sagkundskaben. Finde de den ikke hos sig selv, maa de søge den udenfor Kontorerne. Dette sker da ogsaa ret hyppigt: paatænker Regeringen, for Exempel, at udarbejde nye store organisatoriske Love vedrørende Arbejdsforholdene, nedsættes der saaledes en «Arbejderkommission», der tæller Repræsentanter for de forskjellige Interesser, for den nationaløkonomiske Theori og for den rene Arbejds-Praxis osv.; skal der udarbejdes landøkonomiske Love, vil Landhusholdningsselskabet eller andre kompetente Avtoriteter blive raadspurgte; skal der udarbejdes en Patentlov, vil man spørge Industriforeningen, som de Industridrivendes Repræsentant, om hvad de Patentvæsenet Nærmeststaaende mene om det, og til adskillige tekniske Avtoriteter vil man henvende sig i de tekniske Spørgsmaal*); skal der udarbejdes en ny Vexellov, nedsættes der en Kommission, hvor den kommercielle Sagkundskab ligesaa fuldt som den juridiske har

*) At der ved en eventuel Reform af Indenrigsministeriet ikke blot bør tænkes paa den økonomiske, men ogsaa paa den tekniske Sagkundskab, er sikkert nok. Der burde oprettes et teknisk Departement. Stemmer herfor have ogsaa hævet sig. Se saaledes en Artikel om «vor tekniske Administration» i «Nationaltidende» d. 9. Decbr. 1879.

sine Ordførere; skal der udarbejdes en ny Toldlov, vil man, selv om der ikke ligefrem nedsættes en Kommission, dog i alt Fald med Hensyn til en stor Mængde Detailspørgsmaal nødvendigvis raadføre sig med industrielle og kommercielle Sagkyndige; og ogsaa med Hensyn til mindre kommercielle Lovforslag vil man spørge Grosserer-Societetet eller andre Sagkyndige, Institutioner, Foreninger, Private osv., om deres Mening. Disse Exempler kunde fortsættes en Stund endnu; — men de bevise aldeles ikke, at de økonomiske Lovforslag i Danmark udarbejdes paa den mest tilfredsstillende Maade. Tværtimod er denne stadige Trang til at søge Hjælp hos Andre vist noget abnorm. Af Regeringskontorerne ere de indenrigsministerielle mindst skikkede til at følge Raadet: »Hjælp Dig selv!»

Nu fik det maaske endda passere, at den økonomiske Sagkundskab er utilstrækkelig hos dem, der udarbejde de økonomiske Lovforslag, hvis man havde nogen Garanti for, at de økonomiske Lovforslags Forfattere paa en fyldestgørende og regelmæssig Maade søgte og fandt Assistance hos den økonomiske Sagkundskab udenfor Kontorerne. En saadan Garanti savnes imidlertid ganske. Og i mange Tilfælde vil det, trods den bedste Vilje, virkelig være omtrent umuligt for Kontorerne at finde en fuldt tilfredsstillende Assistance. At nedsætte Kommissioner vil hyppigt være upraktisk; Grosserer-Societetet er ikke organiseret paa en saadan Maade, at det kan spille den Raadgiver-Rolle i kommercielle Sager, som forskellige af Udlandets Handelskamre spille; og gennemgaaende mangler navnlig Handelen Organer, der tilfulde formaa at bøde paa Regeringskontorerne utilstrækkelige Sagkundskab. Den Assistance, disse trænge til, søge de

i Ny og Næ, — og de kunne maaske heller ikke Andet, naar billigt Hensyn tages til de forhaandenværende Forhold.

Saalænge Forholdene ere, saaledes som de nu faktisk ere, maa man være belavet paa, at de økonomiske Lovforslag, der udgaa fra Regeringskontorerne, ikke tilfredsstille den økonomiske Sagkundskabs Fordringer. Men fra Lovforslag til Lov er der en lang Vej, — og kunne vi da ikke haabe, at vi ved Vejens Endepunkt ville have fundet, hvad vi savnede ved dens Udgangspunkt? Vi have jo Rigsdagen! Ethvert Lovforslag undergives dér jo mindst sex Behandlinger, saa der maa da være rig Lejlighed til at faa de eventuelt nødvendige Korrektioner indførte. Meget rigtigt, — hvis man havde nogen Garanti for, at det var den økonomiske Sagkundskab, der i Rigsdagen dominerede ved Afgjørelsen af økonomiske Spørgsmaal! Men en saadan Garanti hverken haves eller kan haves. Rigsdagsmændene vælges paa Grund af deres politiske Standpunkt; om deres økonomiske Sagkundskab spørges der kun sjældent. Rigsdagen er og maa være en politisk Korporation, en Samling af Repræsentanter for Vælgernes politiske Opfattelser. Om de økonomiske Kapaciteter (— der naturligvis aldrig ganske ville mangle —) ere tilstede i fornødent Antal, beror mere paa Tilfældigheder. Faktisk har den danske Rigsdag i den Tid den har bestaaet talt talrige Repræsentanter for Landbointeresserne, men de industrielle og kommercielle Interesser have staaet og staa fremdeles saa godt som blottede for Repræsentanter.

Saadanne Tilstande varsle ikke heldigt. Men hvad er der at gjøre? Ligeoverfor Rigsdagen er der, for Tiden i alt Fald, Intet at udrette. Vi maa altsaa se, om Sagen ikke paa et andet Punkt kan gribes an.

Blandt Landmændene har der i den senere Tid (saaledes bl. A. paa et Møde af de forenede jydsk Landboforeninger i Kolding i sidste Efteraar) oftere været forhandlet om Oprettelsen af et Ministerium eller et Departement for Agerbrug. Man finder den bestaaende Ordning, under hvilken Kontorerne bestandig maa søge sagkyndig Assistance udenfor Kontorerne, lidet heldig, og man har i Virkeligheden Grund til at være misfornøjet over, at der ikke ved Ordningen af de ministerielle Kontorer er blevet givet Landbrugsinteresserne en mere anelig Plads. Forslaget om Oprettelsen af et Landbrugs-Departement maa siges at hvile paa en berettiget Tanke. Men de industrielle og kommercielle Interesser kunne ogsaa gøre Krav paa en aneligere Plads end den, de for Tiden indtage. Overhovedet kunne de økonomiske Interesser nok forlange en Omordning, navnlig af Indenrigsministeriets første Departement. Man ser dér Sager vedkommende Rigsdagsvalg, Indkvarteringsvæsen, Indfødsret, Amtmandsforhold etc. blandede sammen med Sager vedkommende Industri og Handel. Kort sagt: højst heterogene Sager ere forenede under den samme Overledelse. Og det er vel ikke saa aldeles utænkeligt, at Departementets Chef kunde forstaa sig mindre godt paa den ene Art Sager end paa den anden. Naar man nu besluttede sig til en Omordning, d. v. s. til en Udskillelse af Sagerne vedrørende Agerbrug, Industri og Handel fra de Sager, med hvilke de ikke staa i nogen naturlig Forbindelse, — da skulde denne Udskillelse foretages med dette for Øje: at skaffe Regeringskontorerne den økonomiske Sagkundskab eller i alt Fald noget af den økonomiske Sagkundskab, de nu savne.

Hvordan har man baaret sig ad i andre Lande?

Kunne vi lære Noget af den Maade, hvorpaa man i andre Lande har ordnet Centraladministrationen af de økonomiske Sager? Svaret maa sikkert lyde derhen, at der ikke i noget andet Land findes økonomiske Statsinstitutioner, økonomiske Ministerier eller Departementer etc., som vi vilde gjøre vel i uden Videre at tage Kopi af. Men om man end nok saa stærkt indrømmer dette og anerkjender, at de forskjellige Lande maa bære sig ad paa forskjellig Maade, — saa vil man dog ikke derfor benegte, at der kan findes Et og Andet i de fremmede Landes Institutioner, som — om end under en modificeret Form — fortjener Efterlignelse. At der virkelig kan læres endel af andre Landes Exempel, vil Ingen bestride.

Af Sverigs økonomiske Statsinstitutioner skulle vi nævne én, som de Fleste ofte ville have hørt nævne, medens maaske Færre ere rigtigt paa det Rene med, hvori dens Opgaver egenligt bestaa. Det er det svenske kgl. Commerce-Kollegium, som der her sigtes til. Kollegiet (— hvis Historie er over to hundrede Aar gammel —) har (ifølge §§ 1 og 2 af den endnu gjældende Instruktion af 23. April 1831) følgende Opgaver:

Kollegiet skal «være nøje underrettet om, hvorledes det staar til med Rigets Handel og Søfart og alle andre Næringer i Landet, der i Almindelighed indbefattes under Benævnelsen Industri og Haandværk», — og i denne Henseende udfolder det en omfattende Virksomhed. Med Hensyn til de nævnte Næringer skal Kollegiet undersøge «hvilke Hindringer, der maatte ligge i Vejen for deres Opkomst og Udvikling, samt ved hvilke Midler Hindring-

erne kunne fjernes, og i dette Øjemed skal det indhente Oplysning om Handelens, Søfartens og de øvrige Næringers Tilstand og Fremgang i andre Lande og de Anstalter, som dér maatte findes til deres Fremme.» Kundskab herom indhentes navnlig gennem Konsulerne, og af hvad Kollegiet gennem dem faar at vide, giver det atter Publikum hyppige Meddelelser. Endelig skal Kollegiet aarlig indgive Beretning til Kongen om «hvorledes Rigets Handel og Søfart, Fabriker og Haandværk have stillet sig i det nærmest foregaaende Aar.» Disse Beretninger offentliggøres aarlig i «Bidrag til Sveriges officiela Statistik», og denne Side af Virksomheden har en stor Betydning. Det er en Selvfølge, at Kollegiets Stilling ligeoverfor Industrien og Handelen maa have skiftet Karakter i det halve Aarhundrede, der er forløbet siden Instruksen gav sine Bestemmelser om dets Forhold til Handel, Søfart, Fabriker, Haandværk, Fiskeri etc. Lovgivningen er naturligvis undergaaet adskillige Forandringer i saa langt et Tidsrum, og navnlig har Gjennemførelsen af en friere Handelspolitik maatte modificere Kollegiets Holdning. Modifikationen bestaar navnlig deri, at Statsindblandingen er bleven stedse mere begrænset. Forsaauidt er Kollegiets Virksomhed altsaa bleven indskrænket; omvendt blev den i 1857 udvidet derved, at det indtil da bestaaende «Bergskollegium» blev slaaet sammen med Kommercekollegiet.

Uagtet Kollegiet har høstet megen Anerkjendelse for flere af sine Arbejder, navnlig Meddelelserne af Handelsstatistiken, har Spørgsmaalet om dets Ophævelse eller Omdannelse dog i en lang Række af Aar staaet paa Dagsordenen. I 1874 nedsattes en Kommission, der skulde undersøge dette Spørgsmaal. Kommissionen kom

Januar 1875) til det Resultat, at den kollegiale Arbejdsmaade er for tung, for omsvøbsagtig, for tidsspildende og kraftforødende, kort sagt: den er ikke tidssvarende, og den bør forlades; og dermed følger da, at Kommercekollegiet bør inddrages. Men saa opstaar Spørgsmaalet: hvad skal sættes i Stedet? Kommissionen foreslaar, at de Forretninger, der hidtil have henligget under Kommercekollegiet, herefter henføres under et nyt Departement eller Direktorat, der kunde kaldes «Kongl. Styrelsen för handeln och näringarne». «Et særligt Departement for Næringerne (Industri og Handel) kan,» skriver Kommissionen, «vanskeligt undværes. Vel er det en Sandhed, at med den Udvikling, som den industrielle og kommercielle Virksomhed har taget, med den private Driftighed, der er raadende, og den Lethed, hvormed Kræfterne kunne forene sig til enig Samvirken, naar den Enkeltes Evne ikke slaar til, — behøves Statens Indgriben for at opmuntre den økonomiske Virksomhed ikke saaledes som tidligere; men Meget staar dog endnu tilbage, der kræver Opmærksomhed fra Statens Side. Jo hurtigere Udviklingen er paa Næringslivets Omraade, desto nødvendigere er det ogsaa at passe paa, at Lovgivningen følger med, og at de til Næringens Bedste indrettede Institutioner virke, saaledes som de bør. For at føre et saadant Tilsyn turde det fremdeles være nødvendigt, at have et Embedsværk, hvis specielle Opgave det er at følge den økonomiske Udvikling og lægge Mærke til Alt, hvad der berører de økonomiske Interesser. Uden et saadant særligt Embedsværk vilde Regeringen sandsynligvis ofte komme i Forlegenhed med at erholde grundig Oplysning i vigtige Spørgsmaal, thi under den nuværende

Ordning af Regeringskontorerne vilde den vanskeligt kunne faas.»

I Spidsen for det industrielle og kommercielle Direktorat, hvis Oprettelse den svenske Kommission altsaa foreslaar, skulde der da staa en Generaldirektør, og under ham skulde et vist Antal Bureauchefer sortere. Under én Bureauchef skulde høre: Konsulatssager, den udenrigske Handel og Søfart, Offenliggjørelsen af Beretninger om disse Forhold; — under en anden: den indenrigske Handel, Søfart og Industri, samt Udgivelsen af Beretninger herom; — under en tredje: Patentvæsenet, den tekniske Undervisning, Bjergværksvæsen osv.

Til sine Forslag knytter Kommissionen nogle Bemærkninger om Nødvendigheden af at Regeringsautoriteterne, der have at gøre med økonomiske Sager, sættes i Forbindelse med den økonomiske Sagkundskab: de Autoriteter, der have at gøre med Sager vedrørende den økonomiske Virksomhed, bør sættes i Vexelvirkning med Udøverne af denne Virksomhed. Kommissionen henstiller derfor, om der ikke ved Siden af det foreslaaede økonomiske Departement bør stilles en Korporation, bestaaende af indsigtfulde og erfarne Repræsentanter for Industri og Handel. Denne Korporation skulde raadspørges i alle vigtigere industrielle og kommercielle Sager, og i den skulde Regeringen kunne finde den specielle Sagkundskab, den maatte savne hos sig selv.

At der i England ikke findes noget økonomisk Ministerium, er et ret overraskende Faktum. Der findes i England en Regeringsinstitution, kaldet the Board of Trade; men denne Autoritet er slet ikke (hvad den ofte

kaldes) noget «Handelsministerium». Imidlertid kan man paa ingen Maade anføre England som et Bevis for økonomiske Ministeriers Overflødighed; thi den bestaaende Ordning anerkjendes af selve Englænderne som utilfredsstillende. En Mængde Handelskamre have i England i de senere Aar stærkt udtalt sig for Oprettelsen af et Handelsministerium, og d. 8. Juli f. A. vedtog Underhuset paa Forslag af Sampson S. Lloyd, Formand for de britiske Handelskamres Fællesforening, følgende Resolution: «Det er Husets Mening, at det er ønskeligt, at de executive Regeringsfunktioner, der særligt berøre Handel og Agerdyrkning, overtages af et særligt Departement under Ledelse af en Statssekretær (Minister), der skal være Medlem af Kabinettet.»

Nysnævnte Board of Trade deles i følgende sex Departementer: 1. det statistiske og kommercielle (der i høj Grad udmærker sig, under Robert Giffens Ledelse, ved sine statistiske Offenliggjørelser); 2. Jernbane-Departementet; 3. Departementet for Havnesager; 4. Departementet for Søfart; 5. det finansielle Departement; og 6. «the Establishment Department».

Savner England Ministerier for Agerbrug, Industri og Handel, finde vi saadanne til Gjengjæld i adskillige andre Lande. I Østrig haves saaledes et Handelsministerium, under hvilket kommercielle og industrielle Sager samt Sager vedrørende Kommunikationsvæsenet høre. — I Ungarn findes baade et «Ministerium for offentlige Arbejder, Kommunikation og Skibsfart» og et «Ministerium for Agerbrug, Industri og Handel.» — I Preussen findes ved Siden af et Agerdyrkningsministerium et «Ministerium

for Industri, Handel og offentlige Arbejder». — Ogsaa Baden har sit Handelsministerium. — Italien har baade et Ministerium for offentlige Arbejder og et Ministerium for Agerbrug, Industri og Handel. — Spanien har et Ministerium for Handel og Agerdyrkning. — Portugal et Ministerium for offentlige Arbejder, Handel og Industri. — Rumænien et Ministerium for Agerbrug, Handel og offentlige Arbejder. — Holland og vel endnu flere Lande, — store og smaa, — ere ligeledes i Besiddelse af økonomiske Ministerier. — Ja Frankrig har ikke blot et Ministerium for offentlige Arbejder og et Ministerium for Agerdyrkning og Handel, men er tillige i Besiddelse af et navnlig i den senere Tid i Tyskland meget omtalt nationalekonomisk Raad, «le Conseil supérieur du commerce, de l'agriculture et de l'industrie».

Allerede i tidligere Aarhundreder (endog under Henrik IV, omtrent ved Aar 1607) søgte man i Frankrig at skabe Regerings-Avtoriteter, der skulde være i Besiddelse af den specielle økonomiske Sagkundskab. De blev imidlertid under de skiftende Regeringer ideligt ændrede, og først Napoleon III har Æren af at have givet det «nationalekonomiske Senat» en fastere Grundvold at staa paa. Artikel 3 i Senatus-Consultus af 23. December 1852 havde indrømmet Kejserens Regering Ret til selvstændigt at forandre Toldtarifen gennem Afslutning af internationale Handelstraktater. For nu at give de Beslutninger, der resulterede af Udøvelsen af denne Ret den fornødne Avtoritet, oprettede et kejserligt Dekret af 2. Febr. 1853 det nævnte «Conseil supérieur». I Motiverne til dette Dekret hedder det: «I Betragtning af at . . . vi maa handle med den yderste Forsigtighed i de Sager, der berøre Agerbrugets, Industriens og Handelens Livsinteresser; — i

Betragtning af at Sikkerhed og Stadighed ere af største Betydning for disse Interesser, og at de økonomiske Spørgsmaal derfor maa prøves med fuld Sagkundskab og med moden Dømmekraft; — i den Hensigt at drage Nytte af de Mænds Oplysning og Erfaring, der have helliget Studiet af disse Spørgsmaal eller Udøvelsen af Landbrugs-, Industri- eller Handelsvirksomhed deres Liv: forordne vi: der skal oprettes et Over-Raad for Handel, Agerbrug og Industri. Som en Hovedopgave for denne Avtoritet, der skulde være et Udtryk for den økonomiske Sagkundskab, den theoretiske saavel som den praktiske, bestemtes det, at Raadet skulde afgive Betænkning i Sager, der forelægges det af Regeringen, navnlig over Lovforslag vedrørende Toldvæsenet, Handels- og Skibsfartstraktater, Handelslovgivningen, Udvandrings- og Kolonialvæsen etc. etc., og ganske i Almindelighed i Sager, der berøre Folkets økonomiske Interesser. Den Sammensætning, Raadet fik i 1853, forandrede ved to Dekreter af 5. og 13. Juni 1873, og nu for nogle faa Maaneder siden, er den atter bleven ændret, dels af formelle Grunde, dels fordi den franske Regering har ønsket at give Raadet en af Administrationen fuldstændig uafhængig Stilling. De nyeste Bestemmelser om «le Conseil supérieur» indeholdes i to Dekreter af 1. Oktober 1879, og gaa ud paa Følgende:

Over-Raadet for Handel, Agerdyrkning og Industri, i hvilket Agerdyrknings- og Handelsministeren præsiderer, bestaar af to Vicepræsidenter og tre Sektioner: 1. Sektionen for Handel, 2. Sektionen for Agerdyrkning, 3. Sektionen for Industri. Enhver af disse Sektioner bestaar af 18 Medlemmer, valgte blandt Senatorerne, de Deputerede, Præsidenterne for de vigtigste Handelskamre og de Mænd,

der have bedst Kjendskab til kommercielle, agrikole, industrielle og finansielle Sager. — Desuden ere *ex officio* Medlemmer af Raadet: Ministrene, Under-Statssekretæren i Agerdyknings- og Handelsministeriet, Generaltolldirektøren, Direktøren for den udenrigske Handel, Direktøren for den indenrigske Handel, Agerbrugs-Direktøren, Direktøren for Konsulatsvæsenet. (Art. 1). — Disse *ex officio* Medlemmer kunne tage Del i enhver af Sektionernes Forhandlinger (Art. 2). — Embedsmænd kunne af Raadet kaldes til eller af Ministrene delegeres til at tage Del i Raadets Forhandlinger, men kun med raadgivende Stemme (Art. 3).

Ifølge den nu bestaaende Ordning er altsaa Handelsministeren, som Præsident, samt to Vicepræsidenter i Spidsen for Raadet. — Sæde i Handels-Sektionen have: Præsidenterne for Handelskamrene i Paris, Havre, Marseille, Nantes, Bordeaux, Nizza, Reims og Nancy, fire Deputerede og Senatorer, Guvernøren for Banque de France og fem store Bankierer og Handlende (f. Ex. H. Fould, d'Eichthal osv.) — Sæde i Agerdyknings-Sektionen have: ti Deputerede og Senatorer (f. Ex. Teisserenc de Bort), Sekretæren for «la Société nationale d'agriculture», og fem ansete Landmænd. — Sæde i Industri-Sektionen have: ni Senatorer (f. Ex. Ponyer-Quertier) og Deputerede, fem ansete Industridrivende, samt Præsidenterne for Handelskamrene i Lyon, Elbeuf, Saint-Etienne og Roubaix. —

Noget Lignende som dette «Conseil supérieur», et «nationaløkonomisk Senat», arbejder et stort Parti i Tyskland for at faa oprettet. Det «nationaløkonomiske Senat» — som ogsaa den tyske Handelsdag i 1878 har

diskuteret, paa Forslag af Gehejmerraad Meckel, Præsident for Handelskamret i Elberfeld — skulde være en fyldig Repræsentation for Agerbrug, Industri og Handel, og Regeringen skulde være pligtig i alle vigtigere økonomiske Sager at indhente dets Raad. Hverken hos Regering eller Rigsdag, hvor de politiske Hensyn altid ville være væsenligt bestemmende, tør man vente at finde en tilstrækkelig økonomisk Sagkundskab; — denne skulde den omtalte Institution derimod indeholde. Den skulde endvidere sikre, at der ikke bliver taget et mere end tilhørligt Hensyn til de økonomiske Interesser, der have vidst at skaffe sig de mest ihærdige — og ensidige — Talsmænd; den skulde tværtimod afgive en Garanti for, at de økonomiske Interessers Solidaritet ikke tabes af Sigte. Den skulde endvidere — fordi den er en permanent Institution der ikke vexler med det politiske Bølgeslag — til en vis Grad sikre Kontinuiteten i den økonomiske Lovgivning. «Vi fordrer kun,» udbød en Taler paa den tyske Handelslag, «en Korporation, der skal være bestemt til at udfylde det Hul, som tydeligt nok er tilstede mellem vor Lovgivning og Kjendsgjeringerne; vi ville have en af Sagkyndige bestaaende permanent Institution, der skal skaffe Lovgivningsmagten det fornødne Materiale, — en Institution, der ikke vil blive berørt af politiske Kampe og Partisplittelse, der ikke er undergivet de treaarige Rigsdagsvalgs tilfældige Svingninger, og som vil kunne være en fyldestgjørende Repræsentant for alle Nationens økonomiske Interesser.»

At Forslaget om et af Sagkyndige bestaaende raadgivende Fællesorgan for de økonomiske Interesser har

noget Tiltalende ved sig, og tildels virkelig hviler paa en berettiget Tanke, lader sig ikke benegte. Men i Danmark vilde et Forslag herom naturligvis strax — allerede paa Grund af vore politiske Tilstande — falde til Jorden. Og forøvrigt, selv bortset fra Vanskeligheden ved dets Gjennemførelse, klæber der forskellige Misligheder ved det. Det franske «Conseil supérieur», som Tyskerne lovprise og holde frem som et efterlignelsesværdigt Mønster, synes ikke at fremkalde samme Begejstring hos selve Franskmandene. I alt Fald er den idelige Ændring af det ingen Anbefaling. Og Vanskeligheden ved at finde en virkelig tilfredsstillende Sammensætning af det nationaløkonomiske Senat, kommer man ikke saa let ud over.

Naar Alt kommer til Alt, gjør man indtil Videre bedst i at se, om man ikke kan skaffe Regeringen den fornødne økonomisk-sagkyndige Assistance paa en nemmere Maade end ved Tilvejebringelsen af et «nationaløkonomisk Senat»: en raadgivende Fællesrepræsentation for Agerbrug, Industri og Handel. Det vil være mere praktisk at se at sørge for, at Agerbruget, Industrien og Handelen, hver især, faa tilfredsstillende Organer, — Institutioner og Foreninger, der ere af en saadan Beskaffenhed, at de formaa at fremskaffe det Materiale, som er nødvendigt til Bedømmelsen af den økonomiske Situations Krav, og som overhovedet ere i Stand til med Eftertryk at varetage de økonomiske Interesser. Rigtignok er det sandt, at Organer for Agerbruget altid ville føle sig fristede til ensidigt at varetage Agerbrugets Tarv, ligesom de industrielle Organer staa paa et ensidigt industrielt og de kommercielle paa et ensidigt kommercielt Standpunkt. Men Faren ved denne Ensidedighed har i Virkeligheden ikke saa

meget at sige, — naar blot alle Interesserne faa deres Organer. Det bliver jo Regeringens og Rigsdagens Opgave at varetage det Heles Interesser, og Kampen mellem de forskellige exclusive Standpunkter vil netop i saa Henseende kunne afgive oplysende Fingerpeg. Men Betingelsen — den, at enhver af de økonomiske Hovedvirksomheder har sine Organer — er den tilstede i Danmark? Agerbruget har sine Talsmænd; — men er der ogsaa givet Industrien hvad Industriens er, og Handelen hvad Handelens er?

ne faa
g Rigs-
er, og
kter vil
gerpeg.
onomiske
tilstede
men er
andelen

Om Oprettelsen af et dansk Handelskammer.

Af C. Hage.

I Nationalekonomisk Forenings Møde den 27. November fremsattes af Hr. Aleksis Petersen et Spørgsmaal til Diskussion, der maa siges at være modent til mere end en blot theoretisk Drøftelse, og som utvivlsomt havde fortjent en mere sympathetisk Modtagelse, end der fra flere Sider blev det til Del. Forfatteren af nærværende 'Linjer' deltog ikke i hin Aftens Diskussion. Men da han vilde anse det for saare uheldigt, om Spørgsmaalet neppe rejst skulde atter slumre ind, vil han herved give sit Bidrag til dets Belysning.

Det drejer sig om Oprettelsen hertillands af en Institution analog med Udlandets Handelskamre. Hr. Aleksis Petersen havde givet sit Foredrag en større Rækkevidde: det omfattede »Varetagelsen af Landets økonomiske Interesser» som Helhed. Han viste sig derved at besidde aabent Blik for det ideelt taget mest Ønskelige: et Organ for samtlige økonomiske Erhverv, betragtede som et solidarisk Hele. At dette bør stilles som Endemaålet, kan Ingen være i Tvivl om, der indser Nødvendigheden af samtlige økonomiske Kræfters harmoniske Samarbejden, og som har Øje for Manglerne ved en ensidig Forfægten

af blotte Standsinteresser. Alligevel maa det bifaldes, at baade Indlederens Foredrag og den paafølgende Diskussion i Hovedsagen indskrænkede sig til det mere praktiske, begrænsede Spørgsmaal om Handelskamre. Et fælles Organ for Agerbrug, Handel, Industri og Haandværk vil være i højeste Grad at attraa, naar Betingelserne for, at det kan arbejde med Nytte og Eftertryk, først ere tilstede. Men man kan ikke opnaa Alt paa én Dag; man kan ikke improvisere en virkelig livskraftig Institution, som ikke er i organisk Sammenhæng med en allerede forud foregaaet Udvikling. Foreløbig maa Formaalet være mere begrænset og mere beskedent. Det vil allerede som saadant gjøre Vanskeligheder nok.

Vi ere ikke blinde for den store Ønskelighed for Agerbruget af en Ordning, der lader en virkelig sagkyndig og kraftig Indflydelse komme til Orde overfor Regering og Lovgivning i ethvert Agerbruget vedrørende Spørgsmaal. Vi samstemme af ganske Hjerte i dette Ønske, om vi end ikke altid bifalde de foreslaaede Udveje. Men denne Sag er her ikke vor Opgave. Det er en lignende Indflydelse for Handel og Industri, hvorom det her drejer sig. Hvormegen Anledning end Agerbruget kan have til at beklage sig over mangelfuld Omsorg for dets Interesser, saa vilde en saadan Beklagelse dog i og for sig være langt mere begrundet fra de to andre Erhvervs Side.

Den Opmærksomhed, der hertillands, Alt i Alt, bliver Handel og Industri til Del, er ubetydelig i Sammenligning med den, der skjænkes Agerbruget. Dette savner ikke Repræsentanter og Talsmænd hverken i Regering, i Rigsdag, i Pressen eller i et stort Antal mer eller mindre offentlige Selskaber og Foreninger. Det kan siges uden

Overdrivelse, at Landet som Helhed følger Landbrugs-
spørgsmaal med større Interesse end noget andet An-
liggende.

Handel — og tildels Industri — danne hertil en
stærk Modsætning. Diskussioner vedrørende disse Er-
hverv følges med forholdsvis ringe Opmærksomhed og
dø hurtigt hen af Mangel paa Næring. For Handelens
Vedkommende er dette maaske neppe synderligt at be-
klage. Til en vis Grad tør det ikke uden Grund opfattes
som et Udtryk for baade Vilje og Evne hos Handels-
standen til helt og holdent at klare for sig selv. Herom
vidner endog en vis Jalousi, naar Udenforstaaende for-
søge at rejse en Diskussion om noget Spørgsmaal, der
angaar Handelen, selv om det sker udelukkende med
dennes Vel for Øje. Den Handel, der ikke ganske og
aldeles kan staa paa egne Ben, er det bedre at undvære.
Det kan i og for sig kun geraade vor Handelsstand til
Ære, at den tilfulde indser dette, ja at den snarest gaar
for vidt i sin Ligegyldighed overfor den Betydning, som
Statsmagtens Benyttelse dog uundgaelig har ogsaa for
dette Erhverv. Det er ikke fra Handelsstandens Side, at
man hertillands hører Anmodninger om Statshjælp og Be-
skyttelse, om Pengelaan og Understøttelse, om Præmier,
Vejledning og Opmuntring. Man maa af Hjertet ønske,
at det fremdeles vil vedblive saa. Men Uegennyttigheden
bør ikke gaa saa vidt, at den bliver til blind Ligegyldig-
hed overfor berettigede Krav, hvis Til sidesættelse ikke
gavner Samfundet til Gjengjæld for at skade den en-
kelte Stand.

Iøvrigt er det maaske ikke overflødigt at bemærke,
at en offentlig Drøftelse af Handelsspørgsmaal aldrig kan
vække, og ikke skal være beregnet paa at vække, den

samme Art af Interesse som Spørgsmaal vedrørende Agerbruget. Der findes mellem en Handelsstands enkelte Medlemmer ikke den samme Art af Solidaritet som i den agerbrugende Stand. I intet Erhverv komme de økonomiske Grundprinciper Frihed og Konkurrence til saadan Gyldighed som i Handelen. Den, om man vil, orthodoxe Nationalekonomi lægger sig jo endog blot for den Bebrejdelse væsenlig kun at have Blik for Handelssiden af Samfundets Ordning. Hvad en Handelstand bør kræve af Staten, er i Hovedsagen kun Frihed; først og fremmest Fjernelse af de Omsætningen hæmmende Baand saavel i Indlandet som i Forholdet til Udlandet; det er særlig Statens Opgave overfor Udlandet at sørge for, at dens Undersaatter overalt behandles lige med de mest begunstigede Staters; — for at kunne drage Aande kræver Handelen Frihed, i saa stort Omfang, som Samfundets Tarv iøvrigt i nogen Maade tillader det. Paa Grundlag heraf konkurrerer den indbyrdes — hvert enkelt af dens Medlemmer direkte med alle Andre. Anderledes med Agerbruget, i al Fald indenfor de snevre Grænser, hvorom her praktisk er Tale. I et Land af Danmarks Omfang ere Agerbrugerne i det Væsenlige ikke konkurrerende, men solidariske. Det er i hver Enkelts Interesse at frembringe de bedst mulige Produkter og saa billigt som muligt. Men det er ikke hans Interesse imod, at hans Nabo gjør det Samme. Just det Modsatte. Et fortrinligt Agerbrug vinder ikke ved at staa isoleret, men netop ved at være Led i en fortrinlig Helhed. Produkterne ere da i det Hele bedre ansete, derfor lettere afsættelige, Priserne højere; den almindelige Rigdom er større, Pengeforholdene gunstigere, Kommunikationerne bedre; udvalgte Besætninger ere lettere at anskaffe og vedligeholde; dygtige

Forvaltere, Mejersker, Arbejdere ere tilstede i større Antal; kort sagt: Driften giver større Udbytte og holdes med mindre Besvær i fuldstændig Orden. Derfor ser man Landmænd med stor Iver at meddele hinanden, hvad de anse for Fremskridt og Forbedringer. De vinde derved ikke blot Ære for sig selv; de gavne baade sig og det Hele. Ganske anderledes med Handlende. Om Nogen er saa heldig at finde, hvad Bjørnstjerne Bjørnson kalder «en af disse smaa Brancher, som den store Handel endnu ikke har kastet sig over», saa vogter han sig vel for at fortælle sine Kolleger derom. Han tier og beholder Guldgruben for sig selv.

Derfor er her ikke Tale om at ville forsøge paa at kalde Korporationer tillive, der for Handelen skulde spille en lignende belærende og vejledende Rolle, som saa mange alt eksisterende Foreninger udføre for Landbrugets Vedkommende. I den Henseende maa enhver Handelsmand i Hovedsagen være henvist til at stole paa sig selv. Men der bliver et tilstrækkeligt stort Gebet tilbage, som omfatter alle de Spørgsmaal, der vedrøre Standen i dens Almindelighed som en Helhed med forsaavidt ensartet og solidarisk Interesse. Det udelukker ikke en vis Vejledning, om end af mere generel Natur, især gennem et omhyggeligt og med Sagkundskab behandlet statistisk Materiale. Dog navnlig udstrækker det sig til en aarvaagen Varetagelse af det paagjældende Erhvervs Tarv overfor alle Statsmagtens forskellige Organer, være sig i Henseende til Lovgivning eller til Administration.

Men lad det ikke tros, at Formaålet skulde være en ensidig Forfægten af blotte Klasseinteresser. Nutidens Samfund gjøre en saadan endnu langt mindre tilstedelig og forsvarlig end nogensinde. For Handelens Vedkom-

mende har den moderne Udvikling stadig mere udvisket dens Karakter som et afsondret Særerhverv. Saaledes som vor Tids Samfund ere nødvendig henviste til tilfredsstille deres Fornødenheder, er Handelen neppe engang længere at opfatte som et Supplement til Produktionen. Den er bleven en integrerende Del, et uadskilleligt Led af Produktionen selv. Hvad der i Sandhed fremmer et Lands Handel, kommer umiddelbart hele dets Produktion til Gode. At dette har Gyldighed ogsaa for Konsumtionen, er det end ikke nødvendigt at tilføje.

Meget af hvad ovenfor er sagt om Handelen, gjælder ogsaa om Industrien. Hvad angaar dens Forhold til Staten, saa glæder den sig dog i det Hele ved en noget større Omsorg og Agtpaagivenhed end Handelen. Som Tegn paa saadan Bevaagenhed tør i al Fald de tallose, vistnok velmente, Beskyttelsessatser i Toldloven formodentlig opfattes. Men i Virkeligheden staar Industrien, lige saa vel som Handelen, uden Middel til med Eftertryk og Virkning at komme til Orde i Anliggender, der berøre dens Velfærd.

Der synes i den senere Tid at have vundet Indgang en Følelse af, at der i flere Henseender lader sig udrette en Del for bedre end hidtil at udnytte Landets Beliggenhed og Kræfter. Men jo mere de økonomiske Virksomheder blomstre op, des mindre kunne de finde sig i fremdeles at være dømte til obskur Tavshed; og jo længere de ere dømte til Tavshed, desmindre ville de være istand til at vinde Fremgang. Interesser af saa gennemgribende Betydning for Samfundets Vel bør ikke længere savne et indsigtsfuldt Øje til at vaage og en energisk Haand til at værne om deres Tarv.

Tag paa et enkelt Omraade et enkelt Exempel blandt

hundrede. Der er for Tiden forelagt Rigsdagen et Lovforslag, som paa det dybeste griber ind i et Erhverv, der er nøje knyttet til samtlige Landets øvrige Erhverv, til dets Forsvar, til dets nationale Berømmelse, — et Erhverv, der allerede iforvejen kan rose sig af med Taalmod at bære de mest uforstandige og mest uretfærdige Byrder, som nogen Regering har Ansvar for. Det er Loven om usødygtige Skibe. Om dette Forslags Fortrin eller Mangler skulle vi her aldeles ikke ytre os. Men det tør siges, at Danmark maaske er det eneste civiliserede Land, hvor et slikt Forslag kunde være indbragt i den lovgivende Forsamling, uden at der forud var givet den paagjældende Stand *fuld og hel* Lejlighed til paa *fyldestgjørende* Maade at udtale og begrunde enten sin Tilslutning eller sit Mishag. Nu ser man Skibsfarten omtrent reduceret til mer eller mindre afmægtige Protester omkring paa Smaamøder i Provinserne.

Hvad er det da, der kræves? Kort og simpelt: et Organ til sagkyndigt at drøfte og uafbrudt at vaage over de paagjældende økonomiske Interesser.

De lovgivende Forsamlinger kunne efter deres Natur ikke fyldestgjøre et saadant Krav. De sammensættes efter politiske Hensyn, ikke efter speciel Sagkundskab. Hvad særlig den danske Rigsdag angaar, saa er Handel og Industri dér for Tiden næsten uden Repræsentanter.

Regeringen da? Vilde ikke et særligt Ministerium for Agerbrug, Industri og Handel være hvad der søges? De fleste større Lande vilde afgive Forbilleder herfor*), og vi selv besad i vor Frihedstids Barndom et Handels-

*) Om økonomiske Regeringsautoriteter i de forskellige Lande jfr. foranstaaende Artikel. Red.

ministerium, der levede i otte Maaneder. Men man vogte sig for at knytte store Forventninger til en slig Omordning. Den vilde neppe have anden Virkning end en Ministergage mere i Budgettet og en Excellence mere i Statskalenderen. Det vilde være meget hensigtsmæssigt saavidt mulig at samle de økonomiske Anliggender f. Ex. under Indenrigsministeren. Men til at skille dem ud vilde der kun være Anledning, hvis Ministeren derved maatte antages at ville blive overbebyrdet. Dette vilde utvivlsomt være Tilfældet i Lande, der ere ti til tyve Gange større end Danmark, og dér er en saadan Arbejdsdeling følgelig at anbefale. Men saafremt Forretningernes Omfang ikke overskrider en enkelt Mands Arbejdsevne, vil en Deling intet Andet medføre end en Forandring i den kompetente Ministers Titulatur. Ingen Minister vil i noget Tilfælde være «sagkyndig» paa alle økonomiske Omraader. Den, der forstaar sig paa Agerbrug, vil i Reglen intet kjende til Handel og Industri, eller omvendt. Ja det er tilmed ikke Regel, snarere en sjelden Undtagelse, at «Sagkundskab» overhovedet er det, der gjør en Mand til Minister.

Af noget større Betydning vilde det være at oprette særlige økonomiske Departementer. Her kunde man, i Skikkelse af Departementschefer, Direktører osv., sikre sig en paalidelig og stabil Indsigt. Dog vilde Resultatet paa ingen Maade blive tilfredsstillende. Den økonomiske Kjendskab, der vindes ved Arbejde i Regeringskontorer, vil i Gjennemsnit altid staa langt tilbage for den, der vindes af uafhængige Kræfter gennem praktisk Gjerning i Livet selv. En Regerings Opgave er og bliver først og fremmest at regere. Det kan ikke fordres — mindre nutildags end nogensinde — at en Regering skal være

en alt skuende og alt vidende Fader for sine Under-
saatter. Det kan hverken ventes eller forlanges, at Em-
bedsmænd, hvis hele Uddannelse og Virkekreds falder
udenfor det praktiske økonomiske Omraade, at de skulde
besidde indgaaende Kjendskab til økonomiske Forhold og
selvstændigt Blik for, hvad disses Vel til enhver Tid
kræver. Snarere komme de undertiden til at staa paa et
saa ensidigt Standpunkt, at de kunne synes næsten *ex*
officio at ligge i permanent Krig med Publikums Interesser.

Vil man se hen til et Regeringsorgan i egenlig For-
stand, som skulde kunne spille nogen virkelig stor og
gavnlig Rolle, saa maatte det vel være en Institution i
Lighed med det franske *Conseil supérieur du commerce,*
*de l'agriculture et de l'industrie**). Men paa Oprettel-
sen af et sligt Regeringsraad hertilands vil man vist
komme til at vente længe, og, som alt ovenfor an-
tydet, ere vi i Tvivl om, hvorvidt Betingelserne ere
tilstede, for at det vilde kunne arbejde med virke-
lig Nytte. Selv om saa var, saa vilde dog ikke der-
for de Organer blive overflødige, hvis Oprettelse disse
Linjer anbefale; vi anse tvertimod deres Tilværelse som
et Hovedvilkaar, for at ogsaa et Regeringsraad kunde faa
sin fulde Betydning.

Thi det, der fordres, er *selvstændige, uafhængige* Or-
ganer for de økonomiske Interesser. Det er Organer,
der af sig selv, efter egen Tilskyndelse kunne holde

*) Efter dets Mønster er dannet lignende øverste Regeringsraad i
Belgien (1859), *Italien* (1869), *Rumænien* (1864), — samt, i noget
modificeret og mere vidtløftig Skikkelse, i *Spanien* (1874). Det
engelske *Board of Trade* er i visse Henseender ikke uden Ana-
logi med disse Raad, medens det i andre er at opfatte som et
Slags Handelsministerium.

Statsstyrelsen underrettet om Handelens, Industriens (og Agerbrugets) Tarv og Krav. Det er Institutioner, oprettede med det Formaal i sig at samle den mest omfattende særlige Sagkundskab og at give denne Sagkundskab en tilsvarende Indflydelse. Det er Forsamlinger, der skulle supplere den lovgivende Magt og Administrationen, et forberedende, drøftende, raadgivende, tilskyndende Supplement; Forsamlinger, som give Lejlighed for de økonomiske Interesser til lydeligt at komme til Orde, og som give Stød paa Stød til de besluttende Myndigheder, indtil gavnlige og ønskelige Foranstaltninger sættes iværk; Forsamlinger, som ifølge hele deres Bygning ere skikkede til uafsladeligt at tage Initiativet, uafsladeligt at have et vaagent og opmærksomt Øje rettet paa ethvert Punkt af Betydning, og som ere sikre paa under denne deres Virksomhed at mødes af almindelig baade Sympathi og Respekt. Det er saadanne Institutioner, i mere eller mindre fyldestgørende Skikkelse, som Udlandet kjender dels paa det kommercielle Omraade (Handelskamre), dels paa det industrielle (Gewerbekammern, *chambres des arts et manufactures etc.*), dels fælles for begge. Naar vi benytte Udtrykket «Handelskammer», er dette ment at omfatte baade Handel og Industri.

Hvilke Opgaver have slige Korporationer at løse? Formaalene for deres Virksomhed ere dels af mere lokal, dels af mere almindelig Art. De sidste falde i to Grupper.

Der er først den *statistiske* Side af deres Virksomhed. Paa denne blev der under Diskussionen i Nationaløk. Forening lagt en meget stærk Vægt. Der blev fremhævet dens store Betydning navnlig som et vejledende Middel af fremragende Værd: den er det baade overfor Erhvervenes egne Medlemmer og overfor Regering og Lovgiv-

ning, som derved forsynes med Data. De omfangsrige og tildels meget værdifulde Arbejder af denne Art, som ere udgaaede fra udenlandske Handelskamre, ere fortrinlige Vidnesbyrd om, hvad der paa dette Omraade lader sig udrette.

Den anden Virkesfære er Varetagelsen af de økonomiske Interesser overfor *Lovgivning* og *Administration*. Det er ovenfor fremhævet, at hvad Handelen kræver af Statsmagten, er i Hovedsagen kun Frihed. Industrien kræver ofte en god Del mere, — om med Rette, er et Spørgsmaal, vi her lade staa hen. Ligegyldigt paa hvad Standpunkt man stiller sig, vil der uundgaelig være Love, som gribe ind i Ordningen af Handel og Industri, og hvis Bestemmelser derfor kræve den største Agtpaagivenhed fra disse Interessers Side;

der er dels organisatoriske Love: Næringslovgivningen; Handelslovgivningen; Søfartslovgivningen; Fabriklovgivningen; Love om Aktieselskaber; om Banker; om Patenter og Varemærker; om Vexler; Mønt, Maal, Vægt osv. osv.;

— dels, og ikke mindst, Skattelove, — selvfølgelig forsaavidt deres Virkninger gribe ind i Produktion og Omsætning; fremfor Alt er Toldlovgivningen fuldt saa meget af økonomisk som af finansiel Betydning; to Hundrede Aars dyrekøbte Erfaring har lært Evropa, at dette er ikke et Anliggende, som man kan lade den første den bedste Finansminister skalte med efter eget Hoved; om mange andre Skatteformer gjælder det Samme; hertilands er f. Ex. Skibsafgiften ifærd med at tilkæmpe sig en navnkundig Plads i den danske Finanshistorie;

i Sammenhæng hermed kan nævnes Indflydelsen

af Udlandets Lovgivning, forsaavidt den lader sig paavirke gennem Traktater og Overenskomster; Opnaaelse i hvert Fald af Ligestillethed med de mest begunstigede blandt andre Lande bør være Formaalet for enhver Regerings Bestræbelser;

af Berøringspunkter med Administrationen behøver blot at hentydes til Konsulatsvæsenet, Jernbaner, Postvæsen, Telegrafvæsen osv. osv.

Den mere *lokale* Side af Kamrenes Opgave bestaar i Varetagelsen af en Kreds af Hverv, der ere mere særlig knyttede til den Stad eller det Distrikt, hvori de have Sæde. Saaledes: Bestyrelse af Børserne; lokale Spørgsmaal vedrørende Jernbaner, Post- og Telegrafvæsen; Havneforhold; Valg af Medlemmer til Handelsretter; Afgivelse af Responsa og Erklæringer; Bestyrelse af Understøttelsesfond osv. osv.

Det fremgaar af denne Oversigt, at her er Tale om en betydningsfuld Opgave. Hvorledes denne er søgt løst i Udlandet, derom giver Hr. Aleksis Petersens Foredrag interessante Oplysninger. For os er Formaalet at overveje, hvad der lader sig gøre herhjemme. Noget udenlandsk Forbillede, der opfordrer til direkte Efterligning, findes ikke. De østerrigske Handels- u. Gewerbekammern ere i flere Henseender gode Mønstre. Men alene den Omstændighed, at der (i Cisleithanien) er tillagt dem politiske Rettigheder, idet de udgjøre en af de 4 store Korporationer, der vælge Medlemmerne til Rigsraadets Underhus, og deres deraf betingede Organisation stiller en umiddelbar Overførelse udenfor Spørgsmaal.

At inddele Landet i et Antal af flere eller færre Distrikter med et tilsvarende Antal Handelskamre, og mulig et fælles Centralorgan, vilde vi ikke kunne tilraade.

Hovedindvendingen er: Mangel paa Kræfter. Vi øjne ingen Mulighed for, at en saadan Ordning kunde raade over den gennemgaaende overlegne Indsigt, uden hvilken det hele Apparat vilde blive værre end betydningsløst. Vidtstrakte Lande med meget forskelligartede økonomiske Forhold gjøre en tilsvarende forskelligartet Repræsentation ønskelig; et betydeligt Antal større Byer, Midtpunkter for Handel, Industri og aandeligt Røre, lette samtidig Gjennemførelsen deraf. Men i Danmark ere de økonomiske Forhold helt igjennem ensartede, og vi besidde kun en eneste større By. Allerede Landet som Helhed indeslutter ingenlunde et Overtal af Kræfter til Opgavens Løsning. Splittelse vilde kun gjøre Skade. Det vigtigste er et Centralorgan. Selv om vi allerede havde provinsielle Handelskamre over hele Landet, saa vilde dog Centralorganets Oprettelse blive Hovedsagen. Kan et saadant støtte sig paa et vidtforgrenet og stærkt Underlag, saameget bedre. Men dette maa helst voxte frem spontant, udsprunget af virkelig Trang, paa de Steder, hvor Betingelserne for dets Trivsel ere tilstede.

Fremdeles: for at iværksætte det, der for os staaer som Hovedsagen, gjælder det ikke at skabe noget fuldstændig Nyt. Det drejer sig om at bygge videre paa et allerede faktisk tilværende Grundlag. Hvad der skal dannes helt fra Roden af, er tifold vanskeligere at bringe tilveje, end hvad der lader sig udvikle af det alt Bestaaende ad naturlig Vej.

Kjøbenhavn er saa heldig at besidde et saadant Grundlag. Grosserer-Societetets Komité er et Handelskammer *in nuce*. Den røgter tildels en Kreds af Opgaver, som i Hovedtrækkene falde sammen med de for et Handelskammer angivne. Der synes ikke paa selve Komiteens

Side at findes megen Sympathi overfor de Ønsker, for hvilke ogsaa vi her gjøre os til Talsmænd; den synes i Hovedsagen at opfatte dem som blotte Angreb paa dens egen Virksomhed. Og dog er det overflødigt her at føje et nyt Vidnesbyrd til de mange om den Anerkjendelse, der ydes Komiteen for den Maade, hvorpaa den i det Store og Hele, indenfor Mulighedernes Grænse, røgter sit Hverv. Men Spørgsmaalet er, hvorvidt det for denne Institution er overhovedet muligt at fyldestgjøre de Forordringer, som Nutiden stiller og maa stille til et Handelskammer i egenlig Forstand. Den hele Organisation er nu mere end 60 Aar gammel. Den er indført under Forudsætninger, som forlængst have ophørt at være til. Landets økonomiske Forhold ere højst forskellige fra den Gang. Dets politiske Ordning, dets Administration, dets hele offentlige Liv endnu langt mere. Men naar en Institution holder sig uforandret, i forstenet Skikkelse, medens alle dens Omgivelser vexle og ændres, saa sker det kun paa ét Vilkaar: paa Bekostning af dens egen Betydning. En Institution, der ikke i Væxt holder Skridt med det Stof, den er bestemt til at omspænde, synker gradvis ned til Afmagt. Intet Steds gjælder dette mere end paa et saa vexlende, saa livfuldt, saa spillende, saa aldrig stillestaaende Omraade som det økonomiske.

Det er nødvendigt, at det bliver klart: — hvad det drejer sig om, er ikke, om Grosserer-Societetets Komité udretter, hvad den formaar; men om den formaar at udrette, hvad der er ønskeligt. Ikke om den røgter vel, hvad der er den betroet; men om der er betroet den tilstrækkeligt. Ikke om dens Arbejde er godt; men om dens Virkekreds er vid nok. Ikke om dens Indflydelse er gavnlig; men om dens Stemme har fornøden Vægt.

Ikke om dens Myndighed er i gode Hænder; men om ikke selve Myndigheden vilde mangefold forøges ved en mere tidssvarende Organisation. Det er ikke en Kuld-kastelse, ikke en Tilintetgjørelse af det Bestaaende, der attraas; det er tvertimod dets Udfolden til rigere og stærkere Liv.

To Hovedforandringer i Organisationen er, hvad der først og fremmest gjøres Behov: en *større Forsamling* og *Offenlighed i Forhandlingerne*.

Grosserer-Societetets Komité bestaar kun af 12 Medlemmer. Det er en almindelig Erfaring, at større Forsamlinger — selvfølgelig indenfor visse Grænser — som oftest udmærke sig ved mere Initiativ end mindre. Med det større Antal Medlemmer følger større Forskjellighed i Anskuelserne, dermed Liv, Bevægelighed, gjensidig Paa-virkning, Impulser til at tage fat paa Opgaver, man ellers vilde lade ligge. Selv om man kun vil tilstræbe at opnaa et virkelig effektivt Handelskammer for Kjøbenhavn alene, saa vil det dog være bydende nødvendigt at gjøre det mindst to til tre Gange saa stort som den nuværende Komité. *A fortiori* vil dette være Tilfældet, hvis man, hvad vi langt vilde foretrække, vilde søge indført en Institution, der i visse Henseender tillige kunde tjene som Organ for hele Landet. En Forsamling, der skulde inde-slutte en virkelig paalidelig Repræsentation af de for-skjellige Afskygninger i Landets Handel og Industri, maatte allerede med dette Formaals for Øje ikke være for snever.

Af endnu større Vigtighed er Offenlighed i alle vigtigere, almeninteressante Forhandlinger. Kun Offen-lighed formaa tilfulde at anspænde Kræfterne, at vække almindelig Interesse for de rejste Spørgsmaal, at drage Dagspressen og det store Publikum med ind i Forhand-

lingerne. Kun da ville berettigede Krav kunne bæres frem med saadan Styrke, at de ikke lade sig afvise af en bureaukratisk Haandbevægelse eller et sløvt Skuldertræk. Hvor er det tænkeligt, at en Forsamling, hvis Rolle er væsenlig raadgivende, kan udøve nogen Indflydelse i vore Dage, naar dens Drøftelser foregaa i dyb Hemmelighed inden fire Vægge? Under Diskussionen i Nationaløk. Forening ytrede et Medlem af Gross.-Soc.-Komité, at denne ofte fandt sig i en uheldig Stilling, fordi den mødte en forudfattet Mening om, at Handelsmænd kun kunde bringe saadanne Forslag frem, der tjente deres egen Interesse. Hvormeget man end vil beklage en slig Mening, og hvormeget man end vil indigneres over dens Mangel paa Berettigelse, saa er det dog bedre at gjøre sig klart, at den er ikke ganske uden Undskyldning. Ingen offentlig Myndighed kjøber Frihed for Kritik over sine Forhandlinger uden paa Bekostning af saa meget stærkere Kritik over Forhandlingernes Resultater. Man holder ikke Diskussionen om et offentligt Anliggende hemmelig uden med Risiko for, at Motiverne til Beslutningen mistænkeliggjøres. Hvad tror man maaske, at der vilde blive fortalt om Kjøbenhavn's Kommunalbestyrelse, hvis den bestod alene af Magistratens fire Borgmestre, der drøftede og besluttede i al Hemmelighed! Der er kun ét Middel for en offentlig Forsamling til at sikre sig mod Mistillid: det er at kaste Dørene aabne paa vid Gab; det er tillige det eneste Middel til at sikre sig Indflydelse paa den offentlige Mening. Det er et daarligt Bytte det: at kunne sidde lunt inden Døre og passiare uden at tage det nøje med Referenter, men til Gjengjæld neppe at kunne gjøre et selvstændigt Skridt uden at møde forudfattet Mistro, og i Stedet for at være den, der med Kraft og Myndighed gaar i Spidsen,

at se sig væsenlig reduceret til at anbefale de Forholdsregler, som Landets offentlige Mening allerede forud har erklæret sig til Gunst for. Det er en løjerlig Udviklingens Ironi den: alt Andet har forandret sig og er gaaet fremad; men det Udvalg, der hertillands repræsenterer den Stand, der anses for den mest agile af alle, netop det er blevet staaende i samme Form, hvorunder det i sin Tid blev passet ind i de gamle Kollegiers Aand og System. Da have Landmændene, skjønt de gjælde for en Stats mest konservative og langsomste Element, da have de ganske anderledes forstaaet Tidens Krav. Det kgl. Landhusholdnings-Selskab bestaar ikke af tolv Mænd, der lægge skjulte Raad op i al Stilhed. Det skyer ikke at tale, og at tale højt, til Gunst for Landmændenes egne Interesser, og et Handelskammer skal heller ikke sky at tale til Gunst for Handel og Industri. Derfor, netop derfor, indstiftes slige Institutioner. Men hvad der altid, om end med nok saa megen Uret, vil blive bebrejdet slige Forsamlinger, saalænge de ikke ere offentlige, det er, at de gjøre sig til Talsmænd for *uberettigede* Interesser, være sig særlig personlige eller ensidige, bornerte, anmassende Standsinteresser.

Et Handelskammer, der blev organiseret paa Grundlag af disse Principer: at omfatte det fyldigste Udvalg af Landets bedste økonomiske Indsigt og offentligt at drøfte økonomiske Spørgsmaal med praktiske Resultater for Øje, vilde være en stor og betydningsfuld Vinding. Det vilde være et Led i Rækken af vore Institutioner, hvis Savn med hver Dag bliver føleligere. Der er hertillands fuldt op af Frihed og Selvstyrelse i Form af Papir; det gjælder at omsætte noget deraf i klingende Valuta.

Vi ville i korte Hovedtræk angive, hvorledes et saadant

dant Handelskammer lod sig organisere paa Grundlag af det Bestaaende. Det er en Henstilling til Overvejelse snarere end et positivt Forslag. Om man bifalder alle Detailler, er ikke af sær Vigtighed.

— Grosserer-Societetet vælger fremtidig 18 Medlemmer til et Handelskammer i Stedet for som hidtil 12 Medlemmer til Grosserer-Societetets Komité.

Da Grosserer-Societetet kun tildels omfatter Hovedstadens Industri, vil denne have Krav paa desuden særligt at repræsenteres t. Ex. ved 6 Medlemmer. Men i Mangel af en Korporation, i hvis Hænder Valgretten kunde lægges, vilde det formentlig være rettest indtil videre at betro den til Københavns Borgerrepræsentation. Formaalets Opnaaelse kunde tildels sikres ved Fastsættelsen af Valgarhedets-Betingelser.

Man kunde i Nødsfald blive staaende ved et Kammer, der alene repræsenterede København. Selv et saadant vilde kunne gjøre stor Nytte og kunde udrette meget, som ikke er muligt under den nuværende Ordning. Men det vilde være langt at foretrække, hvis det paa nogen Maade lader sig iværksætte, at opnaa en Repræsentation, der *tillige* omfatter Landet som Helhed.

I saa Fald ville yderligere samtlige Landets Købstæder have at vælge et Antal Medlemmer (ikke overstigende 24) til Handelskamret. Valgene maatte foregaa i større Kredse, saaledes at Indenrigsministeren fordeler det Antal Medlemmer, som hver Kreds har at vælge, i Forhold til Indbyggerantallet i Kredsens Købstæder. Saa længe der ikke i Købstæderne findes Korporationer, der kunne betragtes som adækvate og paalidelige Udtryk for deres Handel og Industri, vil det være rigtigst at lægge Valgretten i Byraadenes Hænder.

Samtlige Valg ske for 6 Aar, saaledes at en Tredjedel afgaar hvert andet Aar.

Det saaledes sammensatte Kammer vilde have at arbejde paa følgende Maade:

Samtlige Spørgsmaal vedrørende Kjøbenhavn og kjøbenhavnske Forhold ville være at behandle alene af de for Kjøbenhavn valgte Medlemmer. Derunder ogsaa Medvirkning ved Valg af Sø- og Handelsrettens Medlemmer. Et staaende Udvalg paa 7 eller 9 Medlemmer har at besørge samtlige løbende Forretninger (Bestyrelse af Børsen, af Legater og Understøttelsesfond, Medvirkning ved Kursnoteringer osv. — mulig ogsaa Afgivelsen af Responsa, i al Fald saadanne, der ikke ere Gjenstand for synderlig Tvivl).

Spørgsmaal vedrørende hele Landet — altsaa navnlig Lovgivning og Administration i Almindelighed — ville som Regel (naar der ikke foreligger særlig paatrængende Opfordring til Afvigelse) være at behandle paa Møder af det samlede Kammer. Saadanne Møder ere at afholde f. Ex. to Gange særlig et Antal Dage ad Gangen, indtil de forelagte Spørgsmaal ere udtømmende behandlede. De kjøbenhavnske Medlemmer ville derefter danne et Udvalg i videre Forstand til yderligere at forfølge og iværksætte de paa de almindelige Møder vedtagne Beslutninger, — navnlig ved at indgive Forslag og Andragender til Regering og Rigsdag.

Offenlighed i Forhandlingerne er at gennemføre saa vidt som mulig og vil være Reglen i alle Tilfælde, hvor ikke Spørgsmaalets Natur retfærdiggjør det Modsatte.

Samtlige Kamrets Medlemmer ere ulønnede. De udenbys Medlemmer erholde Rejsediæter.

Kamret vælger selv sin Formand og fastsætter selv sin Forretningsorden.

Private kunne indbringe Forslag og Andragender. Det staar til Kamret at afgjøre, om og hvorledes de skulle behandles.

En af Regeringen udnævnt Kommissær har Adgang til Kamrets Møder og Ret til at deltage i Forhandlingerne, men ingen Stemmeret.

Kamrets Kompetence, som bliver at fastslaa ved den Lov, der organiserer det, er i Hovedsagen af raadgivende Art. Men det bør gøres vedkommende Ministre til Pligt at indhente dets Betænkning over alle vigtigere Foranstaltninger, der berøre Handelens og Industriens Interesser.

Kamret antager en lønnet Sekretær. Denne Posts Besættelse med en fremragende Dygtighed er af yderste Vigtighed. I hans Hænder vil være at lægge Besørgelsen af alt det mere formelle Arbejde og Bearbejdelsen af hele det statistiske Materiale. Gagen maa være saa høj, at den kan købe en fuldt kvalificeret Mands hele Tid og udelte Opmærksomhed. Den fornødne lønnede Medhjælp stilles til hans Disposition.

Hvorledes skulle Pengemidlerne tilvejebringes? Det drejer sig om forholdsvis meget moderate Beløb.

Grosserer-Societetet har et ikke ubetydeligt Budget. Men naar man gennemgaar det, vil man finde, at den langt overvejende Del af Udgifterne alene vedrøre Københavns Børs. De Udgifter, der vedkomme Komiteens Virksomhed i Almindelighed (den Side deraf, der er analog med et Handelskammers) andrage i Regnskabet for 1878 neppe 3000 Kr.*)

*) Nemlig: Brændsel og Gas 600 Kr., Sekretærens Honorar 800 Kr., Tryksager 635 Kr., Leje af Komiteens Værelse (anslaet til) 850 Kr. —

Et dansk Handelskammer som det foreslaaede vilde sikkert ikke foranledige en større aarlig Udgift end c. 15,000 Kr. Det drejer sig da om at tilvejebringe c. 12,000 Kr. udover, hvad der alt anvendes. Da Staten yder det kgl. Landhusholdnings-Selskab et aarligt Tilskud af 3200 Kr., vilde det med Billighed kunne ventes, at Handelskamret modtog et lignende. Tilbage staar c. 9000 Kr. Dette Beløb kunde passende fordeles med $\frac{1}{3}$ paa Købstæderne og $\frac{2}{3}$ paa Kjøbenhavn. Den paa Kjøbstæderne faldende Tredjedel vilde kun udgjøre c. 11 Kr. for hver 1000 Indbyggere. Kjøbenhavns to Tredjedele vilde tilvejebringes ved at opkræve c. 4 Kr. mere end hidtil af Grosserer-Societetets henved 1500 Medlemmer.

Misfornøjelse med et sligt forøget Bidrag vilde vanskelig komme til Orde, naar man saa, at det ikke blev ydet omsonst. Utilfredshed med det Grossererne paalagte tvungne Kontingent er baade mere forklarlig og mere forsvarlig, naar den Institution, det er bestemt til at bære, ikke formaar at sætte Frugt i haandgribelige, gavnlige Resultater. Iøvrigt, den Gren af et Handelskammers Virksomhed, der medfører forholdsvis størst Udgift, er Besørgelsen af statistiske Arbejder. Men deres Omfang kan afpasses efter de til enhver Tid tilstedeværende Midler. Forresten ere de af Kjøbenhavns Magistrat i de senere Aar udgivne statistiske Værker et fortræffeligt Vidnesbyrd om, at vi hertillands ingenlunde behøve at staa tilbage heller paa dette Omraade.

Vi henstille hermed dette Forslag til velvillig Overvejelse. Vi opfordre Enhver, der har Blik for Sagens

Udgifterne ved et saa virksomt Handelskammer som det köllnske findes angivne i Tidsskriftets forrige Hefte.

Betydning, til at bidrage Sit til, at den ikke skrinlægges paany. Ved den foreslaaede Plan vil ikke opnaas Alt. Men der vil vindes Meget; og vi tro, der vil vindes det Meste, af hvad der for Tiden overhovedet lader sig naa.

Ingen er nærmere end selve Grosserer-Societetets Komité til at fremdrage Spørgsmaalet om dens Reorganisation. Ingen er nærmere til derom at forebringe Regeringen et bestemt formuleret Forslag. Ad ingen Vej vil Komiteen paa værdigere Maade kunne vise, at den forstaar sin Opgave og er den tilfulde voxen.

D
L
ro
or
na
sy
Fo
fra
lig
Ti
sk
de
ni
Fr
ste
Be
er
se

pa
ka
eg
ua

Den første Roesukkerfabrik her i Landet.

Af L. V. Scheel.

Da der for omtrent 7 Aar siden anlagdes 2 Fabriker her i Landet for Tilvirkning af Roesukker, var saavel selve Runkelroesukkeret som den Fremgangsmaade, hvorved det udvindes, omtrent ukjendt her; og disse Fabrik anlæg gave derfor, som naturligt var, Anledning til vidtløftige Forhandlinger med Hensyn til denne Produktions Beskatning, Tilstand i andre Lande, Fordelagtighed for os osv., der endnu i flere Retninger langt fra ere afsluttede. Forskjellige Meninger stode her skarpt lige overfor hverandre, kun naar der var Tale om, at denne Tilvirkning var noget fuldstændig Nyt, og at de Forsøg, der nu skulde gjøres, vare de første i Danmark, vare Alle enige, og det blev ved enhver Lejlighed fremhævet, at Roesukkertilvirkningen, og Dyrkning af Roer til dette Brug, i Tyskland og Frankrig, hvor den spiller saa stor en Rolle, allerede blev af større Betydning, da den paa Grund af de politiske Forhold i Begyndelsen af Aarhundredet kunstig støttedes af Regeringerne, medens den endnu var uforsøgt i Danmark til den seneste Tid.

Bag disse Udtalelser staar neppe noget virkeligt Forsøg paa at undersøge, om det har forholdt sig saaledes, at Fabrikationen af Roesukker i Aarhundredets Begyndelse, da den egenlig først fremtraadte som Industri, blev upaaagtet hos os, uagtet den spillede en betydelig Rolle i Tyskland, men under

alle Omstændigheder kunne de ikke Andet end forekomme Enhver, der har arbejdet i vor indre Historie for den paagældende Periode, højst mistænkelige. Der er vist ikke nogen Tid, hvor der er gjort kraftigere Anstrengelser for at følge med Udlandet navnlig i industriel Henseende, og et Særkjende for Tiden maa netop siges at være en af de ydre politiske Forhold i høj Grad paavirket næsten sygelig Iver efter at søge at skabe noget Nyt paa alle Omraader, hvorfor man ogsaa snarere havde Grund til at antage, at Roesukkerindustrien under alle Omstændigheder maatte have nogen Historie hos os, der neppe udelukkende indskrænkede sig til kollegiale Undersøgelser og Betænkninger.

Dette er ogsaa Tilfældet: der er ikke alene blevet dyrket Runkelroer og gjort Forsøg paa at udvinde Sukker af dem, men endogsaa anlagt en Roesukkerfabrik her i Landet. Forsøget mislykkedes, men er dog af ikke ringe Interesse ved de mange Oplysninger i forskellige Retninger, der derved gives, og som det første og eneste saadanne Anlæg herhjemme i en tidligere Tid, og jeg skal derfor søge i det Efterfølgende at give et kort Omrids af denne Fabriks Anlæg og senere Skjæbne *).

I Aaret 1811 tilstillede Achard — Grundlæggeren af den tyske Roesukkerfabrikation — den danske Regering et Par Smaaskrifter, der omhandlede de paa preussisk Befaling anstillede Undersøgelser over Sukkertilvirkning af Runkelroer i 2 Fabriker i Nedre-Schlesien, nemlig Cunern ved Steinau under Achards Ledelse og Krayn ved Strehlen paa en Baron Koppys Gods, og det blev strax i denne Anledning paalagt det daværende General-Land-Økonomi og Kommerce-Kollegium at overveje og bedømme denne Sag, samt derefter afgive Be-

*) Materialet hertil i Ministeriernes Arkiv 2den Afdeling er: Produktions-Fagets Forestillinger med kongelige Resolutioner for 1810—1816, Rentekamrets Relations og Resolutions Protokoller og General-Toldkammer og Kommerce Kollegii Danske Forestillinger og Resolutioner for de paagældende Aar samt endelig de vedkommende Sager i Rentekamret og Kommerce-Kollegiet.

tænkning om denne Tilvirknings Nytte og Anvendelse i Danmark tilligemed Forslag til, hvorledes saadanne Fabriker, lignende dem i Preussen og Frankrig, hensigtsmæssigst kunde opmuntres her i Landet.

Som det fremgaar af den paa denne Foranledning under 4. August 1811 afgivne meget interessante udførlige Betænkning, tog Kollegiet strax med Alvor fat paa Sagen. Hos Achard var naturligvis Alt fremstillet med lyse Farver; foruden Sukker og Sirup kunde der saaledes af Sukkerbeden udvindes Brændevin, Eddike og Kvægfoder, hvorhos Bladene desuden skulde være skikkede til at blande i Tobak. Kollegiet indrømmer, at det ikke kan dømme herom, og i det Hele taget savner den fornødne Kjendskab til denne Tilvirkning for at kunne kritisere de opstillede Beregninger, der blandt Andet søge at bevise de enorme Fordele ved paa et givet Stykke Jord at dyrke Sukkerroer i Stedet for de sædvanlige Kornsorter; men det ser strax, at den nødvendige Forudsætning for, at denne Industri skal kunne have nogen Betydning for Danmark er, at den paa-gjældende Roe kunde voxe her, og at det derfor først og fremmest gjaldt at komme til Sikkerhed i saa Henseende. Heldigvis var det som et Rygte bragt i Erfaring, at blandt de agrikulturelle Forsøg, der i en Række af Aar vare blevne anstillede af Generalmajor, Grev Ahlefeldt paa Langeland, havde ogsaa været Dyrkning af Sukkerbeden, og Kollegiet henvendte sig derfor nu til ham, og bad om at blive gjort bekendt med de Erfaringer, han maatte have gjort med Hensyn til det foreliggende Spørgsmaal.

Grev Ahlefeldt meddeler, at han i 7 Aar (altsaa fra 1804) har dyrket disse Roer; naar Vejrliget havde været nogenlunde godt trivedes de fortræffeligt i Hvedejord behandlet som almindelig Brakmark. Han har avlet 11 til 14 Tønder Sukkerbeder paa hver Skjeppe Land, Tønden à 208—256 R 's Vægt, hvilket udgjør 18,304 til 28,672 R Roer paa hver Tønde Land, og anslaaer Avlen gennemsnitlig til 26,880 R pr. Tønde Land, der paa 912 R nær er, hvad Achard bestemmer. Roerne have givet 28 R Sirup pr. 112 R Roer, hvilket er 3136 R Sirup pr. Tønde Land; af Sirupen indsendte Greven en Prøve til Kolle-

giet, der fandt, at den vel syntes sød, men var ildesmagende. Ligesom Achard opstiller ogsaa Grev Ahlefeldt Beregninger over, hvormeglet der vil vindes ved at dyrke Roer i Stedet for Kornsorter paa et givet Areal, men Betænkningen fremhæver med Rette, at deslige meget løst byggede Sandsynlighedsberegninger ere overordenlig mislige. Vel var der nu gjennem Grev Ahlefeldts Opgivelser vundet en Slags Maalestok for de achardske Beregninger, men den er i Virkeligheden betydningsløs, da hverken de tyske eller danske Forsøg ere gjorte med en saadan Nøjagtighed og Fuldstændighed, eller Udgifterne opførte med en saadan Paalidelighed, at der med Sikkerhed kan bygges paa dem; der er saaledes i intet Tilfælde beregnet Udgift til Brændsel, og man kan ikke se, hvor lang Tid og hvor stor Arbejdskraft der er medgaaet.

Dette havde imidlertid ikke overrasket Kollegiet, thi af Alt hvad der hidtil var bleven oplyst fremgik temmelig sikkert, at selve Roedyrkningen saavel som Sukkertilvirkningen endnu langt fra var kommen saavidt, som man efter Udtalelserne derom havde Grund til at antage.

I Achards Bog oplyses saaledes, at den dertil beordrede Apotheker Schleiermacher ved Eftersyn af Fabriken i Schlesien i 1810 fandt, at Forraadet af Raasukker var meget ringe som Forsøgsmateriale i det Store, nemlig kun 317 $\frac{1}{4}$ \mathfrak{R} , at Avl og Fabrikation af Roer havde hvilet i 3 Aar indtil da (10de September 1810), samt at der i den anden betydelige Fabrik i Schlesien, Baron Koppys i Krayn, til samme Tidspunkt kun var bearbejdet 4000 Centner Roer, hvoraf ej var men ventedes udvundet 6000 \mathfrak{R} Kandis, 6000 \mathfrak{R} Puddersukker, 12,000 \mathfrak{R} Sirup og 5000 Quart (62 Oxehoveder) Brændevin. Hertil kommer desuden, at Achard selv i en senere Bekjendtgørelse om, at han modtager Lærlinge paa Fabrikerne, siger, at han nu har foretaget væsentlige Forbedringer, samt at «Société d'encouragement pour l'industrie nationale» i Paris i 1810 har udsat Præmier paa 2000 og 1000 fr. for den, som i Frankrig frembringer Sukker af den hvide Bede; her maa denne Industri altsaa ogsaa være alt Andet end almindelig.

Kollegiet fastholder derfor i sin Forestilling til Kongen,

at det ikke er muligt bestemt at sige, om denne Industri egner sig for Danmark, navnlig fordi man fuldstændig savner Oplysning om der af de her avlede Roer i det Hele taget kan fremstilles krystalisabelt Sukker, og i heldigste Tilfælde da i saadan Mængde, at det kan betale sig; og da man desuden, som alt anført, mangler paalidelig Kundskab om selve Sukker-tilberedningen, kan der ikke gjøres Forslag om, hvorledes en saadan Fabrik skulde anlægges. Paa den anden Side maa denne Sag imidlertid anses for at være saa vigtig, at den fortjener fuldt ud at undersøges og oplyses ved Forsøg, og da Grev Ahlefeldt og Generalmajor Juel paa Taasinge, hvilken Sidste ligeledes har dyrket Runkelroer, have udtalt det som deres Hensigt at anlægge en saadan Fabrik, foreslaas derfor, at de til dette Forehavendes Fremme nyde enhver Opmuntring og Understøttelse, ikke alene ved at der tilstaaes dem det nødvendige Privilegium, men ogsaa gives dem Tilladelse til ubindret af de bestaaende Anordninger at maatte brænde Brændevin af Affaldet fra Sukkertilvirkningen, og overhovedet af Sukkerroen eller hvad Andet der egner sig til Tilvirkning af Brændevin, naar Roen er Hovedmaterialet. Endelig anbefales det at sende en duelig Mand til Cunnern for at undervises af Achard.

Den kongelige Resolution af 13. Avgust 1811 slutter sig hertil, og tilsiger Grev Ahlefeldt og Generalmajor Juel Privilegium til hver for sig at foretage fuldstændig Sukkertilvirkning af den hvide Bede, men forlanger dog at de skulle forpligte sig til Dyrkning af Sukkerroer at udlægge et vist Areal Jord som Minimum efter Kommerce-Kollegiets Bestemmelse, samt at der skal fastsættes en Afgift af Brænderi. Som en Mand, der egnede sig til for kongelig Regning at sendes til Cunnern, henleder Resolutionen Opmærksomheden paa Kommerceassessor Uldall, bekendt som Bestyrer af det kongelige Brænderi her i Staden.

Herpaa vilde Dhrr. dog ikke gaa ind, de hævde, at da dette Foretagende kræver store Bekostninger, maa de for at sikre sig mod allfor stort Tab, for Anlægget søge at opnaa — foruden den fulde Anvendelse af denne Roe og Brakfrugter i Almindelighed til Alt, hvortil de maatte være tjenlige, — at

de, saalænge de leve eller deres Arvinger efter dem, i det Mindste 20 Aar efter Fabrikens Anlæg, fritages for al anden Afgift end 8 pCt. af det rene Netto-Overskud, som de under Ed forpligte sig til at opgive, samt at de Bygninger og Maskiner, der opbygges og anvendes til den nævnte Fabrik, forblive deres private Ejendom, uagtet de staa paa de dem som Fideikommis eller Lehn tilhørende Godser. Saafremt disse Begunstigelser tilstaas dem, ville de om muligt allerede næste Aar anlægge et Sukkerkoger, hvortil der for det Første aarlig skal anvendes 6000 Centner Roer.

Kollegiet indrømmer det Berettigede heri, og indstiller det til Bevilligelse, idet det gjør opmærksom paa, at Resolutionens Paalæg om at udlægge et bestemt Areal Jord til bestandig Dyrkning med Sukkerroer strider mod alt rationelt Jordbrug, da der stadig bør vexles med Sædarter, og derfor foreslaas, at det i Stedet for forlanges, at de aarlig skulle benytte 6000 Centner her i Landet avlede Roer. Derhos oplyses, at de oftnævnte Godsejere all for egen Regning have sendt en duelig Mand til Achard.

Resolutionen af 3. Januar 1812 bevilger, at et Privilegium udfærdiges efter Kommerce-Kollegiets Indstilling med den Forandring, at Fritagelsen for al anden Afgift end 8 pCt. af den rene Gevinst kun gjælder for Impetranternes Levetid.

Med Privilegiets Udfærdigelse er den ene Side af Sagen afsluttet. Vi have set, hvorledes Stødet til Anlægget af en saadan Fabrik gaves ude fra, om det end alt længe kunde siges at være bleven forberedt ved private Mænds Forsøg, hvori ogsaa Grunden maa søges til den hurtige Afslutning Sagen fik: under 11. Marts 1811 forlanges Kollegiets Betænkning i Anledning af de Achardske Smaaskrifter, og allerede under 3. Januar 1812 — ikke et Aar efter — bevilges der Grev Ahlefeldt og Generalmajor Juel Privilegium paa Anlæg af Roesukkerfabriker her i Landet. Staten for sit Vedkommende stillede

sig øjensynlig i højeste Grad imødekommende. Ganske vist vilde nu de to Godsbesiddere, saafremt Foretagendet mislykkes, komme til at bære det hele Tab, hvorimod dette ellers, da man sikkert neppe havde tænkt sig et saadant Forsøg gennemført uden direkte Statsunderstøttelse, i alt Fald delvis var kommen til at paahvile Staten, men paa den anden Side troede man øjensynlig at denne Tilvirkning vilde have en Fremtid for sig hos os, et Haab der ogsaa, trods den paa mange Steder akcentuerede Mistillid, hvormed Kollegiet ser paa de tyske Forsøg, skinner igjennem i de til Kongen affattede Betænkninger, og det kan derfor ikke nægtes, at en Afgift af 8 pCt. af Nettoudbyttet maa kaldes overordenlig moderat, navnlig da der med Fabriken maatte forbindes et Landbrænderi.

At dømme efter den Hurtighed og Kraft, hvormed Sagen hidtil var bleven gennemført, skulde man formentlig ogsaa have Grund til at vente, at der i Aarene efter 1812 vilde have foreligget en Del Materiale vedrørende Anlægget og Driften af den projekterede Fabrik, og under alle Omstændigheder syntes Hensynet til Afgiften at kræve aarlige Erklæringer og Oplysninger fra Privilegiehaverne om Resultatet af Driften, eventuelt Gevinst eller Tab. Højest besynderligt er det derfor at se, at denne Sag maa være bleven fuldstændig glemt; i Aarene fra 1812 til 1820 er der ikke Spor af, at Regeringen har søgt Underretning om, hvorledes det gik med den privilegerede Roesukkerindustri, hvad der maa antages at finde sin Forklaring i de ulykkelige indre og ydre Forhold, der, som man vil erindre, netop nu med 1813 traadte ind i det sidste Stadium.

Selv i 1820, da Sagen bliver draget frem paany, sker det ved et rent Tilfælde, idet der nemlig under 7. Januar 1820 og senere igjen under 28. Avgust s. A. indkom Klager til General-Toldkammer og Kommerce-Kollegiet fra en Del Borgere i Rudkjøbing over, at deres Næring og Bedrift, der alt var ringe nok iforvejen, yderligere forværredes ved at »Brænderiet paa Tranekjær brænder uden Afgift». En Erklæring blev naturligvis strax forlangt fra Rudkjøbing Toldkammer, som oplyste, at siden Aarene 1812 og 13 var der aldeles ikke bleven dyrket

Runkelroer hverken paa Grev Ahlefeldts eller Andres Jorder paa Langeland, at der vel i sin Tid blev produceret nogen ubrugelig Sirup i den der anlagte Fabrik, men aldrig Sukker, hvorfor Projektet forandredes og «isteden for et Runkelro-Sukkerfabrik fremstod et Brænderie af Kartofler», der, saaledes som det beskrives, for den Tid maa anses for stort og godt, med 1 Brændingskjedel paa c. 10 Tønder, 1 Klarekjedel paa 4 Tdr. og 1 Destillerkjedel paa $1\frac{1}{2}$ Td. samt 4 Mæskekar, hvert paa omtrent 25 Tdr.; det var hidtil, saa vidt man vidste, blevet benyttet uden nogensomhelst Afgift.

Privilegiehaverne eller rettere Grev Ahlefeldt, thi Generalmajor Juel havde trukket sig helt ud af Sagen efter at have deltaget noget i Udgifterne til de nyopførte Fabrikbygninger, maatte nu give alle fornødne Oplysninger om, paa hvad Maade Privilegiet var bleven benyttet med Regnskab for hvert Aar over Tabet eller Gevinsten.

Allerede før der var opnaaet et Privilegium, sendtes en Mand ved Navn Striegler til Professor Hermbstädt i Berlin for at høre hans Forelæsninger og desuden gjøre sig bekendt med Achards og den Magdeborgske Fabriks Anlæg. Desuden korresponderede Grev Ahlefeldt med Hermbstädt, der sendte ham en Tegning til Fabriken og desuden tilbød at lade en Mand rejse herop for at bygge den, men dette vilde blive temmelig kostbart, og Ahlefeldt foretrak derfor selv at bygge efter Tegningen. Den anlagte Roesukkerfabrik med Brænderi maa have været ret betydelig, alene Bygningerne, der bleve opførte umiddelbart ved selve Tranekjær i 1812 og 1813, vare i den almindelige Brandkasse assurerede for 33,600 Rdlr. Sølv, og hertil kom saa de forskjellige Maskiner og Redskaber, men trods de betydelige Udgifter, der vare medgaaede hertil, maa Arbejdet dog være bleven fremmet med Kraft, thi allerede i Efteraaret 1812 begyndte Forsøgene og i 1813 Brænderiet.

Det første Aar var der saaet Roer paa nogle og tredive Tønder Land, og der opnaaedes et med Hensyn til Størrelse og Mængde fortræffeligt Udbytte i Sukkerroer, men det var ikke muligt at udvinde Andet end Sirup, Sukkeret vilde aldeles ikke krystallisere sig, og ligesaa lidt lykkedes det at tilvirke Rom.

Endnu i 2 Aar gjentoges Forsøget med samme Resultat, der høstedes et, som man antog, udmærket Raamateriale, men «aldrig opnaaedes det at fremvirke Noget, der havde Lighed med Sukker», end ikke Sirupen havde nogen Værdi. Og ikke bedre gik det med et Forsøg paa at fremstille Sukker af Kartoffelmel, det blev strax igjen opgivet.

Hele Anlægget var saaledes fuldstændig forfejlet og med det en for den Tid betydelig Kapital tabt. Grev Ahlefeldt maatte fra den Tid til sin Død kæmpe med voxende pekuniære Vanskeligheder, ja stod endog ligeoverfor fuldstændig Ruin. Der var kun et Haab endnu, en Maade, hvorpaa Tabet maaske tildels kunde erstattes, og det var ved Brænderiet. Derfor forsøgtes efter en Hr. Richlers Anvisning at tilvirke Rom, Arrak, Kognak etc. af Kartofler, men dette gik ogsaa galt, og man indskrænkede sig da til at brænde almindeligt Brændevin af Kartofler, uden Afgift, da Konsumtionsvæsenet mente, at Privilegiet fritog herfor, og Greven Intet havde opgivet til Kollegiet.

Denne Fremgangsmaade kunde dog selvfølgelig ikke forsvares, da Privilegiet kun under Forudsætning af, at Sukkerfabriken blev dreven, havde tilladt Anlægget og Driften af Brænderiet; der maatte derfor nu efterbetales 8 pCt. af Gevinsten i de Aar, der havde været Overskud af Brænderiet, og fremtidig blev det med Hensyn til Afgift stillet paa lige Fod med et Kjøbstadbrænderi.

Med Grev Ahlefeldts Død den 8. Marts 1832 standsede ogsaa Brænderiets Virksomhed. Bygningerne gik ifølge Tilladelsen i Privilegiet over til en Kreditor, og først i 1836 erhvervedes de tilbage af Ejeren af Grevskabet.

Saaledes endte Danmarks første Roesukkerfabrik, og dens Tilværelse er nu gaaet fuldstændig i Glemmebogen; den var et af de mange Forsøg fra de Aaringer paa ved nye Opfindelser, Forbedringer etc. at søge at opbæjle de i mange Ret-

ninger fortvivlede Forhold. Vi ere nu saa tilbøjelige til at trække paa Skuldrene ad disse Forsøg og fremhæve det Naive i dem og i de Forhaabninger de vakte hos Mange, men man maa erindre, at vi ikke stode ene i saa Henseende, samt at disse Experimenter i en Mængde Tilfælde vare ledsagede af, ja utvivlsomt endogsaa begrundede i, en Energi og Beredvillighed til at bringe Ofre for det Heles Vel, der ikke kan skattes for højt.

til at
Naive
man
mt at
le af,
villig-
kattes

Anmeldelse.

Kr. Erslev: Konge og Lensmand i det sextende Aarhundrede. Studier over Statsomvæltningen i 1536 og dens Følger for Kongemagt og Adelsvælde. Kjøbenhavn, Jakob Erslevs Forlag. 1879. (209 + LIII Sider.)

Den Opgave, Forf. har sat sig, er en Paavisning af de Følger, Statsomvæltningen i 1536 havde for Forholdet mellem Konge og Adel. Denne Paavisning giver han imidlertid ikke gennem en almindelig Skildring af det hele indbyrdes Forhold mellem de to Statsmagter; — men han udskiller en enkelt Side af dette Forhold, en Side, der ikke er mere omfattende end, at en Enkelt nogenlunde kan udtømme de Kilder, der kan belyse den, og en Side, der dog er af en saa afgjørende Vigtighed, at hvad der ved den viser sig som Resultat, i alt Fald i Hovedsagen ogsaa maa gjælde for hele Forholdet. Den Side, Forf. har valgt, er Lensvæsenet: Dette var i det sextende Aarhundrede omtrent enstydigt med Administrationen: her mødtes de to Statsmagter, Konge og Adel, saaledes at naar den enes Magtfylde tager til, maa den andens tage af. Og ikke blot er Lensvæsenet for saa vidt en ligefrem Maalestok for Magtforholdet mellem de to Statsmagter; men netop paa Lensvæsenets Omraade virker Reformationens Indførelse stærkest ind paa de verdslige Samfundsforhold. Og endelig har Lensvæsenet den sjældne Egenskab, at det tillader en positiv næsten

exakt Behandling: Lenenes Antat, deres Størrelse og Indtægter, Kongens og de adelige Lensmænds Indflydelse og Fordele, det er næsten altsammen Ting, der kan udtrykkes i Tal, — og det bliver tilmed store Tal, hvor Tilfældighederne opveje hverandre, vi her faa at gjøre med.

Hr. Erslev har da først gjort alle de enkelte Len til Gjenstand for et Detailstudium. Delttes Resultater foreligge i det af ham (med Understøttelse af den Hjelmstjerne-Rosen-crone'ske Stiftelse) udgivne Værk «Danmarks Len og Lensmænd i det sextende Aarhundrede 1513—1596.» Denne Materialsamling danner Grundlaget for Bogen «Konge og Lensmand.»

I denne Bog forsvaret Forf. en Opfattelse, der stærkt afviger fra den hidtil gængse. Tidligere hævdede man, at Statsomvæltningen i 1536 i høj Grad fremhjælp Adelsvælden; man mente, at det var Adelen, som fik Hovedfordelen af Kirkegodsets Sækularisation, idet den derved erhvervede en meget stor Del af den katholske Kirkes Godsrigdom, og man paastod, at Adelens Stilling i Lensvæsenet overhovedet blev i en betydelig Grad styrket og udvidet ved Statsomvæltningen i 1536. Nu giver imidlertid Hr. Erslev en Skildring af Lensvæsenets Udvikling, der, idet han støtter sig paa indgaaende Detailstudier og deraf uddragne statistiske Resultater, viser, at Statsomvæltningens Følger netop gaa i modsat Retning af, hvad man har troet: det er Kronen, der profiterer, baade derved at den vinder flere Gange mere Kirkegods end Adelen, og derved at det lykkes den at gennemføre en Reform af Lensvæsenet i monarkisk Retning. Denne monarkiske Reform viser sig deri, at de Skranker, som Adelen havde rejst for Kongens fri Raadighed, afskaffes eller dog svækkes; endvidere deri, at det lykkes Kongen, takket være den større Handlefrihed, at reorganisere Lensvæsenet, saaledes at Kongens Interesser bliver dominerende: det lykkes Kongen efter 1536 at gjøre Regnskabslenene til den herskende Form i Lensvæsenet, medens de før 1536 kun havde udgjort en beskedn Brøk af alle Len. Ved Kirkegodsets

Inddragelse, der var en umiddelbar Følge af Begivenhederne i 1536, forøgede Kronen sine Indtægter i en særdeles betydelig Grad, medens det Adelen vandt ved denne Lejlighed sammenlignelsesvis kun var ringe; og ved den monarkiske Reform af Lensvæsenet, der ogsaa skyldtes Statsomvæltningen i 1536, om den end strækker sig ud over hele Resten af Aarhundredet, forøger Kronen aller sine Indtægter, medens Adelen maa vige.

Hr. Erslev har saaledes vist, at Adelen efter 1536 trængtes tilbage paa Lensvæsenets Omraade. Men følger deraf, at den overhovedet trængtes tilbage i sit Magtforhold til Kronen? Tidligere troede man i Danmark at se en stadigt stigende Adelsvælde fra 1536 til 1660, da der brat gjordes Ende derpaa. I Modsætning til den tidligere Opfattelse gjør Hr. Erslev nu gjældende, at Omslaget i 1536 ikke blot ramte Adelens Stilling i Lensvæsenet, men dens hele politiske Stilling. For Adelens hele politiske Indflydelse var dens Forhold til Lensvæsenet sikkert ogsaa væsentlig bestemmende, og det vilde i og for sig være højst paafaldende om Adelsvælden i Almindelighed vilde stige, naar den paa dette saa væsentlige Punkt gik tilbage. Der findes da ogsaa adskillige Tegn, der vidne om, at Adelens politiske Magt, dens Forhold til Kongemagten, betydeligt svækkedes efter 1536; — men det kan nok være, at Sagen stiller sig anderledes med Hensyn til Adelens sociale Stilling: Adelen afslutter sig efter 1536 stedse mere nedadtil, og de lavere Stænder trykkes, efter deres Nederlag i Grevens Fejde, stedse dybere ned; Adelen udvider sine Godser og samler sig Rigdomme, og dens sociale Glans straalere stærkere, om end den politiske Indflydelse er svækket.

Resultatet bliver altsaa, at Danmark med Hensyn til Forholdet mellem Konge og Adel ikke staar som en Undtagelse fra den almindelige evropæiske Udvikling i det sextende Aarhundrede. Kongemagten er rundt om i Evropeas Stater i frodig Udvikling paa denne Tid, og i Danmark ligesaa fuldt som i andre protestantiske Lande støttes dens Magtilvæxt i høj Grad ved Reformationens Indførelse. Enevælden indføres i

1660 ikke blot, fordi Danmark paavirktes af den almindelige europæiske Udvikling, heller ikke blot fordi Adelen befinder sig i en Selvopløsnings-Tilstand; — men Statsomvæltningen i 1536 peger fremad mod Statskupet i 1660.

Vi skulle til denne Redegjørelse for Undersøgelsens Resultater føje, at Afhandlingen, for hvilken Forf. har erhvervet den filosofiske Doktorgrad, er skreven i et livligt og klart Sprog. Et Forbillede har Forf. tildels haft i Forssells Fremstilling af de svenske Lensforhold i »Sveriges inre Historia.»

A
18
an
isk
des
Tab
dan
dem
Aar
Auf
For
land
Dok
Tys
inte
Reg
For
Kap
Til
Akti
lige

Ny udenlandsk Literatur.

Annuaire statistique de la Norvèg. Première année. 1879. Elaboré dans le bureau central de statistique. Kristiania. (95 S.)

Et meget hensigtsmæssigt Resumé af de vigtigste statistiske Data, der regelmæssigt samles og offentliggøres i Norge; desuden endel hidtil ikke offentliggjorte statistiske Data. Kun Tabeller; men fortræffelige Tabeller. I Smag med de af det danske statistiske Bureau offentliggjorte «Sammendrag»; — men den norske *annuaire* har i alt Fald det Fortrin, at den er en Aarbog. Et arbejdsomt Bureau, det norske!

Dr. J. A. Leffler: Die schwedischen Zettelbanken. Zweite Auflage. Leipzig, Simmel & Co. 1879. (66 S.)

Forfatteren, svensk, holder for Tiden nationaløkonomiske Forelæsninger i Göteborg. Har i nogle Aar studeret i Tyskland og ved Universitetet i Leipzig erhvervet den filosofiske Doktorgrad i 1876 for nærværende Afhandling. Derfor paa Tysk. — Indeholder nyttige Oplysninger om vort Broderlands interessante og karakteristiske Bankforhold, om den svenske Regerings Stilling til Bankvæsenet, de svenske Seddelbankers Forhold, Rigsbankens Organisation og Virksomhed, Bankernes Kapitalforhold, Statskontrollen, de forskjellige Bankforretninger etc Til Slutning tabellariske Oversigter over Bankernes Status, Aktiva og Passiva, samt en grafisk Fremstilling af de maanedlige Svingninger i Seddelcirkulationen i de sidste fem Aar.

Smaa Meddelelser.

Øresparekasser. De «Øresparekasser», til hvis Talsmand Hr. Bankbogholder W. S. W. Faber gjør sig, ere i det Hele det Samme som «Skolesparekasser», kun at Virksomhedsomraadet ikke indskrænkes til Skolerne. Det er deres Opgave «at samle den lille Øre, der ligger i Fattigmands og Barnets Lomme». «Det er en Kjendsgjerning,» skriver Hr. Faber, «at den ubemidlede Klasse kan spare». Kun bør den bedre stillede Del af Samfundet træde til og støtte de Ubemidlede Bestræbelser. En Kreds af hæderlige Mænd bør forene sig med det Formaal at danne en Øresparekasse. En saadan Kasse modtager Indskud fra 1 Øre til 1 Krone. For at gjøre Forretningsførelsen saa simpel, at Enhver kan paatage sig den, bør Øresparekassens Virksomhed indskrænke sig til Indsamlingen af disse smaa Summer; den øvrige Sparekassevirksomhed indlader den sig ikke paa, men den træder i Forbindelse med en (almindelig) solid Sparekasse, og naar en Øre-Sparers Indskud har naaet 1 Krone, indsætter Øresparekassen — paa Sparersens Navn — dette Beløb i den Sparekasse, med hvilken den har truffet Overenskomst. Forøvrigt indsætter den — paa sit Navn — alle fra Øre-Sparerne indkomne Beløb i denne Sparekasse. For de i Øresparekassen indkomne Beløb, indtil de ere indsatte i den anden Sparekasse, ere navngivne Mænd solidarisk ansvarlige. Ønsker en Sparer at erholde sit Tilgodehavende i Øresparekassen, udbetales dette kun i December Maaned.

Om Regnskabsførelsen og den hele Indretning giver Hr. Faber alle ønskelige Oplysninger i sit lille Skrift: «Hvorledes man opretter en Øresparekasse». (Kbhvn. 1879, C. Ferslew & Co.s Forlag).

Nekrolog. D. 29. November f. A. døde den Nationaløkonom, til hvem Fransk mændene saa op med større Beundring end til nogen anden nulevende. — Michel Chevalier fødtes i Limoges d. 13. Januar 1806. Efter at have gennemgaaet den polytekniske Skole og i kort Tid virket som Ingeniør, sluttede han sig, — som saa mange andre unge begavede Mænd — strax efter Julirevolutionens Udbrud til Saint-Simonisterne. I det saint-simonistiske Organ «Globe» skrev han, knap 25 Aar gammel, nogle Artikler om Samfærdselsforhold, der bændrog Opmærksomheden paa ham. I den Proces, Avtoriteterne snart rejste imod Saint-Simonisterne, blev han som en af *le père suprême Enfants* «Cardinaler» indviklet, og i Juli 1832 dømtes han til et Aars Fængsel; men ved Venners Indflydelse blev en Del af Straffen eftergivet ham, og Regeringen, særlig M. Thiers, overdrog ham endog det Hverv ved en Rejse i Nordamerikas Forenede Stater at gjøre sig nøjere bekendt med Samfærdselsvæsenet dér. Udbyttet af denne Rejse nedlagde han i sine Breve fra Nordamerika, «Lettres sur l'Amérique du Nord» (1836), — en Bog, som aandende levende Begejstring for Amerikas økonomiske Udvikling, gjorde overordenlig Lykke og blev et sikkert Grundlag for sin Forfatters Berømmelse. En Rejse til England i 1837 bestyrkede ham end yderligere i den allerede i Amerika modtagne Overbevisning, at den økonomiske Frihed er det ene Saliggjørende. Nu udkom hans Bog «Des intérêts matériels en France», (1838), der, ligesom den forrige, gjorde stor Lykke. Efterat være bleven udnævnt til Medlem af Handelsraadet, og efter at der var tilflydt ham andre Udmærkelser, modtog han i 1840 den udmærkede Anerkjendelse at blive udnævnt til Rossis Efterfølger som Professor i Nationaløkonomi ved College de France. «Hans første Forelæsninger,» skriver G. de Molinari (efter «Fdl.»s Oversættelse), «maa regnes mellem de mærkeligste Arbejder i den franske nationaløkonomiske Litteratur. Endskjønt han ingenlunde var Taler — hans Foredrag var ensformigt og noget haardt, og der var i hans Holdning noget Stivt og Genert —, saa gjorde hans billedrige Stil og den overbevisende Varme, der trods Alt gennemtrængte hans Tale, et dybt Indtryk paa hans Tilhørere. Vi kunde nævne den af

hans Tilhørere, der efter at have hørt en af hans ypperlige Forelæsninger, hvori han fremstillede Industriens Fremskridt som det af Forsynet givne Middel til Massernes Frigjørelse, udbød, fuld af ungdommelig Begejstring: «Ogsaa jeg vil være Nationaløkonom». — Hans Yndlingsthema var Produktionens Utilstrækkelighed og Nødvendigheden af at forøge den ved at anvende bedre Redskaber og Fabrikationsmaader. Eller var ikke Arbejdets og Handelens Frihed, saaledes som Charles Dunoyer saa klart havde paavist det i sin smukke Bog om Arbejdets Frihed, den væsenligste Betingelse for Industriens Fremskridt? England begyndte at forstaa denne Sandhed; det forlod Beskyttelsens gamle Land — og dybt inde fra Departementet Landes forklarede en endnu ubekendt Nationaløkonom, Frédéric Bastiat, Frankrig Betydningen af den Bevægelse, som var vakt af Anti-Kornlov-Liguen med dens Apostle Richard Cobden, John Bright og W. J. Fox, og som snart skulde indlede Frihandels-Æraen. Forfatteren til «Cobden og Liguen» fandt strax sin Plads blandt den lille Gruppe Nationaløkonomer, til hvilken han bragte nyt Liv. En Forening for Frihed i Handelsomsætningerne blev dannet under Hertugen af Harcourts Forsæde, og den samlede i sin ledende Komité alle Videnskabens fremragende Mænd: Dunoyer, Blanqui, Renouard, Horace Say, Léon Faucher, Wolowski, Michel Chevalier, Bastiat, Joseph Garnier osv. En Dag begav Komiteen sig som Deputation til den daværende Indenrigsminister, Duchatel, som gav den følgende sympatiske, men parlamentariske Svar: «Bliver stærke og vi skulle støtte Eder.» Michel Chevalier var ikke en af Komiteens mindst virksomme Medlemmer, og hans Stilling som Professor ved Collège de France udsatte ham særlig for Beskyttelsesmændenes Angreb. Men han havde altid Svar paa rede Haand; ved sine tekniske Kundskaber slog han sine Modstandere, idet han stillede sig paa deres eget Omraade og viste dem — hvad Erfaringen senere har stadfæstet — at de kun behøvede at ombytte deres gamle Materiel med nyt og forlade den nationale forældede Driftsmaade for at holde den fremmede Konkurrence ude. Denne Polemik, der støttedes paa Kjendsgjerninger og var gennemtrængt af en ædel Begejstring, kan læses i «Journal

des Débats». — Med Februarrevolutionen kom de socialistiske Spørgsmaal paa Dagsordenen, og imod Socialisterne skrev Michel Chevalier, den tidligere Saint-Simonist, i nysnævnte Blad, en Række Artikler, som han senere samlede til en Bog: «Lettres sur l'organisation du travail», samt i Skriftet «La question des travailleurs». Meget populær var han ikke paa den Tid, og den provisoriske Regering gav ham i 1848 Afsked som Professor ved Collège de France; men allerede inden Aarets Udløb vendte han tilbage til sin Professorpost. — I Begyndelsen af Halvtredserne udgav han imod Beskyttelsesmændene sin: «Examen du système protecteur». Om han i Virkeligheden fik Napoleon III omvendt til Frihandelen, eller om Kejseren kun af politiske Grunde accepterede den af M. Chevalier anbefalede Handelspolitik, er omtvistet; — vist er det, at Afslutningen af Handelstraktaten mellem England og Frankrig i sine Hovedtræk er den berømte Nationaløkonoms Værk. Og her har han indlagt sig sine største Fortjenester; thi omend Traktaten kun var en lille Del af, hvad Frihandelsmændene kunde forlange, saa var den dog et Skridt, og et Skridt der har haft særdeles betydelige Resultater. I Sammenligning med dette Værk ere de literære Værker («Cours d'économie politique», navnlig den Del der handler om Penge, fremdeles: «La baisse probable de l'or», Polemiken med Wolowski om Guldfod eller Dobbeltfod, den fortrinlige Indledning til den internationale Jurys Beretninger i Anledning af Verdensudstillingen 1867, talløse Artikler i «Journal des Economistes», «Revue des deux Mondes», «L'économiste français», «Journal des Débats» etc. etc. etc.) — kun af mere underordnet Betydning. At Michel Chevalier under sin hele uhyre omfattende Virksomhed viste sig som en praktisk Mand, og at han som praktisk Nationaløkonom har spillet en Rolle som Faa, — lader sig ikke benegte: som Professor, Forfatter og Journalist har han med Held populariseret den nationaløkonomiske Videnskab; som Statsmand har han, ligeledes med udpræget Held, været med til at skaffe dens Grundsatninger praktisk Anerkjendelse. Men ny videnskabelige Sandheder har han ikke opdaget, og som theoretisk Systematiker har han ikke præsteret noget Særligt, saa det er tvivlsomt,

om han vil efterlade sig dybere Spor i Videnskabernes Verden. — Han var i en udpræget Grad Optimist. I sin Ungdom tvivlede han ikke om, at Forbedringen af den talrigste og fattigste Klasses Kaar vilde opnaas gennem Saint-Simonismen; senere ventede han sig Samfundets Frelse af den størst mulige økonomiske Frihed. — Som Politiker gjorde han sig i 1870 hæderlig bekjendt ved at stemme imod Krigen. Han var det eneste Medlem af det franske Senat, der udmærkede sig paa den Maade. Han var en Ven af Fred og Civilisation, Formand i et af de franske Fredsselskaber, Modstander af Staternes overdrevne Rustninger.

— Leonce de Lavergne, f. 1809, er død d. 18. Januar d. A. Som Nationaløkonom er han navnlig bekjendt ved sit Arbejde om Englands Landboforhold, «L'économie rurale en Angleterre, en Ecosse et en Irlande» (1854), ved et tilsvarende Arbejde om Frankrig, «L'économie rurale de la France depuis 1789» (1860), ved «Les économistes français du XVIIIe siècle» (1870), samt ved endel Artikler i «Journal des Economistes», «Revue des deux mondes» etc.

— Prof. Dr. Joh. Ed. Wappäus, den berømte Statistiker og Geograf, Professor i Göttingen, i mange Aar Redaktør af «Gött. Gelehrt Anzeigen», er død i Göttingen d. 16. Decbr. f. A., 67 Aar gammel.

— Benjamin Rampal, den mest ivrige Forkæmper i Frankrig for Schulze-Delitzsches Ideer, er død i Paris d. 7. Decbr. f. A., 65 Aar gammel.

— Feer-Herzog, bekjendt ved forskellige Skrifter navnlig om Møntvæsenet, er død d. 15. Januar d. A., 60 Aar gl., i Aarau.

Bibliografi.

- Bajer, Norden som Republik. Stockholm, Leufstedts Forlag.
(70 S.) 75 ø.
- Bolis. La polizia e le classi pericolose alla società. (1012 S.)
Bologna. 7 L. 50.
- Fava. La questione sociale presa in esame dalla sua origine
ai nostri giorni. (242 S.) Milano. 3 L.
- Luzzatto. Introduzione allo studio dell'economia politica colla
sociologia. (152 S.) Milano. 1 L. 50.
- Malon. Histoire du socialisme; in-8. (628 S.) Milano. 8 L.
- Siciliani. Socialismo, darwinismo e sociologia moderna;
seconda edizione accresciuta d'un nuovo lavoro: Le
questioni contemporanee. (448 S.) Bologna. 4 L.
- Dufour. Traité de l'impôt foncier. Marescq aine. 3 fr.
- Jouham. L'Intérêt social dans les questions industrielles,
agricoles et maritimes à propos des tarifs de douane.
Pedone-Lauriel. 2 fr. 50
- Menier. L'Avenir économique. Tome II. Partie économique.
Guillaumin. 6 fr.
- Merten. Traité théorique et pratique des opérations commer-
ciales et financières. 2 vol. (Gand.) Guillaumin. 20 fr.
- Le Play. Les Ouvriers européens. Deuxième édition. Tome I.
La Méthode d'observation appliquée, de 1829 à 1879,
à l'étude des familles ouvrières. Tours. Dentu. 10 fr.
Cette nouvelle édition est complète en six volumes.
- Monteil. Les Couchés sociaux. Fischbacher. 3 fr. 50.
- Ramnaud. Précis élémentaire d'économie politique à l'usage
des facultés de droit et des écoles. E. Thorin. 3 fr.
- Brassey. Foreign Work and English Wages. Longmann.
10 sh. 6.
- Butler, Josephine E. Government by Police. (64 S.) Dyer. 1 sh.
- Bolles. Industrial History of U. S. from Earliest Settlements to
Present Time. (936 S.) Norwich. (Ct) 21 sh.
- Forster. Prize Essays on Friendly Societies. (S. vi—111)
A. Heywood. 1 sh.
- Giffen. Essays in Finance. (352 S.) Bell and Sons. 10 sh. 6.
- Maclaren. A Sketch of the History of the Currency. 2nd ed.
Continued from 1858 to the present time. (306 S.)
E. Bumpus. 9 sh.

- Marshall (Alfred and Mary Paley) The Economics of Industry. (Xviii—231 S.) Macmillan. 2 sh. 6.
- Powell. Protection and Bad Times. With Special Reference to the Political Economy of English Colonization. (370 S.) Trübner. 6 sh. 6.
- Seyd. Decline of prosperity. (112 S.) Stamford. 5 sh.
- Thompson. The Workman: His False Friends and His True Friends. (254 S.) New-York. 7 sh. 6.
- Wise. Facts and Fallacies of Modern Protection: Being the Oxford Cobden Prize Essay for 1878. (118 S.) Trübner. 2 sh. 6.
- Albertus, Oesterreichs innere Politik. Eine Studie üb. die social-polit. u. wirthschaftl. Fragen der Gesamt-Monarchie. (192 S.) Innsbruck, F. Rauch. 2 M.
- Dehn, Paul, wirthschaftspolitische Aphorismen. (111 S.) Berlin, Simion. 2 M. 40.
- Fischer, Post u. Telegraphie im Weltverkehr. (158 S.) Berlin, Dümmler's Verl. 2 M.
- Inama-Sternegg, deutsche Wirthschaftsgeschichte. 1. Bd. A. u. d. T.: Deutsche Wirthschaftsgeschichte bis zum Schlüss der Karolingerperiode. (527 S.) Leipzig, Duncker & Humblot. 12 M.
- Lilienfeld, Gedanken üb. die Socialwissenschaft der Zukunft. 4. Thl. Die sociale Physiologie. (496 S.) Mitau, Behre's Verl. 10 M.
- Meyer, die neuere Nationalökonomie in ihren Hauptrichtungen auf historischer Grundlage u. kritisch dargestellt. (165 S.) Berlin, Stühr. 3 M.
- Ochenkowski, Englands wirthschaftliche Entwicklung im Ausgange d. Mittelalters. (261 S.) Jena, Fischer. 4 M. 80.
- Samter, das Eigenthum in seiner sozialen Bedeutung. (503 S.) Jena, Fischer. 9 M.
- Soetbeer, Umfang u. Vertheilung d. Volks-Einkommens im Preussischen Staate 1872—1878. (90 S.) Leipzig, Duncker & Humblot. 2 M.
- Schriften d. Vereins f. Socialpolitik. XVII u. XVIII. Leipzig, Duncker & Humblot.
- Inhalt: 17. Gewerkvereine u. Unternehmerverbände in Frankreich. Ein Beitrag zur Kenntniss der sozialen Bewegung. v. Prof. Dr. W. Lexis. (280 S.) 6 M. — 18. Die amerikanischen Gewerkvereine. Von Henry W. Farnam. (39 S.) 1 M. 20.

Den katholske Kirke og det sociale Spørgsmaal.

Af Prof., Dr. theol. **Fredrik Nielsen.**

I.

Sociale Spørgsmaal have tidlig vakt Opmærksomhed hos Kirkens Mænd, og der har været Tider, i hvilke Hovedsummen af den nationaløkonomiske Indsigt var at finde hos dem. Det var saaledes Tilfældet i en stor Del af Middelalderen, i hvilken det navnlig var Lærerne i Kirkeretten og Skolastikerne, der syslede med økonomiske Spørgsmaal. Men denne Syssel bar Præg af Tidens hele Retning. Med skolastisk Grundighed, men paa en meget naiv Maade, undersøger saaledes Thomas fra Akvino († 1274) Bestemmelsen af den rette Pris ved Kjøb og Salg, og han drøfter udførligt Spørgsmaal som t. Ex.: om det er tilladt at sælge en haltende Hest for en rask, eller at tage samme Pris for en enøjet Hest, som for en med to Øjne; om den, der vil sælge Korn paa et Sted, hvor der er Kornmangel, er forpligtet til at meddele, naar han véd det, at Andre ogsaa ville bringe Korn til Stedet osv. Disse Punkter afhandles med den Ro, der præger hele Systemet, og Udviklinger, hentede fra Aristoteles, staa Side om Side med Citater fra det gamle og det nye

Testament. Saaledes bliver det ved hele Middelalderen igjennem; «den sidste Skolastiker», Gabriel Biel, († 1495) er ikke kommen videre end til disse naive, fragmentariske Betragtninger.

Men i det skolastiske Tidsrum oplevede Middelalderen ublodige sociale Revolutioner af den største Betydning. I det tolvte Aarhundrede vakte Kirkens Glans megen Forargelse, og Tanken om en alvorlig Efterfølgelse af «Kristi fattige Liv» satte Sindene i Bevægelse. I de ejendommelige sociale Forhold, som Korstogene frembragte, bryder Spørgsmaalet om Ejendommens kristelige Berettigelse frem med stor Styrke. Der er i flere Henseender Forskjel paa de Sekter, der dannede sig i Løbet af det tolvte Aarhundrede, men i ét vare de enige: de priste det fattige Liv, og de forargedes over Tidens forgyldte Kristendom. Disse Partiers Begejstring for Fattigdommen var i høj Grad faretruende for Romerkirken, der havde lagt sin døde Haand paa saa store Strækninger i alle Lande, og som havde saa rigt timeligt Udbytte deraf. Men Pavekløgten var ikke raadvild. Nogle af disse Sekter (som Katharerne og Arnoldisterne) bleve tilintétgjorte, andre (som Humiliaterne) lededes over i kirkelige Baner, og da det mislykkedes at føre Valdesierne over i disse, gav Pave Honorius III, trods alle Bestemmelser paa Lateranmødet 1215, Tilladelse til Dannelsen af Tiggerordenne.

I Frans fra Assisi have vi en storslaaet social Revolutionær. Hans Lære om, at Ejendommen i og for sig er uren, men at den helliges ved frivillig Bortgivelse; hans Fremhævelse af Arbejdets Betydning (*otiositas animæ inimica*), hans Modstand mod alle Former af Pengeløn (*caveant tamen multum a pecunia!*) vare Momenter af

stor Betydning; men det revolutionære hos Frans fra Assisi laa deri, at han ikke vilde nøjes med at danne en ny Orden, men at det var hans Tanke at gjøre hele Verden fransiskansk. For at naa dette Maal indrettede han den saakaldte «tredje Orden», Tertiarierne. Disse Tertiariere, Mænd og Kvinder, skulde realisere saa meget af det fransiskanske Ideal, som det var muligt, naar man skulde færdes her i Verden. De levede saa at sige paa Grænsen af Klostret, og den Bestemmelse, at de kun maatte udtræde af Tertiariernes Række for at blive Munke eller Nonner, viser tydelig nok, hvad Maalet var. Men kunde nu dette fransiskanske Ideal gennemføres? Forudsætningen for Fransiskanernes Prædiken var stadig: Ejendom er forbudt; men Munkene gjorde snart den Erfaring, at Ejendom er nødvendig. Den ene Slægt af Fransiskanere efter den anden søgte forgjæves at løse Antinomien mellem Ordenens Bud og Livets Krav, og Kampene indenfor Ordenen vise, hvor alvorlig Problemet opfattedes. Den fattige Frans, der udaandede paa en Askehob med en Jernlænke om det nøgne Legeme, vedblev at være Forbilledet. Vi kan mærke, hvorledes det virker paa den nærmeste Eftertid, naar vi se Ludvig IX af Frankrig dø paa Asken som en kongelig Fransiskaner. Men ét var det at dø som Fransiskaner, et andet at leve som saadan. Det viste sig snart, hvor vanskeligt, for ikke at sige hvor umuligt, det var at bringe den absolute Ejendomsløshed til almen Gyldighed. Først søgte Fransiskanerne at naa det asketiske Forbillede ved at drive Askesen op til en svimlende Højde; saa mistvivlede de om, at Idealet overhovedet kunde naas i denne Verden, og de stirrede med Længsel frem mod en anden Tingenes Orden, mod Tusindaarsriget. Det er derfor ikke at undres

over, at Tanken om «det evige Evangelium» især blandt Fransiskanerne kunde finde et Fristed; men mærkeligt er det dog, at Kirkens lydigste Sønner i Tidens Løb, under forgæves Arbejde for at naa et falskt Ideal, udviklede sig til at blive Tilhængere af Middelalderens farligste Skepsis.

Derved at Fransiskanerne i alle Lande havde Tertiariere, vandt de en betydelig Indflydelse paa Lægfolket, og denne fransiskanske Paavirkning blev skjæbnesvanger. Det er endnu ikke lykkedes i det enkelte at paavise Forbindelsen mellem de fransiskanske Lægbrødre og Reformationstidens Gjendøbere, men flere Spor pege hen paa en saadan Forbindelse. Tertiær-Kongregationerne rekruteredes navnlig fra Haandværkerstanden, og fra denne Stand udgik Gjendøberiet. Den Maade, paa hvilken Gjendøberne drog ud i Verden, minder om Frans's Regel. Blandt dem var der Tertiariere, som, maaske i Fortvivlelse over, at Ordensfolkene glemte deres Pligter, vilde realisere det fransikanske Ideal i dets fulde Skikkelse. Der laa fra Begyndelsen af i Ordenen en Tendens til at udfylde Middelalderens dybe Kløft mellem Klosterfolket og Lægfolk, og det er let forklarligt, at den reformatoriske Prædiken om det almindelige Præstedømme har bragt dette oprindelige til at træde frem i større Klarhed. Tertiarierne rejste sig da, grebne af den apokalyptiske Forventning om Tusindaarsriget, og i Kommunismen vilde de virkeliggjøre Ejendomsløsheden. Overgangen fra en Tertiær til en Gjendøber i Reformationstidens Stil er ikke saaa brat, som den synes. Det er ikke sidste Gang, at spiritualistiske Talsmænd for «det evige Evangelium» ere havnede i Kjødets Evangelium. Den vilde Askese har altid let slaaet over i sin Modsætning.

Gjendøber-Ustyret bragte imidlertid ikke Romerkirken til at drøfte det sociale Spørgsmaal paa en anden Maade; Gjendøberne bleve tilintetgjorte eller tvungne til Tavshed. Det er først langt senere, at Rom tager rigtig fat paa Nationaløkonomien og gjør de nationaløkonomiske Spørgsmaal til Gjenstand for andet end lejlighedsvis Bemærkninger. Dengang det 18de Aarhundrede rejste den voldsomme Storm mod den døde Haands store Besiddelser og mod Familie-Fideikommisserne, sad der i et veneziansk Kloster en Munk ved Navn Giammaria Ortes. Han vovede at forsvare, hvad Tidsaanden vilde blæse bort. Medens Tidens Ordførere sværmede for den ubegrænsede Udvikling, hævdede Ortes Grænserne for Menneskelivets Udvikling, og han talte imod en Forøgelse af Folkemængden i det uendelige, som en Slags Forløber for Malthus. Men denne i Ordets egenlige Forstand ultramontane Statsøkonom fik kun ringe Indflydelse. Han sad indekængt i et Kloster og savnede det fornødne statistiske Materiale, som skulde støtte den økonomiske Betragtning. Men han blev en ensom Fugl, der varslede om Tider, i hvilke Romerkirkens Mænd med Iver, og, vi kunne vel sige, med afgjort Held skulde tage Del i de sociale Kampe.

Interessen for de sociale Spørgsmaal brød med Styrke frem i den romantiske Periode. Ligesom Skolens Digtere længtes tilbage til Middelalderen og paa mange Maader gjorde Front mod de store klassiske Digtere, saaledes længtes Romantikens Statsøkonomer tilbage til de middelalderlige Forhold, og de rettede deres Kritik mod Adam Smith og hans Skole. De vare Modstandere af al Slags Pengeløn og Forkæmpere for Korporationer i den gamle Stil. De vilde paa middelalderlig Vis gjøre Regaler og

Domæner til Statens Hovedindtægtskilde, til hvilken Skatterne kun skulde være et Supplement. Gjennem deres Kritik lød der ofte Toner, der klang som Præludium til den senere Socialismes Angreb paa de bestaaende Forhold. Jo skarpere de saa Tidens Brøst, desto mere følte de sig dragne til Kirken som den eneste Magt, der havde Lægedom, og de talte for Alvor om Nødvendigheden af «et theologisk Grundlag» for alle Statsvidenskaber. Naar vi mindes Protestantismens Tilstand den Gang, kan det ikke undre os, at Romerkirken gjorde stærkest Indtryk paa disse Romantikere; den var jo Middelalderens Kirke, og den har altid haft en forunderlig Ævne til at organisere. Det gik da med de romantiske Statsøkonomer, som med mange af de romantiske Digtere og Kunstnere: de gik over til den katholske Kirke. Derved blev der givet Stødet til Dannelsen af en egen katholsk Nationaløkonomi, og i vor Tid er der gjort Forsøg paa, i egentligste Forstand, atatholicere hele denne Videnskab. Vi skulle i det Følgende skildre disse Forsøg fra Romerkirkens Side paa, baade i Theori og Praxis, at bruge Nationaløkonomien som et Led af den katholske Propaganda. Forsøgene tage sig noget forskjelligt ud indenfor den germanske og den romanske Folkekreds.

II.

Kort før Februar-Revolutionen falder Dannelsen af de katholske Svende-Foreninger i Tyskland. Præsten Adolf Kolping (f. 1813^{*)}) havde i sin Ungdom været Sko-

^{*)} I «Rheinische Volksblätter» for 1879 skal der have staaet en udførligere Biografi af Kolping, forfattet af Schäffer, men den har ikke staaet til min Raadighed. Til det følgende har jeg især benyttet: A. Bongartz: Das katholisch-socialc Vereinswesen in Deutschland. Würzburg 1879.

magersvend, og han havde som saadan lært Haandværks-svendenes Nød og sædelige Forvildelser at kjende. I Aaret 1845 blev han ansat som Kapellan i Elberfeld, og der søgte han med Benyttelse af sine personlige Erfaringer at paavirke Stedets mange Haandværkere i kristelig Retning. Der havde i Elberfeld dannet sig en kirkelig Sangforening, og Kolping blev en af dennes Ledere. Sangforeningen blev udvidet til en »katholsk Ynglinge-forening«, og 1847 blev Kolping Styrer af den. Maalet for Svendeforeningen skulde være: Medlemmernes Uddannelse og Underholdning, for at de kunde blive levende Kristne, gode Borgere og dygtige Mestre. Kolping har selv skildret »et godt Foreningsmedlem« som »en ordenlig Kristen, der trofast og samvittighedsfuldt opfylder sine religiøse Pligter; som et dygtigt Medlem af det menneskelige Samfund og en nidkjær Fremmer af Foreningens Bedste.« Men han har tillige bestemt indskærpet, at ethvert Medlem for Samvittighedens Skyld skal adlyde Øvrighedens Love — et Punkt, som det ofte har været fornødent at bringe i Erindring over for den preussiske Regering, navnlig i Anledning af Kulturkampen.

Foreningen søger at naa Maalet ved Foredrag, Undervisning, Sang, Læsning af passende Skrifter, Samtale, fælles Forlystelser og Hjælp i vanskelige Øjeblikke. Politik og religiøs Polemik ere aldeles udelukkede. I Spidsen for hele Organisationens staar en Generalpræsides, siden Kolpings Død i 1865 Rektor S. Schäffer i Köln. De enkelte Lokal-Foreninger ledes af Bestyrelser, som for en stor Del slet ikke bestaa af Svende. I Spidsen staar altid en katholsk Præst; men i Bestyrelsen er der nogle Svende, som frit vælges af Foreningen. Over flere Lokal-Foreninger staar en Diöcesan-Præsides, og i Stater,

som have flere Diøceser, staar en Centralpræses over samtlige Diøceser i Staten; det hele er underlagt Generalpræses, for at der kan gaa én Vilje gennem Foreningen. Enhver ugift attenaarig Haandværkssvend, som har ført eller vil føre et dadelfrit Liv, kan blive Medlem af Foreningen. De Medlemmer, der gifte sig eller blive Mestre, kunne, naar de blive ved at betale deres Bidrag, blive overordenlige eller Æres-Medlemmer; som saadanne miste de imidlertid Valgret og Valgbarhed indenfor Foreningen. En offentlig Brøde udelukker af denne, og det er forbudt Medlemmerne at tilhøre andre Foreninger, hvis Formaal stride mod Svende-Foreningens, altsaa navnlig alle i religiøs Henseende radikale. Den, der er Medlem af en Lokalforening, er tillige Medlem af alle de Foreninger, som ere optagne i »Katholischer Gesellenverein.»

De overordenlige Medlemmer have i Tidens Løb dannet Mester-Foreninger, der staa i nøje Forbindelse med Svende-Foreningerne. Ogsaa fra disse er Politik udelukket. Mestrene forpligte sig til at staa hverandre bi i Sygdom og Død og i alle Nødtilfælde. En Gang maanedlig komme Medlemmerne sammen, og ved den Lejlighed mødes de med Æresmedlemmerne, som tilhøre andre Stænder, men som have vist Foreningerne særlig Velvilje eller været dens Velgjørere. Med Mester-Foreningerne er der ogsaa forbunden særlige Lærlinge-Foreninger, der skal uddanne Æmner til Svende-Foreningerne. En Præst staar ogsaa i Spidsen for disse, og han skal holde Øje med Lærlingenes Flid og Opførsel, stræbe efter at indprente dem Pietet for Mestre, Forældre og Foresatte og værne Barnenaturen i dem.

Vi se altsaa, at Kolpings Tanke efterhaanden har skabt en Række forskellige Foreninger, der gribe ind i

hverandre, og som have det Formaal at stille Arbejdernes Liv i venligt Forhold til Kirken lige fra de første Skridt paa Haandværkerbanen til de sidste. Tyngdepunktet ligger imidlertid i Svende-Foreningerne; der er Arbejdet størst, og der stilles de vanskeligste Opgaver. Hvorledes man nu end vil dømme om den Maade, paa hvilken disse Opgaver i det enkelte løses, kan man ikke nægte dette ihærdige Arbejde sin Beundring. Og selve Udbredelsen af Foreningerne vidne for deres store Betyning. Allerede i 1857 talte man, som det fremgaar af en Skrivelse fra Paven til Kolping, 140 katholske Svende-Foreninger med over 20,000 Medlemmer. I Efteraaret 1858 var der 200 Foreninger i Tyskland med over 30,000 Medlemmer.*) Nu er der i Tyskland 403 Foreninger, som tælle 35,500 Medlemmer, og som have 82 Forsamlingsbygninger**). I normale Tider vil Tallet paa Medlemmerne efter Bongartz's Mening være en Del større; men i den sidste Tid ere mange Svende dragne fra Byerne ud paa Landet, og andre befinde sig stadig paa Vandring. I Aaret 1878 søgte saaledes 657 Medlemmer af Svende-Foreningen paa Gjenrejse Ophold i Herberget i Münster, og dér fik de 1—3 Nætters frit Logis og i det mindste én Dag fri Kost tillige. Nøden har ogsaa i de sidste Aar været stor blandt Svendene. For fem Aar siden var der saaledes kun

*) Jvfr. *Unzere Zeit* for 1859, S. 561.

**) Saaledes Bongartz S. 75. Paa de katholske Generalforsamlings Møde i Essen den 29. Juni 1870 sagde en Taler: »100,000 tyske Haandværksmestre traadte ved Siden af os, 80,000 brave Svende af Fader Koldings Forening række os Broderhaand.« Jvfr. R. Meyer: *Der Emancipationskampf des 4ten Standes*. Berlin 1874. I, S. 333. Disse Talstørrelser synes at være noget hyperboliske. S. 339 angives den til i 1872 at have omsluttet 70,000 Medlemmer.

gjennemsnitsvis 500 vandrende Svende, som søgte Optagelse i Svende-Hospitiet i Köln; i 1878 var der 1400, og kun $\frac{1}{20}$ af dem fandt Arbejde i Byen, Resten maatte vandre videre. I Berlin blev Svende-Foreningen lukket efter Kullmanns Attentat i 1874, og derved mistede hele Foreningen en betydelig Gren. Dengang Foreningen i Berlin blev lukket var der 7670 Medlemmer; nu lever de sørgelige Rester af denne, 360 i Tallet, som en Sygekasse.

De 82 Foreningsbygninger ere ikke alle lige stadse-lige, men i Köln, Breslau, München, Stuttgart, og især i Elberfeld, ere de meget anselige. Bygningen i Elberfeld er en Prydelse for Byen; den rummer 4 store Sale og 62 store Værelser. Alt i alt kan den byde 150—180 Svende Nattekwarter. Foreningshuset i Stuttgart kan rumme 108 Svende i 28 venlige Værelser. For at faa et Indblik i det Oplysningsarbejde, der drives gennem disse Foreninger, ville vi kaste et Blik paa Timesedlen, som den gjælder for Vinterhalvaaret i München:

Mandag.		Torsdag.	
$6\frac{1}{2}$ — $7\frac{1}{2}$.	Fransk.	$7\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$.	Mathematik.
$7\frac{3}{4}$ — $8\frac{1}{4}$.	Religiøst Foredrag.	$8\frac{1}{2}$ — $9\frac{1}{2}$.	Naturlære.
$8\frac{1}{2}$ —10.	Fællesmøde.		
	Geografi.	Fredag.	
	Tirsdag.	$7\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$.	Tegning.
$7\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$.	Fransk.		Gymnastik.
	Gymnastik.	$8\frac{1}{2}$ — $9\frac{1}{2}$.	Nodelære.
$8\frac{1}{2}$ — $9\frac{1}{2}$.	Skrivning.		
	Gymnastik.	Lørdag.	
	Onsdag.	$7\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$.	Italiensk, Tysk eller Historie.
$7\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$.	Bogholderi.	$8\frac{1}{2}$ — $9\frac{1}{2}$.	Arkitekt. Tegn.
$8\frac{1}{2}$ — $9\frac{1}{2}$.	Kvartetsang.		
Søndag.			
10—12.	Tegning.		
1—4.	Tegning.		
7—8.	Engelsk.		
8—9.	•Anstandslehre•.		

For at opmuntre Deltagerne til at vise Stadighed og Flid uddeles der Præmier paa henholdsvis 20, 15 og 10 tyske Mark. —

Det varede imidlertid ikke længe, inden Romerkirken ogsaa fik Theoretikere, der stillede sig den Opgave «at katholisere» Nationaløkonomien. Øverst blandt dem staar den bekjendte Professor Charles Périn i Löwen, dette Arnested for den moderne Jesuitisme. Hans Tanker skulle vi nærmere udvikle, naar vi komme til Forsøgene paa romansk Grund. Vi nævne ham kun her, fordi hans Skrifter have haft Indflydelse paa den tyske katholske Social-Theoretiker, den i 1877 afdøde Biskop von Ketteler af Mainz. I Septbr. Maaned 1863 holdt Tysklands katholske Foreninger Møde i Frankfurt ved Main, og der kom Arbejdersagen paa Bane; det var vistnok under Indtryk af disse Forhandlinger og tilskyndet af Döllingers Udtalelser paa de katholske Lærdes Kongres i München s. A., at Biskop Ketteler i Begyndelsen af Aaret 1864 udgav et berømt Flyveskrift: «Die Arbeiterfrage und das Christenthum». Efter at have paavist Arbejderspørgsmaalets Betydning og kritiseret det liberale og det radikale Partis Forslag*), gaar Ketteler over til at foreslaa «sande og praktiske Midler» som kunne hjælpe Arbejderstanden. Med Forholdene i England for Øje gjør han gjældende, at den højeste politiske Frihed ingenlunde er i Stand til at hindre, at de sociale Forhold forværres.

*) Denne Kritik samler han i følgende Udtalelser: Lassalle har Ret over for Schulze-Delitzsch, og Schulze-Delitzsch har Ret over for Lassalle. Den ene har Ret i sin Kritik af den anden, men derimod have de begge i mange Henseender Uret med Hensyn til de Forslag, med hvilke de selv fremkomme. Begge have Ret, naar de negere, Uret, naar de affirmere.

Han fremhæver den stærke Dødelighed i de arbejdende Klasser, og han taler med Ængstelse om en Tid, i hvilken der kun skulde findes rige Børmænd og Proletarier i Tyskland. Midlet mod Tidens Sygdom finder han i Kristendommen, der har løst Baandene, hvori den antike Verdens Slaver vare bundne. Men mod Kristendommen arbejder den antikristelige Tidsaand, som er i Færd med at bringe det gamle Slaveri frem i en ny Skikkelse. Den moderne Materialisme, der sætter Mennesket lige med Dyret, kan efter hans Mening kun forstene det ene Menneskes Hjærte over for det andet. Mod hele denne Livsanskuelse skal Kristendommen føre Kampen; men den skal ikke virke umiddelbart og ved ydre Midler, men kun ved at paavirke Menneskene aandeligt. Den skal stræbe efter at uddrive «de falske Principer, de abstrakte Ensidigheder og den liberale Fanatisme, der ikke har Sans for Samfundet som en levende Organisme». I Modsætning til Tidens Nydelsessyge skal Kristendommen fremme «Forsagelsens Aand», som leder til Selvbeherskelse og Selvbegrænsning*), og vel at mærke baade hos Rige og Fattige.

Efter at have udtalt denne almindelige Betragtning, paaviser Ketteler, hvilke Hjælpe midler Kirken har budt og fremdeles vil byde Arbejderen. Han nævner først Anstalter for Arbejdets Veteraner og Invalider, dernæst det kristelige Familieliv med det kristelige Ægteskab som Grundlag, hele den religiøse Livsanskuelse med dens religiøse og sædelige Impulser, og han kræver Udvikling af Produktiv-Associationerne. Han gaar ud fra en An-

*) Paa dette Punkt beraaber Ketteler sig udtrykkelig paa Périn. Die Arbeiterfrage und das Christenthum, Mainz 1864. S. 105.

erkjendelse af Lassalles «ehernes Lohngesetz», og han udvikler, hvorledes Arbejderen ingen Garanti har for Fremtiden, intet Haab om at løstes op, og hvorledes han bliver mere og mere Maskine; men Bispen gaar tillige altid ud fra, at Privat-Ejendommen er uangribelig som en guddommelig Indstiftelse. Derfor er han en Modstander af Statens Understøttelse, men han vil naa Maalet ved Sammenskud af Kjærlighedsgaver. «Den kristelige Kjærlighed skal bringe de nødvendige Hjælpemidler til Veje, som høre til for at begynde en Forretning, og saa opfordre Arbejderne til at arbejde i den Forretning paa den Betingelse, at en Del af det Overskud, der ikke gaar med til Forretningens Drift og til de fornødne Reservefonds, af kristelig Kjærlighed skulde tilflyde dem som Ejendom.» Han tænker sig, at man skulde begynde med de Grene af Værkfliden, der ikke fordre nogen betydelig Kapital og begynde saa smaat, og han giver Adelen, «der i tidligere Tider bragte en Del af de store Klosterstiftelser som Offer til Kirken,» Anvisning paa at gjøre vel paa denne Maade.

Det er en Selvfølge, at en saadan Udtalelse fra den Mand, der sad paa Bonifacius' Bispestol, maatte vække stor Opsigt. Man vidste, at denne rhinske Kirkefyrste var en Personlighed, der var rede til at staa inde for sine Ord ved Handlinger; hans Flyveskrift skulde ikke blot være et Vidnesbyrd om Interesse for Arbejderne, men et virkeligt Program. Han fik i de følgende Aar oftere Lejlighed til at udvikle sine Tanker om dette Spørgsmaal baade mundligt og skriftligt. Da han saaledes i Sommeren 1869 visiterede en Egn, hvor Arbejder-røret tog til, holdt han (paa Liebfrauen-Haide, i et lille Kapel) en Tale om Arbejderbevægelsens Forhold til Religion

og Sædelighed*). I denne Tale hævder han, at en Forening af Arbejderne er «en sand Naturnødvendighed», og at «Religionen intet har at indvende mod disse Bestræbelser; den kan kun velsigne dem, ønske, at de maa lykkes til Arbejderstandens Vel, og understøtte dem.» Dernæst drøfter han i det enkelte Arbejderstandens Fordringer paa Forhøjelse af Arbejdslønnen, Forkortelse af Arbejdstiden og Hviledage, paa Forbud mod Børns, Mødres og unge Pigers Arbejde i Fabriker, og han slutter med alvorlige, religiøse Formaninger efter at have paavist «Religionens inderligste Sammenhæng med Arbejderstandens Ve og Vel og med dens Krav.»

Men hvorledes have Arbejderne nu stillet sig til dette Program? Biskop Kettelers Breve ere nylig blevne udgivne**), og gjennem dem kan vi hente Svar paa dette Spørgsmaal. En unavngiven Brevskriver fortæller i et Brev fra Barmen af 24. Maj 1864 om et Møde, der Dagen i Forvejen var bleven holdt i Fabrikbyen Ronsdorf, som ligger en Milsvej fra Barmen. Den lille By var festlig smykket, da Lassalle var kommet dertil for at højtideligholde «den almindelige tyske Arbejderforenings» Stiftelsesfest. For en talrig Forsamling holdt Lassalle et Foredrag, i hvilket han gav en Udsigt over Arbejderforeningens Statistik, og efter at have omtalt de Liberales og Fremskridtsmændenes Forsøg paa at imødegaa Foreningen, kom han til at tale om Kettelers nys udgivne Skrift, ved hvilket han dvælede en halv Times Tid. «En rhinsk Kirkefyrste,» saaledes begyndte han, «har endelig ikke kunnet undlade at give Sandheden Vidnesbyrd; i en Bog

*) Udgivet særskilt, Mainz 1869.

**) Briefe von und an W. E. von Ketteler. Mainz 1879.

med Titelen «die Arbeiterfrage» [Resten af denne Titel: «und das Christenthum» sprang Lassalle betegnende nok over] deler han fuldstændig mine (Lassalles) Anskuelser.» Efter at have udtalt sig anerkjendende om Biskoppens Lærddom og Skarpsindighed læste han forskellige Steder af Skriftet højt, og et enkelt Sted kom han helt i Extase ved Læsningen; Tilhørerne gav lydeligt deres Bifald tilkjende, og en Stemme raabte endog: Bispfen af Mainz leve! Lassalle gjorde dernæst opmærksom paa, at Ketteler havde gjort to Indvendinger mod hans Anskuelser: for det Første, at Arbejderne ved hovedkulds Udførelse vilde ødelægge Sagen, og dernæst, at Statshjælp paa Grund af Privatejendommens guddommelige Karakter var utilladelig. Den første Betænkning var, bemærkede Lassalle, ikke begrundet; han kjendte altfor godt Arbejdernes forstandige Tankegang; de indsaa helt vel, at alt dette maatte træde ud i Livet i rolig Udvikling. Den anden Betænkelse havde ingen Betydning for Lassalle og Forsamlingen, da den jo ikke troede paa Privatejendommens Guddommelighed; desuden vilde han jo heller ikke paa nogen Maade røre ved de nuværende Formuesforhold. Sine Reflexioner over dette Punkt indledede Lassalle med Ordene: «Ich bin kein Pfaff», og betegnende for hele hans Standpunkt var det, at han ikke med et eneste Ord omtalte det Kardinalmiddel, som Biskoppen havde anbefalet: Kristendommen; i hele hans Tale var der ikke et eneste Ord hverken om Moralitet eller Religiositet*).

En Maanedstid efter Mødet i Ronsdorf sendte «der

*) Brevskriveren (Briefe S. 296—98) skildrer Lassalle som «en vældig Folketaler, men som en Mand, der slet ikke synes at have Hjerte for Folket. Livslede staar præget paa hans Ansigt.»

deutsche Handwerkerbund», hvis Ledelse er i Hamburg, Ketteler en Adresse*), hvori Foreningen udtalte sin Glæde over den voxende Deltagelse, med hvilken den romersk-katholske Kirkes fremragende Mænd fulgte Haandværker- og Arbejder-Spørgsmaalet. Man havde glædet sig over, at de katholske Foreninger ved Mødet i Frankfurt (se ovenfor) havde bragt Arbejdersagen frem og anbefalet at studere det Spørgsmaal. Dernæst tolker Adressen Arbejdernes Glæde over Biskoppens Skrift, hvis kristelige Grundbetragtning godkjendes, idet der siges, at Kettelers Henvisninger til Kristendommen ere af den Art, at «ogsaa enhver alvorlig Protestant bestemt af ganske Hjerter maa vedkjende sig dem.» I ikke mindre glædelig Overensstemmelse fandt Haandværker-Foreningen sig med Biskoppen, naar denne skarpt havde kritiseret det liberale Partis Forslag som en Forsyndelse mod den menneskelige Natur og den guddommelige Verdensorden, og Foreningen meddelte, at den i en Skrivelse til alle tyske Regeringer havde udtalt sig imod Næringsfriheden som en Forbrydelse mod Civilisationen og Menneskeheden.

Det varede imidlertid ikke længe, inden Katholikernes Forhold til de socialdemokratiske Foreninger undergik en Forandring. Allerede i Maj Maaned 1866 modtog Biskop Ketteler et Brev**) fra tre Medlemmer af den Lassallske Arbejderforening i Dünwald ved den rhinske By Mülheim. Disse tre Lassalleanere meddelte Ketteler, at deres Sognepræst ikke vilde give dem Absolution, før de traadte ud af den socialdemokratiske Forening. Da de nu af Biskoppens Skrift havde set, at han baade havde Hjerter for

*) Briefe S. 300 fg.

**) Briefe S. 331.

Arbejderne og Kjendskab til Lassalles Forening, spurgte de ham, om det at være Medlem af en saadan Forening virkelig gjorde dem uværdige til Absolution. Deres Præst skrev endog Brevet under, idet han indskød Sagen under Biskop Kettelers Kjendelse, og tilføjede, at han havde handlet saaledes «for at afholde sine Sognebørn fra mulige Vildfarelser og for at opholde dem i Lydighed mod Kirken.» Efter et Par Dages Betænkningstid gav Biskoppen Spørgerne et udførligt Svar*). For at svare dem direkte, mente han at burde kjende alle Forhold, og et saadant Svar burde de hente hos deres egen Biskop (Erkebisen i Köln); men for at vise sin gode Vilje vil han meddele dem sine Tanker om Lassalles Forening. Medens Lassalle levede og ledede Foreningen, var det efter hans Mening ikke uforeneligt at være Medlem af denne og katholsk Kristen. Lassalle var vel ingenlunde en troende Kristen, men han var paa den anden Side heller «ikke en blind Partimand eller en hadefuld Fjende af Katholicismen», saa at der ikke syntes at være Fare for, at Foreningen under hans Ledelse skulde lade sig misbruge til antikatholske Bestræbelser. Anderledes stod imidlertid Sagerne efter Lassalles Død. Ledelsen af Foreningen syntes efterhaanden at være tilfalden «Ugudelighedens og Vantroens Fanatikere», og mange af dem, der kalde sig Lassalles Tilhængere tjene ikke Arbejderstandens sande Interesser, men de fremme under dette Skin blot deres Partiinteresser, de udsuge Arbejderne og ville berøve dem deres Kristendom. Til Støtte for denne Paa-stand citerer han en Artikel af «Social-Demokraten», der indeholdt et vanvittigt Angreb paa Østrig — dette Brev-

*) Briefe S. 332 ff.

skifte er jo fra 1866 — og en Beretning om et Møde netop i Dünwald, hvor en Socialist havde stillet Kristus sammen med Luther og Lassalle. Det er ud fra saadanne Erfaringer, at han udtaler sin Tvivl om, at det vil kunne være muligt, paa én Gang at være Medlem af Lassalleanernes Forening og en katholsk Kristen. Og Aarene efter 1866 have bragt denne Tvivl til at gaa over til Vished om, at de to Ting vare uforenelige. Men da var der, som vi strax skulle se, dannet Arbejderforeninger, som aldeles bestemt tonede det kristelige Flag. De to sidste Breve i Brevsamlingen vise os Kettelers Forhold til disse. I det næstsidste (af 15. April 1877) sender den kristelige Arbejderforening i Augsburg ham sin Tak «for den varme Deltagelse, som han ved saa mange Lejligheder har lagt for Dagen for Arbejderstandens Interesser»; i det sidste sender han disse Foreninger sin bispelige Velsignelse i den Erkjendelse, at Medlemmerne af de kristelige Arbejderforeninger ere paa den eneste rette Vej*).

Det er disse katholske Arbejderforeninger, vi nu nærmere skulle betragte. Allerede i Aaret 1868 havde Rektor Josef Schings i Forbindelse med Nikolaj Schüren begyndt Udgivelsen af «Christlich-soziale Blätter», der skulde være et videnskabeligt Tidsskrift for Socialpolitik og Nationalekonomi**). Det blev hilset med Glæde af hele den katholske Presse, og det har bidraget meget til at vække Interessen for det sociale Spørgsmaal

*) Briefe 536—37.

**) Det udkommer endnu to Gange hver Maaned, og det skal have 1000 Abonnenter; den nuværende Udgiver er A. Bongartz. En velvillig katholsk Kritiker anbefaler Redaktionen «at undgaa den Fare, at blive for doktrinær». Jvfr. Leo Wörl: Welt-Rundschau über die katholische Presse, Würzburg 1878, S. 124.

indenfor den katholske Kirke. I saa Henseende maa det imidlertid dele Æren med et Skrift af Edmund Jörg fra 1867: *Geschichte der social-politischen Parteien in Deutschland*. I hvilken Grad Interessen for National-økonomien var vakt, fik man at mærke gjennem Forhandlingerne paa to forskellige og forskelligartede katholske Forsamlinger i Septbr. Maaned 1869. I den første Uge af denne Maaned samledes nitten tyske Bisper ved Bonifacius' Grav i Fulda, nærmest for at affatte et Hyrdebrev, som kunde berolige den katholske Befolkning med Hensyn til det forestaaende Koncilium. Ved denne Sammenkomst kom ogsaa andre Emner paa Bane, og et af disse var: Kirkens Forsorg for Fabrikarbejdere. Biskop Ketteler havde overtaget Referatet, og han forelagde et omhyggeligt udarbejdet Grundlag for Forhandlingerne*). Dette godtgjorde først — under udtrykkelig Anerkjendelse af »das eherne ökonomische Gesetz« — at det sociale Spørgsmaal ogsaa i Tyskland krævede Opmærksomhed hos Alle, dernæst at Kirken maatte træde til med Hjælp, hvis der skulde være Haab om en fredelig Løsning. Efter at have anbefalet Anstalter til Afværgelse af Nød og Elendighed, til Modarbejdelse af Lasten, til Løftelse af Arbejderens intellektuelle og moralske Tilstand osv. omhandles den Stilling, som Staten formentlig bør indtage over for Arbejderen. De Punkter, der i denne Sammenhæng fremhæves, ere følgende: 1) Forbud mod Børns for tidlige Sysselsættelse i Fabriker; 2) Indskrænkning af Børns Arbejde i disse; 3) Adskillelse af Kjønnene i Arbejdslokalerne; 4) Lukning af de for Sundheden skadelige Lokaler; 5) Regulering af Arbejdstiden; 6) Søndagshvile; 7) Erstatning til

*) Aftrykt hos Bongartz S. 7 flg.

Arbejdets Invalider; 8) Understøttelse og Fremmelse af almennyttige Arbejderforeninger; 9) Statskontrol med Udførelsen af Arbejderloven ved Fabrikinspektører. Endelig opkaster Ketteler det Spørgsmaal, hvad Kirken kan gjøre for at fremme saadanne Foreninger og Anstalter. Der vises hen til, at Sansen for Arbejderspørgsmaalet maa vækkes hos Præsteskabet, og dette bør uddannes til bedre Forstand herpaa. Der udtales Ønske om, at enkelte Præster kunne blive sendte til Frankrig, «hvor, som det synes, det religiøse og sædelige Moments Betydning sættes højere end andet Steds.» Størst Udbytte venter man sig, hvis denne Sag kunde blive tagen op af en Mand, som vilde ofre sig for den, som Kolping for Svendene. Der udtales meget viseligt, at man ikke bør stræbe hen til strax at danne en kirkelig Organisme for hele Tyskland, da Arbejderspørgsmaalets Løsning maa være af lokal Natur. Derfor behøves der ikke saa stærk Centralisation som ved Svendeforeningerne, og Arbejderforeningerne behøve endnu mindre end disse en egenlig kirkelig Organisation. Til Slutning anbefales den katholsk-sociale Presse, og det henstilles til de katholske Foreninger paa deres aarlige Møder at vække Interesse for Sagen.

Den 9de Septbr. vedtog disse katholske Foreninger, der just da holdt Aarsmøde i Fabrikbyen Düsseldorf, en Beslutning, i Følge hvilken der skulde dannes en staaende Sektion med den Opgave, «at fremme Dannelsen af kristelig-sociale Foreninger til Arbejderstandens økonomiske og moralske Løftelse og til Udbredelsen af den herhen hørende Literatur.» Centralkomiteen valgte kort efter Prof. Dr. Schulte i Paderborn, Friherre von Schorlemer-Alst og Kapellan Gronheid i Münster til Medlemmer af Sektionen for de sociale Spørgsmaal, og disse

ndsendte i Novbr. s. A. et Opraab til alle kristelig-sociale Foreninger i Tyskland, i hvilket de erklærede sig rede til at gjøre de nødvendige Forarbejder, der kunde samle de allerede dannede eller vordende Foreninger paa et fælles Grundlag. I dette Opraab udtalte de ogsaa, at en enkelt kristelig-social Forening skulde vogte sig for at tale med messiansk Fordringsfuldhed, som om den skulde kunne bidrage væsenlig til Løsningen af det vanskeligste Spørgsmaal, Tiden stillede; alle Foreninger kunde og skulde kun give et Stød, hvis Virkninger kunde spores i videre Kredse, saa at der lidt efter lidt kunde fremkaldes en Organisation. Man skulde stræbe efter Sammenslutning, men dog saaledes, at der blev givet de enkelte Foreninger friere Spillerum; at den ene sociale Forening skulde kunne optræde fjendtlig over for den anden, blev afvist som en ukristelig Mulighed. Til sidst indskærpedes der de kristelige Foreninger, at de ikke kunde afgive de Organer, som Kirken skulde bruge til Løsningen af det, alle Forhold berørende, sociale Spørgsmaal; Kirkens Herrevil, naar Øjeblikket er der, opvække dem, i hvis Haand dette Hverv kan nedlægges. Men det Øjeblik maa Kirken ikke afvente sorgløst og uden at virke.

Paa Grundlag af dette Opraab samledes i Maj 1870 150 Deltagere, deriblandt Repræsentanter for 14 Foreninger, til et Møde i Elberfeld, Kolpings By. Foruden de tre Medlemmer af Sektionen mødte der blandt Andre Redaktør Schings og Boghandler Bachem, Forlæggeren af en stor Mængde katholske Skrifter, og Forhandlingen drejede sig om mange forskellige Punkter. Da udbrod, faa Maaneder efter, den fransk-tyske Krig, og efter den kom Kulturkampen. Under disse indre og ydre Stridigheder traadte det sociale Spørgsmaal noget tilbage. Centrums-

Fraktionen skrev imidlertid Hævdelsen af alle Folkeklassers materielle Interesser, men især Haandværker- og Arbejderstandens, paa sin Fane, og mange Medlemmer af denne Fraktion som Ketteler, Moufang, Schorlemer-Alst, Jörg, Windthorst og Reichensperger havde i særlig Grad sat sig til Opgave at arbejde paa det sociale Omraade. Af de nævnte Mænd er det navnlig Domkapitular Moufang, (siden Kettelers Død Bispedømmet Mainz' Forvalter, og naar Kulturkampen engang ender, vel dets Biskop) som har udviklet Partiets sociale Program, saaledes i en Tale, som han holdt den 27de Febr. 1871 for sine Vælgere i Mainz*). Der spørger han: Hvorledes kan og maa Staten hjælpe? Og han svarer: 1) ved Lovgivningens Værn; 2) ved Penge-Understøttelse; 3) ved Formindskelse af Skatte- og Militær-Byrden; 4) ved Indskrænkning af Kapitalens Herredømme. Det første Punkt forklarede han nærmere ved, at de frie Arbejdere selv skulde give sig Love og Statuter, og dem skulde saa Staten værne; Staten skulde endvidere bestemme Arbejdstiden og regulere Lønnen**), give Love for Kvinders og Børns Arbejde, og holde Opsyn med Arbejdslokalerne — eller, for at sige det i Korthed, der skulde skabes en Arbejderret og en Haandværkerret, som der er en Handels- og en Søren. Det andet Punkt udvikler han paa den Maade, at han forlanger, at Staten skal understøtte Arbejdernes Produktiv-

*) Jvfr. Bongartz S. 39 og R. Meyer I, S. 71 flg.

**) Moufang værges sig imod den Indvending, at en saadan Regulering skulde stride imod Friheden. Den er blot Værn. „Som Staten yder Kapitalisten Værn for hans Kapital og hans Kvartalsrenter, saaledes maa Loven ogsaa yde Værn for Arbejdslønnen. ... Arbejdskraften er ingen Vare; den er Menneskets Livskraft og egenlig Mennesket selv; derfor maa den ikke overlades til den Enkeltes Fordring og Tilbud.“

Associationer, Kjøb af Maskiner osv. Han udtaler sig bestemt mod Louis Blancs Nationalværksteder, men mener, at Staten bør yde en solid Association af Arbejdere den Hjælp, de trænge til. Med Hensyn til det tredje Punkt, Skattebyrden, skal Staten lette de Skatter, der hvile tungest paa Menigmand, og Militærbyrden bør ogsaa mindskes. For at indskrænke Kapitalens Herredømme kræver han endelig en fornuftig Lov, der sætter Grænse for Børsspillet. Af Kirken venter han en tredobbelt Hjælp: den skal udbrede Retfærdighedens, Billighedens og Kjærlighedens Aand, hjælpe med Velgjerninger og trøste de Ulykkelige med Haabet om det evige Liv.

Det var Centrumsfraktionens socialpolitiske Program, og paa den Basis ere ogsaa de kristelig-sociale Foreninger dannede. Man raadede, som ovenfor antydet, til at gaa frem med stor Varsomhed ved Dannelsen af disse. Foreningerne skulde slutte sig nær til den katholske Kirke, (thi «udenfor Kirken ingen Frelse»), men troende Protestanter skulde have Adgang, som Kolping havde givet dem til Svendeforeningerne. Paa Grund af den Udvikling, som Socialdemokratiet havde taget, forbød man Medlemmerne af de kristelig-sociale Foreninger tillige at være Medlemmer af en socialdemokratisk Forening. I Spidsen for Foreningerne skulde der helst staa prøvede Lægfolk, og ved deres Side Præster som Ærespræsidenter. Man holdt det ikke for heldigt, at Præsterne vare Præsidenter*); dels gjorde Præsterne sig nemlig forhadte ved at have med de Pengesager at gjøre, som fulgte med Styrelsen;

*) Denne vise Regel burde man, naar man vil Kristendommens Vel, følge ogsaa med Besættelsen af Formandsposterne i vore borgerlige Understøttelsesforeninger.

dels var det ikke altid let at finde Præster, som forstod sig paa Pengesager, og det var endelig en Sysselsættelse, som laa afgjort udenfor Præstens Kald. Politik skulde egentlig ogsaa her være udelukket, men det var naturligvis uigjennemførligt. Man havde fra Begyndelsen af føjet til, at Politik skulde være tilladt, naar der opdukkede Spørgsmaal af kirkelig Betydning, og paa saadanne har der jo ikke været Mangel i Kulturkampens Tid. Men det kan dog ikke nægtes, at den religiøse Karakter har været stærkt fremtrædende i disse Foreninger. Josef, Jesu Plejefader, der jo var Tømmermand, er bleven Foreningernes Skytspatron, og deres Stiftelsesdag højtideligholdes altid med en kirkelig Fest.

Efter den sidste Opgivelse (fra 1879) er der for Tiden 52 katholske Arbejderforeninger i Tyskland med omtrent 11,000 Medlemmer. Af dem falde de 40 Foreninger med 7880 Medlemmer paa Kongeriget Preussen, og da egentlig kun paa Rhinland og Westfalen. Bayern har kun en større Forening i Augsburg, stiftet 1874; den tæller 630 Medlemmer. De talrigste Foreninger findes i Aachen og Essen (hver paa 1000 Medlemmer) og i Düsseldorf (800 Medlemmer); det laveste Tal, der er angivet for nogen Forening, er 30 Medlemmer.

Katholikerne sige selv, at Socialdemokratiet ikke rigtig kan slaa Rod, hvor det katholske Foreningsvæsen blomstrer; og Sandheden af denne Paastand indrømmede R. Meyer ogsaa, før han gik over til Romerkirken.

(Sluttes.)

Bidrag til Belysning af Spørgsmaalet om Varetagelsen af de økonomiske Interesser.

Af Aleksis Petersen.

II.

Handelskamre.

England. — Frankrig. — Tyskland.

Har Agerbruget, har Industrien, har Handelen Organer, der paa en tilfredsstillende Maade formaa at varetage Agerbrugets, Industriens og Handelens særlige Interesser? Med dette Spørgsmaal sluttede vi nærværende Afhandlings første Afsnit, — det Afsnit, der omhandlede de økonomiske Regeringsavtoriteter eller de Organer, hvis Opgave det er at varetage det Heles økonomiske Interesser. I dette andet Afsnit skulle vi nu give nogle Bidrag til Belysning af Spørgsmaalet om Varetagelsen af de særlige Interesser, — dog saaledes at vi væsenligt ville holde os til de kommercielle Interesser.

Agerbrugs-Interesserne i Danmark havê, som Enhver véd, i det store kgl. Landhusholdningsselskab en virksom Central-Repræsentation. Og desforuden er hele Landet ompændt af et Net af forskjelligartede, mere eller

mindre lokale, landøkonomiske Organer. — Industri-Interesserne i Danmark ere vel ikke saa godt og fuldstændigt repræsenterede som de agricole; — men Organer mangle de dog ingenlunde, og hvem der ønsker nøjere Besked om dem, kunne vi henvise til en fortræffelig Oversigt over «Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger», som Industriforeningen i Kjøbenhavn ifjor lod udarbejde ved sin Sekretær, Hr. cand. jur. C. Nyrop, «til Brug ved Dannelsen af en Fællesrepræsentation for dansk Industri og Haandværk.»*) Foruden sine lokale Organer have de danske Industri-Interesser nu ogsaa faaet en Fællesrepræsentation.***) — Handels-Interesserne, derimod, staa betydeligt længere tilbage, idet de foruden med Grosserer-Societetets Komité, der jo er de kjøbenhavnske Grossererers Organ, maa nøje sig med nogle yderst beskedne Handelsforeninger paa forskjellige Steder i Landet.

Landbrugs-Interesserne og de industrielle Interesser i Danmark have, omend i forskjellig Grad, lokale Organer og centrale Organer; — de kommercielle

*) Oversigten omfatter

3 kjøbenhavnske Foreninger med	8010 Medlemmer.
20 sjællandske — —	2877 —
7 loll.-falsterske — —	1160 —
10 fynske — —	1370 —
41 jyske — —	8977 —

I alt 81 Industri- og Haandv.-Foreninger med 22,394 Medlemmer.

Oversigten giver Oplysning om Foreningernes Navn, Stiftelsesdag, Medlemstal, Medlemskontingent, Virksomhed, Ejendomsforhold, Bestyrelsesforhold etc. etc.

**) Jfr. Beretningen om det «Centralmøde» i Kjøbenhavn i Juli 1879, hvor «Fællesrepræsentationen for Industri og Haandværk» stiftedes. De Bestræbelser, der i den Anledning udfoldedes, give Vidnesbyrd om et Røre i den industrielle Verden, der ikke er uden Betydning. (Beretningen udarbejdet af cand. polit. C. Salmonsén.)

Interesser mangle ganske de centrale og for Størstedelen ogsaa de lokale Organer. Men derved brydes den nødvendige Ligevægt. Det ligger i Sagens Natur, at de landøkonomiske og de industrielle Foreninger med Ensidighed ville vaage over henholdsvis de landøkonomiske og de industrielle Interesser; — skal denne Ensidighed ikke have slemme Følger, maa Handelsstanden skaffe sig Talsmænd. Kampen maa føres med lige Vaaben! Naar de kommercielle Interesser staa omtrent vaabenløse ligeoverfor de andre mere eller mindre godt udrustede Interesser, — hvorledes vil det saa ikke gaa, naar, for Exempel, Kampen gjælder en Forandring af Toldloven? Den danske Handelsstand synes ikke ret at have faaet Øjet op for, hvilke Interesser der staa paa Spil.

De danske Industridrivende have aabenbart lært adskilligt af deres Naboer. Kunne vore Handelsmænd ikke gjøre det Samme?

Der findes i Tyskland industrielle Foreninger vel omtrent i alle Byer. Et stort Antal af disse Foreninger have samlet sig under en hele Riget omfattende Fællesrepræsentation, «Centralverband deutscher Industrieller», hvis faktiske Formaal synes at være af en væsenlig protektionistisk Karakter, men hvis nominelle Formaal er «at varetage Fædrelandets industrielle og økonomiske Interesser og at fremme det nationale Arbejde.» Ganske paa samme Vis i Danmark! — Men komme vi til vor Handelsstand, se vi ikke saadan en Lyst som hos de Industridrivende til at lære af Udlandet. Naar Industrien faar sine Organer i hver en Kjøbstad, og naar disse Organer indordnes under en «Fællesrepræsentation», hvorfor skal der da ikke sørges lige saa godt for Handelen? England har sine frivillige Handelskamre i de enkelte Byer, — og

disse Kamre have deres Fællesassociation. Østrig har sine ved Lov oprettede Handelskamre, der i en «Handelskammertag» har et fælles Mødested. Tyskland har sine af Regeringen oprettede lokale Handelskamre, og halvandethundrede af de lokale Korporationer have underordnet sig under den centrale tyske «Handelstag». Og hvad har Danmark? En københavnsk «Komité»! *voilà tout!*

Man siger, at vi «mangle Kræfter». Og sandt er det naturligvis, at vi ikke raade over saa mange Kræfter som de store Kulturlande. Men noget Mere end vi hidtil have udrettet, kunde vi vel nok overkomme.

Grosserer Hage har i Tidsskriftets forrige Hefte paavist Nødvendigheden af, at der skaffes den danske Handelsstand et virksomt Organ, og har formuleret et Forslag om at den københavnske Grosserer-Societets-Komité udvides og omdannes til et dansk Handelskammer. Jeg henviser til denne Artikel, baade til dens almindelige Udviklinger og til det bestemte Forslag, den fremsætter. Selv har jeg i tre Numre af «Nationaltidende» (for Februar d. A.) paavist, hvorledes det staar til med det københavnske Grosserer-Societetets Komité, hvorledes den er organiseret, og hvilken Virksomhed den udfolder. Jeg har paavist, hvori Forskjellen stikker mellen den københavnske Komité og Udlandets Handelskamre; og jeg har udtalt, at vi kunne lære en god Del af Udlandet med Hensyn til Varetagelsen af de kommercielle Interesser. — Om Handelskammer-Forholdene i nogle af de vigtigere Stater skal jeg paa de følgende Blade give endel mere specielle Oplysninger.

England.

Handelskamrene — de Institutioner, der fremfor alle andre have den særlige Opgave at lade Handelsstandens Opfattelse af Handelsstandens Forhold komme til Orde — have paa de forskellige Steder forskellige Former. Ofte ere Forskjellighederne dog kun mere overfladiske; — men bestemt skjælnes maa der imellem:

1. frivillige, private Handelskamre, og

2. lovordnede, officielle Handelskamre.

Selvfølgelig udelukke de to Former ikke hverandre. Vi finde dem tværtimod i Frankrig, Tyskland, Østrig, Ungarn, Italien og flere Lande jævnsides. Men én evropæisk Kulturstat af første Rang — den Stat, som man i økonomiske Sager ofte, men naturligvis ikke altid med Rette, fremstiller som en Mønsterstat — har søgt at hjælpe sig med Handelskamre af første Kategori alene.

Englands *Chambers of Commerce* ere — omend anerkjendte*) af Regeringen — private, frivillige Foreninger. Størsteparten af dem er dannet i den sidste Menneskealder; enkelte have dog en Historie paa hundrede eller flere Aar at skue tilbage paa. De findes i de fleste større engelske (samt skotske og irske) Handels- og Industribyer; — naar London savner et Handelskammer, er Grunden, at Forholdene i denne kolossale By ere saa brogede, at en Sammenslutning af de londonske Købmænd hidtil har vist sig mindre let realisabel.

Vi ønske, at faa at vide, hvorledes et engelsk Handels-

*) De fleste af dem ere *incorporated*, have opnaaet Karakteren af juridisk Person. De ere *limited*, men ere ved Tilladelse fra «Board of Trade» fritagne for at knytte Ordet «limited» til deres Navn.

kammer ser ud, og hvad det bestiller. Lad os da aflægge et Besøg for Exempel hos *the Incorporated Chamber of Commerce of Liverpool*, og lad os se at faa Præsidenten, Alderman W. B. Forwood, eller Sekretæren, Mr. William Blood, i Tale. Paa vore Spørgsmaal vil han give os følgende Svar:

Kamret har — som det hedder i «the Memorandum of Association» § 3 — følgende Formaal: at fremme og beskytte Landets Indenrigs-, Udenrigs- og Kolonial-Handel samt Industrien; at undersøge alle Spørgsmaal, der staa i Forbindelse med saadan Handel og Industri; at fremme eller modvirke legislative og andre Forholdsregler, der berøre saadan Handel og Industri; at indsamle og meddele statistiske og andre Oplysninger om saadan Handel og Industri; at søge ved Hjælp af Voldgift at udjævne kommercielle Tvistepunkter; og forøvrigt at gjøre Alt, hvad der kan fremme de nævnte Formaal.

Kamrets Formue og Indtægter skulle udelukkende anvendes til disse Formaal, og ingen Udbetaling maa, hverken under den ene eller under den anden Form, ske til noget Medlem af Kamret, — en Bestemmelse, der dog naturligvis lider den Modifikation, at der udbetales Løn til Kamrets Embedsmænd, og at det er tilladt at give Medlemmer af Kamret eller Andre Godtgjørelse for faktisk ydede Tjenester. (Memorandum § 4.)

Paa den Betingelse, at denne fjerde § overholdes, har «the Board of Trade» i Overensstemmelse med «the Companies Act, 1867» Sect. 23 anerkjendt Kamret som en Forening med «begrænset Ansvar», uden at Ordet «Limited» dog føjes til Kamrets Navn. Overholdes den fjerde § ikke, skal ethvert Medlem af Kamrets Bestyrelse

saavel som de Medlemmer, til hvem der i Strid med § 4 er sket Udbetaling, være ubegrænset ansvarlige. (Mem. § 5).

I Tilfælde af Likvidation forpligter ethvert Medlem sig til til Gjældens Afbetaling m. m. at betale de Summer, der behøves, dog ikke udover 10 £. (Mem. § 6).*)

*) Den originale Text lyder saaledes:

4. — The income and property of the Association whence-soever derived, shall be applied solely towards the promotion of the objects of the Association, as set forth in the Memorandum of Association, and no portion thereof shall be paid or transferred, directly or indirectly, by way of dividend, bonus, or otherwise, howsoever, to the persons who, at any time, are, or have been, Members of the Association, or to any of them, or to any person claiming through any of them. Provided that nothing herein shall prevent the payment, in good faith, of remuneration to any officers or servants of the Association, or to any Member of the Association or other person in return for any services actually rendered to the Association.

5. — The fourth paragraph of this Memorandum is a condition on which a license is granted by the Board of Trade to the Association, in pursuance of section 23 of the 'Companies' Act, 1867'. For the purpose of preventing any evasion of that condition, the Board of Trade may, from time to time, on the application of any Member of the Association, impose further conditions, which shall be duly observed by the Association. If the Association acts in contravention of the fourth paragraph of this Memorandum, or of any such further condition, the liability of every member of the Council of the Association shall be unlimited, and the liability of every Member of this Association who has received any such dividend, bonus, or other profit, as aforesaid, shall likewise be unlimited.

6. — Every Member of the Association undertakes to contribute to the Assets of the Association, in the event of the same being wound-up during the time that he is a Member, or within one year afterwards, for payment of the debts and liabilities of the Association, contracted before the time at which he ceases to be a Member, and of the costs, charges, and expences of winding-up the same, and for the adjustment of the rights of the contributories amongst themselves such amount as may be required, not exceeding Ten Pounds, or in

Det aarlige Medlemsbidrag er for Enkeltpersoner 1½ Pund (c. 27 Kr.), for Firmaer og Selskaber 2 Guineas (36 Kr.). — Istedetfor Aarsbidrag kan der erlægges Betaling én Gang for alle paa resp. 10 og 20 Guineas. (Articles of Association, 4 og 5).

Kamret afholder et Aarsmøde samt Kvartalsmøder,

case of his liability becoming unlimited, such other amount as may be required in pursuance of the last preceding paragraph of this Memorandum.

Board of Trade's Anerkjendelse af Handelskamret er saalydende:

WHEREAS it has been proved to the Board of Trade that the Incorporated Chamber of Commerce of Liverpool, which is about to be registered under the «Companies Act, 1862», and the «Companies Act, 1867», as an Association limited by guarantee, is formed for the purpose of promoting objects of the nature contemplated by the 23rd section of the lastmentioned Act, and that it is the intention of the said Chamber that the income and property of the Association, whencesoever derived, shall be applied solely towards the promotion of the objects of the Association, as set forth in the Memorandum of Association of the said Chamber, and that no portion thereof shall be paid or transferred, directly or indirectly, by way of dividend or bonus, or otherwise howsoever by way of profit, to the persons who, at any time, are or have been members of the said Chamber, or to any of them, or to any person claiming through any of them.

Now Therefore the Board of Trade, in pursuance of the powers in them vested, and in consideration of the provisions and subject to the conditions contained in the Memorandum of Association of the said Chamber, as subscribed by nine members thereof on the 2nd day of April, 1874, do, by this their license, direct the Incorporated Chamber of Commerce of Liverpool to be registered with limited liability, without the addition of the word «Limited» to its name.

Signed by order of the Board of Trade this 21st day of April, 1874.

THOMAS GRAY,

An Assistant Secretary to the Board of Trade.

hvor Referenter kunne være tilstede. Desforuden afholdes der „Special Meetings“. (Art. of A., 9 fg.)

Bestyrelsen, „the Council“, bestaar af: 1. 21 af Kamret af dets eget Midte valgte Medlemmer („*elected Members*“). 2. „*Nominated Members*“: enhver merkantil Association i Liverpool, som Handelskamret anerkjender (for Tiden 8), er berettiget til af sin Midte at udnævne et Medlem af Bestyrelsen. 3. *Ex-officio Members*, nemlig: Liverpools og Birkenheads Borgmester (Mayor), Havneraadets Formand samt Parlamentsmedlemmerne for Liverpool og Birkenhead.

Bestyrelsen aflægger paa Aarsmødet Beretning om Virksomheden i det forløbne Aar. Havde vi f. Ex. været tilstede paa Aarsmødet i Fbr. 1879, vilde vi have faaet Besked om, hvad Bestyrelsen i 1878 foretog sig i over et halvt hundrede forskellige kommercielle Sager. Ved samme Lejlighed vilde vi have erfaret, at Kamrets Udgifter i 1878 beløb sig til 747 £ » sh. 11 d. (c. 14,000 Kr.), hvoraf 325 £ (c. 6000 Kr.) i Løn til Sekretæren, c. 86 £ (c. 1600 Kr.) til en Kontorist, 120 £ til forskellige Kontorudgifter, 72 £ til Bogtrykker og Papir osv.

De virkelystne Englændere have ikke indskrænket sig til i de vigtigste britiske Byer at oprette Handelskamre, der med stor Kraft vaage over de kommercielle Interesser; — de have ogsaa paa enkelte Steder i Udlandet, hvor der følte en særlig Trang dertil, oprettet britiske Handelskamre. For sex Aar siden blev der saaledes i Paris oprettet et *British Chamber of Commerce*. Det var navnlig forskellige Vanskeligheder, som det franske Toldvæsen gjorde engelske Handlende, der gav Stødet til Kamrets

Oprettelse, og paa Bortfjernelsen af disse Vanskeligheder rettede Kamret først og fremmest sin Opmærksomhed: dets Bestræbelser førte i det Væsenlige til et tilfredsstillende Resultat. — Det næste Punkt, Kamret tog sig af, var Forbedringen af Postforbindelsen mellem Frankrig og England. Efter lange Undersøgelser lykkedes det Kamret at faa Postkommunikationen saaledes forbedret, at der mellem Paris og London vandtes én Time, hvorved opnaaedes, at engelske Breve kom saa tidligt til Paris, at de kunde blive uddelte ved den første, i Stedet for, som tidligere, ved den anden, Brevombæring, hvorved der indvandt to à tre Timer. Men dertil sluttede sig noget mere: den engelske General-Postmester gik ind paa adskillige af Kamrets Forslag med Hensyn til Postordningen i England, og Forslagenes Gjennemførelse havde til Følge, at Breve fra Manchester, Liverpool, Bradford, Leeds og andre britiske Byer herefter kom saa tidligt til London, at de nu strax kunde expederes til Kontinentet. I Virkeligheden blev der saaledes indvundet omtrent fire og tyve Timer i Brevforbindelsen mellem Paris og de vigtigste engelske Byer. Æren af denne betydelige Reform tilkommer det britiske Handelskammer i Paris. — Ogsaa med Hensyn til Telegrafforbindelsen mellem England og Frankrig har Kamret indlagt sig Fortjenester. Dets Deltagelse i Pariser-Udstillingen 1878, dets Indflydelse paa Tarifspørgsmaal etc. etc., kort sagt: de Resultater, det har opnaaet, og den Dygtighed, hvormed det gennemgaaende ledes, har da ogsaa slaaet f. Ex. den franske Regering i den Grad, at en af de sidste franske Handelsministre (Deseilligny) udsendte et Cirkulære til de franske Konsuler, i hvilket han henstillede, om der ikke i fremmede Lande burde forsøges oprettet franske Handels-

kamre i Lighed med det britiske i Paris. Og dog maa man ikke tro, at det omtalte Handelskammer disponerer over særdeles store Midler: Tallet paa Medlemmer naaer ikke hundrede, og om end Aarsbidraget ikke er saa lavt (nemlig: 100 fr. for Enkeltpersoner, og 200 fr. for Firmaer med to Stemmer), saa figurere Indtægterne, der udelukkende skyldes Medlemmernes Bidrag, kun med en beskeden Totalsum. Det er den utrættelige Energi og Intelligens, hvormed Handelskamrets Sekretær, Mr. K. B. Murray, og vel ogsaa de øvrige Bestyrelsesmedlemmer lede Forretningerne, som har skaffet Handelskamret dets Betydning.

Foruden Handelskamrene i de enkelte Byer har Storbritannien en hele Riget omfattende «Forening af Handelskamre». Medens Handelskamrene navnlig bestaa af de større Handelshuse i den By, hvor de have deres Sæde, og medens Varetagelsen af denne Bys kommercielle Interesser maa være en særlig Opgave for dem, — søger *the Association of Chambers of Commerce of the United Kingdom* at opnaa ved Kamrenes Samvirken, hvad vanskeligere vil kunne opnaas, naar Kamrene staa uden Forbindelse med hverandre. Enkelte af de betydeligere Kamre (Manchester, Liverpool, Edinburgh, Glasgow) have ikke sluttet sig til Associationen; men disse Kamre danne kun Undtagelser, og Associationen omfatter for Tiden 52 Handelskamre, foruden fem korresponderende britiske Kamre i Udlandet (Paris, Kapstaden, Colombo [Ceylon], Mauritius og Melbourne).

I Foreningens *Memorandum of Association* læses Følgende:

Foreningens Navn er *the Association of Chambers of Commerce of the United Kingdom* (§ 1). — Dens Sæde skal være i England (§ 2). — Dens Formaal ere: at inkorporere under *the Companies Acts, 1862 og 1867*, som en Forening med begrænset Ansvar, den i 1860 oprettede Forening af britiske Handelskamre; — at forhandle og undersøge (paa Møder af Delegerede fra Handelskamre) Spørgsmaal angaaende Handel, Industri og Skibsfart; at indsamle og udbrede Oplysninger om disse Spørgsmaal; — at give Regeringen ved Breve, Deputationer eller paa anden Maade Underretning om Handelskamrenes Meninger; — at petitionere Parlamentet i Sager, der berøre Handel, Industri og Skibsfart; — at forberede økonomiske Lovforslag, og overhovedet at øve Indflydelse paa den økonomiske Lovgivning; — at opnaa ved Samvirken, hvad isolerede Kamre vanskeligere opnaa; — at oprette et Kontor i London, som skal skaffe de forskellige Kamre paalidelig Oplysning om hvad der berører deres Interesser, som skal lette Kamrenes Forbindelse med Regeringen og offentlige Institutioner, og som i Almindelighed skal føre Associationens Forretninger; — at gjøre Alt, hvad der forøvrigt kan fremme de nævnte Formaal (§ 3). — Bestemmelserne i §§ 4—6 ere ganske analoge med de S. 139 anførte Paragrafer af Stiftelsesakten for det Liverpoolske Handelskammer.

Ifølge *the Articles of Association* er ethvert af de associerede Kamre berettiget til at sende Repræsentanter til Associationens Møder, og har Stemmeret efter følgende Skala: Handelskamre paa ikke over 100 Medlemmer, og som betale et Aarsbidrag paa mindst £ 5 5 s., have 1 Stemme; Handelskamre med fra 100 til 250 Medlemmer, og som betale mindst £ 10 10 s. aarligt, have 2 Stemmer;

Handelskamre med over 250 Medlemmer, og som betale mindst £ 15 15 s. om Aaret, have 3 Stemmer.

Bestyrelsens Medlemmer (en Præsident, to Vice-Præsidenter, en Kasserer, sexten andre Medlemmer og to Æres-Sekretærer) modtage intet Vederlag; derimod lønnes naturligvis den *working Secretary* eller *Agent* samt det øvrige Kontorpersonale, Bestyrelsen antager. Blandt Sekretærens eller Agentens Pligter fremhæves udtrykkeligt, at han saa hurtigt som muligt skal give ethvert af de forbundne Handelskamre Meddelelse om, hvad der gaar for sig af kommerciel Interesse i Parlamentet. For saa meget lettere at kunne følge Parlamentet med Opmærksomhed er der en speciel Bestemmelse om, at Foreningens Kontor skal være i Nærheden af Parlamentsbygningen. Den hele Forretningsorden sigter overhovedet til at gjøre Handelskamrenes Indvirkninger paa Regeringsautoriteterne saa eftertrykkelige som muligt.

Handelskammer-Associationen, hvis Formand og ledende Tanke er Sampson S. Lloyd M.P., offentliggjør meget fyldige og særdeles oplysende Beretninger om Forhandlingerne paa de Møder, den afholder.

Det er sikkert nok, at saavel den engelske Handelskammer-Association som de enkelte Kamre øve betydelig Indflydelse paa den offentlige Mening og paa de engelske Regeringsautoriteters Holdning i kommercielle Sager. De frivillige Handelskamre have i England, hvor de, ledede med stor praktisk Dygtighed, benytte den offentlige Forhandling i stort Omfang, vist sig at være paa deres Plads; — men fra de engelske Forhold kan man ikke uden Videre slutte til Forholdene i andre Lande. Man kan være nok saa villig til i al Almindelighed at anerkjende Fordelene ved Frivilligheds-Systemet, den Uaf-

hængigheds-Aand og Selvstændigheds-Følelse der følger hermed; — man kan dog ikke ville anbefale det til de Lande, hvor Betingelserne for dets Anvendelse mangle. Vilde man henvise Danmark til udelukkende at hjælpe sig med det engelske System, — vilde det være det Samme som at anbefale den danske Handelsstand et Middel, til hvis rette Benyttelse den savner forskellige væsentlige Betingelser. Ikke blot i Danmark ogsaa i andre evropæiske Lande er Handelsstanden endnu ikke kommet saa vidt, at den formaar at udrette, hvad den engelske Handelsstand kan magte. Her maa man hjælpe sig med tvungne Handelskamre. Og forøvrigt: ere de frivillige Handelskamre i England et Vidnesbyrd om engelsk Virkelyst og privat Foretagsomhed, — saa have de tvungne Handelskamre i Frankrig, Tyskland og Østrig dog ogsaa visse Fortrin.

Frankrig.

De officielle Handelskamres Moderland er Frankrig. Her fandtes de allerede i tidligere Aarhundreder. Revolutionen ophævede dem vel, i 1791; men Konsulatet førte dem tilbage, i 1802, og føjede det følgende Aar Industri-kamre, *chambres consultatives des arts et metiers*, hertil. De Love, der angik disse Institutioner, undergik i de følgende Aar flere Ændringer. Den gjældende Hovedlov for *les chambres de commerce* er af 3. September 1851.

Ved et *arrêté* af 3. Nivôse Aar XI besluttede den franske Republiks Konsuler Oprettelsen af Handelskamre i Lyon, Rouen, Bordeaux, Marseille, Bruxelles, Anvers, Nantes, Dunkerque, Lille, Mainz, Nîmes, Avignon, Stras-

bourg, Turin, Montpellier, Genève, Bayonne, Toulouse, Tours, Carcassonne, Amiens og le Havre. Paris, hvor der ved samme Lejlighed oprettedes et almindeligt Handelsraad, fik lidt senere, nemlig under 6. Ventôse Aar XI, sit Handelskammer. — Det bestemtes forøvrigt ved det foranævnte *arrêté*, at Handelskamrene skulde bestaa af femten Handlende i Byerne med en Befolkning paa over 50,000 Indv., og af ni Handlende i de Byer, hvis Befolkning er mindre end 50,000 Indv. Desuden skulde Præfekten (eller i Byer der ikke ere Sæde for noget Præfektur, Mairen) være Medlem *ex officio*. — Ved en Række af senere Dekreter (Oprettelsen af Handelskamre sker i Frankrig ved administrative Dekreter) er de franske Handelskamres Tal stedse blevet forøget, og nu vil det neppe fjerne sig meget fra 100 (hvortil kommer et endnu højere Tal af Industrikamre).

Det ovennævnte Dekret af 3. September 1851 har fastsat Tallet af Handelskamrenes Medlemmer til mellem ni og en og tyve. Men dertil kunne Handelskamrene selv føje korresponderende Medlemmer (dog ikke flere end de virkelige Kammermedlemmer); disse korresponderende Medlemmer have kun en raadgivende Stemme. — Kamrenes Funktioner bestaa i: at give Regeringen de kommercielle og industrielle Oplysninger, der forlanges af dem, og at udtale deres Mening om de Midler, hvorved Handel og Industri fremmes, om Handelslovgivning, om offentlige Arbejder, saasom Havnearbejder, Post- og Jernbanevæsen etc. Regeringen henvender sig i Særdeleshed til Handelskamrene i Spørgsmaal vedrørende Handelslovgivningen, Oprettelsen og Ordningen af Handelskamre, Oprettelsen af Børser, Mæglervæsenet, Toldsager, Kommunikationsvæsenet, Assurancevæsenet, Handelsku-

tume, Handelsdomstole, Kreditinstitutioner etc. Hvor der i samme By findes et Handelskammer og en Børs, bestyres denne af hint. Ogsaa Bestyrelsen af eller Tilsynet med andre kommercielle og industrielle Institutioner overdrages hyppigt til Handelskamrene.

Forfatteren af disse Linjer har gennemgaaet endel af de Bind, det parisiske Handelskammer har offentliggjort i de senere Aar. Det fremgaar af dem, at de franske Handelskamre kun efter et ringe Omfang tage selvstændigt Initiativ. Deres Virksomhed indskrænker sig for Størstedelen til at besvare de Spørgsmaal, Regeringen forelægger dem. Det maa nu indrømmes, baade at Regeringen meget hyppigt henvender sig til dem, og at deres Besvarelse, i alt Fald tildels, ere nogenlunde fyldige. Men ligesom deres Sammensætning ingenlunde almindeligt billiges i Frankrig, saaledes klages der ogsaa over, at deres Virkefelt langtfra er tilstrækkeligt omfattende. De franske Handelskamre kunne i det Hele ikke betragtes som efterlignelsesværdige, — hvormed naturligvis ikke skal være sagt, at der ikke er præsteret betydelige og fortjenstlige Arbejder af enkelte af dem.

Tyskland.

I Tyskland ere saakaldte «Kjøbmands-Korporationer», samt «Handelskamre» og «Handels- og Industri-kamre» officielle Forbindelsesled mellem Handelsstanden og Statsregeringen. Handelskamret i Breslau har med sin Aarsberetning for 1878 udsendt en (af Sekretæren, Dr. Eras, udarbejdet) meget anskuelig «kartografisk Fremstilling af den officielle Repræsentation for de kommercielle

Interesser i Tyskland». Denne Fremstilling omfatter 105 «Handelskammern», 22 «Handels- und Gewerbekammern», 6 «Gewerbekammern» og 12 «kaufmännische Corporationen». En betydelig Skare kommercielle Organer, — og dog er den ikke fuldtallig.

«Kjøbmands-Korporationer», der forestaas af saakaldte «Ældste», stiftedes i Tyverne i otte preussiske Byer — Berlin, Stettin, Danzig, Memel, Tilsit, Königsberg, Elbing og Magdeburg — med det Øjemed at støtte Staten i dens Varetagelse af de kommercielle Interesser.

Handelskamre har Tyskland i dette Aarhundredes Begyndelse faaet fra Frankrig, — denne Institutions Moderland. I Rhinprovinsen, der dengang var forbundet med Frankrig, stiftedes i Følge Beslutning af den franske Republiks Konsuler et Handelskammer i Köln 1803. Dertil sluttede Handelskamrene i Krefeld, Aachen, Eupen, Malmedy og Stolberg sig, og dertil kom — efter at Preussen havde gjenvundet Besiddelsen af Rhinprovinsen — Kamrene i Coblenz, Wesel og Gladbach. I Aarene 1830 til 1840 oprettedes endvidere Handelskamre i Barmen-Elberfeld, Düsseldorf, Duisburg, Essen, Lennep, Solingen og Mühlheim a. d. Ruhr. I det øvrige Preussen blev der først oprettet Handelskamre i Erfurt, Hagen og Halle (1844), der — omend hvert især havde sine særlige Vedtægter — i de væsenligste Punkter vare formede efter de rhinske Kamre. Efter at Loven af 11. Fbr. 1848 havde givet det preussiske Handelskammer-Væsen en fastere Ordning, blomstrede denne Institution frodigt i Vejret paa alle Steder i Riget. I de Lande, Preussen erhvervede sig efter 1864, var den kommercielle Interesse-Varetagelse forskjelligt ordnet. I Altona fandtes siden 1738 et Commerce-Collegium. I Hannover var Handelskamrene i 1866

blevne ordnede ved Lov, og paa Grundlag heraf dannedes der snart en Snes Stykker. Hertugdømmet Nassau var (i Overensstemmelse med en Lov af 1863) delt i tre Handelskammerdistrikter. Frankfurt a. M. havde allerede fra 1817 af et Handelskammer. Kurhessen havde derimod ingen officielle Kamre, men kun private (forøvrigt meget virksomme) Foreninger. I det hele Virvar blev der endelig bragt Orden ved den nugældende preussiske Handelskammerlov af 24. Februar 1870. Siden denne Lov udkom, er der blevet oprettet endnu flere Handelskamre (blandt mange andre Steder i Flensborg og Kiel), og Preussen er nu — omend paa en noget broget og uensartet Maade — forsynet med et betydeligt Antal Handelskamre, mindst firsindstyve, hvortil kommer de ovennævnte «Kjøbmands-Korporationer».

Af tyske Stater udenfor Preussen nævne vi: Rigslandene Elsass-Lothringen have (paa Basis af den franske Lov af 3. Sept. 1851) fire Handels- og to Industri-kamre. — Bayern, hvis nugældende Handelskammerlov er af 1868, har et særdeles betydeligt Antal Kamre, der tildels skrive sig fra Begyndelsen af Fyrreerne. — Württembergs otte Handels- og Industrikamre (i Rottweil, Heilbronn, Heidenheim, Ulm, Ravensburg, Calw, Stuttgart og Reutlingen) skrive sig fra 1854, og ere senest ordnede ved Lov af 4. Juli 1874. — Baden har femten Handelskamre. Den nugældende Lov er af 11. Decbr. 1878. — Sachsens fem Handels- og Industrikamre (Dresden, Leipzig, Chemnitz, Plauen og Zittau) stiftedes i 1862. Den nugældende Lov er af 23. Juni 1868. — Handelskamret i Brunsvig skriver sig fra 1864. — I Storhertugdømmet Hessen blev der allerede i den franske Tid oprettet Handelskamre (Handelskamret i Mainz ifl. Beslut-

ning af 3. Nivåe Aar XI). I Tidernes Løb traadte forskellige andre Kamre (i Offenbach, Worms, Bingen, Darmstadt og Giessen) i Live. Alle oprettedes de i Henhold til specielle Bestemmelser, men ved en Lov af 17. November 1871 fik de en ensartet Ordning. — I Mecklenburg-Schwerin har Rostock et «Kaufmannschaft» og Wismar et «Kaufmanns-Compagnie». — Endog saadanne smaa Stater som Sachsen-Meiningen har, i Saalfeld og Sonneberg, Handelskamre. — I Hansestæderne udgjøre Handelskamrene en integrerende Del af Statsforvaltningen: Hamborg, Lübeck og Bremen have deres Handelskamre. — Kun Oldenburg og Mecklenburg-Strelitz samt nogle Smaastater *à la* Schaumburg-Lippe, Lippe-Detmold, Reuss og Waldeck mangle officielle Handels-Organer.

I alt findes der i Tyskland halvandet hundrede Handelskamre.

Dette er unægteligt et anseligt Tal; — men dermed er naturligvis ikke givet, at Alt er, som det kunde og burde være. En Mislighed, om hvis Tilstedeværelse allerede de ovenfor meddelte kortfattede Oplysninger ville give en Anelse, er: Mangelen paa Enhed; hver Stat har sin Handelskammerlov, og ofte ere Forskjellighederne ikke saa ganske ubetydelige. Denne Brogethed og Splittethed føles af den tyske Handelsstand som en stor Mangel. Og ikke blot ere Handelskamrene paa et Sted ordnede paa en Maade, paa andre Steder paa andre Maader, — hvad værre er: der er Egne i Tyskland, som mangle al kommerciel Repræsentation. Nogle tyske Stater og nogle preussiske Provinser ere inddelte i et vist Antal Handelskammerdistrikter, saaledes at der over hele det paa-gældende Land (Sachsen f. Ex.) er udsprængt et saa fuld-

stændigt Handelskammernet, at ingen Plet af Landet kommer til at ligge bar; — men paa andre Steder ere Forholdene langt ugunstigere. Betragte vi den ovennævnte kartografiske Fremstilling, ville vi ved et Blik kunne overbevise os om, at paa mange Steder i Tyskland er den kommercielle Repræsentation kun aldeles sporadisk; den staar ofte i et lidet tilfredsstillende Forhold til de kommercielle og industrielle Interesser. I det preussiske Schlesien, for Exempel, findes der Handelskamre i Schweidnitz, Landeshut, Hirschberg, Lauban, Görlitz, Grünberg og Liegnitz, der ikke blot omfatte den By, hvor Kamret har sit Sæde, men ogsaa det omgivende Landdistrikt («Kreds»); men Handelskamret i Breslau gjælder kun for Byen, — og det industririge Øvre-schlesien mangler ganske Handelskamre. I Provinserne Brandenburg, Pommern, Posen, Preussen, Slesvig og Holsten findes der vel Handelskamre i de fleste større, og i adskillige mindre, Byer; men af dem repræsentere kun nogle faa ikke blot selve den By, hvor Kamret har sit Sæde, men ogsaa den omgivende Kreds. Store Strækninger mangle her al kommerciel Repræsentation eller maa i alt Fald nøje sig med private Organer. Provinserne Hannover, Hessen-Nassau, Sachsen, Rhinprovinzen og Westfalen ere derimod oversaaede med Handelskamre, — Kamre, der ogsaa repræsentere Landdistrikterne, saa at der i disse Provinser ikke bliver mange bare Pletter. I Tysklands øvrige Stater, udenfor Preussen, gjenfinde vi en tilsvarende Brogethed.

At faa Orden paa Forholdene, er et af den tyske Handelsstand næret Ønske. Men hvorledes?

Ultra-manchesterlige Røster hævdede sig, for en halv

Snes Aar siden, i det preussiske Deputeretkammer for en meget radikal Afgjørelse, — nemlig for den fuldstændige Ophævelse af det hele Handelskammer-Institut! Det var jo en nem Maade at faa Sagen ordnet paa; — men Forslaget blev rigtignok ikke ganske paaskjønnet af dem, der nærmest vilde blive berørte af det. At der ved de officielle Organer ofte kan klæbe en vis bureaukratisk Tunghed, er sandt nok; og at frivillige Organer i og for sig synes at passe bedre for en fri Næring som Handelen, skal ikke benegtes; — men naar nu Handelsstanden ikke (saaledes som den engelske) har naaet det Udviklingstrin, at den kan lade de officielle Kamres Plads udfylde af frivillige, private Foreninger, hvad saa? I Tyskland, Frankrig og Østrig mener Handelsstanden, der dog maa vide noget herom, at officielle Kamre er en Nødvendighed. Og lige ned til den allerseneste Tid, i 1878, maaske ogsaa i 1879, er der i Tyskland blevet oprettet ny Handelskamre. De føles der, baade af Avtoriteterne, der trænge til sagkyndig Bistand, og af de Handlende, der trænge til at gjøre deres Anskuelser gjældende, som en uafviselig Fornødenhed.

Det af den tyske Handelsdag nærrede Ønske gaar derfor ud paa at faa Handelskammervæsenet ordnet ved en det hele tyske Rige omfattende Rigslov. Man finder det naturligt, at ligesom der for Tyskland — *«ein einheitliches Wirthschaftsgebiet»* — efterhaanden indføres en ensartet økonomisk Lovgivning, saaledes bør ogsaa de økonomiske Interessers Repræsentation være ensartet over det hele Rige. Den tyske Handelsdag har da — ganske i Overensstemmelse med de paa Lovgivningens øvrige Omraader fremtrædende Enhedsbestræbelser — overdraget sit staaende Udvalg til udarbejde Forslag til en Reorganisa-

tion, gennem en Rigslov, af de tyske Handelskammerforhold. Udvalgets Forslag foreligger nu, udførligt motiveret. Den ensartede Organisation af Handelskamrene er — som Udvalget fremhæver — kun at betragte som «et Grundlag for den videre Uddannelse af den økonomiske Interesserepræsentation.» I Tyskland tænker Handelsdagens Udvalg sig at gribe Spørgsmaalet om Varetagelsen af de økonomiske (særligt de kommercielle og industrielle) Interesser an paa følgende Maade: Først bør der over hele Riget spredes ensartet ordnede Handelskamre, saaledes at hver Egn faar sit lokale Organ; dernæst bør Formændene for de lokale Kamre træde sammen og danne Provincial-Handelskamre, der — som et Mellemlid — tage sig af Spørgsmaal af provincial Betydning; endelig skulle Formændene for samtlige Rigets Provincial-Handelskamre træde sammen, f. Ex. to Gange aarligt, til et almindeligt tysk Handels- (og Industri-) Raad. — Hvadenten nu den Bygning, som Udvalget har tænkt sig opført, virkelig bliver opført eller ej, — saa er saa meget sandsynligt, at Agitationen for en ensartet Ordning af Handelskammerforholdene vil føre til et Resultat i en ikke fjern Fremtid.

Lad os se lidt paa nogle af Hovedbestemmelserne i de tyske Handelskammerlove:

Formaal. Handelskamrene have den Bestemmelse at varetage de kommercielle og industrielle Interesser i det Distrikt, de omfatte, og særligt ved faktiske Meddelelser, Andragender og Afgivning af Betænkninger at støtte Autoriteterne i deres Bestræbelser for at fremme Handel og Industri. — Et Par af de tyske Staters Handelskammer-

love føje til denne almindelige Angivelse af Kamrenes Opgave et udtrykkeligt Paabud, omtrent saalydende: i Reglen skulle Kamrene høres i ethvert vigtigere kommercielt og industrielt Anliggende. Det behøver ikke nogen nøjere Paavisning, at Betingelsen for, at Handelskamrene overhovedet kunne udfylde deres Plads, er: at Regeringsautoriteterne i alle vigtigere Sager ty til deres sagkyndige Assistance. Dette er en Regel, som det kun under rent exceptionelle Forhold bør være tilladeligt at fravige.

Oprettelse. Bestemmelse om Oprettelse af Handelskamre, om disses Medlemstal og Sæde og om Handelskammerdistrikternes Grænser træffes af Regeringen (Indenrigsministeren eller Handelsministeren). (I Østrig ere Handelskamrene oprettede ved Lov). — Tallet paa Handelskammermedlemmer er — for Exempel — i Breslau, Köln og Bremen 24, i Dresden, Leipzig og Chemnitz 21, i Lübeck 19, i Stuttgart 18, i Nürnberg 16, i Zittau 13, (— foruden Medlemmerne af Gewerbekammer-Afdelingen). I Østrig tælle Handelskamrene mindst 16, højst 48 Medlemmer. — Handelsdagens Udvalg følger her en Bestemmelse til, nemlig: »Handelskammerdistrikterne skulle afgrænses saaledes, at de danne et hele Riget omfattende Net», — en yderst vigtig Bestemmelse der, som ovenfor fremhævet, er langt fra at være gennemført i Tyskland, hvorimod der i Østrig er sket den Fyldest.

Valgret og Valgbarhed. Herom, saavelsom om Valgmaaden, indeholde de tyske Love mange detaillerede, tildels indbyrdes afvigende, Bestemmelser. Den preussiske Lov stiller følgende Hovedbestemmelse i Spidsen: »Til Deltagelse i Valg paa Medlemmer af Handelskamret ere de Kjøbmænd og Selskaber berettigede, der staa indførte som Indehavere af et Firma i det for Handelskammerdi-

striktet førte Handelsregister». (Og i Følge Handelslovbogens § 4 er enhver Kjøbmand, med Undtagelse af Høkere, Marskandisere, Bissekræmmere og lignende Smaafolk, forpligtet til at lade sit Firma indføre i Handelsregistret). Men denne Hovedbestemmelse lider adskillige Modifikationer, baade i indskrænkende og i udvidende Retning. — Hvad angaar Valgbarheden bestemmer den preussiske Lov bl. A.: For at kunne vælges til Medlem af et Handelskammer maa man: 1. være fyldt 25 Aar, 2. bo i Handelskammerdistriktet, 3. være indført i Distriktets Handelsregister som Firmaindehaver, eller som personlig ansvarlig, eller som Medlem af et Aktieselskabs Bestyrelse, eller som berettiget til at repræsentere et Handelsselskab. Flere Bestyrelsesmedlemmer af et og samme Selskab eller flere Associés kunne ikke samtidigt være Medlem af samme Handelskammer.

Medlemmernes Funktionstid. I Preussen gjælder Valget for tre Aar, saaledes at en Tredjedel af samtlige Medlemmer afaar hvert Aar. I Baden, Württemberg, Bayern og Sachsen beklæde Medlemmerne deres Sæde sex Aar, saaledes at Halvdelen afaar hvert tredje Aar. De fratrædende Medlemmer kunne gjenvælges. — Kommer den Valgte i et Tilfælde, der udelukker fra Valgbarhed, bliver hans Mandat ugyldigt. — Ifølge den preussiske Lov kan Handelskamret fjerne et Medlem fra sin Midte, naar Medlemmet efter Kamrets Mening har mistet offentlig Agtelse; men Medlemmet skal først høres, og dets Bortfjernelse maa vedtages af en Majoritet paa mindst to Tredjedele af Kamrets Medlemmer. Vedkommende har dog Rekurs til Regeringen. — Paa samme Maade kan Kamret foreløbig suspendere et Medlem fra hans

Funkt
imod

tager

sit U

temb

sætni

sig s

Valgt

til de

samm

strid

rettig

— F

ikke

over

kont

Love

stem

skul

Bud

— I

gaae

et A

ting

de s

og

skul

I W

(Lig

Off

N

Funktioner, naar der er indledet kriminel Undersøgelse imod ham.

Udgiftsvæsen. Ifølge de fleste tyske Staters Love tager Handelskamret selv Beslutning om og ordner selv sit Udgifts- og Indtægtsvæsen. I Preussen, Baden, Württemberg og Hessen gaar Lovgivningen ud fra den Grund sætning, at Handelskamret selv maa sørge for at skaffe sig sine Indtægter: Udgifterne maa altsaa afholdes af de Valgberettigede, og for Størstedelen fordeles de i Forhold til den Næringsskat, Vedkommende svare, og opkræves sammen med den. I Bayern og Sachsen derimod bestrides Udgifterne kun for en Del af selve de Valgberettigede; af offentlige Midler gives der Kamret et Tilskud. — Flere Love bestemme, at Handelskammermedlemmerne ikke maa modtage noget Vederlag; kun forsaavidt det overdrages dem at udføre bestemte Arbejder, der medføre kontante Udgifter, kunne disse erstattes dem. I nogle Love (Sachsens, Badens, Württembergs) findes der Bestemmelser om Rejsegodtgjørelser. — Handelskamrene skulle, ifølge adskillige Love, hvert Aar opstille deres Budget, bekendtgjøre det, og meddele Regeringen det. — Den preussiske Lov bestemmer, at Regeringens forudgaaende Samtykke er nødvendigt, naar der for at afholde et Aars Udgifter maa afkræves de Valgberettigede et Kontingent, der er mere end 10 pCt. af den Næringsskat, de svare.

Forhandlingernes Offenlighed. I Preussen og Hessen kunne Handelskamrene beslutte, at Møderne skulle være offentlige. I Baden er der intet bestemt herom. I Württemberg, Bayern og Sachsen er Offenligheden Regel. (Ligesaa i Østrig). Handelsdagens Udvalg anerkjender Offenlighedens Nødvendighed. Kun i enkelte

Tilfælde bør der kunne være Tale om, at enten de offentlige Avtoriteter eller Kamret selv betegne visse Sager som ikke egnede til offentlig Behandling.

Aarsberetning. Den preussiske Lov bestemmer: «Hvert Aar, senest inden Udgangen af Juni Maaned, have Handelskamrene at afgive til Handelsministeren Beretning om Handelens Stilling og Gang i det forløbne Aar. Ogsaa i andre Tilfælde kunne de afgive Beretning umiddelbart til Centralavtoriteterne. I ethvert Fald skulle de give de Provincialavtoriteter, under hvis Forretningskreds Gjensstanden hører, Meddelelse om de til Centralavtoriteterne afgivne Beretninger.» — Handelsdagens Udvalg foreslaar, at Aarsberetningerne skulle afgives senest inden Udløbet af Maj, og skriver forøvrigt herom: «At afgive Aarsberetning er en Skik, der almindelig følges af de tyske Handelskamre, og den har vist sig at være fortræffelig. Men den hidtil sædvanlige Termin for Beretningernes Indsendelse er altfor vid. Jo hurtigere Beretningerne blive offentliggjorte, desto mere vinde de i Betydning. De vilde imidlertid faa en ganske særlig Værdi, naar samtlige Handelskammerberetninger snarest muligt efter deres Offentliggjørelse blev bearbejdet af et Centralbureau, der paa Grundlag af Beretningerne kunde give et anskueligt Billede af det hele økonomiske Liv i det forløbne Aar. Den tyske Handelsdags Bureau kunde besørge dette Arbejde.»

Paa Udnævnelsen af Mæglere øve Kamrene i Preussen, Sachsen, Bayern og Baden en vis Indflydelse. Endvidere føre de paa flere Steder Tilsyn med Børsen og andre offentlige Anstalter af kommerciel Natur, samt have andre Funktioner, der ikke kræve nogen særlig Omtale.

I tre af de ovenfor omtalte Stater (Württemberg, Sachsen, Bayern) ere «Handelskamrene forbundne med «Gewerbekammern», der særligt tage sig af Haandværkets Interesser. I Württemberg vælge Distriktets Handlende og Industridrivende i Forening Medlemmer til «die Handels- und Gewerbekammer», der kun udgjør ét Kollegium. — I Sachsen vælge (gjennem indirekte Valg) Kjøbmændene og Fabrikanterne «die Handelskammer», de mindre Handlende og Haandværkerne derimod «die Gewerbekammer». I Leipzig ere de to Kamre at betragte som to af hinanden uafhængige Collegier, hvert med sin Formand; i Dresden, Chemnitz, Plauen og Zittau forene de to Kamre sig i Reglen til ét Kollegium, hvor da Formanden for Handelsafdelingen fører Forsædet. — Bayernes Kamre bestaa af to Afdelinger: a. Handelskammer for Handel og Fabriker; b. «Gewerbekammer» for den Industri, der ikke gaar ind under første Afdeling. Hver Afdeling vælger sin Formand, Formanden i Afdelingen a. er tillige det samlede Kammers Formand. Ved Siden af disse Kamre bestaar der paa endel Steder «Bezirksgremien» eller «Handels-, Fabrik- und Gewerberäthe», der ligeledes kunne bestaa af flere Sektioner, og hvis Bestyrelser kunne overvære og deltage i Handels- og Industrikamrenes Forhandlinger.

I den tyske Handelsstand er der endel Misfornøjelse med Ordningen i de tre nysnævnte Stater. Handelskamrene skulle, mener f. Ex. den tyske Handelsdags Udvalg, repræsentere Handelen og Storindustrien, men ikke Haandværket. «Haandværket har desuden, efter de i de tre Lande gjorde Erfaringer, gennemgaaende vist megen liden Lyst, til at lade sig repræsentere, og benyttede, naar det af forbigaaende Aarsager saa sig foranlediget hertil, navnlig sin Indflydelse til at gribe hemmende og

forstyrrende ind i Forvaltningernes Gang.» Udvalget foreslaar da, at Haandværksinteresserne skilles ud fra Handelskamrene, og at der anvises dem andre Organer. For-
 saavidt gaar Udvalgets Forslag altsaa ud paa en Indskrækning af de bayerske, sachsiske og württembergske Kamres Omraade. Omvendt har en yngre Forfatter Dr. R. v. Kaufmann i et større Værk stillet Forslag om at udvide Kamrenes Omraade: De skulde ikke blot repræsentere Handelen og Storindustrien, men ogsaa Haandværket, ja endog de landøkonomiske Interesser. Kaufmanns Forslag gaar altsaa egenlig ud paa at udvide Handelskamrene til nationaløkonomiske Kamre, «Volkswirtschaftskammern» som han kalder dem. Men dette Forslag betegnes af Handelsdagens Udvalg som upraktisk.

Af det Foregaaende fremgaar det, at Tysklands vigtigste Stat, Preussen, har «Handelskamre», at Baden og Hessen samt en enkelt af de mindre Stater, Brunsvig, ligeledes have «Handelskamre»; — fremdeles, at de tre Kongeriger Bayern, Sachsen og Württemberg have «Handels- und Gewerbekammern»; — endvidere at Elsass-Lothringen har «Handelskammern» og «Gewerbekammern» jævnsides; — samt at Mecklenburg-Schwerin har «Kaufmannschaften», — medens kun nogle af de ubetydeligste Stater ganske mangle officielle Organer. Endelig bør tilføjes, at i de tre fri Stæder, der vel høre til de mindste, men ikke til de ubetydeligste Stater, er Forholdet ordnet paa en ejendommelig Maade.

I Bremen eksisterer Handelskamret ligefrem i Henhold til Statsforfatningens Bestemmelser. Det sjette Afsnit af den fri Hansestad Bremens Forfatning handler om

«Statsanstalter til Handelens, Industriens og Landbrugets Fremme» og bestemmer i sine §§ 94 fgg. bl. A. Følgende:

«Til Fremme af Handel og Skibsfart saavel som af Kjøbmandskabets Interesser bestaa Kjøbmandskonventet og Handelskamret. — Til Fremme af Industrien og de Industridrivendes Interesser bestaa Industrikonventet og Industrikamret. — Til Fremme af Landbrugets, særligt Agerbrugets og Kvægavlens Interesser, bestaar Kamret for Agerbrug. — Efterstaaende Bestemmelser danne Grundlaget for disse Anstalters Organisation og Virksomhed. De nærmere Forskrifter gives ved Lov. — Kjøbmandskonventet bestaar af Medlemmer af Bremens Børs. — Det er kaldet til at forhandle om Anliggender, der berøre Handel og Skibsfart. — Kjøbmandskonventets Forsamlinger finde Sted paa Foranledning af Handelskamret og under dets Ledelse. Et af dets Medlemmer fører Forsædet. — Handelskamret bestaar af 24 Medlemmer af Kjøbmandskonventet. — Handelskamrets Medlemmer vælges af Kjøbmandskonventet. — Handelskamret er Kjøbmandskabets Bestyrelse og repræsenterer dette ligeoverfor Tredjemand. — Det er kaldet til at have sin Opmærksomhed rettet paa Alt, hvad der kan være Handelen og Skibsfarten tjenlig, at raadslaa derom, og — enten paa Senatets Opfordring eller uopfordret — at afgive Betænkninger herom til Senatet, ligesom det ogsaa har at andrage hos de paagjældende Autoriteter om de Forholdsregler, hvorved det mener, at Handel og Skibsfart vil fremmes. — I vigtige Sager skal det sammenkalde Kjøbmandskonventet til Raadslagninger, og fra Tid til anden skal det afgive Beretning om sin Virksomhed. — Om alle kommercielle og maritime Love skal Handelskamret opfordres til at afgive sin Betænkning.

Foruden disse forfatningsmæssige Bestemmelser, giver en Lov detaillerede Forskrifter om Kjøbmandskonventet og Handelskamret; men allerede det at Forfatningen indeholder de almindelige Bestemmelser herom, anviser tydeligt nok Handelskamret en mere udmærket Plads end den, tilsvarende Kamre indtage i andre Lande. — I Analogi med hvad der her er anført om Bremer-

Handelskamret, indeholder den bremiske Forfatning Hovedbestemmelserne om et Industrikammer og et Landbrugs-kammer, medens to Love give de detaillerede Forskrifter herom.

I Lübeck findes der foruden et Industrikammer et Handelskammer, der ved Delegerede er repræsenteret i Senatets Kommission for Handel, Skibsfart, Told-, Forsikrings- og Lodsvæsen.

I Hamborg vælger »Eine Ehrbare Kaufmann» (Kjøbmandskonvent), d. v. s. det hele Kjøbmandsskab, Handelskamret. Dette har vel omtrent samme Opgaver som andre Handelskamre, men adskiller sig væsenligt derved, at det tillige spiller en administrativ Rolle: det er repræsenteret ved Delegerede i den fri Stads forskellige Deputationer og Kommissioner for Handel, Skibsfart, Jernbane-, Post- og Telegrafvæsen, for Skatter og Toldvæsen. Hamborg har desuden et Industrikammer.

Handelskamrene i de tre Hansestæder omfatte hele Territoriet, ikke blot Byerne.

I det Foregaaende er det gjentagne Gange blevet fremhævet, at Handelskammerforholdene i Tyskland ikke ere som de kunde og burde være. At Forholdene ingenlunde i alle Retninger ere tilfredsstillende, — er sikkert nok; — men alligevel kan det jo godt være muligt, at enkelte Kamre, — maaske endog et temmeligt betydeligt Antal af dem — have ydet Handelsstanden fortrinlige Tjenester. Thi dette maa man vel lægge Mærke til: det, Tyskerne fortrinsvis klage over er ikke saa meget de bestaaende Kamres Forfatning, i og for sig, men langt

snarere disse to Ting: at der ikke er sørget for en kommerciel Repræsentation, som dækker hele Landet, og at Organisationen er saa uensartet. Naar den tyske Handelsstand fik hele Riget omspændt af et fuldstændigt Net af ensartet organiserede Handelskamre, naar det endvidere blev gjort til en Pligt for Regeringen i alle vigtigere kommercielle og industrielle Sager at raadføre sig med Handelskamrene, saa vilde den i Hovedsagen være godt fornøjet; thi de øvrige ønskelige Ændringer af de bestaaende Love ere sammenlignelsesvis kun af mere sekundær Vægt. Adskillige preussiske og sachsiske og württembergske Kamre have jo godtgjort at de ogsaa under de bestaaende Love kunne arbejde fortrinligt, — og til denne Side af Sagen vende vi os nu.

Hvad bestiller et tysk Handelskammer? Det udretter hvad det københavnske Grosserer-Societets Komité udretter; — men denne overkommer ikke Alt hvad et tysk Handelskammer overkommer.

Det københavnske Grosserer-Societets Komité afgiver, naar Regeringen anmoder derom, Betænkninger over kommercielle Lovforslag; den afgiver Erklæringer og Responsa som offentlige Avtoriteter eller Private begjære i Sager, hvor der er Spørgsmaal om Handelskutume; den fører Tilsyn med Børsen, har Indflydelse paa Ansættelse af Mæglere, medvirker ved Valget af Medlemmer til Sø- og Handelsretten, tager ogsaa undertiden selv Initiativ i kommercielle Sager, indgiver Andragender til Regeringen etc. Omtrent de samme Funktioner udføres af de fleste tyske Handelskamre. Men de gjøre desuden noget Mere. De optræde i langt flere Sager end Komiteen og

ere betydeligt mere tilbøjelige til selv at gribe Initiativet. De give endvidere saadanne statistiske og andre Meddelelser om Handelens og Industriens Tilstand, som de tro, at Handelsstanden trænger til.

I Almindelighed er det ikke vanskeligt at faa fyldig Oplysning om, hvad de tyske Handelskamre bestille. Og her møde vi en lille Forskjel mellem dem og den københavnske Komité. Vel afholder det københavnske Societet én Gang om Aaret Generalforsamling, hvor der gives d'Hrr. Grossererere Beretning om «Virksomheden i det forløbne Aar», og paa Børskontoret vil trykte Exemplarer af Beretningen være at erholde. Men uheldigvis give disse Beretninger os ikke mange Oplysninger. De meddele os, at Komiteen i Aarets Løb har behandlet de og de Sager (i Almindelighed et meget beskedent Antal); — men oftest faar man kun den rent faktiske Meddelelse, at de og de Sager have været behandlede; kun sjeldnere faar man en lidt nøjere Besked om hvorledes de ere blevne behandlede, om hvilket Standpunkt Komiteen har indtaget ligeoverfor dem. Paa dette Punkt iagttage de tyske Beretninger en ganske anden Holdning: de give os klar og tilstrækkelig Besked om, hvorledes vedkommende Handelskammer opfatter alle de, i Almindelighed meget talrige, Sager, der have været for i Aarets Løb; — de give os Oplysning ikke blot om Konklusionen men ogsaa om de Præmisser, hvoraf Konklusionen er udgaaet.

Vi ville kaste nogle flygtige Blik paa enkelte af de tyske Handelskamres Virksomhed. Hvad vi i det Følgende anføre er kun nogle aforistiske Smaanotitser, nogle beskedne Brudstykker, kun nogle faa Exempler, der lettelig kunde suppleres med mange andre.

Lad os først aflægge et kort Besøg i Bremen. Her finde vi strax den Mærkelighed, at Handelskamret — navnlig ledet af Syndikus Dr. Th. Barth — allerede d. 1. Januar 1879 saa sig i Stand til at aflægge Kjøbmandskonventet Beretning — og en meget fyldig Beretning — om Virksomheden i 1878. Det tyder paa en vis Livlighed. Beretningen aabnes med nogle almindelige Bemærkninger om Tysklands Told- og Handelspolitik. Derefter følger Meddelelser om det bremiske Handelskammers Stilling til Spørgsmaalene om Oprettelsen af et «nationaløkonomisk Senat» i Tyskland, om den tyske Handelsdags Reorganisation etc. etc. Fremdeles om Sager af mere speciel Betydning: Bremens Stilling som Frihavn og de tyske Industridrivendes Angreb herpaa, Bremens Skibsfartsanliggender, en Mængde forskellige Jernbanespørgsmaal, Petroleumsumsætningen, Bremens Beskatningsforhold, Bankvæsenet etc. etc. Alene under Gruppen «Jernbanespørgsmaal» har det bremiske Handelskammer i 1878 behandlet saa mange forskelligartede Sager, at en Opramsning af dem vilde tage Tid. Den vigtigste Sag, der er bleven behandlet i 1878, er dog Spørgsmaalet om en Beskatning af Tobak. Om Handelskamrets Stilling til dette Spørgsmaal giver Beretningen al den Besked man kan ønske sig. Desforuden har Kamret belyst Spørgsmaalet i selvstændige Smaaskrifter. Overhovedet skyer det ikke, naar Spørgsmaal, der stærkt berøre Bremens Interesser, ere paa Bane, at udsende Brochurer, i hvilke der, efter Omstændighederne, agiteres *pro* eller *contra*. Flere saadanne Smaaskrifter ligge for os. Og regelmæssigt hvert Aar udgiver Kamret et Hefte, der indeholder de vigtigste statistiske Data vedrørende Bremens Vareomsætning, Rhederi og Skibsfart, Jernbanetrafik, Postvæsen,

Telegrafvæsen, Penge- og Kreditvæsen etc. Hefstets Omfang er beskedent (55 Sider): det indeholder nemlig ikke, saaledes som de af Statistisk Bureau udgivne Tabelværker, meget detaillerede Oplysninger; det indeholder: hvad Kjøbmanden til Dagligbrug trænger til.

Handelskamret holder i Almindelighed i Aarets Løb c. 40 Plenarmøder og 150 à 170 Udvalgmøder, tilsammen c. 200 Møder.

Vi foretage Springet fra Bremen til Württemberg. Denne lille Stat, hvis Befolkning knap er saa stor som den danske, medens Territoriet kun er det Halve af Danmarks, har som ovenfor anført 8 Handels- og Industri-kamre. Deraf har Hovedstaden Stuttgart (107,000 Indv.) ét, og Ulm (30,000 Indv.) et andet. Heilbronn (en By saa stor som Odense) har et tredje. Reutlingen og Ravensburg, der ere endnu mindre, have det fjerde og femte, og de tre øvrige findes i Calw, Rottweil og Heidenheim, d. v. s. i smaa ubetydelige Provinsbyer à la Roskilde eller Ribe. Hvorledes er det muligt i saadanne Smaabyer at finde de fornødne Kræfter? Er Tyskland overhovedet saa rigt udstyret med økonomiske Kapaciteter, at det kan forsyne sine halvandethundrede Handelskamre? Man hjælper sig, som man kan! Handelskamret i Stuttgart har en i videre Kredse for sin nationaløkonomiske Dygtighed anset Mand (Dr. J. Landgraf) til Sekretær; men de øvrige württembergske Kamre maa lade Sekretærforretningerne udføre af Sagførere og Notarer, et enkelt af en Kjøbmand, en tredje af en Postmester. Ogsaa disse Smaakamre behandle i Aarets Løb et ikke ringe Antal, tildels meget vigtige Sager. Sekretæren udarbejder Beretningen over Virksom-

heden, og indsender den til en Afdeling af det württembergske Indenrigsministerium, kaldet «kgl. Centralstelle für Gewerbe und Handel.» Af denne Avtoritet udgives Beretningerne samlede i ét Bind, hvorhos der paa Basis af de fra Handelskamrene indkomne Oplysninger udarbejdes en samlet Fremstilling af den industrielle og kommercielle Bevægelse i hele Kongeriget i det forløbne Aar. Denne Sammenstilling kan ikke noksom prises, og overhovedet er Württemberg, naar der spørges om Varetagelsen af de kommercielle Interesser, et talende Exempel paa, at ogsaa Lande, der ikke raade over mange Kræfter, kunne præstere betydelige Ting, naar blot Sagen gribes praktisk an.

Württemberg's «Centralstelle für Gewerbe und Handel» (ledet af Dr. Steinbeis) vejleder de enkelte Handelskamre med Hensyn til Meddelelsen af handels-statistiske Oplysninger og bearbejder med stor Omhu det indgaaede Materiale: derved er nævnte «Centralstelle» blevet i Stand til hvert Aar at offentliggjøre et Bind, indeholdende en af den württembergske Handelsstand højt skattet Oversigt over den økonomiske Status og Bevægelse. Til Fordeling mellem Handelskamrene og Andre har «Centralstelle f. G. u. H.» udarbejdet et Program, som det kan lønne sig at se lidt paa.

Handelskamrenes Beretninger ville — hedder det i det württembergske Program — kunne benyttes til at give Regeringen Oplysninger om Handels- og Industristandens Ønsker, om de økonomiske Forslag, til hvis Udførelse, Stats- eller Kommunalavtoritetens Medvirken udfordres, om de Midler, ved hvilke økonomiske Reformers lettest tænkes realiserede. Beretningerne ere desuden bestemte til at give et Billede af Bevægelsen i Agerbrug, Industri og Handel, og — hvor det er gjørligt — bør Oplysningerne herom gives i bestemte Tal. — Beretningerne falde

i to Hoveddele: I den første, om Lovgivning og Administration, udtales Handelsstandens Ønsker og Forslag, forsaavidt de kræve Autoriteternes Medvirken. Centralbureauet prøver Ønskerne og Forslagene, og forsaavidt der er anført noget Positivt til deres Støtte, oversendes de til vedkommende Myndigheder. Almindelige theoretiserende Betragtninger over økonomiske Sager ligge udenfor Beretningernes Omraade. Handelskamrenes Meddelelser bør slutte sig til specielle økonomiske Spørgsmaal, der staa paa Dagsordenen, eller til faktisk foreliggende Fornødheder i vedkommende Kammerdistrikt eller i Landet i dets Helhed. De Forslag, der stilles, bør belyses og begrundes ved praktiske og theoretiske Momenter. — I den anden Hoveddel indeholdes der først almindelige, derefter specielle Notitser om den økonomiske Bevægelse. Ethvert Handelskammer vælger selv den Maade og de Organer, gennem hvilke det skaffer sig saadanne statistiske Data, der egne sig for Beretningen. Forskjellige Veje kunne her følges. For det Første kan det overdrages til hvert enkelt af Handelskamrets Medlemmer at give Oplysninger om den Branche, Vedkommende arbejder i, samt at indsamle Oplysninger i den Kreds, hvor han hører hjemme; dernæst kan der rettes en Opfordring til Distriktets økonomiske Foreninger om at virke med til Materialets Indsamlen; endelig kan der engageres specielle Korrespondenter for bestemte Brancher. I Reglen ville alle tre Veje vel blive fulgte. Erfaringen har vist, at faste Korrespondenter, der forbinde Intelligens med Interesse for Sagen, i Almindelighed levere det mest brugbare Materiale. Ved betydeligere Præstationer bør der, naar de ønske det, ydes dem en Pengegodtgjørelse. — Hvad Valget af Stoffet angaar, saa beror det paa ethvert Handelskammers Skjøn, hvilke af Distriktets Handels- og Industriegrene der kunne være vigtige nok til at blive gjorte til Gjenstand for Beretning. Ogsaa smaa, i industriel Henseende mindre betydende Erhvervsgrene fortjene Hensyntagen, naar de paa Grund af deres Forhold spille en særlig Rolle i Distriktets almindelige økonomiske Liv. Men i Reglen vil Beretningen hovedsagenlig dreje sig om de Brancher, der repræsenteres af større Forretninger, da de — bortset fra deres større økonomiske Betydning — ere undergivne større Omskiftelser med Hensyn til Af sætningsforholdene, og overhovedet skarpere betegnede Forretningsaarets Karakter. Til Beretningen om Handelens

og In
ninge
Misli
statist
Skibe
over
Samr
mulig
mind
og in
og P
Post
(Oply
til o
Børs
kass
værk
ning
med
tiske
Krea
junk
med
Staa
Deta
bejd
til o
af n
lige
iske
etc.
duk
skje
Træ
Fab
og
tion
bev
Dro
etc.

Pro

og Industriens Stilling og Gang, kan der knyttes Bemærkninger dels om tekniske Forhold, dels om tilstedeværende Misligheder og Midlerne til deres Afbjælpning m. m. Ved statistiske Notitser, der aarligt vende tilbage — f. Ex. om Skibsfart, Kreditinstituternes Regnskaber — vaages der over, at den engang antagne Form fremdeles følges, da Sammenligningen med de tidligere Aar kun saaledes muliggjøres. — De specielle Oplysninger indordnes i Almindelighed under følgende Rubriker: 1. Kommercielle og industrielle Hjelpeanstalter, og herunder atter: Gods- og Persontrafikken saavel paa Stats- som paa Privatbanerne; Postvæsen; Telegrafvæsen; Skibsfarten; Markedsvæsen (Oplysninger om de Kvantiteter og Kvaliteter, der bringes til og sælges paa Markedet, om de betalte Priser etc.); Børsvæsenet; Kreditinstituter; Assuranceanstalter; Sparekasser; Forbrugsforeninger; Produktionsforeninger; Haandværkerbanker; det kommercielle og industrielle Undervisningsvæsen etc. — 2. Landbrugsproduktionen og Handelen med Landbrugsprodukter. Herunder atter: Aarets klimatiske Forhold; Høstudbyttet; Kreaturbestanden; Korn-, Kreatur-, Mel- og Kjødhandelen; Ud- og Indførsel; Konjunkturerne; Prisforholdene. — 3. Skovbruget og Handelen med Skovbrugsprodukter. — 4. Industri-Produktionen. Staaende Artikler i denne Rubrik ere: Haandværkets og Detailforretningernes Stilling; Arbejdsløn og andre Arbejdsforhold; Omsorgen for Fabrikarbejderne; Foreninger til de arbejdende Klassers Vel; korte tekniske Belkrivelser af nyindrettede Etablissements; Byggevirksomheden; offentlige Arbejder; særlige Fænomener paa det social-økonomiske Livs Omraade; Udvandringen; Industriudstillinger etc. etc. Fortæringsgjenstande-Industrien. Mineral-Produktionen. De kemiske Industrier. Metalindustriens forskellige Brancher. Textilindustriens do. Læderindustrien. Træindustrien. Ben- og Hornvareindustrien. Instrument-Fabrikationen. Straa- og Haarvarer. Papirfabrikationen og Papirfabrikata. Den literære og kunstneriske Produktion og hvad dermed staar i Forbindelse etc. — 5. Handelsbevægelsen: Penge- og Fonds-Markedet. Kolonialvarer. Drogueries. Petroleum. Farvevarer. Kulhandelen etc. etc. — — —

Dette er Hovedpunkterne af det württembergske Program. Forfatteren af disse Linjer har haft Lejlighed

til at se, hvorledes Programmet praktisk er blevet gennemført, og kan forsikre, at de Arbejder, der offentliggøres under det oftnævnte Centralbureaus Auspicer, ere særdeles fortrinlige Hjælpemidler for de württembergske Forretningsfolk, og have Krav paa Opmærksomhed ogsaa udenfor den württembergske Stats Enemærker.

Vi forlade nu Württemberg og tage til Sachsen. Ville vi læse interessante Handelskammer-Aarsberetninger, vil Dr. L. Gensel, den bekendte Rigsdagsmand, Sekretær ved Handelskamret i Leipzig, kunne stille saadanne til vor Raadighed. Ogsaa Beretningerne fra Plauen, Chemnitz og Dresden skulle være gode. Men i Stedet for at opholde os i disse Byer, ville vi begive os til Zittau; thi i denne By — der mere udmærker sig ved sin Vindskibelighed end ved sin Størrelse —, ville vi finde et Handelskammer, der har præsteret fortrinlige Sager.

Det nævnte Handels- og Industri-kammer omfatter foruden Zittau (20,000 Indv.), hvor det har sit Sæde, Byerne Bautzen (13,000 Indv.), Kamenz (7000 Indv.) og Löbau (6000 Indv.) samt de omliggende Landdistrikter. Det omfatter saaledes i det Hele et Territorium, der vel er noget mindre end Fyn, medens dets Befolkning er 339,000 Indb. stor, altsaa omtrent en halv Gang større end Fyns eller henved det Halve af Sjællands. Kamret holder Møder af forskellig Art, offentlige og hemmelige, Udvalgs- og Plenar-, Handels-Møder og Industri-Møder, samt Handels- *plus* Industri-Møder. Af Forhandlingerne optages der et fyldigt Referat, som trykkes, saaledes at det bliver muligt for de Handlende og de Industridrivende at være fuldstændigt paa det Rene med, hvorledes og i

hvilket Omfang Kamret varetager deres Interesser. Af de Aktstykker, der ligge for os, fremgaar det, at dette Omfang er et meget betydeligt. Men Kamret indskrænker sig ikke til paa Møder at diskutere de foreliggende økonomiske Spørgsmaal: det udsender ogsaa efter Tid og Lejlighed Smaaskrifter til deres Belysning. Blandt dem vi have for os, skulle vi nævne et Skrift af den nuværende Sekretær, Dr. A. Löbner, i hvilket Forfatteren har bearbejdet og systematiseret Udtalelser fra 91 tyske Industri- og Haandværkerforeninger om formentlig ønskelige Forandringer af Næringsloven. — En ganske særlig Betydning har imidlertid den store Kammerberetning, som Kamret har overdraget Dr. C. Roscher (i syv Aar, indtil April 1879, Handelskammersekretær i Zittau, nu Regeringsraad i Dresden), at udarbejde. Den første Del af dette store Værk, der har vakt Opmærksomhed ogsaa udenfor Tysklands Grænser, er i Grunden tildels en kritisk Belysning af de økonomiske Tilstande i Tyskland*). Dets anden (tabellariske) Del indeholder en indgaaende Statistik af Kammerdistriktet, og ikke blot Handels- og Industri-Statistik men ogsaa Aberbrugs-Statistik m. m. m. I den tredje (beskrivende) Del, der er under Forberedelse, vil Forfatteren meddele, hvad han erfarede ved sine Besøg hos Kammerdistriktets Handlende og Industridrivende om de økonomiske Tilstande i Fortid og Nutid og om de sandsynlige Udsigter for Handel og Industri. Dr. Roscher har her gennemført en ny Plan, som han haaber vil vinde ogsaa andre Handelskamres Bifald.

*) Artiklen "Oplysninger om Kreditforhold" i *Nationalek. Tidskrift* Bd. XI S. 71 var et Uddrag heraf.

Fra Preussen, for ogsaa at optegne nogle korte Notitser om denne Stats Handelskammer-Arbejder, udgaar der hvert Aar en betydelig Samling af Beretninger, af hvilke man lærer at kjende, hvad det enkelte Kammer har udrettet i det forløbne Aar, og hvilken Stilling det indtager ligeoverfor de paa Dagsordenen staaende økonomiske Spørgsmaal. Fra Breslau og Köln, fra Königsberg og Flensborg, fra Handelskamre og «Vorsteheramt der Kaufmannschaft», fra store Byer og fra smaa Byer er der blevet os tilsendt saadanne Beretninger. Disses Omfang er naturligvis temmeligt varierende: Breslauer Beretningen for 1878 er 253 S. stor, saaledes at 70 S. falde paa den første Del (Handelskamrets Erklæringer og Anskuelser om de forskjellige Spørgsmaal) og c. 180 S. paa den anden Del (Breslaus el. Schlesiens Handel og Industri i 1878). Den köllnske Beretning for 1878 er 178 S. stor; — men Beretningerne fra mindre Kamre ere naturligvis ofte mindre. I saa Henseende er der indrømmet Kamrene al ønskelig Frihed. — Til Aarsberetningerne slutter sig endvidere en Række særligt udgivne større eller mindre Skrifter om særlige Dagsspørgsmaal.

Tage vi nu de preussiske Beretninger for os for at faa at vide, hvad Kamrene have bestilt i det forløbne Aar, faa vi først Besked om adskillige Forandringer i Lovgivningen, med Hensyn til hvilke Handelsstanden maa udtale sig *pro* eller *contra*: saasom angaaende Nærings-, Aager-, Varemærke-, Vexel-, Fimalovgivningen etc. etc. Toldpolitikken er Gjenstand for udførlige Meddelelser. Spørgsmaalet om Hensigtsmæssigheden af et «nationaløkonomisk Senat» i Tyskland diskuteres. Møntforhold (saasom om Fuldbyrdselen af den rene Guldfoed, om Sølvthalerens formentlige Værdiforandringer, om en international Mønt-

kongres), Kreditvæsenet (om Checksystemet, om en Reform af den kommercielle Betalingsmaade, om Enhed i de tyske Fonds-Forretningers Usancer, om den tyske Rigsbanks Ugeoversigter), Assurancevæsenet, Handelstraktater, Vandrelager og Vareauktioner, Postvæsenet, Telegramtariferne, Jernbanesager (saavel almindelige som lokale), Vandvejene (det tyske Kanalvæsen, Aabningen af en Kanal fra Amsterdam til Rhinen, Skibsfarten paa Rhinen, paa Oder osv.), Havneindretninger etc. etc. belyses. — I Beretningernes anden Del gives der faktiske Oplysninger om alle de Artikler, der have nogen Betydning for Handelskammerdistriktet. Breslauer-Beretningen giver sine Oplysninger herom efter følgende Skema:

I. Produktion og Afsætning af vegetabiliske Produkter.

A. Agerbrug. Korn: Hvede, Rug, Byg, Havre. Bælgfrugter: Ærter, Bønner, Boghvede, Linser etc. Textilplanter: Hør, Hamp. Oljegivende Planter: Raps, Oljesæd. Farveplanter. Kartofler. Sukkerroer. Cichorierødder. B. Havebrug og Handel med finere Kulturplanter. Tobak. Kryderi- og Medicinalplanter: Arnika, Kamiller, Malva, Pebermynte, Opium. Frø: Rød- og Hvidkløver, Thimothé. Frugtav. C. Vinavl. D. Handel med Produkter fra fremmede Zoner: Sydfrugter, Ris; Kaffe, The, Kryderier, Tobak, Bomuld, Farvetræ og Farvevarer, fede Oljer, forskellige Droguer, Aloe, Copaivabalsam, Perubalsam, spanske Fluor, Gummi arabicum, Vanille. — II. Produktion og Afsætning af animalske Raaprodukter. A. Produkter af varmblodige Dyr: Talg, Huder og Skind, Uld. B. Animalske Droguer. Honning. Vox. — III. Produktion og Afsætning af mineralske Raaprodukter. A. Fossiler: Stenkul, øvreschlesiske Stenkul, Waldenburger Stenkul. Brunkul. B. Salt. C. Malme. — IV. Metallurgisk Industri og Handel med Metaller. Jern. Kobber og Messing. Bly og Tin. Raazink. — V. Produktion og Afsætning af Maskiner, Broer og Jernbanevogne. — VI. Produktion og Afsætning af Metalvarer (exl. Maskiner og Instrumenter). Jern- og Staalvarer. Guld- og Sølvvarer. Zinkblik. — VII. Produktion og Handel med mineralske Varer. A. Ubrændte Varer. B. Brændte og smeltede Varer:

Kalk, Lervarer, Tagpap, Træcement, Porcellænvarer, Glasvarer. — VIII. Produktion og Handel med kemiske og farmaceutiske Produkter: *A.* Kemikalier. Det kemiske Aktieselskab «Silesia» Drifts- og Afsætningsforhold. Soda og Potaske. *B.* Oljer, Petroleum. *C.* Cokes og Gas. Det kommunale Gasværk i Breslau. — IX. Produktion af og Handel med Consumtibilier. *A.* Produkter af Planteriget. Møllefabrikater: Mel, Stivelse, Bagværk. Sukkerfabrikater. Kaffesurrogater. Spirituosa. Vin. Øl. Tobaksfabrikationen. *B.* Produkter af Dyreriget: Svinefedt, Smør, Sild og andre Fisk. Kunstige Mineralvande. — X. Textilindustri og Handel med dens Produkter. *A.* Spindeindustri og Garnhandel: Bomuldsgarn, Uldgarn, Hørgarn, Silketraad. *B.* Væveri og Handel med vævede Varer: Bomuldsvarer, Uldvarer, Lærred, Jutevarer, Silkevarer. *C.* Possementvarer. *D.* Færdige Klæder og Linned. *E.* Kludehandel. — XI. Produktion af og Handel med Læder, Gummi og Pelsvarer. — XII. Produktion og Afsætning af Træ- og Straavarer. Bygningsindustrien. — XIII. Produktion og Afsætning af Papirer, Pap o. lgn. Varer. Den polygrafiske Industri: Bogtryk, Skriftstøberi, Kobbertryk, Træsnit. Fotografi. — XIV. Forskellige Erhvervsgrene. *A.* Udstillinger. *B.* Forskellige Handelsgrene. Børsen. Markederne. Import- og Transithandel. — XV. Penge- og Kreditforretningen, Assurancevæsen, Selvhjælpsinstitutioner. *A.* Penge- og Vexelomsætning: Handel med Statspapirer, Jernbanepapirer, Bankaktier, Industri-papirer, Valuter etc. De offentlige Bankers Omsætning. *B.* Assurancevæsen. De schlesiske Assuranceinstituter. *C.* Selvhjælpsinstitutioner. Breslaus Sparekasser, Forskudsforeninger, Husholdningsforeninger og Produktionsforeninger. — XVI. Kommunikationsforhold. *A.* Post- og Telegrafvæsen. *B.* Jernbaner. Anlæg af Jernbaner og Jernbane-Indretninger. Godstrafiken. Jernbaneadministrationen. *C.* Skibsfart. — XVII. Handels- og Industristandens indre Anliggender. *A.* Handelskamret. *B.* Kommercielle Foreninger. *C.* Skoleanstalter. *D.* Retspleje. Handelsretten. Konkursen. Handelsregister. Børs-Voldgiftsretten. — — Bilag: tabellariske Oversigter over forskellige Forhold af større kommerciel og industriel Interesse etc. etc.

Udfyldningen af alle disse Rubriker medfører, — naar den, saaledes som Tilfældet er i Breslau og paa mange andre Steder, foretages paa en fyldig Maade — naturligvis

et større, hvert Aar tilbagevendende Arbejde. Dette er et vigtigt periodisk Arbejde. Ved Siden af det har Handelskamret at besørge alle de forskjelligartede, stadigt vexlende Arbejder, som en samvittighedsfuld Varetagelse af de kommercielle Interesser medfører. En Opramsning af alle disse skiftende Arbejder, som de tyske Handelskamre overkomme i et enkelt Aar, vilde føre os for vidt.

«Intet for Intet», — hedder det! Skulle Handelskamrene præstere større Arbejder, maa de raade ikke blot over personlige Kræfter men ogsaa over pekuniære Midler. Men hvor faa de da Pengene fra? vil man spørge.

Spørgsmaalet er allerede ovenfor blevet korteligt besvaret. Det er S. 157 blevet meddelt, at i Sachsen faa Kamrene et Tilskud af Statskassen; hvad der ikke dækkes af dette Tilskud, opkræves hos de af Distriktets Næringsdrivende, der svare en aarlig Næringsskat paa mindst 3 Mark. Her kan tilføjes, at i de ni Aar 1869—77 havde de fem sachsiske Handels- og Industrikamre tilsammen en Indtægt paa 695,000 M., hvoraf de 233,000 M. skyldtes Statsstilskud, medens omtrent et dobbelt saa stort Beløb, nemlig 462,000 M., indkom i Kontingenter fra de Skattepligtige. Foretager man nu en Gjennemsnitsberegning, viser det sig, at hvert af de fem Kamre gjennemsnitligt i hvert af de ni Aar har haft en samlet aarlig Indtægt paa 15,444 M., hvoraf 5178 i Statstilskud og 10,266 M. i Bidrag fra de Kontingentpligtige. Det er, som man ser, ikke særdeles store Summer her er Tale om. Specielt kan oplyses, at Kamret i Zittau faar 5700 M. i Statstilskud, Handelskamret

i Leipzig derimod kun 3000 M. Udgifterne for Kamret i Zittau beløb i 1878 9850 M., i 1877 8681 M. (deraf: Lønning 3900 M., Leje for Sekretærens Embedsbolig og Kontorlokale 1111 M., Diæter og Rejsegodtgjørelser 1373 M., Trykningsomkostninger 398 M., Bøger og Tidsskrifter 432 M., Porto og Budløn 465 M., Kontorfornödenheder 194 M. osv.). — Ogsaa i en enkelt anden tysk Stat gives der Statstilskud; i Bremen saaledes et Tilskud paa 3000 M. — Men i Preussen og flere andre Stater ere Handelskamrene ganske overladte til at staa paa egne Ben. Og det drejer sig da heller ikke om særdeles store Beløb: for beskedne Summer præstere de preussiske (og andre tyske) Handelskamre værdifulde Arbejder. Et af de kostbareste Handelskamre i Tyskland, det i Breslau, koster aarligt c. 15,000 Kr. Det særdeles virksomme Kammer i Köln bruger, som tidligere meddelt*), kun circa 13,000 Kr. aarligt. De mindre Kamre hjælpe sig med endnu mere beskedne Summer. Og det er da i Grunden ogsaa Noget, som det ligger meget nær at antage, at naar Preussen alene har circa firsindstyve Handelskamre, naar alle disse Kamre ere henviste til udelukkende at hjælpe sig med Kontingenter fra de respektive Næringsdrivende, og naar adskillige af Kamrene findes i Smaabyer saa store som danske Provinskjøbstæder, — saa vil et preussisk Handelskammer i Almindelighed ikke være en saa særdeles kostbar Institution.

*) Nationalekonomisk Tidsskrift XIV, S. 373, hvor de enkelte Udgiftsposter findes anførte.

Ved Siden af de i det Foregaaende omtalte officielle Organer for de kommercielle og industrielle Interesser har Tyskland en Række af frivillige Foreninger, der, omend paa en anden Maade, hellige sig de samme Interesser. Det er ikke vor Opgave ved denne Lejlighed at skildre disse Foreninger, hverken den gamle «Kramer-Innung» i Leipzig, eller den bekjendte «kaufmännische Innungshalle» i Gotha, eller de talrige Foreninger af yngre Dato; — kun er der én, som vi, paa Grund af dens nøje Forbindelse med Handelskamrene, ikke kunne undlade at nævne:

«Der deutsche Handelstag», den tyske Handelskongres, stiftedes i 1861. Den har (ifølge Statutterne af 1874) det Formaal at bringe den tyske Handels- og Industristands fælles Interesser til Gyldighed. Medlemmer af den kunne blive: alle Handelskamre og Handelsorganer i Tyskland samt, hvor Handelsstanden savner officielle Organer, ogsaa private Kjøbmandsforeninger, saafremt de have Varetagelsen af de offentlige Omsætningsinteresser til Opgave. Handelsdagens Organer ere: Plenarforsamlingen, det staaende Udvalg (paa 25 à 30 Medlemmer), og dettes Præsidium. Det er særligt Plenarforsamlingens Opgave at udtale sig om vigtige Handelsspørgsmaal og om de Midler, hvorved disse kunne fremmes. Den træder sammen, naar 25 Medlemmer forlange det, samt naar det staaende Udvalg beslutter det. Enhver Plads (Korporation) har én Stemme; flere Repræsentanter for en Plads kunne (uden Skaar i deres Ret til frit at tage Del i Diskussionen) slutte Overenskomst om Stemmegivningen; en enkelt Plads kan højst sende fem Repræsentanter til Plenarforsamlingen. Det staaende Udvalg skal: 1. fuldbyrde den sidste Plenarforsamlings Beslutninger; 2. forberede den næste Plenar-

forsamling og dennes Dagsorden; 3. forsaavidt det gjøres nødvendigt, og under Forbehold af Plenums paafølgende Godkendelse, varetage den hele Institutions Interesser; 4. efter Evne fremme de forskjellige Handelsbestyrelseres Bestræbelser med Hensyn til Handelens Udvikling. En Generalsekretær, der skal bo i Berlin og et under hans Ledelse staaende Bureau besørger Korrespondancen, indsamler det literære og statistiske Materiale osv. Omkostningerne ved Handelsdagen fordeles mellem de enkelte Korporationer, der ere Medlemmer af den. De forskjellige Pladser inddeles i Forhold til deres Betydning i sex Klasser: den første Klasse betaler aarligt 30 M., den anden 60 M., den tredje 120 M., den fjerde 240 M., den femte 360 M., og den sjette 600 M. Det staaende Udvalg fordele Korporationerne mellem de forskjellige Klasser. Enhver Handelsbestyrelse maa selv afholde de Udgifter, der ere forbundne med at lade sig repræsentere paa Forsamlingerne.

Ifølge de paa den d. 30.—31. Oktober 1878 afholdte Handelskongres gjorte Meddelelser var de finansielle Forhold saaledes: I Aaret 1. Apr. 1877—31. Marts 1878 udviste

Indtægtssiden:

Kassebeholdning pr. 31. 3. 1877	M. 14,971. 10
Medlemsbidrag	- 21,959. 40
Renter	- 1218. 66
Summa Mark	38,149. 16

Udgiftssiden:

Bureauomkostninger	M. 14,068. 74
Rejseomkostninger og Diæter	- 428. 20
Tryksager	- 2102. 35
Porto	- 185. 93
Summa Mark	16,785. 22

Kasseopgjørelsen pr. 1. Okt. 1878 udviste en Bankkredit paa c. 13,000 M., og en Obligationsformue paa 22,000 M., — altsaa en ret velhavende Forening.

Ult. Okt. 1878 omfattede Handelsdagen

36 Korporationer af 1ste Klasse

44 — af 2den —

37 — af 3dje —

10 — af 4de —

8 — af 5te —

10 — af 6te —

I alt 145 Korporationer, hvis aarlige Medlemsbidrag til-
sammen løb op til 19,440 M.

Den tyske Handelsdag har siden sin Stiftelse i 1861 afholdt en Række Møder, paa hvilke den bl. A. har beskæftiget sig med Spørgsmaalene om: metrisk Maal og Vægt, almindelig tysk Møntenhed, Indførelsen af en almindelig tysk Handelslovbog, Post-, Jernbane- og Toldvæsen, Skibsfart, Handelstraktater, Handelsdomstole, en almindelig tysk Fabriklovgivning, Konkurs-, Vexel-, Stempeloven, Tobaksmonopolet, de kommercielle Betalingsforhold, Oprettelsen af et nationaløkonomisk Senat i Tyskland etc. etc. Med Hensyn til flere af disse Spørgsmaal har den i en tydelig Grad paavirket Lovgivningen. Overhovedet kan det ikke negtes, at den har indlagt sig store Fortjenester af Handelen, — og alligevel har der i den senere Tid udviklet sig en betydelig Misstemning imod den. Sagen er den, at dens Sammensætning er langt fra at være homogen, og denne Omstændighed har ført til Rivninger, der noget have lammet dens Kraft. Paa den i Berlin i Maj 1878 afholdte »Delegirten-Conferenz der deutschen Seehandelsplätze« besluttede endel Stæder, — af Misfornøjelse med de protektionistiske Luftninger, der have begyndt at berøre Handelsdagen — at melde sig ud, og i Henhold til denne Beslutning have

Königsberg, Danzig, Lübeck, Memel, Tilsit, Insterburg, Elbing og Wolgast opsagt Handelsdagen Huldskab og Troskab, idet de til Gjengjæld søge Trøst hos den afgjort frihandelssindede «Delegirten-Conferenz der Seehandelsplätze». Om dette Skridt er fornuftigt eller ufornuftigt, skal ikke her undersøges.

erburg,
kab og
afgjort
andels-
nuftigt,

Hypothek-Forsikkring.

Af Prof. Dr. **William Scharling.**

I «Dagbladet» for 25. Febr. d. A. (Nr. 47) har nærværende Forf. søgt at paavise, at Planen til en Hypothek-Forsikkring hviler paa en sund og rigtig Tanke, idet det navnlig maa siges at være dens Øjemed at tilbyde prioritetssøgende Laangivere de samme Tjenester, som Kreditforeninger byde dem, der udlaane deres Kapital igjennem Kjøb af de af Foreningerne udstedte Obligationer, nemlig 1) en sikker og prompte Erlæggelse af Renterne, 2) Fritagelse for Retstrætter, fremkaldte ved Misligholdelse af Laanekontrakten, 3) en sikker og paalidelig Vurdering af det tilbudte Pants Værdi, for hvilken det garanterende Institut indestaar ved selv at overtage Risikoen for de Tab, som kunde flyde af en urigtig Vurdering, — og det er ved denne Paavisning gjort gjældende, at Forholdet imellem Hypothek-Forsikkring og Kreditforening i alt Væsenligt er svarende til Forholdet imellem Præmieforsikkring og gjen-
sidig Forsikkring. Det er sammesteds søgt paavist, at den Risiko, som et saadant Forsikkringsinstitut befrier Laangiveren for, er af en dobbelt Art, dels den mere subjektive, som hidrører fra en Mangel paa Evne hos Laangiveren til at bedømme Pantets Værdi saa vel som

Debitors Vilje og Evne til at opfylde sine Forpligtelser nøjagtigt, dels den mere objektive, som hidrører fra indtrædende Forandringer i Pantets Værdi saa vel som i Debitors personlige Evne til at betale. Med Hensyn til den førstnævnte Art af Risiko er det fremhævet, at den mere eller mindre er tilstede for alle Laangivere, og at der derfor ikke er Grund til at tro, at kun de virkelig usikre og daarlige Pantesikkerheder ville blive Gjenstand for Forsikkring, idet der af ethvert Pant kan opstaa Ulejlighed og Tab ved Debitors Udeblivelse med Renter eller anden Misligholdelse. Med Hensyn til den sidstnævnte Art af Risiko derimod maa det selvfølgelig erkjendes, at den i højest ulige Grad er tilstede, eftersom Laanet udgjør en større eller mindre Andel af Pantets Taxationsværdi, hvorfor ogsaa Forsikkringspræmien selvfølgelig maa blive forskjellig herefter; men det er tillige overfor fremkomne Udtalelser om denne Risikos formentlig ejendommelig faretruende Karakter, begrundet i, at en ved Konjunkturerne fremkaldt Værdinedgang, der bringer Værdien ned under Forsikkringsgrænsen, vil ramme alle Panter, gjort gjældende, at den væsenlig modificeres ved to Omstændigheder, nemlig dels den, at Forsikringen kun gjælder for en vis kortere Tid og derhos fornyes og udløber til forskjellige Tidspunkter, saa at ikke alle Panter ere vurderede under de samme Konjunkturer, dels den, at Værdinedgangen oftest kun er midlertidig og at Tab derfor vil kunne afværges ved en Overtagelse af Pantet, der udskyder Realisationen til et gunstigere Tidspunkt.

Under Tilslutning til den der givne almindeligere Udvikling skal det nu her nærmere undersøges, hvilket Omfang den omhandlede Risiko kan antages at have og indenfor hvilke Grænser Forsikringen som Følge heraf

bør holdes, samt hvorvidt der kan opstilles noget egenligt Princip for Forholdet imellem Risiko og Præmie. Endvidere ville Spørgsmaalene om, hvorvidt en saadan Forsikkringsforretning kan ventes at ville betale sig for Garanterne, og hvilken Indflydelse den i det Hele kan antages at ville faa paa Laansøgernes og Grundbesiddernes Stilling, blive Gjenstand for særlig Overvejelse.

Efter den Opfattelse, der i den nævnte Artikel er gjort gjældende af Hypothek-Forsikkringens Natur som et Supplement til Kreditforeningerne, der virker væsenlig paa samme Maade som disse, men paa et andet Omraade, vil det ses, at Forsikkringen maa antages allerede at gjøre sin Nytte, selv om den sætter Grænsen for sin Forsikkring paa samme Punkt som Kreditforeningerne, nemlig 60 pCt. af Vurderingssummen. At dette virkelig er Tilfældet, fremgaar da ogsaa tilstrækkeligt deraf, at de af »Preussische Hypothek-Versicherungs-Aktien-Gesellschaft» i 1868 tegnede Forsikkringer i Gjennemsnit kun udgjorde 50 pCt., i 1869 52½ pCt., i 1875 endog kun 47 pCt. af den af Selskabet ansatte Taxationsværdi — i 1877 og 1878 udgjorde de henholdsvis 54,6 og 52,4 pCt. af Taxationsværdien —, og at dette Selskab desuagtet udfolder en meget betydelig Virksomhed i Retning af Forsikkring, idet den løbende Forsikkring til enhver Tid omfatter en forsikkret Værdi af ca. 30—40 Mill. Mark (1869: 31,5 Mill. M., 1875: 44,9 Mill. M., 1877: 33,4 Mill. M., 1878: 30,3 Mill. M.; den betydelige Nedgang fra 1875—78 har naturligvis sin Grund i den i disse Aar herskende økonomiske Krise og den dermed følgende Nedgang i de faste Ejendommers Værdier samt den derved foranledigede større Forsigtighed i Tegningen af Forsikkringer). Men ganske vist vilde en Forsikkringsforening gjøre yderligere Nytte, dersom den

ikke behøvede at holde sig indenfor den af Kreditforeningerne opstillede Grænse af 60 pCt., og navnlig ikke indenfor den faktisk fastholdte Grænse af ca. 50 pCt., saa meget mere, som den i saa Fald vilde kunne blive et Slags Reassurance for disse, der vilde bevæge dem til at gaa videre med deres Laan, end de nu faktisk gjøre. Spørgsmaalet bliver altsaa, om Forsikkringen kan gaa indtil fulde 60 pCt. eller endog ud derover. Dette maa sikkert besvares bekræftende — forudsat naturligvis, at man staar overfor virkelig paalidelige Vurderinger, grundede paa de for de seneste Aar konstaterede Forhold samt overfor Ejendomme af en almindelig, normal Beskaffenhed, der under normale Forhold betragtes som Gjenstand for almindelig Efterspørgsel baade i Henseende til Benyttelse (Udleje) og Omsætning. Under denne Forudsætning tør det da vistnok gjøres gjældende, at en Forsikkring, der holder sig indenfor 70 pCt. af et virkelig paalideligt Vurderingsbeløb, neppe vil medføre Risiko for større Tab, end der kan forventes dækket af det hertil bestemte og henlagte Præmiebeløb. Thi spørger man i al Almindelighed, om der er Sandsynlighed for, at faste Ejendomme af almindelig, normal Beskaffenhed i Løbet af nogle Aar, selv under særligt vanskelige Forhold — Krigstid og navnlig fjendtlig Besættelse af Landet selvfølgelig undtagne — skulde miste ca. 30 pCt. af den Værdi, som de virkelig have vist sig at repræsentere for disse faa Aar siden, — saa maa dette Spørgsmaal sikkert besvares benægtende. Baade Stockholms og den preussiske Hypothekforsikkring gaa da ogsaa indtil henholdsvis 75 og 80 pCt. af deres egen Vurdering; men begge bemærke udtrykkelig, at der kun undtagelsesvis gaaes op over 70 pCt. Hvor højt de faktisk gaa, lader sig ikke angive; thi de foreliggende

Oplysninger angive kun det gennemsnitlige Beløb, hvortil der er givet Laan.

Spørger man imidlertid om Erfaringens Vidnesbyrd i det her omhandlede Punkt: Faste Ejendommers eventuelle Værdiforringelse i Løbet af nogle Aar under vanskelige Forhold, da er det selvfølgelig ikke let at føre noget egentligt Bevis for den ovenfor fremsatte Paastand. Tvertimod kunde det endog ved første Øjekast synes, som om der forelaa tilstrækkeligt Bevis for det Modsatte, nemlig for, at selv Ejendomme, i hvilke der kun er givet Laan for 50 à 60 pCt. af den taxerede Værdi, have vist sig at afgive utilstrækkelig Pantesikkerhed. Det er jo saaledes notorisk, at Kreditforeningerne, der jo holde deres Udlaan indenfor den angivne Grænse og endog oftest knap gaa til 50 pCt., desuagtet have maattet overtage adskillige Ejendomme og have lidt Tab ved deres paafølgende Realisation. Og særlig vil i saa Henseende den jyske Kjøbstads-Kreditforenings Kalamitet være i temmelig frisk Erindring. Spørgsmaalet bliver imidlertid her, om Aarsagen ikke maa søges i, at Vurderingerne ikke have været tilstrækkeligt paalidelige, samt om ikke Tabene for største Delen ere lidte ved Ejendomme af en saadan særlig Beskaffenhed, at en almindelig Værdi for dem i Handel og Vandel ikke let lader sig paavise. Dette tør saaledes maaske antages for Østifternes Kreditforenings Vedkommende; det er nemlig ret paafaldende, at medens der i den i 1862 afsluttede 1ste Serie, der altsaa omfattede Foreningens første Tiaar, indtil 1878 er lidt et samlet Tab af i Alt 56,859 Kr. paa en Udlaansmasse af ca. 25,6 Mill. Kr., altsaa $\frac{1}{4}$ pCt., er der i Foreningens 2den Serie, der omtrent omfattede dens andet Tiaar, i Alt kun tabt 2609 Kr. paa en Udlaansmasse af ca. 25 Mill. Kr., alt-

saa ca. 1 p. mille; og i Foreningens 3dje Serie, der dog nu er afsluttet med en ikke meget mindre Udlaanssum, er der til Dato slet intet Tab lidt. Medens saaledes et samlet Tab af ca. 60,000 Kr. paa Udlaan til et Beløb af ca. 73 Mill. Kr. eller i Alt $\frac{1}{12}$ pCt. i sig selv er forsvindende, synes den Omstændighed, at det næsten ganske skyldes det første Tiaar, at tyde paa, at Tabet skyldes Mangel paa tilstrækkelig Erfaring eller særlige Fejltagelser i Henseende til Vurderingen. Selve den Omstændighed, at Udlaanene i Gjennemsnit knap naa 50 pCt. af den taxerede Værdi, tyder ogsaa herpaa; thi en saa stor Nedgang i den virkelig konstaterede Værdi synes lidet trolig. Det tør maaske ogsaa antages, at Vurderingen af de paa-gjældende Ejendomme, hvorpaa der er lidt Tab, er foregaaet umiddelbart før Krisen af 1857, der for Kjøbstædernes Vedkommende falder sammen med Næringslovens Indtræden, altsaa paa et Tidspunkt, da Foreningen endnu var temmelig ny og Blikket paa Forholdenes Udvikling endnu ikke tilstrækkelig klart.

Det Sidste gjælder ligeledes om den fallerede jydsk Kjøbstad-Kreditforening. Ved første Øjekast kunde den synes at afgive et slaaende Bevis for, at selv en Forsikkring, der holder sig indenfor 60 pCt. af Vurderingssummen, kan medføre meget betydelige Tab. Thi det samlede Tab, som denne Forening har lidt, har udgjort henved 1 Mill. Kr. paa en Udlaansmasse af i Alt ca. $8\frac{1}{2}$ Mill. Kr., altsaa henved 12 pCt. af det udlaante Beløb, og det uagtet dette neppe har udgjort blot 60 pCt. af Panternes Vurderingssum. Men herved ere forskellige Omstændigheder at paaagte: Kreditforeningen, der oprettedes i Slutningen af 1852 (Statuter af 19. Novbr. 1852), var endnu ganske ung og uden Erfaring, da de to nys

anførte Begivenheder indtraadte, der i saa høj Grad berørte netop vore Kjøbstæder: Krisen af 1857 og den samtidige Næringslov. Vurderingen af de indmeldte Panter er saaledes for en væsenlig Del falden netop paa det Tidspunkt, da der var indtraadt en overordenlig Stigning i alle faste Ejendommers Værdier, uden at man endnu ret havde gjort sig Aarsagerne hertil fuldt klare, og det er sandsynligt, at man ved Ansættelsen af Vurderingerne altfor meget har ladet sig lede af de øjeblikkelige Forhold istedenfor at sammenholde dem med den kort forinden tilstedeværende Tilstand for derved at udfinde deres sandsynlig mere blivende Værdi. Men dertil kom, at medens Krisen nærmest kun vilde — bortset fra den øjeblikkelige Panik og dens forbigaaende Virkninger — have reduceret Værdierne til det tidligere Standpunkt, indtraadte nu en Forandring, der bragte dem endog betydeligt ned under dette: Etableringen af en stor Mængde industrielle og kommercielle Forretninger, der tidligere havde været Kjøbstæderne forbeholdt, i Landdistrikterne. Den heraf følgende Indskrænkning i Kjøbstad-Kjøbmændenes saavel som Kjøbstad-Haandværkernes Virksomhed og den dermed følgende Mangel paa Efterspørgsel efter de i den seneste Tid i stort Omfang til saadanne Virksomheder indrettede Lokaler maatte ikke blot væsenlig forringe Kjøbstadejendommenes Værdi i det Hele taget, men særlig gjøre en Del af dem omtrent værdiløse, i alt Fald for lang Tid usælgelige. At der maa gjøres en væsenlig Forskel imellem, om de Ejendomme, der søges forsikrede — og en Forsikkring er det jo, der er Tale om ved Indmeldelse i en Kreditforening med dens solidariske Ansvar —, have en Beliggenhed og en Indretning, som til enhver Tid sikke dem en Efterspørgsel, om end af for-

skjellig Identitet, baade i Henseende til Brug og til Salg, eller ej, som nærmere berørt i Artiklen i «Dagbladet», har neppe heller staaet tilstrækkelig klart for den ny-stiftede Forening, der savnede den fornødne Erfaring. Og lige saa lidt er der vistnok bleven taget tilstrækkeligt Hensyn til den Forskjel, der i saa Henseende maa gøres imellem de forskellige Kjøbstæder.

Fra Kjøbstad-Kreditforeningen kan der saaledes neppe drages nogen virkelig gyldig Slutning til Muligheden af det Omfang, Værdisvingningerne kunne antage. Den beviser snarest kun, at en stor Mængde Ejendomme vare overvurderede, fordi Værdiansættelserne gik ud fra øjeblikkelige Forhold og forbigaaende Konjunkturer. Sammenligningen med Østifternes Kreditforening synes at stadfæste denne Formening; thi netop de samme Forhold, som gjorde sig gjældende for den jyske Forenings Vedkommende, gjorde sig jo ogsaa gjældende i Østifternes Forening, for saa vidt den ogsaa omfattede Kjøbstadejendomme. Ganske vist hidrøre de i denne Forening lidte Tab ogsaa netop fra disse; men desuagtet er det absolute Tab her kun omtrent $\frac{1}{16}$ af, hvad det har været i Jylland, og i Forhold til den hele Pantemasse højst ubetydeligt.

At der ikke i og for sig er en ubetinget Risiko ved at overtage de 60 pCt. af Vurderingssummen, naar denne virkelig er paalidelig, synes derimod Stockholms Intecknings-Garanti-Aktiebolag at godtgjøre. Thi uagtet Forsikringen her i 1874—75 gik op til i Gjennemsnit 64 pCt. af Vurderingssummen (62 pCt. af Brandforsikringsværdien) og altsaa i alt Fald for en Del Ejendommers Vedkommende maa have nærmet sig stærkt til de 70 pCt., har Selskabet, der dog paa det nævnte Tidspunkt havde forsikkret over 1600 Panter til en samlet Taxationsværdi

af ca. 12 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. (Dcbr. 1878: 1985 Panter til en Værdi af 17,4 Mill. Kr.), indtil Dato i sin 10-aarige Virksomhed kun behøvet at overtage ét eneste Pant, som igjen er bleven solgt uden Tab. Og dog har den samme langvarige Krisetilstand, som netop i Løbet af dette Tidsrum efter en forudgaaet Opskrøen af Værdierne har været følt saa stærkt overalt, neppe været mindre følelig i Stockholm end i Kjøbenhavn.

At Forsikringen for Ejendomme, som ikke frembyde exceptionelle Forhold, tør udstrækkes til en saadan Kvota af Vurderingssummen, at den kan faa en stor praktisk Betydning, er der saaledes vistnok neppe Grund til at betvivle. Men ved Siden heraf rejser sig det andet Spørgsmaal, om Præmien kan ansættes saaledes, at den paa én Gang staar i passende Forhold til Risikoen og er umærkelig for de Forsikkrende. Ogsaa dette Spørgsmaal maa utvivlsomt besvares bekræftende.

Sagen er nemlig den, at der allerede nu faktisk betales en saadan Præmie for Risiko af alle Hypotheklaan. Det er en i Nationalekonomien fastslaaet og af alle Forfattere anerkjendt Sætning, at den saakaldte Rente af Udlaan i Virkeligheden omfatter to Bestanddele: den egenlige Rente i snævrere Forstand, Vederlaget for Kapitalens Benyttelse, og en Præmie for den med Udlaanet forbundne Risiko. Rigtigheden heraf fremgaar med utvivlsom Klarhed af den Forskjel, som der er imellem Renten for de forskjellige Udlaan, samt af den Forskjel, som selv Renten af de bedste Hypotheklaan udviser imod t. Ex. Diskontoen af første Klasses Vexler. Det maa saaledes bestemt fastholdes, at der alt nu betales en Forsikringspræmie af alle Hypotheklaan. Det synes da temmelig klart, at den enkelte Laangiver, der er sin egen Assurandør, maa be-

regne sig en højere Præmie, end et Selskab behøver at gjøre, der er Assurandør for mange Laangivere, og hvor altsaa de heldige Tilfælde, hvor der ingen Tab indtræder, kunne raade Bod paa de uheldige Tilfælde, hvor der virkelig lides Tab. I Praxis kan dette vel ikke bestemt eftervises, da Præmien altid udgjør en integrerende Bestanddel af det betingede Rentebeløb og ikke fremtræder selvstændigt. Rent theoretisk vil det maaske, da Præmien jo maa siges at være den Del af den af alle Laangivere tilsammen oppebaarne Renteindtægt, der netop ækvivalerer de af dem alle tilsammen lidte Tab, idet kun det Tiloversblivende er det virkelige Vederlag, den udlaante Kapital, tagen som Helhed, kaster af sig, være korrektere at sige, at den enkelte Laangiver kræver et saa meget højere Vederlag, som han maa være belavet paa, at han personlig vil kunne lide Tab, fordi han er sin egen Assurandør. Men enten Forholdet nu opfattes og forklares paa den ene eller den anden Maade, bliver Resultatet, at den samlede Rente og Forsikkringspræmie maa kunne sættes lavere end det Rentebeløb, der nu oppebæres af den enkelte Laangiver, der er sin egen Assurandør. Herved er det da givet, paa den ene Side, at Forsikkringspræmien maa sættes saaledes, at Laantageren faktisk ikke kommer til at betale mere i Rente og Forsikkring tilsammen, end nu i Rente, — paa den anden Side, at Selskabet ogsaa vil kunne bære den paatagne Risiko ved en Præmie af den herved bestemte Størrelse, forudsat at Forsikkringen tiltrædes af tilstrækkelig Mange. Og dette tør Selskabet formentlig netop gjøre Regning paa, fordi det ikke paalægger Laantageren større Byrde, end han alt nu bærer.

Det tør endog tvertimod forventes, at Laantageren

vil kunne faa sine Laan billigere, naar de forsikkres, end uden dette. Thi ikke blot vil Forsikkringselskabet, som anført, kunne nøjes med en lidt lavere Præmie end den af Laangiveren faktisk oppebaarne, men Forsikkringen vil bevæge adskillige Kapitalister, som nu ere betænkelige ved at udlaane deres Kapital imod Hypothek, til at søge en saadan Anbringelse, og Udbudet af Kapital vil saaledes blive forøget, hvad der medfører en Nedgang i Renten. Hypothek-Forsikkring vil i saa Henseende ganske sikkert vise sig som et Sidestykke til Kreditforeningerne, som en af hvis Hovedfortjenester det netop kan nævnes, at de have tilført de faste Ejendomme et større Udbud af Kapital og dermed billigere Laan.

At begge Dele tør paaregnes at blive Følgen af en Hypothek-Forsikkrings Stiftelse, bekræftes ogsaa fra Stockholm. Den derværende Hypothek-Forsikkrings Direktør hævder saaledes, at Rentefoden af Udlaan i faste Ejendomme i Stockholm er gaaet ned som Følge af Selskabets Virksomhed. Og i dettes Aarsberetninger anføres det som et slaaende Bevis paa Rigtigheden af den først anførte Betragtning, at de aktuelle Laangivere for sekundære Prioriteter have tilbudt at nedsætte Renten med $\frac{1}{2}$ pCt., naar Laanet forsikkredes, hvad der i de paagjældende Tilfælde langt fra kostede Laantageren $\frac{1}{2}$ pCt. Forsikkringspræmien for et Laan paa 60 pCt. af Pantets Vurderingssum er nemlig kun $\frac{1}{5}$ pCt., for et Laan paa 68 pCt. $\frac{1}{3}$ pCt. I disse Tilfælde tør man altsaa gaa ud fra, at Laangiveren har betragtet $\frac{1}{2}$ pCt. — og maaske snarere mere — som sin Forsikkringspræmie, og dette godtgjør saaledes, hvad ovenfor er paavist, at et Forsikkringselskab kan nøjes med en ringere Præmie end den enkelte Laangiver. Derimod kunde det Spørgsmaal gjøres, om ikke For-

sikkringen af forholdsvis mindre Laan t. Ex. af Laan paa indtil 50 pCt. af Vurderingssummen, vil paaføre Laantageren en Byrde, fordi der her neppe kan ventes Nedsættelse af Renten. Men netop fordi Risikoen her er saa ringe og navnlig indskrænker sig til Muligheden af, at Renter eller Afdrag ikke erlægges i rette Tid og at Retsforfølgning bliver nødvendig, bliver det et Spørgsmaal, om Laantageren her vil blive nødt til at paatage sig Forsikkringsbyrden, og om ikke snarere Laangiveren vil være nødsaget til selv at forsikre sin Fordring, hvad han vel kan føle sig opfordret til, da Præmien her — efter den svenske Tarif — kun er $1\frac{1}{4}$ pro mille. Netop det forøgede Udbud af Kapital, som kan ventes at ville fremkomme ved Forsikkringen, vil nemlig gjøre ham det vanskeligt at stille forøgede Fordringer til Laantageren, selv om Udbudet ikke tiltager saa stærkt, at det ligefrem trykker Renten ned.

Men selv i det her berørte Tilfælde vil derhos Forsikkringen i en anden Retning bringe Laantageren en Fordel, nemlig den, at Laanet ikke saa let vil blive ham opsagt. Stundom gjøres det endog til Betingelse for Forsikkringstegning, at Laangiveren ikke undtagen i visse nærmere bestemte Tilfælde maa opsiges Kapitalen inden en vis Frist. Men selv uden dette vil Opfordringen til at opsiges en udlaant Kapital formindskes, naar Kreditor betrygges imod Udeblivelse af Renterne m. v. Om det derimod er tilraadeligt for Forsikkringsselskabet at forsikre ogsaa Debitor imod Opsigelse, er maaske tvivlsomt. Denne Forsikkring gaar jo da nemlig ud paa, at Selskabet skal skaffe ham en anden Kapital i Tilfælde af Opsigelse. Ved første Øjekast kunde det synes, at det er meget misligt at forpligte sig hertil og at Risikoen herved er meget

vanskelig at bestemme; men det kan dog neppe siges, at der her savnes de nødvendige Forudsætninger for en Assurance. Til syvende og sidst reducerer det sig jo nemlig til et Rentespørgsmaal; at det skulde blive helt umuligt at skaffe en Kapital tilveje, lader sig naturligvis tænke, men er dog ikke meget sandsynligt; dersom Selskabet selv nyder den fornødne Kredit, vil det vel altid kunne rejse Kapitalen, men selvfølgelig stundom kun mod en temmelig høj Rente. Spørgsmaalet opløser sig altsaa til dette, om det Rentetab, som Selskabet udsætter sig for ved at tilsikre Pantets Ejer en vis Kapital i en vis Tid til en bestemt Rente, lader sig dække ved en Præmie, der er tilstrækkelig lav til, at Debitor med Rimelighed vil betale den fremfor selv at bære Risikoen eller fra først af paatage sig en højere Rente for hele Forsikkringstiden. I og for sig er der saaledes vel Intet til Hinder for, at Selskabet ogsaa kan paatage sig dette Slags Forsikkringer; men det turde dog maaske være mindre tilraadeligt netop for et begyndende Selskab, fordi Forudsætningen for uden overdreven Risiko at paatage sig en slig Forpligtelse netop er en grundfæstet Kredit.

Det Hovedspørgsmaal rejser sig nu, om der er tilstrækkelig Udsigt til, at en slig Forsikringsforretning kan blive fordelagtig nok til at bevæge Kapitalisterne til at engagere deres Kapitaler deri. Ganske paa Forhaand synes der unægtelig at maatte være den samme Chance for denne Forsikkring til at svare Regning som for enhver anden. Det ses ikke, hvorfor man snarere ved Sø- eller Brandforsikkring skulde kunne opnaa Præmier, der levne en Fordel for Assurandørerne, end ved Hypothek-Forsikkring. Forholdet er jo desuden i den Henseende her det samme som ved hine Forsikkringer, at Garantikapitalen

kun for en forholdsvis ringe Del behøver at være kontant tilstede. Saaledes er baade i det Stockholmske og det Preussiske Selskab kun 25 pCt. af Garantikapitalen indbetalt, og det er vistnok et Spørgsmaal, om ikke endog en mindre Indbetaling vilde være tilstrækkelig, forudsat, at man har fuldstændig sikkert sig den eventuelle Indbetaling af det Øvrige, saasnart det behøves. Naar de nævnte Selskaber have saa stor en Del af Kapitalen indbetalt, er Grunden formentlig den, at de ikke indskrænke sig til den blotte Hypothek-Forsikkring, men ved Siden deraf drive forskellige beslægtede Virksomheder, idet de navnlig tillige virke som et Slags Hypothekbanker. En saadan Kombination synes i det Hele ret naturlig; idet Selskabet, som fra først af paavist, optræder som Mellemmand imellem Laangiver og Laantager og paatager sig det personlige Mellemværende, der ellers vilde paahvile dem, er det naturligt, om det ogsaa kommer til at optræde som Mellemmand mellem dem, der udbyde, og dem, der søge Kapitaler til Laans, navnlig saaledes, at de modtage disse som Deposita og søger at anbringe dem i Panter, som Selskabet garanterer. Herved vil det navnlig ogsaa blive lettere for Selskabet at paatage sig den nys omhandlede Forsikkring imod Opsigelse af Laan. En Hypothek-Forsikkrings Deposito- og Laane-Virksomhed bliver i denne Retning tildels et Sidestykke til Kreditforeningens Laane-Virksomhed. Medens denne lader sin Virksomheds Omfang bestemme ved Begjæringerne om Laan og udsteder et hertil svarende Beløb af Obligationer, som det derefter bliver Debtors Sag at faa realiseret, oftest med et større eller mindre Kurstab, skulde Hypothek-Forsikkringens Bankvirksomhed bestemmes ved Omfanget af de deponerede Kapitaler, der søge en Anbringelse i

gode Hypoteker. Det er vel egenlig ogsaa dette, man fra først af har tænkt sig med Landmandsbankens Hypothekvirksomhed; men faktisk er Forholdet for dens Vedkommende jo blevet et lignende som for Kreditforeningerne.

Men idet saaledes Hypothek-Forsikringen faktisk er bleven forbunden med flere eller færre beslægtede Virksomheder, bliver det vauskeligt at oplyse, hvorledes selve den førstnævnte Hovedvirksomhed har betalt sig. Af de mig foreliggende Aarsberetninger fra Preussische-Hypothek-Versicherungs-Gesellschaft fremgaar det saaledes vel, at Aktionærerne har faaet i Dividende af deres indbetalte Kapital:

for 1867: 10 pCt.	1872: 16 $\frac{1}{2}$ pCt.
- 1868: 9 $\frac{1}{2}$ -	1873: 17 $\frac{3}{5}$ -
- 1869: 10 -	1874: 18 $\frac{3}{5}$ -
- 1871: 10 $\frac{1}{2}$ -	1877: 5 -

Men hvor stor en Del af dette Udbytte der kan siges at hidrøre fra Forsikringsvirksomheden, lader sig ikke angive.

Stockholms-Intecknings-Garanti-Aktiebolag har udbetalt sine Interessenter som Udbytte af den indbetalte Kapital:

for 1871: 15 pCt.	1875: 10 pCt.
- 1872: 15 -	1876: 10 -
- 1873: 10,8 -	1877: 11,2 -
- 1874: 11,6 -	1878: 10 -

Men ogsaa her gjælder det, at Selskabets Virksomhed efterhaanden har udviklet sig til en fuldstændig Bankvirksomhed, saa at det er vanskeligt at afgjøre, hvor stor Fortjeneste selve Forsikringen giver. Imidlertid har en af Selskabets Direktører privat meddelt mig, at den største Del af Udbyttet i de sidste syv Aar ganske vist skyldes

den egenlige Bankvirksomhed, som drives ved Siden af Forsikringsvirksomheden, men at denne sidste har bidraget væsenlig til at udvikle og støtte hin, navnlig ved at bringe Banken i Forretningsforbindelse med et ikke ringe Antal baade Godsbesiddere og Kapitalister. Derhos maa det paa den anden Side erindres, at den indbetalte Aktiekapital er bleven betydelig forøget af Hensyn til den efterhaanden tilkommende Bankvirksomhed, og at selve Forsikringsvirksomheden vilde kunne nøjes med en betydelig mindre indbetalt Kapital.

Da saaledes Erfaringen bekræfter den foran udtalte Anskuelse, at Forsikringsvirksomheden naturligen fører visse Arter af Bankvirksomhed i Følge med sig, vilde det maaske være det praktisk Rigtigste, om en alt bestaaende Bank gjorde Begyndelsen med at bringe en Hypothek-Forsikkring i Gang. Herved vilde under alle Omstændigheder vindes, at den første, altid vanskelige, Tid, inden Foreningen faar den fornødne Tilgang, vil tynde mindre paa en bestaaende Bankvirksomhed, ligesom Etableringsomkostningerne sandsynligvis ville forringes derved og i det Hele Bankens for Haanden værende, indøvede Personale i forskjellig Retning medbringe en Erfaring, som vil kunne være til Nytte ved Virksomhedens Organisation.

Spørges der nu tilsidst om, hvilken Indflydelse Oprettelsen af en Hypothek-Forsikkring, det være nu som Gjenstand for en særlig Forenings eller en alt bestaaende Banks Virksomhed, kan ventes at ville øve paa Kredit- og Besiddelsesforholdene i det Hele taget, saa er det alt fremhævet, at Forsikkringen maa paaregnes at ville forøge Udbudet af Kapital til Udlaan i faste Ejendomme og altsaa saavel umiddelbart derigjennem som ogsaa ved den deraf sandsynligvis fremgaaende lavere Rentefod for slige Laan

vil yde Laansøgerne et væsenligt Gode og i det Hele udvikle denne Art af Kredit. Men om de videre, mere middelbare Følger heraf synes Meningerne at være noget delte. Paa den ene Side har jeg hørt udtale, at Faren ved en saadan Hypothek-Forsikkring netop laa deri, at det nu, navnlig naar den gik ud over den af Kreditforeningerne faktisk satte Grænse af ca. 50 pCt. af Vurderingssummen, vil blive saa meget lettere for mer eller mindre ubemidlede Folk at blive Ejere af Ejendomme, som de i Grunden ikke have Midler til at besidde, og at det i det Hele maa anses for lidet heldigt, at kun en forholdsvis ringe Del af faste Ejendommers Værdi tilhører den nominelle Ejer. Den større Lethed i at faa Laan vilde da formentlig opmuntre yderligere til Spekulationer med Grundejendomme, der langtfra ere i Samfundets virkelige Interesse. Paa den anden Side er det bleven gjort gjældende, at det Mislige og Betænkelige ved Forsikringen var det, at for de Kvota af Vurderingssummen, som ikke kunde forsikkres, vilde det blive næsten umuligt at faa Laan paa blot nogenlunde antagelige Vilkaar, og at altsaa en Nægtelse af at forsikre et vist Laan, om hvis Forsikkring der var fremsat Begjæring, vilde gjøre denne Prioritet saa godt som umulig. Det forekommer mig, at disse to Anker omtrent neutralisere hinanden, og at de netop i deres indbyrdes Modstrid snarest vise, at Forsikringen vil virke i Samfundets virkelige Interesse. Under Forudsætning af, at Forsikringen virkelig strækker sig til hele den Kvota af Ejendommenes Værdi, som frembyder en virkelig betryggende Sikkerhed for Laan, — og denne Forudsætning maa vi gaa ud fra, — er det langt fra en Ulykke, at det gjøres Ejeren saa godt som umuligt at faa yderligere Laan i Ejen-

dommen; thi man har ganske sikkert Ret i at mene, at det ikke er heldigt, at Grundejendommene ere i Hænderne paa Folk, som i Virkeligheden kun eje en saa ringe Del af Ejendommens virkelige Værdi, at den mindste Forandring i Konjunkturerne faktisk gjør dem ejendomsløse. Men paa den anden Side maa det dog sikkert erkjendes, at det er ønskeligt, at Grundbesidderne ikke betale de virkelig legitime Laan dyrere, end det strængt taget er nødvendigt, og at det ligeledes i mangfoldige Tilfælde er i de paagjældende Ejendommers, og dermed ogsaa i Samfundets Interesse, at Besidderne, navnlig af de egenlig producerende Ejendomme, kunne erholde al den Driftskapital, som de behøve til at drive dem paa bedst mulig Maade. At Udsigten til at kunne erholde Laan i dette Øjemed skulde kunne friste Folk med utilstrækkelig Kapital til at købe Ejendomme, som de i Grunden ere for uformuende til at besidde, tør neppe paastaas; Forholdet er formentlig dette, at saadanne Folk ogsaa nu indlade sig paa slige Ejendomskøb og at de da kun yderligere formindske deres i Forvejen noget knappe Kapital ved at betale uforholdsmæssigt høje Renter og Provisioner af de Laan, som de ikke kunne undvære.

Holder man sig saaledes til Betragtningen af de almindelige Principer, som ligge til Grund for Oprettelsen af et Hypothek-Forsikrings-Institut, maa det utvivlsomt siges, at et saadant er stemmende med rigtige og paa andre Omraader anerkjendte Principer, og at det, naar det virker paa rette Maade og ledes baade efter rigtige Principer og med den fornødne praktiske Dygtighed, vil kunne stifte megen Gavn baade for Laansøgere og Laangivere og dermed tillige for den heldige Udvikling af Kreditforholdene i det Hele. Men dermed er det ingen-

lunde nægtet, at den praktiske Gjennemførelse frembyder Vanskeligheder, og de Indvendinger, der kunne rejses imod en saadan Forsikkringsanstalt, vil vistnok ogsaa nærmest knytte sig til disse praktiske Vanskeligheder. At nemlig Institutet staar og falder med Beskaffenheden af de Vurderinger, som det lægger til Grund for sine Afgjørelser i hvert enkelt Tilfælde, er indlysende. Undervurderes Ejendommene systematisk, vil dets Nytte blive forsvindende og det vil da endog kunne virke skadeligt ved at fremkalde Mistillid til de paagjældende Ejendomme og dermed vanskeliggjøre legitime Laan. Overvurderes Ejendommene, bliver den hele Forretning udsat for en saa stor Risiko, at den maaske ikke kan bære den og i hvert Tilfælde udsætter Aktionærerne for store Tab. At styre midt imellem disse to Skjær — det er den ganske vist ikke lette Opgave. Men da Erfaringer andet Steds fra viser, at denne Opgave kan løses, er der ikke paa Forhaand nogensomhelst Grund til at betvivle, at den ogsaa her i Landet maa kunne løses paa tilfredsstillende Maade. Og jeg kan ikke Andet end udtale den Overbevisning, at en paa rigtige Principer grundlagt, med fornøden Garanti-kapital udstyret og med baade Dygtighed og Samvittighedsfuldhed ledet Hypothek-Forsikkring vil være til megen Gavn og udfylde et Hul i vore bestaaende Kreditforhold og Kreditanstalter.

En Udtalelse om Toldloven og den danske Industri.

I tiende Hefte af «Danmarks Statistik» udtaler Prof. Falbe Hansen Følgende om den Beskyttelse, Toldloven af 1863 yder den danske Industri:

Tolden beskytter her i Landet ikke alene enkelte Industrigræne, som særlig fortjene og trænge til saadan Beskyttelse, den beskytter de allerfleste Industrier, gavnlige og mindre gavnlige i Flæng; paa den anden Side udøver Tolden et Tryk paa alle Industrigræne, idet den dels forhøjer deres Produktionsomkostninger derved, at den kræver Afgift af de fleste Raar- og Hjelpestoffer, som Industrien bruger, t. Ex. Jern, Kul, Tømmer, Farvevarer m. m. fl., dels derved, at saavel den finansielle som navnlig den beskyttende Del af Tolden forhøjer det almindelige Prisniveau i Landet og altsaa fordyrer Livet. Naar man vil finde den virkelige Beskyttelse, som Tolden yder en Industrigræn, maa man altsaa fra den direkte Beskyttelsestold for vedkommende Industri drage alt det, som denne udreder paa Grund af andre Toldsatser. Det vil da vise sig, at den virkelige Beskyttelse, som vor Industri nyder, er højst forskjellig; i nogle Tilfælde er den meget høj, men i de fleste Tilfælde er den lav, og i enkelte Tilfælde er den endog negativ, idet den Afgift, den indenlandske Industri maa udrede, er større end det, som den tilsvarende fremmede Artikel skal svare ved Indførselen. Særlig uheldig stillede ere mange af de Industrier, som ere komne op i den nyere Tid, enten efter den sidste Revision af Toldtarifen eller overhovedet i de senere Decennier da Frihandelsideerne have været de herskende; thi disse Industrier er der i Almindelighed ikke bleven tilstaaet nogen Toldbeskyttelse, medens de dog maa deltage i alle de Byrder, som Tolden paalægger den indenlandske Virksomhed. Som saadanne Industrier kan nævnes Roesukkerfabrikationen, Fabrikationen af kunstig Gjødning og forskjellige kemiske og Kunstindu-

strier m. fl. Ligesaa uheldigt stillede ere flere ældre Virksomheder, som man ikke har kunnet yde Beskyttelse, fordi de arbejdede for det udenlandske Marked, saasom Landbruget, eller fordi deres Virksomhed faldt udenfor Toldterritoriet, saasom Skibsfarten; saadanne Virksomheder maa altsaa ligeledes bære Byrden af Tolden uden at faa nogen Beskyttelse som Erstatning herfor. Resultatet er bleven, at det ofte er de mindst gavnlige Industrier, der nyde Gavn af Beskyttelsen, medens andre og mere gavnlige lide Skade ved den.

En anden Ulempe ved den nuværende Ordning af vor Toldbeskyttelse er det maaske, at den beskytter for mange Industrigrene, thi derved spredes Kræfterne over for mange Omraader og svækkes altsaa. Dertil kommer, at Tolden, som her i Landet hviler paa næsten Alt, hvad Industrien skal benytte, fordyrer Produktionen i ikke ringe Grad; paa det indenlandske Marked nyder Industrien en Erstatning herfor i Indførselstolden paa fremmede Artikler; men paa de udenlandske Markeder har denne Toldbeskyttelse selvfølgelig ingen Betydning. Vor Toldbeskyttelse bliver paa denne Maade en Opmuntring for Industrien til at begrænse sig til det lille indenlandske Marked, medens den vanskeliggjør det for den at udvikle sig til Exportindustri. En Fejl ved Ordningen af vor Toldbeskyttelse er dernæst ogsaa det, at den udelukkende gives i Form af Vægttold og er ens for større Grupper af Varer; herved bliver nemlig Beskyttelsen højest for de billige og daarlige Varer, lavest for de fine og gode Varer. Saalænge en Industridrivende producerer simple og billige Varer, hvilke jo i Almindelighed ere tunge i Forhold til deres Værdi, nyder han en høj Toldbeskyttelse, men jo bedre Frembringelserne blive, jo mere teknisk fuldendte og altsaa værdifuldere de blive, jo mindre bliver Beskyttelsen, jo haardere bliver Konkurrencen med Udlandet. Toldbeskyttelsen er paa denne Maade bleven en Opmuntring for vor Industri til at producere grove og simple Varer, til kun at arbejde for det lille indenlandske Marked og til at sprede de allerede i Forvejen svage Kræfter i alle Retninger. Medens Formaalet for Toldbeskyttelsen, naar man vil have en saadan, netop burde være det Omvendte, en Opmuntring og en Støtte for vor Industri til at udvikle sin tekniske Dygtighed, et Skjold, der kunde skjærme den unge Industri mod Udlandets Konkurrence, indtil den havde vundet Kræfter, saa at den kunde kon-

kurrere med Udlandet paa de store Markeder, et Middel til at samle de svage Kræfter paa de Punkter, hvor vi med mest Udsigt til Held kunne tage Kampen op.

En Beskyttelsestold som vor burde muligen i adskillige Tilfælde gives som Værditold og ikke som Vægttold. Naar Beskyttelsen gives i Form af Værditold, bliver den stigende med Varens Kvalitet, de finere Varer, hvis Produktion det gjælder om at fremhjælpe, komme til at betale højere Told end de simplere og billigere Varer. Det er ganske vist, at Værditolden altid frembyder store praktiske Vanskeligheder, men det maa dog erindres, at der, naar Talen er om en industriel Toldsats, ikke behøves den Ensartethed og Nøjagtighed i Ansættelsen som ved en finansiel Toldsats, som t. Ex. ved en Værditold paa Cigarer. Hvis man ikke vilde anvende Værditolden, kunde man muligen ogsaa i adskillige Tilfælde opnaa det Samme ved at dele Vægttolden i flere smaa Positioner efter Varernes Kvalitet. Man er næppe berettiget til at indvende mod disse Forslag, at de ere upraktiske, thi det var denne Fremgangsmaade, man anvendte i næsten alle vore ældre Beskyttelsestarifer, og det er netop det Princip, paa hvilket den store Toldforordning af 1797 var baseret. I Toldtarifen af 1797 var saaledes Drejerarbejde, Snedker- og Stolemagerarbejde, Hjulmands- og Vognmagerarbejde, samt Stenhuggerarbejde ansat til en Told af $24\frac{3}{4}$ pCt. af Værdien, Bundtmagerarbejde, musikalske Instrumenter, Solde- og Sigtmagerarbejde til en Told af $12\frac{3}{4}$ pCt. af Værdien, Uhrmagerarbejde og Instrumentmagerarbejde i Almindelighed til $5\frac{3}{4}$ pCt. af Værdien osv. Ved enkelte Industrigræne var Beskyttelsen givet i Form af en Vægttold, men denne var da i Almindelighed delt i flere mindre Positioner efter Varens Kvalitet, hvorved noget Lignende opnaaedes som ved Værditolden. Det var først ved Fr. af 1. Maj 1838, at man forlod Principerne fra 1797 og gik over til at ansætte de industrielle Toldsatser udelukkende efter Vægt.

Vi have allerede nu villet gjøre vore Læsere bekendt med denne Udtalelse. Forøvrigt agte vi senere at bringe en Anmeldelse af hele det sidste Bind af Proff. Falbe Hansens og Dr. W. Scharlings «Danmarks Statistik».

A. P.

For
skred
maal
Etats
Plane
Form
holde
men
Samt
i Blac
vil v
paa
kunn
forha
maal
Grun
kussl
mer,
Forha
styrel

handl

Indlec
med

Nationalekonomisk Forening.

Foreningen afholdt Møde Fredagen d. 27. Februar. Inden der skredes til Behandling af det paa Dagsordenen opførte Spørgsmaal om Hypothek-Forsikring, udtalte Bestyrelsens Formand, Etatsraad Nationalbankdirektør **Levy**, sig for Forsamlingen om Planen for Foreningens fremtidige Virksomhed. Ifølge Formandens Meddelelse agter Foreningen ogsaa fremtidigt at holde Møder, der, ligesom hidtil, ville kunne refereres i Bladene; men foruden disse Møder paatænker Foreningen at arrangere Sammenkomster, hvis Forhandlinger ikke ville blive refererede i Bladene. Om Møderne skulle have den mere private Karakter, vil væsenligt bero dels paa Indledernes personlige Ønske dels paa Emnernes Beskaffenhed. Paa de private Møder vil der kunne gives mindre Meddelelser, ligesom her vil kunne blive forhandlet om videnskabelige og overvejende theoretiske Spørgsmaal og om Spørgsmaal, der af den ene eller den anden Grund ikke menes at egne sig saa godt for den offentlige Diskussion. — Formanden opfordrede sluttelig de ærede Medlemmer, der maatte ønske Spørgsmaal gjorde til Gjenstand for Forhandling i Foreningen, om derom at henvende sig til Bestyrelsen.

Professor Dr. W. Scharling indledede derefter en Forhandling om

Hypothek-Forsikring.

Indlederen sluttede sit Foredrag, der findes trykt foran S. 181, med at udtale sin Beklagelse af, at et Aftenmøde i Rigsdagen,

hvor han maatte være tilstede, vilde forhindre ham i at overvære Forhandlingerne til deres Slutning og i at deltage i Diskussionen.

Til Indledningsforedraget knyttede der sig følgende Diskussion:

Overretssagfører **Wulff** begjærede nærmest Ordet, for at takke Professor Scharling for hans overbevisende og udtømmende Foredrag om Hensigtsmæssigheden af at etablere et Hypothekforsikringsinstitut. For ham, der var en varm Ven af Sagen og betragtede Hypothekforsikringen som et naturligt Led i den Række af Institutioner, som den moderne økonomiske Opfattelse havde affødt til Befæstelse og Lettelse af Realkrediten, var der ikke Meget at sige efter det udtømmende Foredrag, som nys blev afsluttet. Uden at præterere, at fremkomme med noget Nyt, vilde han derfor indskrænke sig til nogle supplerende Bemærkninger. — For ham laa Hypothekforsikringens største Betydning deri, at et sligt Institut organiserede Udlaanet mod sekundært Pant i faste Ejendomme paa en mere normal Maade end det nu fandt Sted. For Tiden var Tilbud af Kapital til sekundære Prioriteter langt ringere end Efterspørgselen derefter. Det kom deraf, at Bankerne, Kreditforeningerne og Overformynderiet kun udlaante mod første Prioritet og indenfor en snæver Grænse af Ejendommens Vurderingssum. Udlaanet var derfor udelukkende i Hænderne paa det private Publikum. Men af dette betragtede Størstedelen en sekundær Prioritet for ensbetydende med en usikker Prioritet; det kom deraf, at Publikum manglede Sagkundskab til at skjælne mellem solid og usolid Sikkerhed, naar denne ophørte at være af første Klasse. En stor Del af de Private, som havde den omspurgte Sagkundskab, tog i Betænkning at anbringe deres Kapitaler mod sekundær Sikkerhed, fordi de ikke vilde udsætte sig for at blive nødsagede til at drive Ejeren fra hans Ejendom, naar han ikke betalte Renter eller Kapital i rette Tid. Der blev altsaa kun et ringe privat Publikum tilbage som Udlaanere, en Kreds, som udmærkede sig mere ved

et fortrinligt Kjendskab til Prioritetsforretninger end ved Finfølelse. Disse Folk benyttede sig af deres ringe Antal til at lade sig betale Afsavnet af deres Kapitaler godt, — ja i de fleste Tilfælde altfor godt. Det at der blev oprettet et Institut, som sikrede Kreditorerne Renter og Kapital til Forfaldstid og tillige var udrustet med tilstrækkelig stor Sagkundskab til at sprede den Ængstelse for sekundære Prioriteter, som herskede blandt mange Privatfolk, vilde forandre de bestaaende Forhold totalt. Kapitalen vilde strømme til Udlaanet, hvorved Vilkaarene for Udlaanet vilde blive lettere. — Ogsaa med Hensyn til Vurderingen af faste Ejendomme vilde Hypothekforsikringen udrette megen Gavn. De nuværende Vurderinger tog næsten udelukkende Hensyn til Ejendommens øjeblikkelige Indtægter, skjønt der var mange andre Hensyn, som burde tages. Han skulde blot anføre, hvilken Rolle Ejendommens Beliggenhed og dens hele Indretning spillede. En Ejendom i Kjøbenhavn, som benyttedes til Beboelse, indeholdt en langt sikrere Værdi, end om den benyttedes til Fabriksbrug. Lejlighedernes Indretning havde ogsaa stor Indflydelse paa Værdien. Man kunde saaledes sige at Lejligheder paa ét Værelse og Kjøkken vare farlige og usikre, fordi Lejerne vare daarlige Betalere og ikke besad de fornødne Exekutionsobjekter under en Retsforfølgning. Et Assuranceinstitut vilde formentlig ligesom Livsforsikrings-selskaberne forlange Vurderingerne foretagne efter Schemata, hvori der rettedes Spørgsmaal til Vurderingsmændene, som disse burde besvare. For den nuværende Vurdering fandtes ingen fast Regel om Fremgangsmaaden. Han skulde gjøre opmærksom paa, at der havde indsneget sig en sørgelig Sædvane hos Grundejerne, hvorefter disse producerede *pro forma*-Lejekontrakter, for at opnaa højere Vurdering. Den Private optraadte sjælden kraftigt mod denne Art af Bedrageri, han var tilfreds med at skadesløsholdes ved Erstatning. Et Assuranceinstitut vilde formentlig skaanselsløst statuere Exempler ved at angive Bedrageriet for Politiet, og derved bidrage til dets Udryddelse. En større Redelighed vilde efterhaanden gjøre sig gjældende i Ejerens Oplysninger om hans Ejendom, hvorved vandles et heldigt Grundlag for Vurderingens Paalidelighed. Det vigtige

Spørgsmaal om en Hypothekforsikrings Rentabilitet var det vanskeligt at føre noget Bevis for. Institutionen var jo hidtil ukjendt herhjemme og selv i Udlandet var den af ny Dato. Han selv nærede Overbevisningen om at Hypothekforsikringen, ledet med Forsigtighed, Hæderlighed og Dygtighed hurtig vilde vinde Indgang og betale sig. Han henviste til, at et andet Institut paa Forsikringsvæsenets Omraade var dannet under sørgelige Spaadomme og tiltrods for at det konkurrerede med et bestaaende fortrinligt ledet Statsinstitut, havde vist frodig Livskraft. Han sigtede hermed til Selskabet «Hafnia».

Ingeniørkaptajn **Sommerfeldt** mente, at 70 pCt. maatte være den Grænse, hvortil en Anstalt, som den paatænkte maatte gaa; han skulde iøvrigt gjøre opmærksom paa det Ønskelige i at gaa saa højt, at al den fornødne Prioritetskaptial kunde forsikres; thi lykkedes dette ikke, vilde den tilsigtede Nytte for Laantageren neppe naas. Af denne Grund var det vist, at man i de anførte fremmede Selskaber som absolut Maximum havde sat 75 og 80 pCt. af Værdien. Man kunde vist ogsaa med Billighed forlange, at en Husejer skulde eje mindst $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$ af den Kapital, som Bygningen virkelig repræsenterede; om dette imidlertid var Tilfældet med den overvejende Del af de københavnske Ejendomme betvivlede Taleren. — Det var stærkt fremhævet fra Professor Scharlings Side, at Sagen i en væsenlig Grad maatte søge sin Støtte i en solid Vurdering, og Taleren kunde ganske slutte sig hertil og kunde ogsaa slutte sig fuldt til al den Mistillid, der næredes mod den nuværende Vurderingsmaade; vi vare inde paa en Skraaplan i denne Retning, der stærkt nærmede sig til at gjøre Vurderingsforretningerne aldeles betydningsløse. Han vilde saaledes udtale som sin Anskuelse, at naar Kreditanstalterne som nu almindeligt kun gave 40—50 pCt. af Vurderingssummen i første Prioritet, saa vare de dog efter hans Anskuelse i Regelen meget nær ved de statutmæssige 60 pCt. af Værdien; man behøvede blot at sammenligne med de opnaaede Salgspriser og vilde sikkert da finde dette bekræftet. — En Vurdering, der saa nær som muligt gav den virkelige Værdi under de stedfindende For-

hold, var absolut nødvendig, for at en Forsikringsanstalt som den paatænkte kunde have en solid Basis, den havde sine Vanskeligheder, men var dog ikke uoverkommelig. Først og fremmest maatte man da forlade det nuværende System at lægge Huslejekontrakter, der med Vurderingen for Øje, dels vare opskruede dels maaske urigtige, til Grund for Værdibestemmelsen. Man maatte skjelne mellem selve Bygningen og Grunden; den første var ofte lige dyr hvad enten den byggedes paa Østergade eller i et fjernt Brokvarter og for en kyndig og samvittighedsfuld Fagmand vilde det ikke være vanskeligt at angive den virkelige Bygningsværdi med en tilstrækkelig Nøjagtighed, og heri vilde man da finde den mest fornuftige Basis for Brandforsikringssummen, der hos os var i høj Grad opskruet. Den anden Del af Værdien, Grunden, kunde dels bestemmes gennem Salgsprisen dels gennem Lejeindtægten; der krævedes hertil en Del Erfaring, men Taleren troede dog heller ikke, at det her vilde være saa vanskeligt at komme tilbunds i Sagen, naar man efterhaanden samlede sig tilstrækkelig mange Objekter, der omtrent vare stillede under samme Forhold. — Professor Scharling havde gjort opmærksom paa, at der i Virkeligheden næsten altid betaltes en Forsikringspræmie for sekundære Prioriteter; dette stod ogsaa klart for Taleren; hvor stor den var, kunde man ikke let komme paa det Rene med, da Obligationer i Reglen hos os lode paa 5 pCt. og Præmien tilvejebragtes ad skjulte Veje. Taleren kunde imidlertid oplyse, at Renten af Prioriteter i Berlin ifølge en Børsberetning af 23de Januar den nævnte Dag havde stillet sig saaledes:

1ste Prioritetslaan, bedste Kvarter, indenfor $\frac{2}{3}$ Brandforsikring $4\frac{1}{2}$ — $4\frac{3}{4}$ pCt.

1ste Prioritetslaan, mellemgode Kvarter, indenfor $\frac{2}{4}$ Brandforsikring 5 pCt.

1ste Prioritetslaan, bedste Kvarter, til fuld Brandforsikring 5 pCt.

1ste Prioritetslaan, fjernere Kvarter $5\frac{1}{2}$ —6 pCt.

2den Prioritetslaan, gode Kvarter, til $\frac{2}{4}$ Brandforsikring 5 — $5\frac{1}{2}$ pCt.

2den Prioritetslaan, gode Kvarter, til fuld Brandforsikring 6 pCt.

2den Prioritetslaan, gode Kvarter, efter fuld Brandforsikring $6\frac{1}{2}$ —7 pCt.

Præmien, der ligefrem kunde udledes af disse Tal, vexlede selvfølgelig med Pengemarkedet og var ofte højere. — Han skulde iøvrigt ogsaa slutte sig til den Anskuelse, at en Anstalt, som den paatænkte, kunde udøve anden Virksomhed, særlig forekom det ham, at Ordningen af de foreløbige Byggelaan og et dermed forbundet Tilsyn med Bygningen vilde have sin Interesse for den Anstalt, der senere skulde forsikre Prioriteterne.

Overretssagfører **C. A. Olsen** kunde i Principet være enig i, at der hos os var Plads for et Forsikringsinstitut, som det omhandlede, naar man kunde overvinde de Vanskeligheder, som vare forbundne med at finde de rette Former og Normer for dets Virksomhed, og han maatte antage, at Forsikringen vilde fremme Omsætteligheden af Prioritetsobligationer, der nu ofte mangle Kjøbere, fordi Publikum ikke kan bedømme Panternes Værdi, et Moment der formentlig ogsaa fortjente at bemærkes. Hvad Vurderingsforretninger angik, ansaa han det for umuligt for Byernes Vedkommende at faa paalidelige Resultater af den af det Offentlige foranstaltede Vurdering, saalænge der til Vurderingsmænd ikkun beskikkedes Murmestre og Tømmermestre, da disse vel kunde bedømme Bygningsværdierne, men ofte manglede den til en Fastsættelse af Ejendomsværdierne fornødne Indsigt; men paa den anden Side saa Taleren ikke, hvilke Midler et Forsikringsselskab kunde have fremfor andre Instituter til at vurdere rigtigt. Hvad endelig angik Forstrækning til Byggeforetagender, antog Taleren, at der ikke paa dette Omraade var noget Særligt for et Forsikringsinstitut at gjøre, idet det allerede nu var let nok at rejse Interimslaan paa Bygninger, der vare komne saavidt, at de gave fornøden Pantesikkerhed, og det paa den anden Side næppe vilde være gjørligt for et Institut som det omhandlede at øve den Kontrol med Entrepriser, som vilde være nødvendig, naar der skulde være Tale om at give Forstrækninger imod Pant i vordende Bygninger.

Aleksis Petersen henviste til Forhandlinger om Hypothek-

forsikrings-Spørgsmaalet, der var blevne førte i Halvfjerdsernerne, og til en Artikel, i hvilken J. Michaelsen for nogle Aar siden havde berørt Spørgsmaalet.

Dr. Wilkens mente, at det kunde være Tvivl underkastet, hvorvidt Hypothekforsikringsanstalter vare lige saa praktisk levedygtige, som Tanken var theoretisk fortræffelig. Erfaringen, som dog her var af særlig Betydning, talte ikke i høje Toner. I Tyskland var der saaledes kun tre Instituter: det sachsiske i Dresden, oprettet 1858, det preussiske i Berlin, oprettet 1862 og den Nordtyske Grundkreditbank og Hypothekforsikringsselskab i Berlin, grundlagt 1868*). Det første havde maattet likvidere, det andet og vigtigste havde i 12 Aar kun drevet det til 632 Policer med en Forsikringssum af 15 Mill. Thaler, hvad jo dog egentlig ikke var meget, og Exemplet var jo kun i ringe Grad blevet fulgt. Erfaringen paaviste os altsaa kun her en Spire, der udviklede sig særdeles langsomt. — Efter Prof. Scharlings Oplysninger kunde det ikke betvivles, at et saadant Selskab ogsaa vilde faa gode Panter, der jo dog alligevel gav mindre i Forsikringspræmie. Derimod troede Dr. W. ikke, som Prof. Scharling i «Dagbladet», at et saadant Institut vilde kunne holde sig i akutte Kriser; det vilde næppe kunne overtage Panterne. Og naar Prof. S. samme Steds havde antydnet, at det jo i Almindelighed tillige vilde være et Bankinstitut, der i de indsatte disponible Kapitaler vilde have Midler til at holde Panterne, saa syntes den Tanke ikke ret vel at kunne stemme med den Omsigt og den Forsigtighed, hvormed Indlederen havde talt. Det kunde nemlig let medføre farlige Konsekvenser, kunde let i vanskelige Tider blive en Spekulation med Andres Kapitaler, og saaledes medføre, at Andre end Garanterne og de forsikrede Panter droges med i Tabet. Han havde derfor særlig gjerne villet høre Prof. Scharlings Udtalelse om dette Punkt, og beklagede hans Fraværelse.

*) Dertil kan for Fuldstændigheds Skyld tilføjes Selskabet i Stockholm og Selskabet «Windebona» i Wien.

Professor **Falbe Hansen** var overbevist om, at en Hypothek-Forsikrings-Anstalt i Principet maatte betragtes som en god og gavnlig Institution. Men man burde vogte sig for at nære for sangvinske Forestillinger, og man burde gaa frem med Forsigtighed. At sætte Grænsen ved 70 pCt. vilde saaledes være for højt; den burde neppe sættes højere end til 50 à 60 pCt. Et Spillerum paa 30 pCt. vilde neppe være tilstrækkeligt stort: Erfaringen viste jo, at Ejendomme — og ikke blot enkelte Ejendomme, men hele Grupper af Ejendomme — i Løbet af nogle faa Aar let kunde falde mere end 30 pCt. i Værdien. Der burde ogsaa skjælnes mellem de forskellige Egne af Landet: i de ufrugtbare Egne var Svingningerne stærkere, og dér burde man derfor være særligt forsigtig.

Paa Mødet optoges til Medlemmer af Foreningen:

- Hr. Kancelliraad Overregnskabsfører Buchheister,
 — Grosserer Jac. Cohn,
 — Etatsraad, Driftsbestyrer af Statsbanerne, Holst,
 — cand. theol. P. L. Ipsen,
 — Grosserer J. A. Neliendam,
 — cand. mag. & polit. H. Westergaard.
-

Ny udenlandsk Literatur.

Menier: *L'avenir économique Tome II. Partie économique.*
Paris, E. Plon & Co. 1880. (724 S.)

Bogen er et Vidnesbyrd om en sjelden Flid og Arbejdssomhed. Medens Værkets første Del, der udkom for nogle Aar siden, omhandlede Betingelserne for «la sécurité politique», omhandler denne anden Del de økonomiske Betingelser, men er dog temmelig gjennemsyret af politiske Betragtninger, og staar i et nært Forhold til Dagspolitiken, i hvilken Forfatteren jo, som ivrig Republikaner, tager levende Del. Først søger han i Almindelighed at bestemme Grænserne for Statens økonomiske Competence, og bestemmer dem noget snævert. Derefter omhandler han med særdeles stor Udførlighed Statens Forhold til Kommunikationsvæsenet: Landeveje, Vandveje, Jernveje etc.; alene paa Jernvejene falder der mindst et Par Hundrede Sider. Endelig kommer han ind paa Statens Indtægtsvæsen, og indlader sig her bl. A. paa en Omtale af Beregningerne af Frankrigs Nationalvelstand. Overalt findes der ikke blot theoretiske Betragtninger af økonomisk eller politisk Art, men ogsaa en Masse faktiske Oplysninger. Forfatterens kjære, stadige Tanke, i dette saavel som i hans tidligere Skrifter, er denne: Det er en Modsigelse af Staten paa den ene Side at ofre store Summer paa Kommunikationsvæsenet og paa den anden Side at opkræve saadanne Skatter, hvoraf nogle ligefrem ere beregnede paa at hindre Brugen af Kommunikationsvæsenet, medens af de andre de fleste i det Mindste faktisk hindre og

besværliggjøre Omsætningen. Paa denne Tanke, der jo er fuldstændig berettiget, støtter Forf. sit Forslag om en radikal Omdannelse af hele Beskatningsvæsenet, særligt sit Forslag om Indførelsen af en eneste Skat, en Skat paa Kapitalen. Men i det foreliggende Værk optage Afsnittene om Kommunikationsvæsenet afgjort den største Plads, og først henimod Slutningen kan Forf. ikke længere modstaa Fristelsen til at kaste sig i Armene paa sin gamle Kjærlighed, Kapitalskatten.

E. de Laveleye: Quelques considérations sur la constitution belge. Bruxelles, 1880. Muquardt (23 S.)

Danner Indledningen til det af Th. Juste udgivne Festskrift «le Congrès National de Belgique» 1830—31. Skildrer i korte Træk, hvorledes den belgiske Forfatning er et Resultat af en Overenskomst mellem de to gamle Fjender: de Liberale og Katholikerne. Belyser Spørgsmaalet, om der overhovedet er Rimelighed for, at Friheden kan slaa Rod i et katholsk Folk. Viser Forfatningens Forhold til Germanismen og Protestantismen. Kriticerer enkelte Punkter i den belgiske Forfatning: den Inkonsekvens, at den, uagtet den skiller Kirken fra Staten, ikke har gjort Præsternes Betaling til en Privatsag; dens uheldige Census-Bestemmelser, og dens uheldige Gjennemførelse af Tokammerssystemet. Anerkjender forøvrigt et Første-Kammers Berettigelse, og at «le suffrage universel» ikke er tilraadelig, saalænge der ikke findes nogen «instruction universelle». — Som Alt hvad der udgaar fra Emile de Laveleyes Pen klart og elegant.

R. v. Kaufmann: Die Vertretung der wirthschaftlichen Interessen in den Staaten Europas. Berlin, Springer. 1879. (535 S.).

Bogens største Afsnit, det andet (S. 177—426) indeholder en Samling af Love, Forordninger og Statuter vedrørende de i Europas vigtigste Stater bestaaende Organer for de økonomiske Interesser. Lovene meddeles i tysk Oversættelse, hvilket er at

misbillige, da den originale Text af de fleste af de Læsere, Bogen vil finde, ubetinget vil blive foretrukken. De meddeles derhos undertiden i Udtog, men ofte i mindre heldige Udtog, d. v. s. i Udtog, hvor man ikke kan se, hvad der er Lovens Ord, og hvad Hr. Kaufmanns. — Paa Basis af dette andet Afsnit gives der i Bogens første Afsnit en Fremstilling af den økonomiske Interesserepræsentation i de forskellige evropæiske Lande. I den historiske Fremstilling savnes Ligelighed. Værre er det, at den ikke er fejlfri. — Tredje Afsnit (S. 427—444) giver en Fortegnelse over Handels- og Industri-kamrene i Tyskland, Østrig, Ungarn, Frankrig, Italien, Holland, England og Belgien. — Fjerde Afsnit (S. 445—513) anbefaler og motiverer en Reform af de tyske Handelskamre og Dannelsen af et nationalekonomisk Senat. I to Tillæg følge Udkast til en Lov om «Volkswirthschaftskammern» og til Lov om Oprettelsen af et «Volkswirthschafts-Rath» for det tyske Rige. — Heri Adskilligt, om hvilket der kan tvistes, men i ethvert Fald interessant.

En Bog som Kaufmanns kunde være særdeles nyttig, — hvis den var nøjagtig og paalidelig. Anm., der har gennemgaaet den omhyggeligt, beklager imidlertid at maatte tilstaa, at Bogen ikke blot er rig paa Trykfejl men ogsaa paa andre Unøjagtigheder i det Faktiske. Som «Kildeværk» bliver Bogen derved mindre brugbar; vi maa fremdeles ty direkte til Kilderne.

Dr. Max Weigert: Der volkswirtschaftliche Senat. Berlin, Simion. 1880. (32 S.)

Dette lille Skrift — der først er kommet mig i Hænde, efter at min Artikel om økonomiske Regeringsautoriteter i Tidsskriftets forrige Hefte var trykt — er et Vidnesbyrd om det Uheldige i, at vigtige Spørgsmaal gjøres til **Parti**spørgsmaal; ifølge sin økonomiske Partistilling anser Dr. Max Weigert sig forpligtet ikke blot til at skrive imod det «nationalekonomiske Senat» men til at undlade at anføre, hvad der dog taler for dette. Med andre Ord: hans Skrift er ikke saa meget en samvittighedsfuld Undersøgelse, men snarere et Prokuratorindlæg. Dette er Følgen af den Maade, hvorpaa

Beskyttelsesmændene have grebet Sagen an: i Tyskland tale alle Beskyttelsesmænd nu for Senatet, medens alle de mere iltre Frihandelsmænd tale imod det; de mere sindige Frihandelsmænd holde sig helst tilbage. — Men: trods al den Ensidighed, der nødvendigvis hænger ved Prokuratorindlæg, kunne de naturligvis godt indeholde adskillige Sandheder. Dette er ogsaa Tilfældet med det foreliggende Indlæg. Foruden dets interessante historiske Oplysninger om det franske «Conseil supérieur», fremsættes adskillige træffende Bemærkninger i det. Det er ikke rigtigt, at «det nationaløkonomiske Senat konsekvent maa være Slutstenen paa de protektionistiske Bestræbelser»; men det er rigtigt, at der i Tyskland — efterat Gehejmeraad Meckel ved en Skrivelse af November 1877 direkte havde søgt at vinde Bismarck for Sagen — er blevet drevet en betydelig «Svind» med det «nationaløkonomiske Senat». — Det er endvidere rigtigt, at «de over fyrretyve Omændringer», det franske «Conseil supérieur» i Aarhundredernes Løb har været Gjenstand for, just ikke kunne betragtes som anbefalende for Institutionen. — Det er ligeledes med Rette, at Dr. M. W. peger paa det franske Handelsraads mangelfulde Competence (— det blev jo ikke engang raadspurgt ved Afslutningen af den fransk-engelske Handelstraktat af 1860!), og paa at det i selve Frankrig ikke nyder nogen overdreven stor Anseelse. Det er en stor Overdrivelse, de Tyskere gjøre sig skyldige i, der tale om, at Frankrig har «le Conseil supérieur» at takke for en stor Del af sin Nationalvelstand. — Dr. M. W. hævder fremdeles med Rette Betydningen af, at Særinteresserne faa deres specielle Organer, naar man blot passer paa «at det kjære Jeg's Interesser ikke opstilles som hele Landets Interesser; nej, hver Interessegruppe skal aabent og ærligt erklære, for hvilke Interesser den optræder, og hvad der fra disses Standpunkt anses som ønskeligt. Men netop dette glemme Beskyttelsesmændene saa let: enhver Jernværksejer, enhver Spinderi-Ejer betragter jo sine Jern-Interesser eller sine Bomulds-Interesser som identiske med hele Landets.» — Dr. M. W. tager fuldstændigt fejl, naar han taler om skadelige «Skaar i Folkerepræsentationens Virksomhed»; men han har Ret, naar

han fremhæver, at Senatet — selv om det i Frankrig maatte have virket med Held —, dog vil være mere overflødig i Tyskland, der har sine dygtige Handelskamre, sin fortræffelige Handelsdag og flere kraftige, baade officielle og private, Organer for de økonomiske Interesser. Det er netop Sagen: i Tyskland staa de kommercielle og industrielle, overhovedet de økonomiske Interesser ikke ganske og aldeles forsvarsløse.

Syndikus Dr. Markus: Gegen die Verstaatlichung der preussischen Privatbahnen. Berlin, Verl. v. Leonh. Simion. 1879. (30 S.)

Skriftet hører, ligesom det foregaaende og det efterfølgende, til den Samling «Volkswirtschaftliche Zeitfragen», som den berlinske nationalekonomiske Forening udgiver. Det aabnes med nogle Bemærkninger om de politiske Partiers Stilling til Spørgsmaalet om Statens Overtagelse af Privatbanerne. Forfatteren retter et heftigt Angreb paa den preussiske Regerings som det synes systematiske Forkjærlighed for Statsbaner og paa dens Planer i denne Retning. Et velskrevet Indlæg i denne meget omdebatterede Sag.

Dr. T. Barth: Die handelspolit. Stellung d. deutschen Seestädte. Berlin, 1880. Simion (29 S.)

Opindeligt et Foredrag holdt i den berlinske nationalek. Forening. Et energisk Forsvar for de tyske Søstæders Frihandelspolitik.

W. Oechelhaeuser: Die Tarifreform von 1879. Berlin, Springer. 1880. (119 S.)

Ligeledes et Frihandelsindlæg. Ret velskrevet.

Dr. H. Grothe: Irrungen des Freihandels und die Umkehr. Dritter Abdruck. Berlin, 1879. Burmester & Stempel (180 S.)

Bogen kan tildels betragtes som et Bidrag til den handels-

politiske Tidshistorie, og har for saa vidt nogen Interesse. Men i theoretisk Henseende er den værdiløs. En Samling af Beskyttelsesmændenes bekjendte Paastande, der knap søges beviste, og kun ere skikkede til at gjøre Indtryk paa tankeløse Læsere. Fraserig, livlig, tildels lidenskabelig Stil. Forfatteren aabenbart en dygtig Taler (Bogen er en Samling af Foredrag), begavet, og ikke uden Kundskaber, men blindet af Partilidenskaben.

F. Goldschmidt: Die Erhöhung der indirekten Steuern und ihr Einfluss auf das deutsche Erwerbsleben. Berlin, Springer. 1879. (73 S.)

Særligt om Tobaksbeskatning, Tobaksmonopol, Ølskat og Brændevinsafgifter. Imod Forhøjelsen.

Dr. Moritz Meyer: Die neuere Nationalökonomie, in ihren Hauptrichtungen, auf historischer Grundlage und kritisch dargestellt. Berlin, Stuhr. 1880 (165 S.).

Byder ikke Fagmanden noget Nyt, og er — hvad Forf. ogsaa bemærker i Forordet — intet originalt Arbejde. De benyttede Kilder findes angivne. Giver den dannede Læsekreds en sammentrængt Oversigt over Nationaløkonomiens Udvikling. — Først: Adam Smith og Frihandelsskolen. Det Interessanteste i dette Afsnit er Redegjørelsen for den økonomiske Lovgivning i Preussen i Aarhundredets to første Decennier, altsaa den Stein-Hardenbergske Lovgivning, Toldloven af 1818 etc. — Dernæst: Socialismen. Rodbertus, Lassalle, Marx, den jernhaarde Lønningslov, den socialistiske Værdilære, Kapital og Arbejde, den socialistiske Fremtidsstat. — Endelig: Den historisk-realistiske Skole. Det er nærmest denne, der har Forf.s Sympathier. I det Hele er Forf. en *juste-milieu*-Mand, og en mild, forsonlig Tone gaar gennem hele Bogen.

Dr. Moritz Meyer: Technik und Nationalökonomie. Berlin, Stuhr 1879 (18 S.).

Det lille Skrift hævder med Dygtighed og med fuld Be-

rettigelse Nødvendigheden af, at Nationaløkonomien bliver doceret som et ordenligt Fag ved de tekniske Højskoler, — og helst tillige som et obligatorisk Fag. — Vi agte at komme tilbage til dette Spørgsmaal.

J. Schulze: Die Gewerbegesetzgebung des deutschen Reiches, im Lichte ihrer Ursachen u. Wirkungen, sowie der neueren gewerbepolit. Bestrebungen. Heilbronn, Henninger. 1879 (59 S.).

Skrevet i udpræget reaktionær Aand; forbitret — som Moden jo fordrer — paa Liberalismen. Spredte gode Bemærkninger, og Udviklinger der visselig fortjene at læses og gjen-nemtænkes. Skildrer, med meget mørke Farver, Skyggesiderne ved Overgangen fra den lille Industri til den store. Udvikler, hvorledes man har overvurderet «Skolens» Betydning, Betydningen af den blot intellektuelle Uddannelse, medens man har undervurderet de moralske Faktorer. Taler om de «ny Ideer», der begynde at vinde Fodfæste. Omtaler her bl. A. den Maade, hvorpaa man herefter bør bekæmpe Socialismen: Tidligere søgte man at modarbejde Socialismens Udbredelse ved «at forbedre Skolevæsenet, overhovedet hæve den almindelige Dan-nelse». Duer ikke! «Intet er mere taabeligt end at tro, at en Smule mere Skoleundervisning vil faa Folket bort fra Social-demokratiet. Socialdemokratiet er en Hjertets Sygdom, ikke nogen Hovedets Sygdom; dets logiske «Vanvid» kan overhovedet ikke bevises. . . . En Smule Skoleundervisning vil heller ikke bidrage til at gjøre Arbejderen mere tilfreds med hans Kaar. Tværtimod! Den kan kun have til Følge, at han lærer at benytte sig af de socialdemokratiske Agitationsmidler, der, naar han manglede denne formelle Skoledannelse, vilde være ham ganske uforstaaelige, eller endog ukjendte. . . . Ganske uvidende Mennesker blive aldrig Socialdemokrater.» Ligesaa lidt have Forsøgene paa at hæve Arbejdernes økonomiske Kaar vist sig virksomme: Husholdningsforeningerne, Byggeselskaberne, Produktionsforeninger og andre Arbejderforeninger, Indretningen af Arbejder-Badeanstalter, kort sagt: Alt hvad man har gjort i

denne Retning har været ynkkelige Smaasager, Draaber i Havet! Ligesaa virkningsløs har Pressens og Literaturens Bekæmpning af Socialdemokratiet været. Naar alle de hidtil benyttede Midler have været forfejlede, naar heller ikke Anvendelsen af blotte Voldsmidler vil standse Socialdemokratiet, saa maa vi, «da den sociale Fare stedse mere truende banker paa Døren», forsøge «en Modifikation af den hidtil fulgte økonomiske og sociale Politik». «Næringslovgivningen maa forandres.» Vel skal Næringsfriheden ikke ligefrem afskaffes; heller ikke Storindustriens Udvikling ligefrem umuliggøres; — men der skal indføres Noget der hedder «die Innung der Zukunft», — Noget, som, Gud bevare's, ikke maa forvexles med de gamle Lav (kun «einige Anklänge der äusseren Form» skulle Fremtidens Lav have tilfælles med Fortidens). At de foreslaaede «socialpolitiske Indretninger», «en korporativ Industriforfatning», er fuldstændig vel forenelig med Storindustriens Udvikling søges godtgjort. «Vort Folk,» hedder det til Slutning, «vort Folk tørster efter korporative Former; det kan og vil ikke udholde, at den Enkelte som et Atom slynges hen i Livets Kampe; og det har en sikker Følelse af, at ingensteds er det nødvendigere end i den lille Borgerstand at give den Enkelte et fast Holdepunkt. Vort offentlige Liv vil ikke være noget sandt Udtryk for den nationale Aand, før Haandværket faar sine Korporationer tilbage, og vor økonomiske Kraft vil undvære sin bedste Faktor paa det industrielle Omraade, saalænge den ikke formaar at udfolde sig paa korporativ Maade, i Overensstemmelse med vort Folks særlige Tilbøjeligheder og Anlæg.»

Skriftet er et Hefte af de af et Par sydtyske Theologer udgivne «Zeitfragen des christlichen Volkslebens».

Dr. Morsbach: Die Pariser Gewerbesyndikate. Jena, G. Fischer. 1878. (51 S.)

En tør men samvittighedsfuld faktisk Fremstilling af den franske Koalitions- og Associations-Lovgivnings Udvikling siden 1776, af «les Chambres syndicales de patrons» og «les

Chambres syndicales ouvrières, deres Oprindelse og Udvikling, Organisation og Formaal.

v. Huber-Liebenau: Das deutsche Zunftwesen im Mittelalter. Berlin, Gabel. 1879. (40 S.)

Historiske Smaanoftitser, ret interessante, om det tyske Lavsvæsen i Middelalderen, af og til med særligt Henblik paa Forholdene i Nürnberg.

Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. Herausg. von kaiserl. statist. Aml. Erster Jahrg. 1880. Berlin. (177 S.)

Svarer til de bekjendte «Sammendrag», «Statistical Abstracts» etc.; giver altsaa i let forstaaelige Tabeller (kun Tabeller, ingen eller næsten ingen Text) almenyttige Meddelelser af Befolknings-, Landbrugs-, Industri-, Handels-, Justits-, Medicinal-, Militær-, Ridagsvalg- og Finansstatistiken. Den foreliggende Aargang indeholder desuden to kartografiske Fremstillinger (Befolkningstætheden og Religionsbekjendelserne i Tyskland). Ved de forskellige Tabeller ere Kilderne angivne, — et ubestrideligt Fortrin fremfor de danske «Sammendrag».

J. Pechar: Kohle und Eisen in allen Ländern der Erde. Zweite Auflage. Berlin, Springer. 1880. (248 S.)

Nyttige statistiske Oplysninger om Kul og Jern, Produktion, Ind- og Udførsel etc. Hvert enkelt Land behandlet for sig. For Storbritanniens Vedkommende ere Oplysningerne især fyldige. Synes udarbejdet med Omhu, og med forskellige Fagmænds Assistance.

Dr. O. Arndt: Die vertragsmässige Doppelwährung, ein Vorschlag zur Vollendung d. deutschen Münzreform. Berlin, Springer. 1880. (228 S.)

Strømmen, der tidligere var Guldoden gunstig, synes

stedse mere at vende sig. Ogsaa nærværende Forf. søger i dette Bind at bevise den enkelte Guldods »Umulighed« i Tyskland. Bogen indeholder et betydeligt faktisk Stof af Interesse, er lærerig, og har en ærlig og samvittighedsfuld Forsker til Forfatter.

W. v. Kardorff-Wabnitz: Die Goldwährung, ihre Ursachen, ihre Wirkungen und ihre Zukunft. Berlin, 1880, Springer. (67 S.)

Falder i følgende Afsnit: Guldodens Væsen og Betydning; dens Indførelse i England, i de Forenede Stater, i Tyskland; Frankrigs Møntpolitik; Seyd og Wolowski; Sølvets Domnetisering; Guldodens Almindeliggjørelse; Hovedindvendingerne imod Dobbeltofoden og en Hovedbetænkelighed ved Guldoden; Møntkonferencen i Paris; Møntpolitikens Fremtid. — Har hos forskellige Forfattere laant endel af Interesse; hvad Forf. selv bringer, ubetydeligt og holdningsløst.

Dr. E. Jäger: V. A. Huber ein Vorkämpfer der socialen Reform, in seinem Leben und seinen Bestrebungen. Berlin, Puttkammer & Mühlbrecht. 1880. (91 S.)

V. A. Huber, en af Førerne for »den kristelig-social Reformbevægelse«, »født og opdragen som Hedning, død som Kristen«, i sin Ungdom Frihedsmænd, senere konservativ Royalist, eller, efter Nogle, reaktionær, en interessant Personlighed, en ædel, varm og oprigtig Arbejderven, men — uklar! Den bekendte, kristelig-social, konservativ-reformerende, Dr. Eugen Jäger skildrer med Varme og Kjærlighed Hubers Liv, og belyser hans Stilling til Religionen, Politiken og det sociale Spørgsmaal. Skriftet læses i ethvert Fald med Interesse.

F. Goldschmidt: Friedrich List, Deutschlands grosser Volkswirth. Betrachtungen über die heimischen u. auswärtigen Erwerbsverhältnisse. Berlin, Springer. 1878. (132 S.)

A. Staub: Friedrich List. Vortrag geh. bei d. III General-

Versamml. d. Centralverbands Deutscher Industrieller zu Augsburg 22 Sp. 1879. München, Oldenbourg. (55 S.)

Den biografiske Del af Goldschmidts Bøg er god og læseværdig; men en Skildring af Lists mærkelige Liv og tragiske Skjæbne er da ogsaa et usædvanligt taknemligt Arbejde for en Biograf. »Betragtningerne» have derimod ikke stor Værdi. — Staubs opstillede, panegyriske Foredrag har maaske smagt det bekjendte protektionistiske »Centralverband»; Andre ville kun tage det Staub'ske Skrift i Haanden for at kaste nogle Blik paa det, der aabner og slutter det: et Portræt, efter en Blyants-tegning, af List, 28 Aar gl.; — og et Kort over det af List i 1833 projekterede tyske Jernbanenet.

F. v. Holtzendorff: Wesen und Werth der öffentlichen Meinung. München, Rieger. 1879. (159 S.)

Festskrift i Anledning af Bluntschlis 50-aarige Doktor-jubilæum. Indeholder særdeles interessante, fine og aandrige, omend noget flygtige Bemærkninger om: den offentlige Mening som Gjenstand for videnskabelig Forsken, den offentlige Mening i Oldtiden, Middelalderen og den nyere Tid, den offentlige Menings begrebsmæssige Modsætninger, dens Gjenstand og Indhold, dens Opstaaen, dens Forhold til Pressen, samt Statens Opgave ligeoverfor den.

F. Bajer: Herr Kapitals omvändelse, social tendens-betrættelse; samt spanmåls-ön och kol-ön. Stockholm, Leufstedt. 1880. (48 S.)

To meget populære Afhandlinger, der under en novellistisk Form behandle det socialistiske Spørgsmaal og Spørgsmaalet om Beskyttelsestold eller Fri-Konkurrence, til Fordel for denne sidste.

A. P.

Smaa Meddelelser.

Landbrugs-Statistik. I det sidste Hefte af «Jahrbücher für Nationalök. u. Statistik» meddeles nedenstaaende Tabeller. Tabel I giver en Oversigt over den Maade, hvorpaa Arealet benyttes i Landbruget, og over Landbrugsbefolkningen i de fleste evropæiske Lande. Tabel II giver en Oversigt over de samme Landes Kreaturstyrke. Oplysningerne skyldes officielle Kilder; de referere sig til Midten af Halvfjerdserne.

I.

Arealets Benyttelse.

Land.	1. Areal geogr. □ Mile	2. Produktivt Areal		3. Skov		4. Ager-, Hæve- og Vinland	
		□ Mile	Proc. af helt Areal	□ Mile	Proc. af helt Areal	□ Mile	Proc. af helt Areal
Tyske Rige	9839	9052	92,0	2498	25,4	4803	48,8
Preussen (incl. Lauenburg) . . .	6348	5858	92,3	1480	23,3	3702	58,3
Bajern	1378	1295	94,0	441	32,0	581	42,2
Sachsen	272	261	95,9	83	30,5	143	52,4
Württemberg . . .	354	337	95,2	108	30,6	169	47,6
Baden	274	244	88,1	93	33,4	103	37,2
Storbritannien . .	5720	3577	62,5	139	2,4	1685	29,4
England og Wales .	2743	2060	75,1	106,6	3,9	1032	37,6
Skotland	1433	340	23,7	9,2	0,6	247	17,2
Irland	1530	1170	76,5	23,2	1,6	405	26,5
Frankrig	9600	8985	93,6	1632	17,0	5260	54,8
Rusland (incl. Finland)	96,900	75,835	78,2	36,997	39,2	18,429	19,0
Østerrig	5451	5084	93,2	1723	31,6	1876	34,4
Ungarn	5881	5006	85,1	1575	26,8	1890	32,1
Italien	5375	4574	85,0	1233	22,9	2197	40,9
Sverig	8829	4023	49,8	3191	39,5	486,6	5,9
Norge	5751	1990	34,6	1788	31,1	40,3	0,7
Schweiz	752	519	69,0	143	19,1	114	15,2
Belgien	535	456	85,3	80	15,1	285	53,3
Holland	596	428	71,8	40,9	6,8	167,3	28,0

licher
eller.
et be-
feste
amme
ilder;

Have-
land

Proc. af
hele Areal

48,8
58,3
42,2
52,4
47,6
37,3
29,4
37,6
17,3
26,5
54,8
19,0
34,4
32,1
40,8
5,8
0,7
15,2
53,3
28,0

Land.	5. Græs og Eng		6. Benyttet til Landbrug.		7. Befolkning pr. Mil Land- areal	8. Paa Landet leve (i Mill.)	9. Af Landbrug leve		10. Selvstændig Landbrugs Befolkning.		11. Pct. af hele Be- folkningen
	□ Mile	Proc. af hele Areal	□ Mile	Proc. af hele Areal			absol. Tal (i Mill.)	pr. □ Mil Landbrug	absol. Tal (i Mill.)	pr. □ Mil Landbrug	
Tyske Rige	1751	17,8	6554	66,6	6264	—	—	—	4,1	838	48,1
Preussen (incl. Laenbourg) . . .	1171	18,4	4873	76,7	5066	16,3	11,5	2365	—	—	42,4
Bajern	273	19,8	854	62,0	5695	3,2	1,9	2321	—	—	16,2
Sachsen	35	13,0	178	65,4	14,361	1,5	4	2334	2	1398	33,5
Württemberg	60	17,0	229	63,6	7963	1,3	6	2666	—	—	39,4
Baden	48	17,5	151	53,7	9679	1,0	5	3807	—	—	—
Storbritannien	1611	28,2	3296	57,6	9665	14,3	—	—	—	—	—
England og Wales	818,3	29,8	1850	67,4	12,277	8,6	—	—	1,6	869	—
Skotland	76 ⁶⁾	5,3	323	22,5	10,402	—	—	—	3	1173	—
Irland	717	46,8	1122	73,8	4824	—	—	—	9	864	—
Frankrig	2092	21,8	7352	76,6	4924	24,8	18,5	2518	—	—	51,3
Rusland (incl. Finland)	20,407	21,0	38,836	40,0	1836	63,3	—	—	—	—	—
Østerrig	1484	27,2	3361	61,6	6099	13,2	—	—	—	—	—
Ungarn	1519	26,1	3430	58,2	4522	9,2	—	—	—	—	—
Italien	1144	21,3	3341	62,1	8022	15,5	—	—	—	—	—
Sverige	363,6	4,5	850	10,8	5000	3,7	2,3	2717	—	—	54,4
Norge	161,0	2,8	201	3,5	8771	1,4	1,0	5150	—	—	59,8
Schweiz	262	34,8	376	50,0	7099	1,6	1,1	2964	—	—	41,8
Belgien	91	17,1	376	70,3	13,530	3,8	1,5	3993	7	2058	29,5
Holland	220,2	37,0	387	65,0	9494	—	—	—	—	—	—

15*

*) Kun Eng.

Kreaturstyrken.

Land	Landbrugs- Areal □ Mile	Heste			Hornkvæg			Svin			Fæd		
		absolut Tal (i Mill.)	pr. □ M. Landbrugs- Areal	pr. 1000 Indb.	absolut Tal (i Mill.)	pr. □ M. Landbrugs- Areal	pr. 1000 Indb.	absolut Tal	pr. □ M. Landbrugs- Areal	pr. 1000 Indb.	absolut Tal	pr. □ M. Landbrugs- Areal	pr. 1000 Indb.
Tyske Rige	6554	3,3	512	82	15,7	2407	384	7,1	1078	173	24,9	3814	609
Preussen	4873	2,2	468	93	8,6	1767	349	4,2	877	174	19,6	4027	796
Baieren	854	3	415	73	3,9	3590	630	8	1021	179	1,3	1572	276
Sachsen	178	1	650	45	6	3835	253	3	1691	118	2	1162	81
Württemberg	229	—	423	53	9	4132	520	2	1167	147	5	2421	317
Baden	151	—	465	48	6	4118	425	2	1803	186	1	1035	107
Storbritannien	3296	2,7	837	85	10,2	3119	316	3,5	1070	109	34,8	10,569	1070
England og Wales	1850	1,0 ^{*)}	594	49	4,6	2603	212	2,8	1272	103	22,1	11,966	975
Skotland	323	—	548	53	1,1	3554	341	1	457	44	7,2	22,573	2170
Irland	1122	5	479	99	4,1	3700	767	1,9	937	193	4,4	4000	829
Frankrig	7352	2,8	392	80	11,3	1535	313	5,3	731	149	24,7	3360	684
Rusland	38,836	19,2	470	275	61,7	617	343	10,5	271	151	48,8	1257	699
Østerrig	3361	1,8	413	68	7,4	2209	364	2,5	759	125	5,9	1495	247
Ungarn	3430	2,1	635	141	5,2	1539	340	4,4	1295	286	15,0	4395	971
Italien	3341	1,9	300	37	3,7	1119	140	3,9	1167	146	8,9	2643	328
Sverige	850	4	525	105	2,1	2474	495	4	972	58	1,6	8955	390
Norge	201	1	547	64	9	4626	537	1	497	17	1,7	8955	981
Schweiz	376	1	266	39	9	2642	382	3	809	117	4	1189	172
Belgien	376	2	753	59	1,2	3304	274	6	1681	131	5	1559	121
Holland	367	2	669	67	1,3	3560	375	8	827	87	8	2210	233

*) Kun Heste i Landbruget.

Den tyske Forfatter har ikke medtaget Danmark. Vi tilføje her de tilsvarende Oplysninger for Danmark:

Ad Tab. I.

1. Kongeriget Danmark (\div Færøerne): 695 g. □ M.
2. Det produktive Areal: 520 □ M. (75 pCt. af hele Arealet).
3. Skov: 30 □ M. (c. $4\frac{1}{2}$ pCt. af hele Arealet).
4. Ager og Have: 220 □ M. (c. $31\frac{1}{2}$ pCt.).
5. Eng, Græs, Brak: 270 □ M. (c. 39 pCt.).
6. I Landbruget benyttes: 490 □ M. (c. $70\frac{1}{2}$ pCt.).
7. Pr. □ M. af de 490 □ M. Landbrugsareal leve: omtrent 3800 Indv.
8. Paa Landet leve: c. $1\frac{1}{2}$ Mill. Indv.
9. Af Landbrug leve: henved 1 Mill. (omtrent 2000 Personer pr. □ M. af Landbrugsarealet).
11. Omtr. 45 pCt. af Befolkn. leve af Landbrug.

Ad Tab. II.

Af Heste findes i Danmark 352,000 (o: omtrent 720 pr. □ M. af Landbrugsarealet, og c. 180 pr. 1000 Indbyggere); af Hornkvæg findes 1,348,000 Stk. (o: omtrent 2750 Stk. pr. □ M. af Landbrugsarealet, og c. 700 pr. 1000 Indb.); af Svin findes 504,000 Stk. (o: omtrent 1028 pr. □ M. af Landbrugsarealet, og c. 260 pr. 1000 Indb.); af Faar findes 1,719,000 (o: omtrent 3500 pr. □ Mil af Landbrugsarealet, og c. 900 pr. 1000 Indb.). — Man vil bemærke, hvor usædvanligt stort Hesteholdet er i Danmark, baade naar Landbrugsarealet og naar Folketallet benyttes som Sammenlignelsespunkt. Derimod have vi vel ogsaa usædvanlig meget Hornkvæg og mange Svin og Faar, naar der ses hen til Befolkningens Størrelse; men ses der hen til Landbrugsarealets Størrelse, de 490 □ M., viser vor Hornkvæg-, Svin- og Faarbestand sig som forholdsvis betydeligt mindre.

Kjøbenhavns Indbyggertal var — ifølge den foreløbige Optælling, som Magistratens Skattekontor har foretaget — d. 1. Februar 235,254. Heri er ikke medregnet Frederiksbergs

c. 23,000 Indb., heller ikke Sundbyerne og Utterslevmark, men kun medtaget hvad der i kommunal Henseende hører til Kjøbenhavn. Hovedstaden havde

i 1850	129,695 Indb.
i 1860	155,143 —
i 1870	181,291 —
i 1880	235,254 —

En Betragtning af Forholdene i de enkelte Kvarterer viser, at medens Befolkningen indenfor Voldene fra 1850 til 1860 steg med omtr. 8000 Indb., og fra 1860 til 1870 med atter 8000 Indb., er den derimod fra 1870 til 1880 gaaet ned med omtr. 8000, og er i 1880 kun 700 Indb. større end for 20 Aar siden, i 1860, og det uagtet der i disse tyve Aar er bebygget og beboet hele ny Kvarterer, saaledes navnlig Gammelholm med c. 8400, en Del af Nyboder, og paa mange andre Steder bygget ny og større Huse i Stedet for gamle og mindre. Navnlig har Formindskelsen været stærk i den gamle Del af Byen, der mere og mere bruges til Forretningslokaler, Butiker, Lagre o. desl., hvor altsaa et kjøbenhavnsk City synes at være i Færd med at danne sig. Dog ere ogsaa andre Omstændigheder komne til: Peder Madsensgang er i Løbet af de sidste 10 Aar nedrevet, Ny Adelgade og Bag Hovedvagten dels ombygget, dels forsvundet, og det maa antages, at Befolkningen i de mange Smaalejligheder i Rosenborg- og Kjøbmager-Kvarter samt paa Kristianshavn ikke boer saa tæt som tidligere, ligesom ogsaa de sletteste af disse Smaalejligheder maa formodes at staa ledige. — Udenfor Voldene (Voldkvartererne medregnede) er Befolkningen derimod voxet fra 7000 i 1850 til 24,000 i 1860, og derfra til 42,000 i 1870 og til 103,000 i 1880. I de sidste 10 Aar er Befolkningen udenfor Voldene altsaa bleven forøget med 145 pCt.

Hvorledes de kjøbenhavnske Familiers Gjennemsnits-Størrelse er aftagende, vise følgende Tal: I en Familie levede der gjennemsnitligt i

1850	4,25 Personer
1860	4,17 —
1870	4,04 —
1880	3,84 —

Beboelsesforholdene ere i det Hele blevne noget bedre i Løbet af de sidste tyve Aar. Antallet af Personer, der bo i Kjældre, er i Byen indenfor Voldene blevet betydeligt mindre i de sidste 20 Aar, og udgjør nu noget over 8000. Udenfor Voldene er Kjældbefolkningen vel steget, men Stigningen hænger sammen med den stærke Bebyggelse, og ser man hen til denne, maa det siges at være et heldigt Forhold, at kun 3357 af en Befolkning paa c. 103,000 Indv. have Ophold i Kjælderene. Derimod er Befolkningen i Side- og Baghuse steget meget betydeligt, navnlig udenfor Voldene, hvor den højere Pris, der efterhaanden er bleven betalt for Byggegrunde, har nødvendiggjort at bygge baade i Højden og Dybden.

Imellem Valgkredse var Befolkningen fordelt paa følgende Maade i 1850 og 1880:

	1850	1880
1ste Valgkreds	14,093	37,713
2den —	13,980	19,569
3dje —	15,642	15,198
4de —	14,303	11,927
5te —	15,169	85,924
6te —	13,078	15,613
7de —	14,849	14,185
8de —	13,716	17,114
9de —	14,865	17,148
	<hr/> 129,695	<hr/> 234,391

Det maa bemærkes, at den Optælling, Skattekontoret har foretaget, kun er foreløbig. Det er altsaa muligt, at den endelige Optælling vil udvise Tal, der noget — men dog kun i en ringe Grad — ville afvige fra de ovennævnte. — De ovenfor anførte Tal ere tagne af en Skrivelse, dateret d. 23. 2. 1880, fra Skattekontorets Chef til Københavns Magistrat. Denne Skrivelse aabnes med en Udtalelse om, at det snarest har været til Gavn for Folketællingen, at den afholdtes en Søndag, og sluttes med et Ønske om, at den næste Folketælling i København maa blive afholdt allerede om 5 Aar.

Den engelske Ølindustri. „Am Biere hängt, am Biere drängt sich Alles“, kunde man næsten, med Göthe, sige om

England. Næsten $\frac{1}{8}$ af det hele dyrkede Areal i England er helliget Humle og Maltkulturen; en Kapital paa omtr. 4000 Mill. Kr. er anbragt i Bryggeriforetagender, i hvilke en halv Million Mennesker finde Beskæftigelse.

Ølindustrien er flere hundrede Aar gammel i England. Allerede en Forordning af 1272 giver Bestemmelser om Prisen paa Øl. I det sextende Aarhundrede blev Humletilsætningen forbudt, idet man betragtede den som en Forfalskning af Øllet. Endnu i det syttende Aarhundrede petitionerede «the City of London» ved Parlamentet om Forholdsregler imod to slemme «Misbrug»: Anvendelsen af Newcastle-Kul, der lugte ilde, og Anvendelsen af Humle, der mentes at være skadeligt for Sundheden og at fordærve den rene Bygsmag. — Allerede i 1585 fandtes der i Londons City og Westminster 26 større Bryggerier, der producerede meget og snart begyndte at exportere. 1610 blev det første Bryggeri grundlagt i Burton on Trent, — en lille By, der senere kom til at nyde samme Anseelse paa Ølproduktionens Omraade som Manchester paa Bomuldsindustriens, Sheffield paa Staal- og Knivindustriens, Birmingham paa Jernindustriens og Leeds paa Uldindustriens Omraade. «Den hele By er,» skriver Ed. Young i 1874, «næsten udelukkende helliget Ølindustrien. I Byen findes næsten ikke andre Bygninger end Bryghuse. De kolossale Fabriker, der bære Navnene Bass, Allsopp, Inde, Coope, Worthington, Salt, Numeley, Evershed og Robinson, findes her tilligemed mange Fabriker med mindre Navne. Bass betalte i Maltsskat og Licensegebyr 200,000 £ (henved 4 Mill. Kr). 26 Dampmaskiner sætte hans Fabrik i Gang, og 5 Lokomotiver bruges til at føre Materialerne fra et Sted til et andet, paa Jernskinner der gjennem hele Etablissementet strække sig i en Længde af 5 engelske Mil.»

Foruden i London og Burton findes store, fortræffelige Bryggerier i adskillige andre Byer; men navnlig maa dog nævnes det store Bryggeri i Dublin, St. James Gate Brewery, der tilhører Hr. Guinness. Det har med stor Energi efterhaanden arbejdet sig i Vejret, og staar nu kun tilbage for de uhyre Forretninger, der tilhøre Bass & Co. og Allsopp & Co. De to

sidstnævnte Firmaer producere næsten kun «Pale Ale», der i de britiske Riger er berømt under det populære Navn «Bass», medens Guinness's Forretning kun producerer det mørke Øl, «Porter». I den sidstnævnte Forretning, som i 1877 betalte over 4 Mill. Kr. i Malt- og Ølskat, produceres navnlig tre Arter af mørkt Øl: 1. «Single Stout» eller «Porter», der næsten udelukkende drikkes i Irland; 2. «Double Stout», en stærk Ølsort; og 3. «Foreign Stout», navnlig bestemt til Udførsel til varmere Lande, ikke fuldt saa stærkt som «Double Stout», men bitrere. Hovedforskjellen mellem dette Øl og det Øl, der sædvanlig drikkes i Tyskland, bestaar deri, at det paa Grund af den større Mængde Humle er bitrere, og at det er langt mere alkoholholdigt, hvorved det bliver lettere at konservere. Forevrigt hæver der sig ogsaa i England mange Stemmer til Gunst for det mindre alkoholholdige tyske Øl.

I London fandtes der i 1879 mere end 150 Bryggerier, der tilsammen producerede omtr. 6 Millioner Barrels. Kun forholdsvis lidt udføres heraf, og i alt Fald er Importen af Øl fra Burton og af Edinburghe Ale større end den lokale Export, da Forbruget er saa stort. De londonske Etablissementer maa vel i Retning af Storartethed staa tilbage for flere provinsielle Rivaler, men ere dog altid særdeles betydelige. I Spidsen for dem staa Truman, Hanbury og Buxton, og efter dem kommer det i sin Tid enestaaende verdensberømte Firma Barclay & Perkins.

Den engelske Øludførsel har i de senere Aar haft en aarlig Værdi, som har varieret mellem 1,800,000 £ og 2½ Million £. — Ialt findes der i Storbritannien omtrent 30,000 Bryggerier.

(Af: K. v. Scherzer, Weltindustrien, Studien während einer Fürstenreise durch die britischen Fabrikbezirke. Stuttgart, Julius Maier. 1880).

Staalpenne. Birminghamer Enthusiaster have kaldt Staalpennen *the knitting-needle of civilization*, og maaske kan endnu en eller anden Ynder af Talkuriosa finde Behag i at udregne, hvor mange Dage om Aaret der spares den Lærde eller Skri-

benten eller Skrивeren derved at han slipper for den lids-spildende Ulejlighed, som Tilskjæringen og Istandholdelsen af Gaasepennene nødvendiggjorde. De første Forsøg paa at lave Penne af fast Materiale bestod i, at man forfærdigede lange tynde Metalrør, hvis nederste Ende man tilsløb og tilspidsede saaledes, at Apparatet kunde forrette Tjeneste som Pen. Det var et Haandarbejde af den mest primitive Art, der mere blev udført som Kuriosum end af Hensyn til den almindelige Brug. En Staalvarefabrikant ved Navn Harrison fra Birmingham skal, omtrent ved Aar 1770, have foræret den berømte Forsker Dr. Priestley en saadan Staalrørspen. Men der gik mere end et halvt Aarhundrede, inden man slog ind paa den praktiske Vej, at skille Pennens Skaft fra den Del, hvormed der skrives, og at lave denne sidste Del paa Maskine. Først i 1825 skaffede James Perry i London den efter ham opkaldte Staalpen ud i Verden, — en Pen, der rigtignok ikke var saa fuldkommen som Gillots og Masons senere Produkter, men som dog, takket være Firmaets Handelsdygtighed, snart fandt sin Vej til alle Verdens Kontører. Perry lod det ikke mangle paa Pengeofre for at udvikle denne Specialitet; men det var dog forbeholdt to fattige Birminghamer Arbejdere at opfinde de Maskiner og kemiske Processer, der var nødvendige, naar der skulde gives Staalet den Smidighed, der skulde gøre det skikket til at opfylde den det tiltænkte Opgave.

Josef Gillot var en fattig Knivsliber i Sheffield, der flyttede over til Birmingham, hvor han i Begyndelsen fandt Arbejde i en Staalvarefabrik, men senere etablerede sig som selvstændig Staalpennefabrikant. En af hans første Forbedringer bestod i at anbringe to Snit i Pennens Side, for derved at gøre den mere elastisk. Efterhaanden indførte han forbedrede Metoder til Staalets Behandling, og Prisen paa hans Penne, der oprindelig var blevne betalt med 2 à 4 Kroner pr. Stk., og i længere Tid havde holdt sig ved omtrent 1 Kr. Stykket, sank efterhaanden saa stærkt, at man nu kan købe et helt Dusin for nogle faa Øre. Gillot, der i 1872 døde som en meget rig Mand, skal i sit store Etablissement have forfærdiget omtrent 150 Millioner Staalpenne aarligt.

Josua Mason, der i Kidderminster afvejlende havde tjent som Skomager-, Bager- og Væverlærling, udvandrede ligeledes til Birmingham, hvor han i ti Aar arbejdede i en Guldwarefabrik. Da han en Dag i en Boghandlers Butiksvindue saa Perrys Staalpenne til en Pris af 3 Kr. Stykket, købte han og undersøgte han et Exemplar af denne dyre Vare, og kom snart til den Overbevisning, at han vilde være i Stand til at lave saadanne Penne bedre og billigere. Han forfærdigede i 1828 tre Prøver, som han sendte ind til Perry i London til Undersøgelse. Faa Dage efter indfandt Perry sig hos Mason i Birmingham, og Resultatet af deres Underhandlinger var, at Mason oprettede en Fabrik, og forpligtede sig til at levere Perry Staalpenne med dennes Navnestempel paa: det er overhovedet en Ejendommelighed ved Staalpenneindustrien, at Fabrikatet ikke bærer Producentens men Melleghandlerens Navn. Ligesom Gillot har ogsaa Mason efter 1830 indført en Mængde Forbedringer. Det giver en Forestilling om det Mason'ske Etablissements Storartethed, naar man hører, at det ugenlig forbruger 100 Centner Staal, og at 1200 Centner stedse befinde sig under Arbejde. Dette Foretagende og de andre Forretninger, som Mason har drevet navnlig i Forening med Huset Elkington, have indbragt ham en uhyre Formue. Han har nu trukket sig tilbage til Privatlivet, og anvender, barnløs som han er, sin store Rigdom i filantropiske Øjemed. I Erdington, hvor han bor, i Nærheden af Birmingham, har han stiftet et Waisenhus for 300 Dreng og Piger, hvis Opførelse har kostet omtrent 1 Million Kr., og som desuden er doteret med en Grundkapital paa $3\frac{1}{2}$ Mill. Kr. I Birmingham har han købt en Plads, hvor der skal opføres et storartet Dannelsesinstitut, *scientific college*, for Lærlinge, i hvilket Institut Børn fra Kidderminster og Birmingham skulle modtage fri Undervisning i Naturvidenskaberne, Mekanik, Tegning, Tysk og Fransk. Dette Instituts Grundkapital anslaaes til henvend 2 Millioner Kr.

Om den engelske Staalpennefabrikations Omfang og Udstrækning foreligger der ingen nøjagtige Opgivelser. I selve Birmingham findes 14 Staalpennefabrikker, der beskæftige omtrent 2500 Arbejdere, og producere omtrent 750 Millioner Penne

aarligt, til hvis Produktion der medgaar omtrent 50,000 Centner Staal af svensk Jern. Arbejderne — navnlig Kvinder, nemlig over 2000 Koner og Piger — betales godt: Ugelønnen varierer mellem 30 og 80 sh. for Mændene, 15 og 20 sh. for Kvinderne, og 5 og 16 sh. for Drengene.

Penneskafter af de forskjelligste Materialer og til de forskjelligste Priser produceres i Almindelighed i selve de større Etablissementer.

Foruden Staalpenne bruges ogsaa, omend i forskjellige Mængder, Penne af forskjellige andre Metaller og Metalblandinger, Zink, Kobber osv., fremdeles af Aluminium og Platina, endelig af Sølv og Guld. Da den første Udstilling afholdtes i London, betalttes Guldpenne med 1 Guinea Stykket. Nu leverer Wilneys store Fabrik i Birmingham, «the Albert Works», saadanne Penne for en meget billig Pris.

(Af K. v. Scherzer: Weltindustrien etc.)

Tysklands Flod- og Kanalvaade. I Tyskland er der for ganske nylig begyndt at udkomme et Ugeblad, der kalder sig «Das Schiff». Dets Opgave er at være et specielt Organ for alle de Interesser, der knytte sig til Skibsfarten paa Kanaler og Floder, «die Binnenschiffahrt». Det vilde være en Fejltagelse at tro, at disse Interesser ere smaa: ganske vist kunne Floder og Kanaler, som Transportmidler betragtede, erstattes ved Jernbaner og Landeveje, medens Havet ikke kan erstattes; men alligevel gaar det ikke an at undervurdere Kanal- og Flodskibsfartens Betydning, og tro, at den — i Tyskland — ikke taaler nogen Sammenligning med Søfarten. I det første Nummer af «Das Schiff» læse vi, at medens Tyskland d. 1. Jan. 1873 havde 10,974 Saltvands-Skibe, talte dets Flod- og Kanalvaade ikke mindre end 14,917 Skibe (paa 10 Tons og derover). Der angives at være 216 Hav-Dampere, og 108 Kyst-, Bugt- og Små-Havdampere, — men 355 Flod- og Kanal-dampere; af Sejlskibe gaa 4311 i Søfart paa det store Hav, og 6339 benyttes dels i Bugterne og langs Kysterne, og ere dels Små-Skibe, — men i Farten paa Floder og Kanaler gaa 14,562 Sejlere. Ogsaa Drægtigheden er for Flod- og Kanal-

flaaden meget stor. — Vi savne Midler til at bedømme denne Statistiks Paalidelighed; men selv om man stiller sig noget tvivlende ligeoverfor den, er det sikkert nok, at de Interesser, der knytte sig til den tyske «Binnenschiffahrt», ere langt betydeligere, end Mange ere tilbøjelige til at tro.

Damerne og Statistiken. Paa det første Møde, som det londonske statistiske Selskab holdt i indeværende Sæson, aabnedes Forhandlingerne med Ordene: «*ladies and gentlemen*», «mine Damer og Herrer!» Det er første Gang i Selskabets Historie, at det har været muligt at tiltale Forsamlingen med et «*ladies and gentlemen*!» Hvad der denne Gang havde samlet endel Damer, var den Omstændighed, at Howard-Medaillen skulde tildeles en Dame for en Prisaafhandling («Om Reformer af Opdragelsesvæsenet i det 18. og 19. Aarhundrede»). «Jeg er,» ytrede Selskabets Præsident, Thomas Brassey M. P., «meget glad over at kunne meddele Dem, mine Damer og Herrer, at den heldige Konkurrent ved denne Lejlighed er, for første Gang, en Dame, Miss Beatrice A. Jourdan. Det er en overordenlig behagelig Pligt paa Selskabets Vegne at overrække Medaillen til den heldige Konkurrent. Jeg er vis paa, at jeg kun gjør, hvad De Alle ønske, at jeg skal gjøre, naar jeg siger, at jeg er særdeles glad over, at en Dame har vundet Prisen. Det er en Vederkvælgelse at tro, at Statistiken kan blive gjort behagelig ved den Behandling, som jeg er vis paa, den vil faa af Damer, der studere den.»

Den næste (19de) tyske nationalekonomiske Kongres vil blive afholdt d. 21.—24. Septbr. d. A. i Berlin. Den foreløbige Dagsorden lyder saaledes: 1. Handelstraktaten med Østrig-Ungarn og internationale Toldoverenskomster; indledes af Weigert, Frih. v. Kübeck og M. Broemel — 2. Jernindustriens nuværende Stilling og Tolden; indl. af F. C. Philippson. — 3. Den internationale Ædelmetal-Bevægelse; indl. af Prof. Nasse, Prof. Soetbeer og Hertzka. — 4. Revision af Hypothekbank- og Aktielovgivningen; indl. af Julius Basch og Felix Hecht. — 5. Europas Brødforsyning; indl. af Barth, Herbetz og Broemel. — 6. Kapitalomsætningens Beskatning; indl. af Alex. Meyer og Rob.

Friedberg. — 7. Kolonisation og Udvandring; indl. af Kapp og P. C. Philippson.

Om det preussiske statistiske Bureaus Bibliothek skrives der i Engels Statist. Corresp., at det i Løbet af forholdsvis kort Tid fra en beskeden Begyndelse er voxet op til at blive et af de rigeste Fagbiblioteker paa den statistiske og almindelige statsvidenskabelige Literaturs Omraade. I Aaret 1859 talte det knap 20,000 Bind; i 1874 var der over 50,000 Bd., og i 1879 endog 75,000. I 1874 udkom der et Katalog (40 Ark stort) over Bibliotheket, hvor Bøgerne var ordnede efter Fag, og under hvert Fag efter Lande; og i 1879 er der udkommet et nyt Katalog, hvor den geografiske Ordning er fulgt. Dette Katalog (62 Ark stort) giver en mere fuldstændig Oversigt over den statistisk-kameralistiske Literatur, end den kan findes i nogen anden Bogfortegnelse; der er sikkert ingen anden Bibliografi, der giver en saa udtømmende Oversigt over, hvad der foreligger trykt om de vigtigere Staters øjeblikkelige Forfatning og økonomiske Tilstande. For hvert Land ere Bøgerne atter samlede i Grupper. Særlig Betydning faar Kataloget derved, at det ogsaa omfatter en Mængde trykte Skrifter, som Avtoriteter og Foreninger udgive, uden at de nogensinde komme i Boghandelen. Bureauets Bibliothekar, Dr. P. Lippert, har ved de mindre almindeligt bekendte Sprog (Dansk, Svensk, Ungarsk, Russisk, Nygræsk, Rumænsk, Serbisk) ikke blot anført Værkernes Originaltitler, men tillige vedføjet en tysk Oversættelse af Titlerne. — Det siges til Slutning om Kataloget, at «det er en Fører ikke blot gennem det preuss. statist. Bureaus Bibliothek, men gennem den statsvidenskabelige Literaturs hele Omraade, og at det derfor er et uundværligt Hjælpemiddel for Alle, der ved Kald eller Tilbøjeligheder ere henviste til denne Literatur.»

Nekrolog. Lederen af den officielle Statistik i Østrig, Dr. Adolf Ficker, er død i Wien d. 12. Marts.

— H. B. Oppenheim er død d. 29. Marts i Berlin. Den økonomiske Liberalisme saavel som den politiske Liberalisme havde i ham en talentfuld Talsmand. Han er bekendt som Ophavsmand til Ordet «Kathedersocialisme».

Bibliografi.

- C. L. Madsen: Libau. Bidrag til Belysning af Danmarks Handel og Skibsfart paa Rusland. G. E. C. Gad (19 S.)
- Ræder, Social-økonomiske Betragtninger med særl. Hens. t. Agerbruget. Gyldendal (83 S.)
- Block (Maurice). Entretiens familiers sur l'administration de notre pays. 3 vol. petit in-8. Hetzel. Chaque volume, 1 fr. 50.
- I. La France. II. Le Département. III. La Commune.
- Cochin. Études sociales et économiques. Didier. 3 fr. 50.
- Favarel. Théorie du crédit. Tome III. Guillaumin. 5 fr.
- Fougerousse. Patrons et ouvriers de Paris. Guillaumin. 4 fr.
- Foville. La Transformation des moyens de transport et ses conséquences économiques et sociales. Guillaumin. 7 fr. 50.
- Hervé-Bazin. Traité élémentaire d'économie politique. Lecoffre. 4 fr.
- Jannet. Les Institutions sociales et le droit civil à Sparte. Pedone-Lauriel. 4 fr.
- Molinari. L'Évolution économique du XIXe siècle. Théorie du progrès. Reinwald. 6 fr.
- Ribot. Du Rôle social des idées chrétiennes, suivi d'un exposé critique des doctrines sociales de M. Le Play. 2e édition. 2 vol. Plon. 8 fr.
- Ronna. Le Blé aux États-Unis d'Amérique; production, transports, commerce. Berger-Levrault. 5 fr.
- Arnold (Arthur). Free Land. 370 S. C. Kegan Paul. 6 sh.
- Bagehot (Walter) Economic Studies. 212 S. Longmans. 10 sh. 6
- Brassey (Thomas). Foreign Work and English Wages, considered with Reference to the Depression of Trade. 2nd ed. 418 S. Longmans. 10 sh. 6.
- George. Progress and Poverty: An Inquiry into the Cause of Industrial Depressions, and of Increase of Want with Increase of Wealth; the Remedy. 512 S. New-York. 10 sh.
- Lefevre (G. Shaw). Freedom of Land. 132 S. Macmillan. 2 sh. 6.

- Walker (Francis A.). Money in its Relation to Trade and Industry. 340 S. Macmillan. 7 sh. 6.
- Webster. The Trade of the World: Our Present System of Commerce Examined. 430 S. David Bogue. 10 sh. 6.
- Wilson. Reciprocity, Bi-Metallism, and Land Tenure Reform. 264 S. Macmillan. 7 sh. 6.
- Woolsey. Communism and Socialism in their History and Theory: A Sketch. 309 S. New-York. 7 sh. 6.
- Arendt, die vertragsmässige Doppelwährung. Ein Vorschlag zur Vollendg. der deutschen Münzreform. I. Die Unmöglichkeit der Durchführg. der einfachen Goldwährg. in Deutschland. 228 S. Berlin, Springer. 4 M.
- Braun, Ed., die dreistufige Arbeit u. der deutsche Genossenschafts-Staat. Geschichte ihrer 100-jähr. Entwickelg. 1880—1980. 1. Thl. Die Genossenschafts-Arbeit. 1. Buch: 1880—1915. Gewerbe-Genossenschaften. Gemeinde-Genossenschaften. Staats-Genossenschaften. Mit dem Character v. Innngn. 550 S. Elberfeld, Fassbender. 10 M.
- Prince-Smiths, gesammelte Schriften. Berlin, Herbig I—III. 24 M. 50.
- Scherzer, Weltindustrien. Studien während e. Fürstenreise durch die brit. Fabrikbezirke. 316 S. Stuttgart Maier. 8 M.; Prachtausg. 10 M.

Den katholske Kirke og det sociale Spørgsmaal.

Af Prof., Dr. theol. **Fredrik Nielsen.**

III.

Man har ofte paastaet, at der skulde være en saa nøje Forbindelse imellem Tysklands, Belgiens og Frankrigs katholske Arbejder-Foreninger, at man endog kunde tale om en «sort Internationale» ved Siden af den røde*). Fra katholsk Side er dette stadig bleven nægtet**), og man maa indrømme, at en saadan Forbindelse ikke kan tænkes, før Katholikerne i de romanske og germanske Lande ere komne hverandre langt nærmere paa dette Punkt, end Tilfældet er nu.

De franske Katholiker have længe været betænkte paa at vinde Indflydelse paa Arbejderne ved at tage sig af dem. Allerede i Restavrats-Perioden efter det første Kejserdømme stræbte saaledes en Jesuit ved Navn de Lowen-

*) Jvfr. R. Meyer: Der Emancipationskamp II, S. 253.

**) Schings Erklæring, Forordet ssteds. Ikke desto mindre er det en Kjendsgjerning, at Ærkebiskop Victor August af Malines i et Hyrdebrev fra 6. Juli 1871 omtaler en Forbindelse mellem Belgiens, Tysklands og Frankrigs katholske Arbejder-Foreninger som «de katholske Arbejderes internationale Association». Ssteds S. 256.

bruck at faa Parises Arbejdere i Tale. I et Brev af 25. Oktbr. 1822*) fortæller Mlle. Lucinière Lamennais Enkelthederne ved denne katholske Propaganda paa følgende Maade: «I Enden af Bernhardinernes store Sal har man anbragt et Alter, ved hvilket der læses Messe. Arbejderne overvære denne og Aftensangen, der finder Sted efter Middagsmaaltidet. Formaningerne ere korte og afpassede efter Tilhørernes Tarv. Naar Andagts-Øvelserne ere til Ende, hengive Arbejderne sig — stadig under Hr. de Lowenbrucks og hans Hjelperes Opsyn — til alle Slags Lege og Spil, som man har stræbt at skaffe Plads til i dette store Rum, hvor der er Gynger, Kegler, Kugler, Dam-, Domino-, Skakspil osv. Paa dette Forsamlingssted findes der endvidere de bedste Dagblade og en Bogsamling. Man giver der Undervisning i Læsning, Skrivning og Tegning, alt uden nogensomhelst Godtgjørelse. Hele Paris beundrer og forbavses over den Hurtighed, med hvilken dette kolossale Arbejde gaar frem.» Lamennais var den Gang sympathetisk stemt for et saadant Forsøg, men han var ikke blind for de Vanskeligheder, der vare forbundne dermed. Dette Tilløb til en Paavirkning paa den arbejdende og tjenende Klasse, «St. Josefs Association», var et Led af den store katholske «Kongregation», der skulde udslutte Revolutionens Virkninger i Frankrig**). Hvad denne St. Josefs Association har udrettet, kunne vi ikke i det enkelte efterspore; at det ikke har været noget synderligt, kan man maaske slutte deraf, at Foreningen fra 1821 synes at være gaaet i Glemme, da man et

*) Jvfr. «Le Christianisme au XIX siècle» for 7. Novbr. 1879.

**) Lamennais: Correspondance I, S. 173 og Vaulabelle: Hist. des deux Rest. V, S. 129 flg.

halvt Aarhundrede senere gjorde et nyt Forsøg paa den samme Vej.

Det er dog ikke i Frankrig, men i Belgien, at vi se den katholske Socialisme skyde de friskeste Skud. Den tidligere nævnte Professor Périn i Löwen er Skolens egenlige Theoretiker, og han har gjort det mærkeligste Forsøg paa «at katholisere» Nationaløkonomien. Principet for hans nationalekonomiske Theori er Forsagelsen, Askesen i katholsk Forstand; ved ethvert Spørgsmaal søger han at vise, hvorledes den kristelige Løsning ligger paa Forsagelsens Vej. Ved at sætte dette rent negative Princip ledes Périn naturlig til med en vis Forkjærlighed at se tilbage til de Tider, i hvilke dette Princip stod ved Magt, og han priser det trettende Aarhundrede som en, ogsaa i nationalekonomisk Henseende, klassisk Periode. Munkene have efter hans Opfattelse lært Evropas frie Mænd at arbejde, ligesom de ved deres Forsagelse og Klogskab have vist Vej til Dannelsen af Kapitaler. De Foretagender, som Kirken satte i Gang i hine Tider: Pilgrimstog, Korstog og Missioner — for ikke at tale om Kirkens Virksomhed for at hævde «Gudsfreden» — have alle fremmet Handelen. Som mange af de katholske Nationaløkonomer har han et i høj Grad ensidigt Blik paa Historien; hvor en religiøs Faktor spiller en Rolle, overser han andre Faktorer. Det er f. Ex. Tilfældet, naar han i Opdagelses-Rejserne kun ser et Udslag af kristelig Missionsiver, men overser de sociale, politiske og merkantile Aarsager, der dreve de dristige Eventyrere ud paa Havet.

Det er en Selvfølge, at en kristelig Nationaløkonom ikke kan være med til Angreb paa Ejendomsretten, og for Périn høre Ejendom og Frihed nøje sammen. Angreb paa Ejendom som Frugt af eget eller Forfædrenes Arbejde

er efter Périns Opfattelse et Angreb paa Friheden i Fortiden; Angreb paa Arven er Angreb paa Friheden i Fremtiden. Han er ikke Modstander af den frie Konkurrence, men han vil kun, at denne skal ledes af Sædelighed og Menneskekjærlighed. Det er hans, som overhovedet den katholske Socialismes stærke Side, at der er Blik for det Aandelige og for det Sædelige og for Rigdommens Forpligtelser. Périn fremhæver stærkt, at de Rige skulle gjøre deres Rigdom lige saa nyttig for Andre som for sig selv, og som god Katholik viser han, at Rigdom navnlig bør bruges til at lade Kirkens Gudstjeneste fremtræde i den største Pragt. Individets Forsagelse og Kirkens Forherligelse skal følges ad; thi til Noget maa jo det, som Forsagelsen har sammensparet, bruges.

Périn mener, at Lavenes Tid er forbi, men i Stedet for disse ønsker han Arbejder-Kongregationer. Arbejdernes indbyrdes Kjærlighed skal skabe den kristelige Arbejder-Forening, der er den Association, som bedst svarer til Arbejderens Ønske, og som har den mægtigste Indflydelse paa hans sædelige Liv. Men de lavere Klasser have ikke altid den rette Klogskab og tilbørlige Maadehold; derfor maa Arbejderne staa under Patronatets Vinger. Patronatet, der har sin Rod i den kristelige Kjærlighed, er ikke stødende for Arbejdernes Frihed og Værdighed, naar det øves i kristelig Aand; thi Frihed er Betingelsen for ethvert Fremskridt i Kristendom. Arbejder-Foreningerne skulle — hvad Kristendommen netop maa indskærpe — i Frihed ordne deres Forhold; Patronatet skal blot raade, ikke tvinge eller regere. Patronen (Arbejdsherren) skal handle af kristelig Velvilje, vise sig for Arbejderne mere som Fælle end som Herre; saa vil, mener Périn, den Mistillid snart svinde, som Arbejderne

unægtelig fra Begyndelsen af have over for Patronatet. Skulde der komme Sammenstød, vil der let bringes Forlig til Veje. Og hvilken Betydning kan Patronatet ikke faa i social Henseende! Den Rige skal af den Fattige lære den rette Opfattelse af Menneskets Bestemmelse, den modige Fasthed i Ulykken; den Fattige skal af den Rige lære at leve forsigtigere, saaledes at Virke- og Hjælpemidlerne skaanes mere, og ved Siden deraf løftes op til Sans for Samfundets Interesser. Men — Arbejdsgiveren maa navnlig lægge Vind paa Forsagelse; ellers bliver Patronatet kun et Middel til at bringe Arbejderen fuldstændigere og hurtigere under Aaget. En Betingelse for, at Patronatet kan udrette noget Godt, er imidlertid, som ovenfor antydet, at det er frit; et Tvangs- eller Stats-Patronat vilde efter Périns Mening være en Ulykke. Det maa ogsaa tage en noget forskjellig Skikkelse efter de forskjellige lokale Forhold og efter de forskjellige Arbejders Natur. Overfor Værkfliden skal Patronatet navnlig modarbejde Familjelivets Opløsning og Usædeligheden i de store Værksteder, hvor Mænd og Kvinder arbejde sammen. Overfor Landbruget er Patronatets Gjerning lettere. Der gjælder det mest om at overvinde en vis Ladhed og Mangel paa Udvikling, Uvidenhed og Raahed.

Men hvem skal nu organisere dette Patronat? Staten maa jo ikke gjøre det. Denne Opgave tilfalder da Kirken, *)

*) Dette Punkt udvikles t. Ex. ogsaa af den meget omtalte Biskop Mermillod i to Taler, holdte i Paris 1868, udgivne under Titlen: *L'église et les ouvriers au XIX siècle*. S. 9 siger Tale- ren om de sociale Spørgsmaal: «Si c'est l'honneur de notre siècle de poser ces grands problèmes de l'humanité, c'est aussi l'éternel honneur de l'Eglise de les sonder avec courage et de les résoudre avec énergie.»

der har den Mission at værne de Smaa og Svage. Patronatets Princip er ogsaa Princip for hele den katholske Disciplin. Kirken, hvis Avtoritet hviler paa Forsagelsens Grundlag, er særlig skikket til at tøjle Friheden. Alle den katholske Kirkes Indretninger sætte Kirken i Stand til med stor Lethed at virke paa Folket. Dens Festdage t. Ex. ere Hviledage, og hvis den ikke skaffede Arbejderen disse, vilde Udøvelsen af Patronatet være en Umulighed. Hvorledes skulde den kristelige Kjærlighed faa Arbejderen i Tale, naar Søndagen ikke skaffede ham Hvile og Fritid? Og hvilken Betydning vil ikke Munkevæsenet kunne faa for Udøvelsen af Patronatet!

Saa vidt Périn. Han er ikke blot de fransk-katholske Socialisters første Theoretiker, men, som vi strax skulle se, ogsaa virksom i det praktiske Liv. Ethvert Arbejde for Udførelse af saadanne Tanker støder imidlertid i Belgien paa Vanskeligheder, der udspringe af Belgiernes forskellige Nationalitet. Vallonerne ere mere driftige og gennemgaaende bedre begavede end Flamlænderne; men disse have langt mere Associations-Aand og større Hengivenhed for Kirken, derfor trives de katholske Foreninger bedre blandt Flamlænderne end blandt Vallonerne. Kolping gjorde i Halvtredserne forgæves Forsøg paa at danne Svende-Foreninger (*compagnonnages*) i Belgien; Forskjellen mellem de to belgiske Stammer umuliggjorde en fælles Organisation. Hertil kom, at Vandredriften er mindre fremtrædende hos de belgiske Haandværkere end hos de tyske, og som en Følge deraf har det i Belgien ikke saa stor Betydning at være Medlem af en Svende-Forening som i Tyskland. Derimod trives andre Former af Arbejder-Foreninger godt. De kristelige Statsøkonomer i Belgien stræbe hen til, at der i hver Menighed, eller i

hvert Sogn i en større By, kan dannes to Arbejder-Foreninger. Den ene, der nærmest er beregnet paa de unge Haandværkere, skal byde Afvexling af Undervisning og Underholdning; den skal staa under Præsteskabets umiddelbare Ledelse, og i den maa Patronatet træde aabenlyst frem. Den anden Forening, der tager Sigte paa de Voxne, skal være en Slags Kasino for Borgerne, og ved Siden af Lejlighed til Underholdning og Forfriskelse byde Adgang til en god Bogsamling, religiøse og belærende Foredrag og visse økonomiske Førdeler. I den skal Patronatet træde tilbage, og Arbejderne skulle lede deres Forening selv.

I Belgien har der længe været saadanne Foreninger (oeuvres) i forskellige Skikkelser, men i den nyeste Tid ere de blevne sammensmeltede. I Aaret 1871 var der i alt i Belgien 1600 katholske Foreninger; i 1873 vare 98 af disse gaaede sammen til en fælles «Føderation». Hvorledes Arbejdet gaar for sig i de enkelte Foreninger, kunne vi se af en Beretning om Löwen, som R. Meyer aftrykker efter «Cölnische Volkszeitung» *). Der er i denne Universitetsby dannet en Vincents-af-Paul-Forening**) blandt Professorerne og Studenterne, som søger at virke blandt Arbejderne i alle Aldere. En Gren samler — omtrent som vore Søndagsskoler — Arbejdernes Børn hver Søn- og Fsteddag og taler i al Korthed med dem om et Stykke af Børnelærdommen. Børnene blive imidlertid samlede i flere Timer, og Lærerne indlade sig længe med dem, opmuntre og trøste dem. Hvert Aar uddeles der Belønninger for Flid og god Opførsel, og der holdes smaa Fester, ved

*) Anf. Skr. S. 261.

**) Den første af disse Vincents-Foreninger blev dannet i Bruxelles i 1845; 1870 havde denne Forening allerede 500 Sektioner.

hvilke Forældrene møde. En anden Gren svarer til vore Ynglinge-Foreninger; en tredje Gren omslutter de gifte Arbejdere. Til disse to sidste Grene er der knyttet en Slags Aftenskoler, Syge- og Sparekasser. De unge Akademikere have overtaget Ledelsen af det hele Foretagende, som drives med stor Ihærdighed, og Prof. Périn har været Foreningens selvskrevne Ærespræsident. Foruden et videnskabelig-populært Maanedsskrift «Economie Chrétienne», der nærmest skal oplyse de virkende Kræfter om økonomiske Spørgsmaal, udgiver Foreningen et populært Ugeblad «L'ouvrier belge», der kun koster 2 Kr. aarlig.

Ved Siden af denne Føderation er der for nogle Aar siden dannet en saakaldet «national Liga». Dennes Program er udtalt i et anonymt Flyveskrift: *L'Internationale remplacée par un publiciste en retraite, udgivet 1872**). Det nævnte Flyveskrift forlanger Oprettelsen af «en permanent Kommission, ikke af Embedsmænd, men af Mænd med forskellige Kald i Livet,» som skal studere det sociale Spørgsmaal. Denne Kommission skal have korresponderende Medlemmer i alle Lande og personlig besøge Midtpunkterne for Værkfliden og meddele Regeringen Resultatet af Undersøgelserne. Regeringen skal da af al Magt fremme Dannelsen af konservative Arbejder-Foreninger, som ville virke for Forbedringen af Arbejdernes Kaar uden at krænke guddommelige og menneskelige Love. Naar disse Foreninger have vundet tilstrækkelig Udbredelse, skulle de danne én Forening, der skal anerkjendes af Regeringen som berettiget Organ for den arbejdende Klasse i Belgien, og som saadan skal den have Tilladelse til at henvende Petitioner til Regeringen, som lader disse prøve

*) I Uddrag hos R. Meyer II, S. 243 flg.

af Kommissionen. Forfatteren mener, at Omkostningerne ved denne Organisation ville være smaa i Sammenligning med de Summer, der gaa tabt ved Arbejder-Uroligheder eller Strikes.

Den 31te Jan. 1873 holdt Liguén, der blev dannet paa dette Program, sin første Generalforsamling, og da var den allerede ikke saa lidt udbredt. Men hvad vil vel egentlig Liguén? Den vil modarbejde Internationales Kosmopolitisme og Atheisme eller, som den selv siger: hævde Orden støttet paa Religionen og Arbejdet. Men mærkeligt er det, at den i saa ringe Grad har tilegnet sig de tyske katholske Socialisters Program, at vi slet ikke træffe de springende Punkter i dette omtalte. Liguén er meget imod Statens Indgriben; den synes at dele Périns Forkjærlighed for det patriarkalske Patronat, der fordærvs ved Statens Indblanding. Og det er kun en saare mat Gjengklang af Tyskernes Krav, naar de belgiske Katholiker kæmpe for Hviledagen og for en lille Forkortelse af Arbejdsdagen, saa at Arbejderne hver Dag kunne faa — en Times Undervisning.

Man maa forbavses over denne Fordringsløshed hos Belgiens Katholiker, der saa længe have kunnet føre det store Ord i Rigsdagen. R. Meyer dadler dem stærkt og mener, at de med Lethed maatte kunne have sat et endog meget vidt gaaende konservativ-socialt Program igjennem. Hvorfor have de da været saa nøjsomme? Man kan ikke værge sig mod den Tanke, at det sociale Spørgsmaal navnlig har vakt de belgiske Katholikers Interesse, fordi det er tjenligt til at være et Led i Propagandaen. Patronatet og hele Theorien om Kirken som Over-Patron viser tydelig nok, hvor der styres hen; det er den religiøse, ikke den sociale Interesse, der har været *primus*

motor. Med Paapegelsen af denne Kjendsgjerning skal der imidlertid ikke udtales nogen Fordømmelse af det hele Arbejde; man vil ikke kunne nægte, at det i dette Øjeblik, hvor Socialismen optræder ogsaa som en ny Religion eller som Fornægtelse af al Religion, maa være lagt Kirkens Mænd meget nær, at stille et Modstykke op, der hviler paa en Pagt imellem Kristendommen og Socialismens sande Idealer. De belgiske Katholiker have ogsaa, som ovenfor omtalt, meget bestemt udtalt, at deres Forening skal være en Anti-Internationale. Dommen over de belgiske Katholikers Bestræbelser vil i sidste Instans blive afhængig af det Syn, man har paa den Form af Religiositet, som Föderationen og Liguén agitere for. Fremtiden vil vise, om det i Længden kan lykkes at holde en oplyst, omend ivrig katholsk, Arbejderstand i Aande med saa faa Indrømmelser. Fortiden har vist, at Arbejder-Foreningerne i Belgien kunne blive Arnesteder for virksom Agitation mod religionsløse Skoler og mod borgerligt Ægteskab. —

I Frankrig har den katholske Socialisme først i de sidste Aar for Alvor løftet Hovedet, men Forholdene dér have i høj Grad begunstiget dens Udbredelse. Kampen imellem Tro og Vantro er dér traadt frem som et blodigt Stævne imellem Loyolas og Voltaire's Disciple. Tidligere var der i Frankrig flere katholske Partier; ved Siden af de Ultramontane, jesuitisk Sindede, der lystrede ethvert Vink fra Rom, stod Gallikanerne, der havde mere Sans for Frihed og for Landskirkernes nationale Uafhængighed. Nu er der kun ét Parti, det ultramontane. Napoleon I bærer væsenligst Skylden for, at det er saa. Han troede ved sit Konkordat at kunne bringe Kirken i fuldkommen Afhængighed af Staten, og han lagde ikke tilstrækkelig Vægt

paa den Omstændighed, at Pius VII ved Konkordatet med ét Slag tilintetgjorde det gamle franske Episkopat og de gallikanske Traditioner. Efter at Gallikanerne, med hvilke Staten dog havde fundet en *modus vivendi*, vare knuste, vare kun de Ultramontane tilbage, og mellem dem og den franske Stat har der længe været ført Krig. Undertiden har Staten paa en nedværdigende Maade gjort sig til Roms Tjener, undertiden — som i dette Øjeblik — har Staten ikke undset sig for at krænke Samvittighedsfriheden.

I denne Kamp gør Kirken naturligvis Alt for at faa Arbejderne paa sin Side. Fra gammel Tid af har den katholske Kirke haft stor Magt paa Landet, men i Stæderne har Voltaires Aand mere og mere vundet Sejr over Loyolas. Paavirkning af Stædernes Befolkning er nu en stor Opgave for de franske Katholiker. Vi have tidligere omtalt, hvorledes i Tyverne den katholske «Kongregation», der vilde hævde Forbindelsen mellem Thronen og Altret, igjennem St. Josefs-Foreningen vilde virke paa Arbejderne. Efter Juli-Revolutionen fik den katholske Agitation en mere kirkelig Karakter, men i de sidste Aar er det blevet anderledes. Politiken, der ved en Nemesis har forgiftet Catholicismen, som vilde danne et Rige ogsaa af denne Verden, er kommet langt stærkere frem i de religiøse Foreninger. Rom har udfoldet en mønsterværdig Energi i Retning af Organisation, men den Organisme, der er skabt, kæmper ikke blot for Syllabus og Ufejlbarhed; den strider ogsaa for Bourbonnernes liljefarvede Fane og for Gjenoprettelse af den gamle Tingenes Orden før 1789.

Umiddelbart efter den fransk-tyske Krig sandtes der i Paris kun en eneste Arbejder-Forening efter det belgiske Snit. Den var dannet i Kvarteret Montparnasse af Filantropen Maurice Maignen, og den har vist nærmest

lignet de Lowenbrucks; den bød Arbejderen et Forsamlingssted og bragte ham under katolsk Indflydelse. Juleaften 1871 var Maignen samlet med nogle ligesindede Venner i forskellige Stillinger: tre Deputerede, tre Skribenter og tre Officerer. Disse ti Mænd besluttede da «at frelse Frankrig» ved at vinde Arbejderne for Katholicismen og saaledes «gjenoprette den sociale Fred». «Mod-Revolution» skulde være deres Løsen og vel at mærke «Mod-Revolution i den pavelige Syllabus' Navn». De dannede en Forening, «Jésus-Ouvrier», som hurtigt fik Filialer over hele Frankrig. Allerede i Aaret 1874 var der 119 saadanne Arbejderforeninger i Frankrig, som havde 10,000 Medlemmer ialt*); men siden er Tallet voxet overordenligt. I 1873 sendte Pius IX, der ogsaa havde set med milde Øjne paa de tysk-katolske Socialister, Foreningerne sin Velsignelse, og den 19de Marts — den hellige Josefs-Fest — blev anordnet som Patronsfest for «l'oeuvre de Jésus-Ouvrier». Aaret efter modtog Lederne fra Paven en ny Skrivelse, der tildelte Medlemmerne et Antal «fuldstændige Aflad» og «Tilgivelse for alle Synder» i Dødstimen. Denne pavelige Velvilje er ikke saa mærkelig, naar vi høre nogle af Udtalelserne fra Foreningens Fester. I 1876 udtalte Abbed Freppel, Biskop i Angers, ved Unionens Fest i Madeleine-Kirken: «Foreningen «Jésus-Ouvrier» er kaldet til at gjenføde det katolske Samfund paa Grundlag af Syllabus og Kirkens Definitioner om sit Forhold til det menneskelige Samfund.» Og faa Aar i Forvejen (1873) havde Medlemmerne af den katolske Arbejder-Kongres i Paris sendt Pius IX en Adresse, i hvilken

*) Michaud: Der gegenwärtige Zustand der röm.-kath. Kirche in Frankreich. Bonn 1876, S. 227.

det hedder: «Vi ville, allerhelligste Fader, befæste vore Fødder paa den gode Vej og trøste dit Hjerte, der har prøvet saa megen Bitterhed, ved at forsikre, at vor Forstand underkaster sig helt og holdent den pavelige Stols ufejlbare Afgjørelser. Overbeviste om, at dine Lærebestemmelser, og især den ophøjede og modige Syllabus, der indeholder den hele sociale Sandhed, fordi den efterviser og fordømmer alle de Vildfarelser, der stride mod denne Sandhed, skal være den praktiske Lovbog for alle oprigtige Katholiker, ville vi ikke blot ordne vor Erkendelse derefter, men ogsaa indrette vort private og offentlige Liv efter den.» Freppels og Kongressens Ord lide ikke af Tvetydighed. Maalet er stillet saa klart frem, som det er muligt; og en omhyggelig Gjennemlæsning af disse Ord vil tjene til at vise, at «Jésus-Ouvrier» egentlig hører mere hjemme i Kirkehistorien end i Nationaløkonomiens Historie, for saa vidt dens Formaal er at gjøre Propaganda for Romerkirkens Krigserklæring til det moderne Samfund.

Organisationen røber Studier efter Jesuitordenens Indretning, og da navnlig med Hensyn til den Koncentration, der altid har været Jesuiternes paa en Gang stærke og svage Side*). I Spidsen for hele Foreningen staar den ledende Komité i Paris, og den styres i Virkeligheden fra Rom af en Protektor, en romersk Kardinal, som Paven dertil har udset. Han er Baandet imellem Rom og Frankrig. Til ham sendes en Redegjørelse for Foreningens hele Virksomhed; han roser og dadler og træffer Afgjørelse i van-

*) Jvfr. til det Følgende: Barine: L'oeuvre de Jésus-Ouvrier. Paris 1879.

skelige Spørgsmaal. Hvad Komiteen har vedtaget, og Kardinal-Protektoren bifaldet, overdrages til General-Sekretariatet til Udførelse. Dette, der styres af en General-Sekretær, bestaar af fire Sektioner. Den første tager vare paa de ydre Forhold, Forbindelsen med de religiøse Myndigheder, med den borgerlige Øvrighed, Pressen og Munkeordenerne. Den anden Sektion holder Øje med de lokale Foreninger. Hele Frankrig og Kolonierne ere — med Undtagelse af Paris, der staar for sig — delt i 6 «Bælter» (Zoner). Hvert af disse er sat under en særlig Sekretær, der samler Alt, hvad der vedrører den enkelte Zone, og meddeler Sektionens Chef det. Alene i denne Sektion virke henved 40 Medlemmer. Den tredje Sektion sørger for Arbejdets Gang i Paris og tillige for Finanserne; den fjerde leder Oplysningsarbejdet. For Øjeblikket er Grev de Mun Generalsekretær, og det Personale, med hvilket han arbejder, er taget ud af tidligere Komité-Medlemmer. Denne Makrokosme i Paris gaar, saa vidt Forholdene tillade det, igjen i de provincielle Mikrokosmer; alle Vegne er der den samme stramme Disciplin, den samme Concentration. Baade i Paris og i Provinserne ledes Unionens Arbejde af de højere Klasser; «la classe dirigente» skal ogsaa dirigere Jésus-Ouvrier. I 1873 holdt Grev de Mun for «de ledende Klasser» et Foredrag, i hvilket han rent ud kaldte «det brutale Dogme om Alles Ligeberettigelse» «en Løgn, og det en meget farlig Løgn». Fra denne Løgn udsprang «hine vanvittige Theorier, om at alle Embeder skulle staa aabne for Enhver, at Alle skulle have Ret til at tale med i offentlige Anliggender og at bekymre sig om Regeringssager». Kun de, der have faaet «Formue, aandelige Gaver eller videnskabelig Dan-

nelse», have Ret til at befale; de Andre skulle blot lyde «i kristelig Ydmyghed» *).

Den ledende Klasse virker ved at danne saakaldte «Kredse» (cercles) af Arbejderne. Enhver Arbejder, der er 16 Aar, og som foreslaas til Optagelse af En, der alt er Medlem, eller af en hæderlig Person, kan blive Medlem af Arbejder-Kredsene. Naar en lokal Komité skal dannes, gaar man frem paa følgende Maade: man søger først at vinde de kirkeligt sindede Arbejdere paa Stedet, og naar det er lykkedes, lejer man et Lokale, vælger en Bestyrelse og «aabner» Kredsen med den størst mulige Højtidelighed. Den festlige Aabning hverver altid nogle Medlemmer, og efter den begynder Agitationen. I disse Kredse kunne Arbejderne spille en mere fremragende Rolle som Medlemmer af Bestyrelsen, men man gaar frem med den største Forsigtighed. Kun de Arbejdere, der ere absolut at stole paa, faa Lov at komme ind i Bestyrelsen. For at sikre sig i alle Henseender, har man indført et aabent Skriftemaal, en Slags Sidestykke til de methodistiske Klassemøder. Naar Bestyrelsen er samlet, begynder Præsidenten og efter ham de Andre, at skrifte deres Synder mod Kredsen. Man har en egen «Examen pour la coulpe des conseillers», som bruges ved denne Lejlighed. Et Brudstykke af dette Udkast til et Skriftemaal vil vise, af hvad Art det Hele er. Man læser t. Ex.:

Jeg har ikke bedet for Kredsen.

Jeg har ikke tlet stille med Kredsens Raadslagninger.

Jeg har indladt mig paa Kritik og Knurren osv.

Kredsene holde ofte deres Møder i store og smukke

*) Brudstykker af Foredraget findes efter Referatet i «National» hos Michaud S. 58—59.

Lokaler. Ligesom ved de tilsvarende Foreninger i Tyskland lægger man Vægt ogsaa paa Oplysning, navnlig ogsaa paa Oplysning om de sociale Spørgsmaal; men i Frankrig maa man komme Forlystelsessygen mere i Møde. «Buffetten» har længe været et omstridt Punkt, men han har indtil videre fundet Hvile i den Betragtning, at det dog var bedre, at Arbejderne berusede sig i Kredsen end udenfor den, naar galt skulde være. Læselysten er ikke saa stor blandt de franske Arbejdere som blandt de tyske; derfor spiller Bibliotheket mindre Rolle hos hine. Men Theatret har langt større Betydning. For at mere Arbejderne og for at drage dem fra Forstædernes Theatre, spiller man Komædie. Der er en egen Art af Digtere, hvis Værker man opfører. Disse Komædier ere moralske og religiøse Forherligelser af forskellige Dyder. Der er som oftest et Dydsmonster, som gjør alt, hvad hans Skriftefader siger, og en Skurk, der ikke er oprigtig over for sin Skriftefader; hin faar alt Godt, denne alle Ulykker. Stundom gives der ogsaa Forestillinger udenfor det borgerlige Dramas Kreds; saa gjælder det gjerne Forherligelse af Martyrer eller Helgener. Det Hele er i Grunden en Tilbagegang til Middelalderens Moraliteter og Mystier, men saaledes, at den nye Tid gjør nogle Krav gjældende.

Det er disse Foreninger, som ogsaa for Tiden udbrede sig stærkt i Frankrig. Man har fra Ultramontanismens Modstanderes Side set deres Betydning, og siden 1876 har Jules Simon været ivrig for at danne Modforeninger, de saakaldte Franklin-Kredse. I dette Øjeblik synes Frankrig at staa ved Begyndelsen til en

Kulturkamp. Hvis en saadan virkelig udbryder, vil «Jésus-Ouvrier» rimeligvis faa Lejlighed til at vise, hvor dybe Rødder den har slaaet i den franske Jordbund, og i Revolutionernes gamle Land vil man kunne se, hvor stor Modstandskraft den ultramontane Mod-Revolution er i Besiddelse af.

*) Disse Artikler ere Optegnelser til et Foredrag, som blev holdt i Samsfundet for Historie, Literatur og Kunst. Novbr. Maaned f. A.

Ejendom og Samfund.

Af Dr. Cl. Wilkens.

A. Samter: Das Eigenthum in seiner socialen Bedeutung. Jena, G. Fischer. 1879. (503 S.)

De sociale Videnskaber følge den samme Aandens Bevægelse, som gaar gennem Videnskaben overhovedet. Middelalderen og den nyere Tids første Tidsrum stræbte efter det absolute, det ubetingede Væsen, enten det nu søgtes i en overnaturlig Verden eller som et ubetinget Noget bagved den naturlige, og enten det søgtes kemisk som «de Vises Sten» eller politisk som Kongedømmet af Guds Naade. Den nyere Videnskab søger overalt, hvor det er muligt, at indføre Induktionens Methode: den søger Lovene paa Kjendsgjerningernes og Iagttagelsernes Grund. Paa Socialpolitikens Omraade møde vi den samme Bevægelse. Ved Revolutionen gjordes der vel skarpt Front mod tidligere Theorier; kritisk-negativt opløste man sine Fædres Idealer, men positivt kom man i Grunden ikke ud over Fortidens Aandsretning; den sociale Politik, den økonomiske og politiske Liberalismes, var fremdeles en oversanselig og overhistorisk, og metafysisk Politik, der søgte og levede i absolute Begreber. Rousseaus Lære

om Samfundets Oprindelse ved en fri Kontrakt mellem Individerne var mindre historisk, mere fantastisk end Kongedømmet af Guds Naade, der dog havde sin Rod i en Virkelighed, en faktisk existerende Tro, en social Kraft. Tanken om Friheden som et magisk Middel til at hæve ethvert Folk eller Tanken om et absolut Forfatningsideal, lige fortrinligt til enhver Tid og paa ethvert Sted, hævet over Rum og Tid, var lige saa fantastisk, lige saa oversanselig og overhistorisk, ligesaa metafysisk som Tanken om «de Visers Stens» magiske Evner til at forvandle Alt til Guld og gjøre alle Legemer sunde. Den rene Liberalisme, o: Individualismen, og den rene Socialisme vare Udtryk for den samme Aand. Det ene Parti forventede en ny Guldalder af Udfoldelsen af Menneskesjælens individualistiske Side: *laissez faire, laissez passer*; det andet Parti Guld og grønne Skove saa, ja et Hav af Limonade ved Udviklingen af Menneskets sociale Side. Hist ensidigt Eftertryk paa Individet med det uforudsete Resultat: økonomisk og socialt Anarki; her ensidigt Eftertryk paa Samfundet med den visse Følge: økonomisk og socialt Maskineri. Manchestertheorien og Fourier er den samme Aands to modsatte Poler, den oversanselige og overhistoriske Politik's Magnetisme.

Imod denne ny-romantiske Politik optræder den nyere positive Politik. Den ser ethvert Begreb dynamisk, som et historisk Begreb, som en social Kraft, der er et nødvendigt Resultat af bestemte historisk-sociale Forudsætninger, kræver sine ejendommelige fysiske, økonomiske, psykologiske og sociale Betingelser, staar i et nødvendigt gjensidigt Afhængighedsforhold til andre sociale Fænomener og medfører sine bestemte Resultater. Sociale og politiske Begreber som Ejendom, Frihed, Ret o. s. v.

ser den som Udtryk for sociale i den reale Udviklings Strøm sig rørende Kræfter, relative som alle Kræfter, men faktiske Realiteter. Holdende sig paa Historiens og Iagttagelsens jevne Grund har den ikke Brug for Fantasier, hverken Liberalismens eller Socialismens. Den har hidtil ikke haft den Fornøjelse at træffe paa en absolut fortrinlig Regeringsform eller paa en ubetinget fortræffelig social-økonomisk Ordning. Den ser den konstitutionelle Forfatning som et historisk Udviklingsresultat hos visse mere fremskredne Folk, der alle tilhøre den ariske Folkestamme, uden dog at være det løsende Ord til enhver Tid og for ethvert Folk, og dens Indførelse i Sydamerika uden Hensyn til fysiske, historiske og sociale Betingelser ser den nærmest som tilhørende det komiske Epos. Den positive Politik har ikke hin absolute Tro paa Friheden, og om den end véd, at Friheden er Grundbetingelsen for Udviklingen af Menneskets Evner, saa véd den tillige, at disse Evner i Forvejen maa have naaet en vis Udvikling for at benytte Friheden, og den har ikke opdaget, at Negerens og Indianerens bratte Frigjørelse har bragt dem Andet end Kristendommen, Brændevinen og Døden. Den kan ikke se, at politisk Frihed er social Frihed, og den forstaar vel den frie Konkurrence som et historisk Resultat, men den har endnu ikke fundet Organisationens livsbetingende Kjerne i Reglerne for Tilbud og Efterspørgsel. Naar der henvises til den økonomiske Friheds fortrinlige Resultater, saa véd den egenlig ikke, om de ere saa beundringsværdige i Retning af Fordelingen; og vilde den end gjerne give den frie Konkurrence Æren for Produktionens store Opsving, saa pines den af den Tanke, at Naturvidenskaberne muligvis vilde forbeholde sig en ikke ringe Del af Æren. Idet den kort sagt ser Alt i

Udviklingens Lys, opdager den, at der i Alt er en Kjerne af relativ Ret, at de sociale Fænomener frembyde en Række af nødvendig sammenhørende Stadier, at de alle kunne modificeres, men langsomt; at Fremtidens Haab ligger i Sandheden af de nye Organisationsformer, der danne sig under de gamles Opløsning, men i nødvendig Sammenhæng med dem.

Det er denne Anskuelse, der mer og mer vinder Indgang i Økonomien og Sociologien. Som et Folks økonomiske Tilstand overhovedet er et historisk Resultat, bestemt ved den sociale Udvikling og den almindelige Retsorganisation; — et Forhold Nationaløkonomerne altfor ofte glemme —, saaledes ogsaa de enkelte Former. Paa Ejendomsrettens Omraade har forskellige Skrifter i den nyere Tid betydelig modificeret tidligere Opfattelser: jeg behøver blot at nævne Navne som Laveleye, Schäffle, Wagner, Jhering, Maine. Til denne Retning, hvis Repræsentanter i Forbigaaende sagt næsten alle kræve en videre Udvikling af Samfundsejendommen, kommer nu Samter, der i ovennævnte interessante og i methodisk Henseende vel byggede Værk har underkastet Ejendommen en temmelig alsidig Analyse.

Den tidligere Politik og Jurisprudens har haft og har besynderlige Anskuelser om Ejendommen. Den opfattes i Almindelighed som absolut Privatejendom, som «en Persons ubegrænsede og udelukkende Herredømme over en Ting», [Romernes *jus utendi et abutendi re*]; den er hellig og ukrænkelig; den har været overalt og til alle Tider. Men dette absolute Begreb, oprindelig et Foster af romersk abstrakt Logik, har hverken forhindret, at Værdierne ere i uophørlig Vorden og Bevægelse, — Tilværelsen i sin Relativitet forstaar sig saa lidt paa det Ukrænkelige —

eller at Samfundet stadig har maattet forbeholde sig Ret til at indskrænke den af sociale Grunde, idet som Jhering siger, Ejendommenes Idé ikke kan føre noget med sig, der strider mod Samfundets Idé. Og Fraserne »overalt og til alle Tider« har ikke kunnet afkræfte den historiske Kjendsgjerning, at Privatejendommen har sin historiske Tilblivelse, i det Store og i det Hele er gaaet parallel med Kulturens Udvikling: 1) som privat Ejendomsret over Ting til umiddelbart personligt Forbrug, 2) over bevægelig Formue overhovedet, 3) gennem utallige Overgange, Stamme, Slægt, Familje, som privat Ejendomsret over Jord og Grund. Hvad der har bragt den Sejr er dels Besiddelsens raa Magt, dels Hensigtsmæssighedsgrunde under ensidigt Hensyn til dens Betydning for Produktionen (intensivt Agerbrug o. s. v.). Men Oldtidens Historie har lært os og den nyere Tids økonomiske Misère har indskærpet os, at Hensynet til Fordelingen er lige saa væsentligt som Hensynet til Produktionen.*)

At Ejendomsbegrebet ikke er saa simpelt som hin Opfattelse synes at medføre, viser Samter os i »Ejendomsbegrebet og Ejendomsarterne« (S. 1—78). Dette Af-snit, der har været udgivet særskilt, er udførligt refereret i nærværende Tidsskrift**), og jeg skal kun berøre de væsentligste Træk. Ejendomsbegrebet er et Retsforhold mellem Ejendomssubjektet og Ejendomsobjektet. Ejendomssubjektet er vel en raadende Vilje, men, idet denne raadende Vilje kan konstitueres, ikke blot en Enkeltperson; det kan være: 1) Enkeltpersoner, 2) frivilligt slut-

*) Se Laveleye: Om Ejendomsretten og dens oprindelige Former. Paa Dansk ved Aleksis Petersen. Kbhvn. 1876.

**) Nationaløk. Tidsskrift XII, S. 177 ff.

tede Foreninger af Personer (Familjer, Selskaber, Korporationer, Kirker), 3) sociale Tvangsselskaber (Kommune, Stat). Ejendommen er med andre Ord ikke blot Privatejendom, om man ogsaa nok saa meget søger at tvinge den ind i denne Ramme. Hvad Ejendomsobjektet angaar, da gjør det en væsenlig Forskjel, om her med Hensyn til dets Beskaffenhed er Tale om rørligt Gods eller om Jord og Grund, 2: om Ejendomsobjektet relativt kan forøges efter Behag eller ikke; et Spørgsmaal, der altid har været af afgjørende Betydning for Retsforholdet, det Ejendommen konstituerende Moment. Ogsaa Ejendomsobjektets Natur, om det er et enkelt Individ eller sociale Forbindelser af Individuer, der ere Ejere, maa medføre en væsenlig Forskjel i Rettens Indhold og Omfang. Saaledes leddeler Ejendomsforholdet sig efter Gjenstandens Natur og Indehavernes Natur, og Retsforholdet differentierer sig i en Mangfoldighed af særlige Retsforhold og Retsnormer. Det gaar aabenbart ikke an her at skjære Alt over én Kam. Endelig er der endnu en anden Side af Ejendomsobjektet, der giver Anledning til ikke ringere Forskjelligheder, nemlig dets Anvendelse, som Ejendom til umiddelbart Brug, Brugsejendom, som Ejendom til Produktion af nye Værdier, Produktionsejendom (Kapital), eller som Ejendom, der udlaanes (Kredit), Laaneejendom; og disse forskellige Arter af Ejendomsanvendelse fungere igjen økonomisk og socialt forskjelligt efter Indehavernes Natur. Der kan saaledes ikke være Tvivl om, at Brugs-ejendommen udnyttes bedst i Enkelthands Haand; Produktivejendommen fungerer maaske ligeledes rent økonomisk bedst som Privatejendom, men socialt derimod muligen bedst som social Ejendom. Det simple Spørgsmaal, om denne Ejendomsform overhovedet skal være i

Enkeltmands eller i frie sociale Forbindelsers eller i Tvangsselskabers Haand, er jo Spørgsmaal af gennemgribende Betydning for den hele sociale Organisation. Om dem er der kæmpet i Historien, om dem vil der kæmpes, og hvor Striden gjælder dem, gaar Historiens Bølger højest. Og alle disse forskellige Forhold mellem Ejendommens Subjekt og Objekt faa endelig deres egenlige Form ved den sociale Retsorganisation, der selv er en historisk Dannelse, fremgaaet af de reale Livsforholds og Livsanskuelsers Grund under den farverige Brydning mellem Naturretten og den positive Ret, der betegner Kampen for Tilværelsen paa Lovgivningens Omraade. Man faar unægteligt et Indtryk af: vi staa ved et indviklet Spørgsmaal. —

Efter det deduktive Element det induktive; efter Begrebsudviklingen Ejendomsrettens historiske Udvikling (78—224), et lærerigt Afsnit, der dog langt fra kan maale sig med Laveleyes fortræffelige og plastiske Bog. Efter kort at have berørt de primitive Kulturtrin, og paavist, hvorledes Ejendommen som saadan først bliver til ved Dannelsen af en offentlig Magt, oprindelig er Stammeejendom og først efterhaanden udvikler sig til Privatejendom, fordyber Samter sig særlig i Modsætningen mellem Rom og de gamle Germaner. Det ejendommelige for Rom er trods Statsejendommen, *ager publicus*, en iboende Tendens til Privatejendommens Sejr. Oprindelig tilhørte Jord og Grund Slægterne, men gik snart over i Særeje, og Uligheden i Antallet af Hoveder paa de forskellige Slægter og Tilkomsten af nye ejendomsløse og afhængige Borgere, Plebejer, medførte hurtig Ulighed i Besiddelsen. Kampen mellem Patricier og Plebejer, oprindelig en politisk Kamp, fik snart sit Tyngdepunkt i Ejendomsforholdet, og

Kløften mellem Besiddende og Besiddelsesløse udvidedes efterhaanden. Imidlertid spillede Statsejendommen dog en stor Rolle til Udjævning af Modsætningerne og fik afgørende Betydning for Roms indre Sikkerhed og Størhed. Ved dens bestandige Væxt ved Erobringen havde Rom et Middel til altid paany at ordne og rette Grundbesiddelsesforholdene; den havde et Middel til at virke paa Fordelingen. Men den Maade, hvorpaa de herskende Klasser, først Slægtsadelen, senere et Pengevælde trods alle Modbestræbelser (Cassus, Gracherne, Drusus, tildels Cæsar) forstod at udnytte den i sin Interesse for tilsidst at lade den forsvinde, blev Dødsdommen over det romerske Samfund. Vi medtage fra dette Afsnit af Historien den frugtbare Lære, at efterhaanden som den absolute Privatejendom sejrede, og Ejendommen overhovedet mere og mere koncentreredes paa forholdsvis faa Hænder, forsvandt den egenlige Middelstand mere og mere, og Samfundet deltes i et Rigmandsvælde og et Proletariat; den sociale Opløsning begyndte. Men vi medbringe tillige den Erkjendelse, at saalænge Statsejendommen eksisterede og benyttedes i social Aand, var den et fortrinligt Middel til at udjævne sociale Modsætninger, og Rom blomstrede. Ved efter Mommsen at give en levende Skildring af den sociale Tilstand i Roms Nedgangsperiode — en Tilstand, der trods al Forskjel ikke er uden slaaende Lighed med den nyeste Tid — indskærper Samter ad induktiv-historisk Vej den Grundsætning, at Privatejendommen, saa berettiget den end er, — «ingen egen Person uden Ejendom», — maa kompletteres med Samfundsejendom. —

Udgangspunktet for den germaniske Ret var en anden. Det romerske Ejendomsbegreb var den Abstraktion, ifølge hvilken en Sags Totalitet tænkes som en Bestanddel af

Personens formueretlige Viljessfære, saaledes at Ejendommen er uafhængig af Objektets Beskaffenhed. Anderledes hos Germanerne: her gjordes oprindelig Adskillelse mellem Ejendom over Jord og Grund og over rørligt Gods, og den offentlige Magt, enten det nu var det mindre eller større Samfund, forbeholdt sig altid et Overherredømme over Jord og Grund. Resultatet blev ganske vist ikke synderlig forskjelligt fra Forholdene i Rom, men Aanden var en anden. Oprindelig var Forholdet dette: Jorden var Fælleseje, Byens frie Befolkning Arvinger, af hvilke hver fik en fri Lod til Benyttelse, medens han derimod var Grundejer paa selve sin Gaard, dog at hans frie Afhændelsesret var bunden ved Fællesretten. Ved Siden af denne frie Befolkning var der Slaver, hvis Stilling væsentlig var som Oldtidens, og Hørige, som stode midt imellem Frie og Ufrie; endelig ogsaa frie Enkeltejendomme. Tidens herskende Retsløshed og Kamp, Befolkningsførelsen og Kirken medførte imidlertid Lehnsvæsenets Dannelse, og Besiddelsens Koncentration i Lehnsherrernes og Kirkens Haand blev Fællesejendommens Grav i det for Lehnsvæsenet ejendommelige ofte skildrede Bundethedens System. Det samme System udviklede sig ogsaa i Kjøbstæderne, men her tiltvang som bekendt den rørlige Ejendom sig efterhaanden mere og mere Frihed, og endelig sprængte den franske Revolution alle økonomiske Baand. Den politiske Liberalisme affødte den økonomiske, og den fuldstændige Privatejendom vandt atter sin Verdenssejr. Istedendfor Feudalmagten traadte Kapitalmagten, der altid blomstrer i den absolute Privatejendoms Skygge. Følgen var et storartet Opsving af Produktionen, men tillige en stigende Kløft mellem Rigdomsvælde og besiddelsesløst Proletariat, det sociale Spørgsmaals Lidenskaber og Kampe.

Er saa Privatejendommen det eneste fortræffelige, det sociale Problem forevrigt løst ved Fattigskatten? —

At det ikke er saa, vil man let besinde sig paa, idet man opdager, at selve Privatejendommens Sejr har medført som et nødvendigt Korrektiv en stigende Udvikling af Former for social Ejendom, og betragter de forskellige Ejendomsindehavere (S. 224—309). Hverken historisk eller faktisk viser Ejendommen sig som udelukkende Privatejendom eller Statsejendom. Mellem disse Extremes, der tydeligst angive dens Karakter: Indehaverens udelukkende og kun af Samfundets Retsorganisation begrænsede Raadighed over Tingen, har der historisk bestaaet og under selve den frie Konkurrence i stigende Maal udviklet sig en Række af Mellemlid. Allerede Familieejendommen, navnlig Hustruens, glider efter Sædvane og Ret ud af Enkeltviljens Ramme og antager en social Natur. Dette tillige med de Institutioner, der knytter sig dertil, er imidlertid et gammelt kjendt Forhold. Men selve det økonomiske Liv, fremfor alt Storproduktionens Magt, medfører jo en hel Række af Former for Selskabsejendom paa det økonomiske Omraade, til Erhverv. (Produktiv Ejendom.) Fra Handelskompagnierne (de i Kompagniet værende Aktiver kan kun bruges til fælles Formaal, en Bestemmelse, der ogsaa er virksom ligeoverfor Tredjemand) gennem Aktieselskaber en commandite til rene Aktieselskaber finde vi en Overgang, karakteriseret ved, at de Enkelte, idet de deltage med deres Ejendom i Selskabsdannelsen, først ængstelig søge at opretholde denne, men derefter, tvungne af Erhvervslivets Natur, ligesom forholde sig mere og mere lax til deres Privatejendom og endelig betror den til Dannelser, ved hvilke Privatejendommen mister sin ejendommelige Karakter, den

udelukkende Raadighed, og som kun i Aktiens Salgsøjeblik vise deres Sammenhæng med Privatejendommen. — Ikke blot det økonomiske, men endnu mere det sociale Liv frembringer nye Former af Ejendom: de mangfoldige Arter af Foreninger (til fælles eller til almen Nytte) viser os Ejendomsformer, der endnu mere end de økonomiske udmærke sig ved en social Side. De økonomiske Former for social Ejendom vise altid tilbage til den Enkelte; de sociale vise frem mod det Almene; den Enkelte træder her tilbage og Fællesinteressen danner Forgrunden; Ejendommen tjener ikke her den Enkelte, men den i Forening med Andre optrædende Enkeltmand; et idealt Hele svæver over denne Form; den er social Ejendom i særlig Forstand. Endnu skarpere træder dette frem ved Stiftelser, Korporationer osv.: kun ved sin Fødsel hænger Ejendommen her sammen med Privatejendommen, tjener ellers i Ét og Alt almene Interesser. Alle disse Overgange fra Handelsselskabet til Korporationen betegner saaledes en Række af Overgange fra Privatejendom til renere og renere Socialejendom. Og endelig mødes denne Bevægelse med de urgamle Former for Socialejendom, de politiske, Tvangsselskaberne: Kommune og Stat, hvis Ejendom uden al Indskrænkning er Samfunds-Ejendom. Ved at følge denne Bevægelse, mærke os disse trinvis Overgange, se paa disse Mellemlid, vinde vi da den vigtige Erkjendelse: Privatejendom og social Ejendom ere ikke Modsætninger, men to nødvendige sammenhørende Sider af den menneskelige Natur og de menneskelige Indretninger. Ejendommen er ikke udelukkende Privatejendom, og den juridiske Methode paa alle Maader at søge at tvinge al Ejendom ind i dens Ramme er en Fiktion, arvet fra den romerske Jurispru-

dens' abstrakt-logiske Natur, og som maa bekæmpes. Det er en Hovedopgave for Samter, og betydelige Jurister have selv faaet Øjet op for, at denne Fiktion i Virkeligheden udtrykker, at Lovgivningen og den juridiske Viden-skab her er i Disharmoni med de reale Livsforhold. Hvor meget vil her ikke være at gøre, f. Ex. med Hensyn til Aktielovgivning?

En væsenlig Undersøgelse staar endnu tilbage: i Socialpolitiken er Hensigtsmæssigheden et Hovedhensyn. Hvorledes fungere de forskellige Arter af Ejendom? give de mest Nyttevirkning i Enkeltmands, eller i sociale Forbindelsers, eller i Tvangsselskabernes Haand? I hvilken Haand virke de intensivest i økonomisk og i social Henseende. Det omhandler Samter i sin Bogs sidste Afsnit: «Ejendommens Funktion» (S. 309—489). Privatejendommens psykologisk stærke Drivfjedre, Enkeltviljen og Selvinteressen, virke naturligvis gunstigt ved Brugsejendommen. Dens Virkning paa Produktivejendommen er den intensiveste og fra et rent økonomisk Standpunkt den følgerigeste; fra et socialt Standpunkt derimod, hvor Fordelingsspørgsmaalet træder i Forgrunden, i høj Grad betænkkelig, ja hvad Laaneejendommen (Krediten) angaar medførende uholdbare sociale Tilstande. Krediten betragter Samter overhovedet, skjønt selv Bankier, i et meget mørkt Lys. Denne forskellige Virkning er afgørende for den sociale Bedømmelse. Den private Brugs-ejendom er en social Nødvendighed, dybt begrundet i selve Personlighedens Væsen, og om Nødvendigheden af dens Opretholdelse kan der ikke tvivles. Privat Ejendom til Produktion, navnlig til eget Brug, har ikke mindre Fordring paa ubetinget Gyldighed. Forsaavidt den derimod anvendes til Produktion for Andre er Sagen en

anden. Dens Virksomhed er for intensiv i ren økonomisk Henseende til at den tør opgives; men den er for ensidig og individualistisk til, at der ikke udfordres sociale Modbestræbelser; ikke at tale om, at den i Kreditens Form fordrer en fuldstændig social Omforming. Resultat: Privatejendommen kan ikke afskaffes, men den kræver dels social Fuldstændiggjørelse, dels sociale Korrektiver. At tilvejebringe dette Korrektiv ved en ensidig stærk Udvikling af Tvangsselskabs-Ejendom gaar heller ikke an. Privatejendom er nødvendig — Kollektiv-, Kommune- og Stats-Ejendom er ogsaa nødvendig. Men den ensidige Udvikling af hin vil ende med Samfundets Opløsning i Atomisme, i en Samfundet opløsende Modsætning mellem et Plutokrati og et Proletariat. Statsejendommens ubetingede Herredømme vilde opløse Individualiteten og Friheden. Hvad det her gjælder om er netop den fyldige Udvikling af den Række af Mellemlid, som af økonomiske og sociale Grunde ere fremtraadte mellem disse. Hvorledes fungerer nu disse Mellemlid, særlig den økonomiske Selskabsejendom? De social-økonomiske Personforbindelser udspringe af Erkendelsen af de enkelte Kræfters Utilstrækkelighed. Forskjellen fra Privatejendommen er, at der her maa skabes et Organ for Viljen (en Majoritetsvilje), Selvinteressen maa for en Del erstattes ved Almeninteressen, hvad der viser hen til disse Ejendomsformers højere ethiske Karakter uden derfor just at give dem større økonomisk Drivkraft. Imidlertid staa de dog ikke, selv hvad Produktionsejendommens Produktivitet angaar, tilbage for Privatejendommen. Enkeltviljen virker vel kraftigere end en Majoritetsvilje, men denne kan til Gjengæld være mere moden, mere kyndig og overvejet. Selvinteressen er vel stærkere ved Privatejendommen, men

naar dens Planer skal udføres ved uinteresserede Lønningsarbejdere, gaar meget af dens Kraftvirkning tabt, medens derimod de sociale Produktions-Selskaber ved at gjøre Arbejderne delagtige i Overskuddet kan opnaa disses interesserede Medvirken, for ikke at tale om de Former, hvor Arbejderne selv ere Deltagere i selve Driften (Arbejder-Produktions-Foreninger). Endelig har jo disse Ejendomsformer i Produktionen den gamle kjendte Fordel: Storproduktionens, de associerede Kapitalers, Vælde. Og medens de i produktiv Henseende ikke staa tilbage for Privatejendommen (undtagen hvad Brugsejendommen angaar), have de en betydelig Fordel i social Henseende, i Retning af Fordelingen.

Den videre Udvikling af Selskabs- og Korporations-Ejendommen vil være af særlig Betydning. Ikke mindre Vægt maa der tillægges Stats- og Kommune-Ejendommene; ja, i Udviklingen af dem ligger den sociale Fremtid. Statens Opgaver ere, efter Samter, foruden Hævdelsen af dens Existens, Magt- og Rets-Sfæren: 1. at tilvejebringe en social Ordning, i hvilken den Enkelte er i Stand til at naa til Udfoldelsen af sin berettigede Personlighed; 2. saa vidt muligt at udligne de sociale Uligheder, som danne sig i Løbet af den historiske Udvikling; 3. at give de Trængende den nødvendige Understøttelse; 4. selvstændig at træde til til Fremhjælpelse af Menneskeheden Fremskridt. Til Opfyldelsen af disse Opgaver kræver Staten ikke Gjæld, men Ejendom. Efter at være kommen til det Resultat, at Tvangsselskabsejendom ikke i Retning af Produktiviteten vil staa synderlig tilbage for de øvrige Ejendomsformer — en tidligere Theorier modsat Opfattelse — hævder han indtrængende Nødvendigheden af produktiv Stats- og Kommune-Ejendom, for at disse

socialle Magthavere kan gribe ind i Fordelingen, til Udjævning af den Statens Fremtid truende sociale Ulighed, og gjøres deres Indflydelse gjældende dels paa Produktionens Retning, der ikke er garanteret ved det privat-økonomiske Hensyn til Gevinsten, dels og fremfor Alt paa Arbejdslønnen. Nærmere udvikler han i Overensstemmelse med Grundtanken i et tidligere Værk*), at det særlig er Jord og Grund, der egner sig til Tvangsselskabs-Ejendom, og dertil føjer han som en ny Tanke Fordringen paa Statens Organisation af Krediten for at bryde Bankernes pengearistokratiske Princip ved et demokratisk. Ved disse to Midler vil Staten have Magt til at gribe ind til Fordel for Fordelingen, aabne en stor Del af Arbejderne Udsigt til en selvstændig økonomisk Stilling, understøtte Produktionsassociationerne (ved sin Kreditorganisation) og afbøde Privatejendommens sociale Skade. Harmonisk Samvirken mellem den privat-økonomiske, økonomisk-selskabelige og tvangs-selskabelige Produktionsmaade paa Grundlag af Privatejendom, Selskabsejendom og Stats- og Kommune-Ejendom, det er Fremtidens Program. —

Dette er Grundtanken i Samters nye Bog. Dens Styrke er Metoden, som er fortræffelig: en Vexelbestemmelse af Induktion og Deduktion, som ogsaa paa det sociale Omraade er al sand Erkjendelses Kilde. Ved sin Begrebsudvikling af Ejendommen faar han alle dens Hovedsider frem; ved sit historiske (mere uselvstændigt bearbejdede) Materiale viser han os dens forskjellige Former arbejdende paa Virkelighedens Grund i indre væsenlig Afhængighed af Samfund og Ret, og han indskærper os

*) A. Samter: Gesellschaftliches und Privat-Eigenthum als Grundlage der Socialpolitik. 1877. Se *Nationalek. Tidsskr.* IX. S. 139 ff.

Udviklingens Tanke paa et vigtigt Omraade. Den nuværende Ejendomsordning viser sig som et historisk-organisk Produkt, der bærer nye Dannelser i sit Skjød og successivt og langsomt, som alle historiske Dannelser, vil afløses af andre. Paa en rolig og forstandig Maade er her leveret et Indlæg i den sociale Debat. Om Udviklingen vil gaa i den Retning, som Samter ønsker, er et stort Spørgsmaal. Men vi maa dog besinde os paa, at han jo egentlig ikke har gjort Andet end pege paa en videre Udvikling af faktiske Tendenser. De økonomiske og sociale Former for Sameje har faktisk i den nyere Tid faaet en betydelig Udvikling, og iblandt dem findes saadanne vigtige sociale Nydannelser som Tantièmesystemet og Produktionsforeningerne, ikke at tale om Arbejdersassociationsformerne, og en kjærkommen Opkomst af den gamle Følelse, som dikterer Oprettelse af Korporations- og Forenings-Ejendom i almen Interesse. Staterne gjøre Gjæld, det er sandt og ikke opmuntrende, men de opkjøbe ogsaa Jernbanerne, og hos de mere fremskredne findes der en Følelse, frivillig eller nødtvungen, af, at det sociale Problem ikke er løst ved Fattigskatten. Folk, som smile ad Samters Theorier, kan han henvise ikke blot til de mange betydelige Mænd, der staa paa hans Side og arbejde i samme Retning, men ogsaa til Historien, der dog ikke er til blot for at Folk skulle glemme den, og, hvad der er endnu mere: til mangfoldige Retninger i Lovgivningen og Tendenser i de parlamentariske Forsamlinger, der vise hen til lignende Tanker. Kun med Hensyn til Organisationen af Krediten er Samter forud for sin Tid, og dog — møder han ikke her en Følelse af, at der paa dette Omraade var Noget at gjøre?

Vi staa jo i en ejendommelig Brydningens Tid. Den

frie Konkurrences Resultat har ikke været ublandet tilfredsstillende, men selve dens Kjærne: det frie Arbejde og den frie Ombytning vil sikkert ikke kunne opgives, (om der end selv for noget saa irrationelt som Beskyttelses-told kan gives sociale Grunde af virkelig Vægt). Staten kan gennem Lovgivningen søge at begrænse dens Udskjelser ved at værne om Arbejderne (Fabriklovgivning), udbrede Oplysning, sørge for Produkternes Uforfalskethed og relative Godhed, og Samfundet selv kan gennem frie Foreninger søge en Organisation, der gennem Lærlinge-forholdenes Ordning og paa anden Maade gør det muligt at værne om Arbejderne og Arbejdet. Men hvad der savnes er, at der for den store Masse af Lønningsarbejdere virkelig kan vise sig et Haab, et noget opmuntrende af den Art, at naar jeg har været Lønningsarbejder f. Ex. til mit 30te Aar, og har arbejdet godt og redeligt, at der da ogsaa viser sig en Udsigt til en noget bedre Stilling, saa at der kan blive Mening i, at jeg udsætter mit Giftermaal til den Alder. Mindre Brændevin og senere Giftermaal er Kjærnepunkter i det sociale Spørgsmaals relative Løsning, der er afhængig ikke blot af bedre Undervisning men af en psykologisk Faktor: mere sandt Haab. En videre Udvikling af de sociale Ejendomsformer og af Stats-ejendom afgiver Perspektiver i denne Retning. Naar Socialisterne vente Alt af Statens Organisation af Arbejdet, saa er det en metafysisk Politik, der kan blive i høj Grad fordærvelig, ikke fordi den er en Fantasi, men fordi den bliver hos de haabløse Arbejdere en falsk Tro med noget af den sande Tros Magt. Men Socialismen modvirkes ikke ved Blod og Jern, men ved en ny Politik, der ser Staten som Social-Stat, erkjender dens Opgaver ligeoverfor den største Masse af dens Befolkning og søger ved sand social

Reform at undgaa saadanne Kriser som social Revolution. Tanken om den sociale Stat med dens Ligevægt af Individualisme og Socialisme er en ny Bevidsthedsdannelse, der i sig bærer de evropæiske Samfunds Fremtid. Dens Fremkomst er historisk forklarlig. Lehnstidens bundne Splittethed maatte afløses af det absolute Monarki, det Eneste, der kunde bringe det Spredte til Enhed, den første sociale Fornødenhed. Staten skal have Realitet. Den absolute Stat var Tvangen, Formynderregering. Den nyere Tids aandelige Udvikling i den oplyste Formynderregerings Skygge maatte sprænge den. Det Samfund, der havde sprængt den gamle Statsform, vendte sig først kritisk-negativ mod Staten; en uhyre Mistro til den som en Samfundet fjendtilig Magt rørte sig i Sjælene. Man vilde end ikke betro den en Bank, og det var den Gang meget fornuftigt. Men selve Modsætningen af Stat og Samfund var uholdbar. Af Spændingen fremgik politisk den konstitutionelle Stat, og den Stat, i hvilken Samfundet selv var medbestemmende Magt, forstodes at have en dybere Betydning for Samfundet. Tilliden vendte tilbage, og den nyere Stat har mere og mere udvidet sine Op-gaver, er ikke blot Magt- og Rets-Stat, men Kultur-Stat, social Stat. Den gjør Gjæld, men Bevillingsretten og Kontrollen er hos Samfundets Repræsentanter. Den har Mulighed til at kunne være Social-Stat, Mulighed til at kunne handle ikke blot i de herskende Klassers Inter-esser, men ogsaa i den store økonomisk beherskedes. Men vil den gjøre det? Uden Tvivl Noget; men særlig lysende ere Udsigterne dog ikke. I Folkerepræsentationer sidde de besiddende Klasser: vil de vise den Klogskab, at slaa ind paa en Vej, der kan formilde de sociale Modsætninger, social-økonomisk organisere En-

heden af Individualisme og Socialisme? Og hvis nu Arbejderne sad der i Flertal, hvad saa? Uden Tvivl Kaos. Vi staa da her ved Magtforholdet, o: ved Gaaden. Vi kan kun haabe paa den oplyste Magt, og til at give Magten denne Faktor tjener Bøger som Samters. Der er i den, trods mulige Fejlsyn, noget af sand real Politik. —

Skal jeg dvæle ved Skyggesiderne af Samters Bog, maa jeg først fremhæve, at det har skadet hans Under-søgelse, at han har sat Begrebsudviklingen i Spidsen. Han har derved ikke undgaaet Stænk af de absolute Begreber; ja trods den Energi, hvormed han hævder Social-ejendommen, taler han undertiden som om Privatejendommen var den, der fuldstændigst udtrykker Ejendommens Væsen. Derved sker det saa, at Samfund og Individ dog stilles imod hinanden, saaledes at Samfundets Begrænsning af Ejendomsretten træder frem som en fjendtlig i den rene private Ejendomsret indtrængende Magt. Ved at stille den historisk-induktive Del i Spidsen, og forstaa Ejendomsformernes Udvikling social-genetisk, vilde han have undgaaet disse Vanskeligheder for sin egen Grundtanke. Havde han saaledes forfulgt selve Ejendommens Oprindelse, og var kommen til den fornuftigste Theori, Arbejdsteorien, vilde han have set, at den skyldtes ikke det individuelle men det socialt-individuelle Arbejde, og Samfundets Ret til at hævde Ejendommens sociale Side være given ved selve dens, Ejendommens, Natur og Væsen; den vilde være sjungen over dens Vugge. Og de samme Konsekvenser vilde Personlighedsteorien (se Laveleye) og Legaltheorien forøvrigt føre til. — En anden Mangel ved Bogen er, at den ikke giver os synderlige Antydninger af, hvilken Stil-

ling Lovgivningen skulde indrømme de forskellige Kategorier af Ejere ligeoverfor de forskellige Arter af Ejendomme. Han bemærker imidlertid udtrykkelig, at han ikke er Jurist, og vi maa da være tilfreds med hvad han har villet give. Og hvad han har villet give, har han givet i et klart om end noget vidtløftigt Sprog, og paa en rolig Maade, lige fjern fra socialistiske Utopier og fra den farlige Alt-er-godt-Theori, leveret et dygtigt Indlæg i den sociale Debat.

„Praktisk Nationalekonomi“ contra „Videnskabelig
Nationalekonomi“.

Chapters on Practical Political Economy. Being the Substance of Lectures delivered in the University of Oxford. By Bonamy Price, Professor of Political Economy in the University of Oxford. London, C. Kegan Paul & Co. 1878. (559 S.)

Den Titel, Professor Bonamy Price har givet sin Bog, er ikke ganske klar. Prof. Price har udgivet nogle Afsnit af «praktisk politisk Økonomi». Men hvad er «practical political economy»? Betegner dette Udtryk et særligt Omraade eller en særlig Anvendelse af de økonomiske Sætninger? Tyskerne — og Andre — bruge jo Benævnelserne «theoretisk Nationalekonomi» og «praktisk Nationaløkonomi», saaledes at det første Udtryk betegner ganske det Samme som «politisk Økonomi», og det sidste ganske det Samme som «økonomisk Politik». Men i Professor Prices Mund faar Udtrykket «praktisk Nationalekonomi» (practical political economy) en ganske anden Betydning. Han bruger Adjektivet «praktisk» i Modsætning til «videnskabelig», og han vil ved hint Adjektiv give tilkjende, at den Behandlingsmaade, han har fulgt i sin Bog, slet ikke er videnskabelig men rent praktisk; thi — siger han — Forsøg paa at behandle den politiske

Økonomi videnskabeligt skyldes kun — en stor Misforstaaelse.

Vi kunne strax her svare, at Den, der gjør sig skyldig i «Misforstaaelse», er — den ærede Oxford-Professor. Og det Pudsige er, at Prof. Price ikke blot har misforstaaet andre nationaløkonomiske Forfattere og dissers Værker, — men endog har misforstaaet — Prof. Price og Prof. Prices Værk. Der er, som bekjendt, adskillige Videnskabsmænd (vistnok især blandt Nationaløkonomerne), hos hvem der har udviklet sig en ofte næsten sygelig Attraa efter at blive betragtede som «praktiske Mænd». Ogsaa den nationaløkonomiske Professor i Oxford er bleven smittet af denne Sygdom. Af flere Steder i hans Bog, navnlig af en Korrespondance mellem ham og H. H. Gibbs, fhv. Direktør for «Bank of England», — en Korrespondance, der som Tillæg er føjet til Bogen —, fremgaar det, at Prof. Price sætter en speciel Ære i at gaa og gjælde for den «praktiske Mand». Denne Ambition har maaske tilskyndet ham til at forsøge sig som «praktisk» Nationaløkonom. Pudsigt er det da, at han har været upraktisk nok til at vælge en vildledende Titel, og at hans Nationaløkonomi snarere er berettiget til at kalde sig «theoretisk» end til at smykke sig med Tillægsordet «praktisk».

Prof. Prices Bog er allerede tidligere bleven nævnt her i Tidsskriftet. Da vi omtalte Ingrams «Nationaløkonomiens nuværende Stilling og Udsigter» (se: Nationaløkonomisk Tidsskrift XIII, 57 fgg.), blev ogsaa Prof. Price nævnt. Ingram imødegaaer Price, kort men træffende; og til denne Imødegaaelse kunne vi henvise*). Vi slutte os

*) Nationaløkonomiens nuværende Stilling og Udsigter. Af Prof. Dr. John K. Ingram. Oversat af Aleksis Petersen. Kbhvn., A. F. Hest & Søn's Forlag. 1879.

til Ingram; men vi finde dog Anledning til noget udføreligere at gjøre Læserne bekendt med Prices Standpunkt; thi selv om vi ikke billige dette, og selv om vi mene, at Professoren gjør sig skyldig i et Selvbedrag, saa anerkjende vi dog beredvilligt, at hans Argumentation baade indeholder enkelte træffende Bemærkninger og i det Hele er interessant. Hans Værk læses med Fornøjelse, og hans Forsvar for hans »praktiske» Opfattelse bør ikke hengaa upaaagtet. Lad os da høre, hvad han har at sige.

Prof. Price begynder med at udtale den ubestridelige Sandhed, at Nationaløkonomien ikke »opfinder» de Fremgangsmaader, Folk følge i deres økonomiske Virken. Naar han tilføjer, at Nationaløkonomien heller ikke »opdager» dem, kunne vi kun give ham Ret eller Uret, efter at have faaet at vide, hvad Nationaløkonomien efter hans Mening da egentlig gjør. Hans Mening er denne: Den menneskelige Naturs Instinkt har overalt og altid siden det menneskelige Samfunds Oprindelse faaet Menneskene til med mere eller mindre Forstand at følge visse Fremgangsmaader (Arbejdsdeling osv.) i deres økonomiske Virken. Nationaløkonomien gransker disse Fremgangsmaader, analyserer dem, paaviser det Væsenlige og Ejendommelige ved dem, forklarer dem og søger at befri dem for de Misforstaaelser, der altid mere eller mindre klæbe ved. Men denne Forklaring og denne Oplugning af de falske Theoriens Ukrudt er ogsaa Alt, hvad vi skyldte Nationaløkonomien: vi maa takke Nationaløkonomien for den klarere Forstaaelse, den har givet os af Arbejdsdelingens Princip, — men vi skyldte ikke Nationaløkonomien selve Arbejdsdelingen! Ja, hvis Menneskene ikke havde gjort sig skyldige i »Selvskhed og Daarskaber», vilde vi aldrig have faaet eller trængt til nogen Nationaløkonomi; i alt

Fald vilde der da aldrig være blevet konstrueret Andet end en Studerekammer-Nationaløkonomi, en Snurrepiberi-Nationaløkonomi!

Saaledes Price! Et ejendommeligt Ræsonnement! Hvis Menneskeheden aldrig havde gjort sig skyldig i «Selviskhed og Daarskaber», d. v. s. hvis Menneskeheden havde været et fuldkomment Væsen, en «Gud», hvis Menneskene ikke vare Mennesker, — saa At opstille den Slags Hypoteser er ikke meget «praktisk»! — Prof. Price vil kun indrømme Nationaløkonomien, at den borttrydder den falske Theori. Han overser altsaa, at den falske Theori kun kan borttryddes, naar den afløses af den sande (Jfr. Ingram). I Nationaløkonomiens negative Arbejde, ligger der altsaa nødvendigvis et positivt. Nationaløkonomien maa skaffe noget Nyt i Stedet for det Gamle, den rydder af Vejen, og kan forsaavidt gjerne siges at gjøre «Opdagelser». Vi skyldte ikke Nationaløkonomien Arbejdsdelingen, men vi skyldte Nationaløkonomien Forstaaelsen af og Læren om Arbejdsdelingen. — Ja, men — indvender Price — den økonomiske Virksomhed gik dog for sig, før Nationaløkonomien fremstod. «Men paa samme Maade kunde man gjøre gjældende, at den menneskelige Natur ikke kan være Gjenstand for videnskabelig Undersøgelse; thi Menneskenes Tænkning, Følelser og praktiske Stræben have altid haft en lignende Karakter; de have ikke ventet paa Videnskaben for at udvikle sig og begynde at virke; tværtimod have deres længe fortsatte spontane Virken været den nødvendige Forudsætning for den Videnskab, der gransker dem. Praxis maa altid komme før Theorien; en mer eller mindre forstandig Kunst maa altid komme før Videnskaben.»*)

*) Ingram: Nationaløkonomiens nuværende Stilling og Udsigter S. 11 fg.

En Studerekammer-Nationaløkonomi er — fortsætter Price — til ingen Nytte. Vi maa have en Nationaløkonomi, som den store Mængde kan forstaa. Nationaløkonomien bør stræbe hen til, at «den sunde Fornuft» bliver den øverste Hersker over Industri og Handel». — Den sidste Paastand er kun rigtig, hvis vi til «den sunde Fornuft» føje «den rensede», «den oplyste» eller et lignende Adjektiv. I den raa Skikkelse, i hvilken man træffer den «sunde Fornuft» som en Blanding af allehaande uklare, hverandre ofte modsigende Følelser, er den ubrugelig. Den raa, urensede «sunde Fornuft» har, som vi Alle vide, de største Synder paa sin Samvittighed. Ogsaa her udtrykker Price sig altsaa unøjagtigt.

Da nu Nationaløkonomien, efter hans Mening, skal arbejde for den store Mængde, maa den udtrykke sig i et Sprog, som Alle kunne forstaa. Et «videnskabeligt» Sprog er her ikke paa sin Plads. At bruge matematiske Formler er nu ligefrem taabeligt! Hvad bryder Publikum sig om matematiske Ligninger! Vilde det gjøre noget Indtryk paa Publikum, om man ved en matematisk Bevisførelse beviste, at Beskyttelsestold skader Publikums Interesser? Price svarer bestemt Nej! Andre (selv Modstandere af den matematiske Nationaløkonomi) indse dog, at en matematisk Bevisførelse under visse Betingelser kan gjøre et stærkere Indtryk og virke mere overbevisende end nogensomhelst anden. Nej — udbryder Price — lad os blive fri for det videnskabelige Sprog og lad os faa det populære Sprog: «Nationaløkonomien taler jo til Arbejderne paa Marken og i Fabrikerne, Fabrikanter og Kjøbmænd, til Butiksholdere og Lovgivere, kort sagt: til det hele Samfund. Den er forpligtet til at tale et Sprog, som Folk kunne forstaa. Skyder den over deres Hoveder,

forfejler den sit Maal. Den kan maaske i saa Fald more spekulative Tænkere, men den ophører at være en Magt og at have nogen virkelig Værdi.» — Det Sande heri er, at Nationaløkonomerne hverken som Middelalderens Lærde kunne skrive i et dødt Sprog eller som Nutidens Kemikere fabrikere sig et eget Sprog. De ere nødte til at holde sig til det almindelige, forstaaede Sprog. Men de ere ikke nødte til at finde sig i al den Uklarhed og Forvirret-hed, der hersker i den almindelige Sprogbrug. Det er tværtimod deres Pligt at virke for, at de Udtryk, som hentes fra det almindelige Sprog, blive rensede, klarede og bestemte. Vi se da ogsaa, at den «praktiske» Price i sin Bog skriver et Sprog, der er omtrent lige saa «videnskabeligt» eller lige saa lidet «praktisk», som det der skrives af «videnskabelige» Nationaløkonomer.

Adam Smith faar af Price Attest for, at han skrev sit store Værk i det rette Sprog. Han skrev et Sprog, som enhver Fabrikant og enhver Kjøbmand kunde forstaa; Enhver kunde følge hans Argumentation; for at forstaa den, behøvede man ikke at være nogen højt dannet Mand, og behøvede ikke først at læse mange Afhandlinger og studere tykke Bøger; — derfor, fordi «Wealth of Nations» er skreven i dette populære Sprog, blev Adam Smith, hvad han blev. Hans Efterfølgere følte sig imidlertid ikke tilfredsstillede heraf; de ville gjøre det endnu bedre; de vilde hæve Nationaløkonomien til en «Videnskabs» Rang, og de vilde skrive et «videnskabeligt» Sprog; — derfor, fordi Adam Smiths Efterfølgere have skrevet i et ofte vanskeligt forstaaeligt Sprog, er Nationaløkonomien eller i alt Fald de nationaløkonomiske Forfattere paa mange Steder komne i Miskredit. Hvad er der at gjøre herved? Hvorledes kunne vi atter hæve Nationaløkonomien til den

Anseelse, den tidligere nød? Derved at vi opgive det «videnskabelige» og atter antage de «praktiske» Folks Sprog. Men gaar dette an? Er Nationalekonomien da ikke en Videnskab, og bør den følgelig ikke behandles paa videnskabelig Maade? Hvad er Nationalekonomien overhovedet?

«Det er neppe muligt at stille et vanskeligere Spørgsmaal end dette sidste,» siger Price. «Et nøjagtigt og bestemt Svar paa det er aldrig blevet og vil aldrig blive givet. Adam Smiths store Værk bærer Titlen: «En Undersøgelse af Nationalvelstandens Natur og Aarsager». Denne Betegnelse har ført til den Definition af Nationalekonomien, man sædvanlig giver: Videnskaben om Rigdommens Produktion og Fordeling. Altsaa er «Rigdommen» det Emne, hvorm Nationaløkonomien handler; men hvad er Rigdom? Atter her møde vi et Spørgsmaal, der er saa dunkelt og tvivlsomt som noget. Strax i Begyndelsen af sit Værk synes A. Smith at forklare Rigdom som «de Livsfornødenheder og Forbrugsgjenstande, en Nation aarligt forbruger». Yderst ubestemt, tilvisse! Men en videnskabelig Definition af Begrebet Rigdom søgte Smith da aldrig at give; han brugte Ordet i dets populære Betydning som en velkendt Ting. Det faldt ham aldrig ind, at han havde faaet fat paa en Videnskab, og at Nationalekonomien skulde behandles som Videnskab. — Ganske anderledes hos Mill. Gjennem hele sit Værk betragter han den politiske Økonomi som en Videnskab; hans Methode bestræber sig altid for at være videnskabelig, — og alligevel maa han strax fra Begyndelsen af opgive enhver videnskabelig Definition af Begrebet Rigdom. Han søger Grundlaget for sin Fremstilling af Nationalekonomiens Principer i den populære, uprøvede, gængse Bestemmelse af, hvad Rigdom er. «Enhver har,» siger han, «en tilstrækkelig korrekt Opfattelse af, hvad der forstaas ved Rigdom.» Han angiver en mærkelig Grund for, at denne Opfattelse er tilstrækkeligt korrekt: der er ingen Fare for, at Undersøgelser om Rigdommen skulde blive blandede sammen med Undersøgelser af andre menneskelige Interesser: Enhver véd jo, at Et er det at være rig, og noget ganske Andet at være oplyst, tapper, menneskekjærlig. Mill siger os ikke, hvad Rigdommen — Gjenstanden for hans Undersøgelser — er; han beder os spørge den første

den bedste Mand, vi møde paa Gaden, herom! det er tilstrækkeligt! Dog neppe, til at vi deraf kunne lave en Videnskab. — Se saa kan vi let forstaa den amerikanske Professor Perrys Følelser. Han kaster Ordet Rigdom bort i Vrede. «Det har,» siger han, «været Nationaløkonomiens Ulykke. Det er den Sump, hvor de fleste af de Dunster, der besvære hele Nationaløkonomien, have udviklet sig. Dets Ubestemthed og alle de forskjelligartede Ideforbindelser, det fremkalder hos forskjellige Personer, gjøre det ganske uskikket til al videnskabelig Brug. At bygge en hel økonomisk Videnskab paa Grundlag af saa ubestemt et Ord, er ligefrem umuligt. Man kan tænke, tale, skrive og disputere i det Uendelige: saalænge man ikke bruger bestemte Ord og ved det samme Ord forstaaer det Samme, vil man kun gjøre faa Fremskridt. . . . Det er altsaa en Lykke, at vi ikke trænger til dette Ord!» Og saa indfører Perry i Stedet for Ordet Rigdom Ordet Tjeneste. Men heri har han ikke Ret. Rigdom er netop det Ord, der passer for den Verden, som Nationaløkonomien henvender sig til. Det Onde, som Prof. Perry klager over, bør der raades Bod paa, derved at Forestillingen om en nationaløkonomisk Videnskab opgives, og derved at Udrykket Rigdom bruges i dets populære og praktiske Betydning. Folk trænger ikke til videnskabelige Udtalelser fra Nationaløkonomerne, og hvis de gjorde det, vilde de dog aldrig faa dem; — Folk trænger til en praktisk Forklaring af de økonomiske Fænomener, der hver Dag gaa for sig. — Hvis vi fra selve Rigdommen skride til dens Frembringelse, ville vi se, at vi komme endnu dybere ned i det Ubestemte og endnu længere bort fra Videnskaben. Alle Forfattere ere enige om, at de Operationer, der direkte frembringe Rigdommen, fuldstændigt ligge udenfor Nationaløkonomiens Omraade. Nationaløkonomien lærer ikke Landmanden, hvorledes han skal pløje og saa, hvilken Gjødning han skal anvende osv., — og dog er det netop herved, at Høsten, den Rigdom der attraas, frembringes. Heller ikke lærer Nationaløkonomien Klædefabrikanten at fabrikere Klæde, Skibsbyggeren at bygge Skibe osv. Nationaløkonomien forklarer ikke de Fremgangsmaader, der følges, naar Varer skulle produceres. Men hvorledes kan man definere Nationaløkonomien som Videnskaben om Rigdommens Produktion, naar denne Produktion af Rigdommen, i dens ligefremme og mest udstrakte Betydning, netop aabenbart ligger udenfor Na-

tionalekonomiens Omraade? En Definition af en Videnskab skulde give en kort Betegnelse af dens Emne: Hvorledes er det muligt at tale om en Videnskab, naar man maa tilstaa, at den allerstørste Del af det Emne, der nævnes i Definitionen, ikke bliver behandlet af den? Hvis Nationalekonomien er en Videnskab, saa maa vi fremdeles dog spørge om: hvorom handler denne Videnskab? Om Rigdommens Produktion er det visselig ikke.»

Price gaar derefter over til at kritisere Lowes bekjendte Udtalelser om Adam Smith ved den nationalekonomiske Hundredeaarsfest i 1876. Lowe udtalte her, som man véd, at Adam Smith havde grundlagt Nationalekonomien som en «deduktiv og demonstrativ Videnskab», og derved indlagt sig en Fortjeneste, til hvilken der overhovedet ikke findes noget Sidestykke i Verden.*) Price gjør her bl. A. gjældende, at Nationalekonomien overhovedet ikke har videnskabelige Doktriner at opvise.

«Vil man maaske nævne Frihandelslæren? Men Frihandelslæren er slet ikke nogen videnskabelig Frugt: Frihandelslæren er kun en Forklaring af en meget almindelig Fremgangsmaade, som alle Mennesker kjende og følge: den Fremgangsmaade, ifølge hvilken Arbejder med Naalen overlades til Kvinderne, medens Mændene løfte de store Byrder. . . . Ligesaa med den merkantilistiske Theori. Penge er kun et Værktøj, en Maskine, som man har udtænkt, for derved at udføre et bestemt Arbejde. Penge er et Redskab, ved hvilket man letter Ombytningen af Ejendoms-gjenstande, paa samme Maade som en almindelig Vogn transporterer Varer. Hvem har nogensinde doceret, at et Folk ikke kunde have for mange Vogne eller for mange Plove? og at det altid vilde være rigtigt at lave Vogne i det Uendelige? Behøvede man en stor deduktiv Videnskab for at lade Folk forstaa Redskabernes Natur og nødvendige Begrænsning? Der er ganske vist en stor Mængde Mennesker, der ikke indser, at Penge ikke er Andet end et Redskab; — men man behøver blot at gjøre dem bekjendte hermed, saa har man med det

*) Jfr. ogsaa herom Ingrams Bog.

Samme dræbt den merkantilistiske Theori. En Smule forstandig Overvejelse er fuldstændig tilstrækkelig, — og man behøver ikke at anraabe Videnskaben. . . . Paa samme Maade fortæller den Malthus'ske Lære os i Virkeligheden ikke Andet end det velbekjendte Faktum, at Menneskene, ligesom andre Dyr, kunne formere sig stærkere end deres Føde, og at der vil indfinde sig meget ubehagelige Følger, hvis de formere sig for hurtigt. Malthus har kun stærkt fremdraget og belyst denne Kjendsgjerning, navnlig som en Advarsel imod den meget almindelige Theori, at Gud ikke sender Børn uden at sørge for dem. De kjenne Ord om arithmetiske og geometriske Proportioner ere ikke Andet end ørkesløs Snak. . . . Ligeledes fortæller Læren om Udbud og Efterspørgsel kun indlysende og almindeligt iagttagne Ting. Kun for at blære sig kan man her tale om videnskabelige Principer. . . . Overalt i disse Exempler viser Nationaløkonomiens sande Natur sig klart. Den bestaar i Anvendelsen af den sunde Fornuft paa velbekjendte Fremgangsmaader. Den forklarer disses Natur og Maader at virke paa. Den analyserer og udtænker Fremgangsmaader, der ville følges overalt, hvor en kunstig Theori ikke stiller sig i Vejen. Den Viden, som den erhverver ved lagttagelse og Analyse, samler den i en systematisk Form. Dens Lære indeholdes i et System af methodisk Kundskab. . . . Alligevel er der i alt Dette ingen streng Videnskab, ingen Deduktion, Skridt for Skridt, fra nogle faa øverste Principer, og heller ingen Fastslaaen af økonomiske Love ved Induktion. Jeg kan ikke finde nogen sand økonomisk Lov i Nationaløkonomien; . . . det, de fleste Forfattere kalde økonomiske Love, er kun Tendenser, der ikke have nogen absolut og ensartet Karakter. . . . De Sandheder, som Nationaløkonomien gjør gjældende, ere til Syvende og sidst selvindlysende Sætninger (truisms), og naar Nationaløkonomien har forklaret dem, kan Tilhøreren med Rette udbryde, at det vidste jo Enhver i Forvejen. Det er et udmærket Vidnesbyrd om virkelig økonomisk Belæring, at den tilsidst fører Eleven til den Erkjendelse, at den bestaar af velbekjendte Sandheder. En ret Forstaaelse af dem er ligesaa meget værd som Alt, hvad videnskabelige Afhandlinger nogensinde har bygget op.»

Det er besynderligt, at Price ikke ser, at de Indvendinger, han her gjør imod Nationaløkonomien som

Videnskab, kunne med netop samme Føje rettes imod Videnskaber, som selv han vil anerkjende som Videnskaber. Ikke blot paa det nationalekonomiske men ogsaa paa andre Omraader, gjør Granskeren jo stedse den Erfaring, at naar han først har godtgjort Rigtigheden af en videnskabelig Sætning, møder han det Udraab: «ja, naturligtvis! det følger jo af sig selv.» Kun Skade, at det saakaldte «Selvindlysende» først indlyser, efter at det er blevet forklaret. — Besynderlige ere endvidere Prices Selvmotsigelser: Nationaløkonomien forklarer kun det Velbekjendte, — og Nationaløkonomens Tid optages alligevel for en stor Del med at bortrydde alt det Ukrudt, der breder sig over hele det økonomiske Liv. Hvis det var «selvindlysende», at Ukrudtet kun er Ukrudt, havde det vel aldrig faaet Lov at brede sig! — Besynderligt er det endeligt, at han ikke vil tillade, at man betegner som «videnskabelig» en Virksomhed, der ikke blot gaar ud paa at «iagttage» og «analysere», men som ogsaa samler Iagttagelserne og Analyseringerne i et «System», hvor hver enkelt Led har sin bestemte Plads. Nationaløkonomen har — siger Price — den Opgave, at forklare de økonomiske Fakta, saaledes at de baade ville blive forstaaede «hvert enkelt for sig» og som Led af et «samlet Hele», — og alligevel vil han ikke høre Tale om «Videnskab»!

Endelig slaar Price sig til Ridder paa Mr. Lowe. Lowe havde gjort gjældende, at hele Nationaløkonomien i Grunden indeholdes i fire Ord: Arbejdsomhed og Spar-sommelighed ere Aarsagerne til Rigdom, Dovenskab og Ødselhed til Fattigdom. Altsaa, svarer Price, véd Nationaløkonomen ikke mere og vil aldrig vide mere, end Adam og Eva maa have vidst strax efter at de forlod Paradiset,

uagtet det ikke er sandsynligt, at de den Gang havde læst mange nationaløkonomiske Værker!

Hvad er Nationaløkonomien da? Det er ikke nogen egenlig Videnskab; men hvad er den? Price har ondt ved at finde noget Svar herpaa. Alle indrømme, siger han, at den har noget at gjøre med Rigdom; vel undersøger den egenlig ikke Rigdommens «Natur», som Adam Smith sagde; men den fortæller os noget om «visse almindelige Fremgangsmaader, der følges ved Rigdommens Produktion og Fordeling.» Det lyder ikke meget videnskabeligt; men det skal det heller ikke. Lad os sky Ricardos og de Andres videnskabelige, og lad os vende tilbage til Adam Smiths gemytlige Sprog!

Hermed kunde vi slutte; thi om Prices Stilling ligeoverfor Spørgsmaalet om Muligheden eller i alt Fald Nyttens af en videnskabelig Behandlingsmaade af Nationaløkonomien, vil Læseren vel nu ikke være i Tvivl. Han vil bemærke, at Price, ligesom saa mange Andre, mener at Grunden til, at Nationaløkonomien (eller Nationaløkonomerne) ikke tilstrækkeligt respekteres i Nutiden, ligger i den Behandling, Nationaløkonomien er Gjenstand for. Men medens Andre mene, at den af Nationaløkonomernes Flerthal fulgte Behandlingsmaade ikke er tilstrækkelig videnskabelig, mener Price, at den er altfor videnskabelig. Det er den store Forskjel mellem ham og den yngre nationaløkonomiske Skole! — — Hermed kunde vi, som sagt, slutte, hvis det var nok, at Læserne fik at vide, at Price vil have en «praktisk» Behandlingsmaade en «common sense»-Behandlingsmaade. Men Læserne kunne ogsaa ønske at faa at vide, hvorledes en saadan tager sig ud. Exempelvis skulle vi da meddele, hvorledes Price behandler Begrebene «Rigdom» og «Værdi». —

Nationalekonomien taler om Rígdóm. Det er det første Begreb, vi møde i den, og det vilde derfor ikke være af Vejen, om vi vidste, hvad der forstaaes derved. Den almindelige populære Opfattelse heraf kunne vi vel hjælpe os med, naar vi hylde den praktiske Behandlingsmaade. Men vi maa dog betragte det lidt nøjere, især da al den lærde, videnskabelige Diskussion, det har været Gjenstand for, har bidraget til at forkludre Forstaaelsen af det. — Stuart Mill, der begynder med at acceptere den populære Opfattelse som fuldstændig tilstrækkelig, slaar dog strax over i videnskabelige Distinktioner. Han fastslaar det Princip, at hvor nyttige og nødvendige visse Ting end monne være, saa kan Nationalekonomien dog kun betragte dem som Rígdóm, forsaavidt man ved Hjælp af dem kan tilbytte sig et eller Andet. En mærkelig Paa-stand! Nyttige Ting, som man ikke kan købe noget for, skulde altsaa ikke være Rígdóm! Men hvad Andet end en Samling af nyttige Ting er Rígdóm? Alligevel jager Stuart Mill saadanne nyttige Ting, som vi ikke kunne sælge, ud af Rígdømmens Kategori! Saalænge Alle ere saa rigeligt forsynede med de nyttige Ting, at Ingen vil købe mere af dem, høre de ikke ind under Rígdømmen; — i det Øjeblik En begynder at trænge til noget mere af dem, og vil give noget for dem, blive de til Rígdóm! Den store afrikanske Høvding, der har prægtige Ejendomme, der lever i Luxus, og hvis Undersaatter ere hans Slaver, hans Ejendom, — han har ingen Rígdóm, hvis han lever saaledes afskaaret fra den øvrige Verden, at han ikke træder i Bytteforhold til den: Nationalekonomien eksisterer ikke for ham; thi der er intet Marked i hans Besiddelser. Klima, Sol, Luft, Vand, er ikke Rígdóm; Købere heraf findes jo ikke. Det er den klare, varme

Sol, der giver Frankrig de prægtige Vine, og Indien og Amerika den store Bomuldshøst; men Solstraalerne kunne ikke sælges og kjøbes, — altsaa ere de ikke Rigdom! Alligevel vilde Siberien kunde være lige saa rigt som Indien, hvis Siberien havde Indiens Sol! Vi overrisle Jorden med Vand, og frembringe en prægtig Afgrøde, og vi kalde Vandet Rigdom, fordi Overrislingen har kostet os saa meget; — men naar det samme Vand falder ned fra Himlen som Regn, og vi faar det for Intet, ophører det strax at være Rigdom! Spørg Vinproducenterne i Frankrig og Risproducenterne i Indien, om Sol og Regn ikke ere Rigdom! Den sunde Fornuft har her ingen Tvivl; de videnskabelige Nationaløkonomer indlade sig paa spidsfindige Distinktioner, hvorved de blot skræmme Publikum fra sig. Men det bliver værre, naar vi gaa videre. Stuart Mill taler om, at «Ordet Rigdom har en ganske anden Betydning, naar der tænkes paa Nationen, end naar der tænkes paa Individet. Naar Talen er om Nationen, omfatter «Rigdom» kun Ting, der have en vis Nytte; for Individet kan Alt være «Rigdom», naar det, selv om det i og for sig er unyttigt, sætter ham i Stand til af en Anden at kræve en Del af Forraadet af nyttige eller behagelige Ting.» Efter denne Theori er det at have Ret til en Ting, og det at have den i faktisk Besiddelse, det Samme. Saaledes bliver et Pantebrev, der dog kun er et Stykke Papir, Rigdom for dets Ejer, lad os sige til en Værdi af 1000 Kr. Det er i det samme Øjeblik Rigdom og ikke Rigdom: for Nationen er Pantebrevet kun et Stykke Papir, for Panthaveren er det Rigdom til en Værdi af 1000 Kr. Jeg laaner en Mand 1000 Kr., overlader ham altsaa en Sum af denne Størrelse, men beholder dem dog selv samtidigt i Skikkelse af Pantebrevet. Jeg har altsaa

fordoblet Rigdommen: de 1000 Kr. blive talte to Gange: først i Guld, dernæst i Pantebrevet. Vexler, Banksedler, alle mulige Laanedokumenter osv. blive herefter Rigdom, samtidigt med at de Penge, hvorom de tale, ere Rigdom. Kom det til en Retssag om Pantebrevet, vil Domstolen maaske erklære, at det virkelig giver Pantehaveren et Krav paa 1000 Kr. Men videre gaar Domstolen heller ikke: den anerkjender, at Dokumentet giver et Krav, der maaske kan sælges for Penge, men den siger ikke, at Kravet er Rigdom. Det gjør derimod adskillige videnskabelige Nationaløkonomer, fremfor Alle Macleod. Men efter den Macleod'ske Theori, der maa udøve en uheldig Indflydelse paa hele Kredittæren, maa endog ethvert mundligt Løfte om Penge være Rigdom. Det koster endel Besvær at faa den sunde Fornuft til at gaa ind paa, at Repræsentanten er den Samme som den Repræsenterede. — Endelig kan bemærkes, at Price i Modsætning til Mill holder paa, at Folkets Egenskaber, dets fysiske, moralske og intellektuelle Natur, hører med ind under Begrebet Rigdom. Han tror, at dette strider mod den «videnskabelige» og stemmer med den «praktiske» Opfattelse. —

Ordet «Rigdom» findes i selve Definitionen af Nationaløkonomien, forsaavidt man overhovedet indlader sig paa at give nogen Definition; men Værdibegrebet kan forøvrigt siges at være den røde Traad i Økonomien. Dette er ogsaa almindeligt anerkjendt, og de fleste dygtige Forfattere til nationaløkonomiske Systemværker have fremfor Alt bestræbt sig for at klare det nævnte Begreb. Desværre ere deres Bestræbelser ikke blevne kronede med Held. En bekjendt Anekdote fortæller, at Sydney Smith faa Maaneder efter at han var bleven optagen i den londonse «Political Economy Club» udtalte Ønsket om atter

at træde ud af dette lærde Selskab, og at han, da man spurgte ham om Grunden til at han atter vilde forlade det Selskab, han saa nylig var bleven Medlem af, svarede: han havde kun meldt sig ind i de engelske Nationaløkonomers Forening i det Øjemed at faa at vide, hvad Værdi er, men han havde nu opdaget, at de øvrige Medlemmer af Foreningen ikke vidste mere derom end han! — Langt snarere end at give Stuart Mill Ret i, at Værdibegrebet er blevet tilstrækkeligt klaret af Fortidens Økonomer, er Price tilbøjelig til at slutte sig til Sydney Smith: de videnskabelige Økonomer have kun forkludret Begrebet i den Grad, at ligesom Prof. Perry ikke vilde have noget at gjøre med «Rigdom», saaledes vil Prof. Jevons nu kaste Ordet «Værdi» tilside. — Lad os betragte nogle af de givne Forklaringer:

Adam Smith har ikke i rene Ord sagt os, hvad Værdi er. Et Ord, han lod falde herom, er bleven verdensberømt, og enhver Forfatter anser sig for forpligtet til at henlede den Studerendes Opmærksomhed derpaa. Der er — siger Ad. Smith — en Brugsværdi og en Bytteværdi. Dette forklarer os imidlertid slet ikke, hvad Værdi er. Den Fortolkning, at Ad. Smith skulde have villet sige, at der er to væsenligt forskellige Arter af Værdi, er sikkert gal. A. Smith mente, at Værdi knytter sig til to forskellige Arter af Gjenstande, til Ting, der kun bruges, og til Ting, der ombyttes. Der er værdifulde Ting som kunne sælges, og der er andre værdifulde Ting som ikke kunne sælges. Det er Distinktionen, og den er rigtig. Værdien er én, men de Ting, den knytter sig til, er to. Her har Smith givet os et Vink, der maaske kan hjælpe os. — Bastiat vilde ikke anerkjende anden Værdi end den, der skylder Ombytningen sin Tilværelse. Han lader

altsaa uvidende om, at man hver Dag kalder Ting, som man ikke kunde faa en Øre i Bytte for, værdifulde. Da Bastiat ikke respekterer det daglige Sprog, kan Price ikke bruge ham. — Stuart Mill følte sig overbevist om, at der ikke kunde være nogen Tvivl om denne Definitions Rigtighed: «Værdi er altid Bytteværdi. Værdi er et relativt Udtryk. En Tings Værdi betyder den Mængde af andre Ting, eller af Ting i Almindelighed, som den ombyttes for.» Udtrykket «Ting i Almindelighed» er uklart; rimeligvis sigter det til Pengenes almindelige Kjøbeevne; men i Virkeligheden kan Ting ikke ombyttes mod Ting «i Almindelighed». Forøvrigt fremgaar det af Mills Definition, at naar der gives 10 Kr. for 1 Td. Korn, saa er 1 Td. Kornets Værdi 10 Kr. Her kan han beraabe sig paa almindelig Sprogbrug; og naar vi blot tænke paa Markedsværdi, Pris, kunne vi nok bruge Definitionen. — Men nu indvender Jevons: «Hvis Noget vedrørende Værdi er sikkert, saa er det det, at Værdi ikke betyder en Gjenstand, men en Egenskab, et Attribut eller en Omstændighed ved en Gjenstand.» Der er noget Rigtigt i denne Indvending, der gaar ud paa, at Mill har sammenblandet Tingens Maal med selve Tingen. «Prisen,» siger Jevons, «maaler Værdien, men en Tings Maal er ikke selve Tingen.» Jevons har Ret i, at Værdi er noget Andet end det, for hvilket en Vare ombyttes; Værdi og Markedsværdi ere ikke identiske Udtryk; — men Værdi er dog ikke en Egenskab ved Tingen: Jevons sammenblander den Tings Egenskab, der fremkalder Værdien, med selve Værdien. Den Egenskab, der fremkalder Værdi, er altid Nytte, og ved Nytte maa her forstaas Tings Evne til at yde en eller anden Tilfredsstillelse. Baade Mill og Jevons overse en Del Udtryk i det daglige Sprog, der pege paa Sagens

Kjærne. Og saa anfører Price nogle Exempler paa Affektionsværdi, hvor Tanken om at man kunde tilbytte sig andre Ting for de Gjenstande, der ere i Besiddelse af Affektionsværdi, jo er saa fjern som mulig (hvilke Exempler forøvrigt netop vise, at Principet om, at Nationaløkonomien ubetinget skal holde sig til det almindelige Sprog, kan føre til, at Værdibegrebet, saavel som andre Begreber, i et Land kan blive forskjelligt fra, hvad det er i et andet, forsaavidt de Værdibegrebet vedrørende populære Udtryk ikke ere analoge i disse Landes Sprog!) Det er den personlige Følelse, der bestemmer, hvad der vil blive forlangt for en Ting. Mills Definition nævner derimod kun Resultatet, den Mængde af Varer der vil blive givet i Bytte, og saa kalder han Prisen Værdi. — Jevons ser Fejlene hos Mill og bemærker overhovedet de Vanskeligheder, de tidligere Nationaløkonomers Udviklinger af Værdibegrebet medføre; og han bliver saa fortvivlet derover, at han tilsidst kaster Ordet Værdi bort. Men noget Andet maa han sætte i Stedet derfor, og dette Andet bliver da: Bytteforhold. «Naar vi tale om Bytteforholdet mellem Jern og Guld, kan der ikke være nogen Tvivl om, at vi blot mene den Mængde, der af den ene Artikel gives for den anden,» siger han. Men denne Definition er i Virkeligheden den samme som Mills, kun at Ordet «Værdi» er afløst af et mere fremmed Ord. Baade Mill og Jevons opfatte saaledes Værdi som Pris, — og dog siger Mill, at Værdi og Pris ikke maa, hvad de ældre Økonomer gjorde, betragtes som Synonymer; thi det vilde være at «ødsle to gode videnskabelige Ord paa én Tanke». Nej: «en Tings Pris betyder dens Værdi i Penge; en Tings Bytteværdi betyder dens Herredømme over købelige Varer i Almindelighed;» — men dette er

aabenbart en Distinktion uden nogen Forskjel, en ren Tautologi. Dette Herredømme er jo netop det, som Penge ere i Besiddelse af; det er jo netop Pengene, der beherske «kjøbelige Varer i Almindelighed.» — Price anfører endnu endel Exempler paa tidligere Økonomers Værdefinitioner, der tjene til at vise den indbyrdes Uenighed. Og saa tror han da, at han har al Opfordring til at forsøge paa at bringe Klarhed i den Sag, som de Andre have forvirret. Resultatet af hans Udviklinger bliver da følgende:

Værdien er et Forhold, siger man; og det er rigtigt. Men et Forhold mellem hvad? Ikke et Forhold mellem Ting, der ombyttes. Robinson Crusoes Bøsse havde den største Værdi for ham; men dog kunde han ikke for den tilbytte sig andre Ting; thi han havde intet Marked. Naar der siges, at Værdi er et Forhold, menes der følgelig ikke det Forhold, hvori to Varer ombyttes, thi det er muligt, at der slet ikke finder nogen Vareombytning Sted, — men et Forhold mellem Personen og Varen. Ordet «Værdi», «jeg vurderer» udtrykker min Følelse, mit Ønske om at komme i Besiddelse af en Ting, min mere eller mindre stærkt udprægede Hensigt at ville fastholde Besiddelsen af hvad jeg allerede har. Denne Følelse viser sig klart ligeoverfor Ting, der kun have Brugsværdi; den viser sig ogsaa ligeoverfor Ting, der have Markedsværdi. En Landmand tilbyder, for Exempel, en Møller en Tønde Korn til 12 Kr. Mølleren vil gjerne have Kornet, men finder, at Prisen er for høj. Det kommer til Forhandling, og tilsidst sælges Kornet for 11 Kr. Her ere sex Kræfter i Bevægelse, tre paa hver Side: et Ønske, en Bestræbelse, en Tilfredsstillelse. Alle disse Kræfter ere aandelige, og gaa ud paa at bestemme Vurderings-Følelsens Styrke. Mølleren

ønsker Kornet, og Landmanden Pengene (eller de Ting, han kan købe for Pengene); begge Parter maa finde sig i en Anstrengelse, den ene, fordi han vil skille sig ved Kornet, den anden, fordi han skiller sig ved sine Penge; tilsidst kommer Mølleren dog til det Resultat, at hans Følelse for Kornet er stærkere end for de 11 Kr.; Landmanden kommer til det modsatte Resultat, — og Bytningen kommer i Stand: begge Parter føle sig tilfredsstillende. Handelen, Prisbestemmelsen, er en Kamp mellem Følelser. Denne Kamp mellem Følelser — Ønsket at komme i Besiddelse af en Ting, de Anstrengelser der maa gjøres i dette Øjemed, og den Tilfredsstillelse der sluttelig føles — kan man med Lethed observere paa enhver Avktion, men den findes forøvrigt overalt i det økonomiske Liv. — Man vil nu forstaa Forholdet mellem Værdi og Nytte. Værdien har sit Sæde i Personens Aand; Nytten er en Egenskab ved Tingen. Tingen er paa Grund af sin Beskaffenhed i Stand til at yde en eller anden Tjeneste. Saasnart man bemærker denne Tingens Evne til at tjene Ens Lyster, faar man Agtelse for Tingen, man vurderer den, og Ønsket om, hvis muligt, at komme i Besiddelse af den tændes. Nytten, Værdien og Ønsket existere samtidigt, idet Nytten avler den personlige Vurderings-Følelse og Ønsket om at erhverve Tingen; og Nytten, Værdien og Ønsket have i og for sig Intet at gjøre med Spørgsmaalet om Gjenstandens Ombyttelighed. Naar denne Opfattelse fastholdes, er den merkantilistiske Vildfarelse, at det er godt at sælge og slemt at købe, og at den ene Part maa tabe naar den anden skal vinde, indlysende. — Disse Tanker udvikler Price nøjere. Dertil føjer han nogle Betragtninger over Vurderings-Følelsens Bestandighed eller Ubestandighed, over de Faktorer der

indvirke paa den, over Muligheden eller rettere Umuligheden af at finde en almindelig Værdimaaler osv. — Hvad Mange i disse og de følgende Undersøgelser maaske navnlig ville læse med en vis Fornøjelse¹, er den skarpe, kritiske Behandling, Price jævnlig underkaster sine For-gængere.

— Efter at Price i det første Kapitel af sin Bog har besvaret Spørgsmaalet, om Nationalekonomien er en Videnskab, benegtende, og efter at han i det andet har undersøgt Værdibegrebet, behandler han i det tredje «Ombytningen». I det derefter følgende belyses Kapitalbegrebet; her har man bl. A. den Fornøjelse at se, at medens Stuart Mill — fordi han vilde holde sig til «almindelig Sprogbrug» — udelukkede de Arbejder, der ikke have materielle Resultater, fra «Produktivtets»-Begrebet, maa Price — netop fordi han vil holde sig til «almindelig Sprogbrug» — regne dem, der yde immaterielle Tjenester, med blandt de «produktive» Arbejder! — I de derefter følgende Kapitler omhandles Driftsherregevinsten, Arbejdslønnen, Fagforeningerne, Frihandelen, Jordrentelæren, Penge-, Kredit- og Bankvæsenet. Vi finde her flere interessante Betragtninger; men hvad det «Praktiske» angaar, indskrænker det sig for Størstedelen til, at der nu og da indskydes nogle Bemærkninger om, at man i daglig Tale siger saadan eller saadan, og at den daglige Tales Udtryk maa bevares. Hvadenten nu Price faktisk følger dette sit Princip eller han oftere ubevidst fornægter dette, saa kan man dog i ethvert Fald sige med Ingram²): «han bestræber sig i sin Bog, fra dens Begyndelse til dens Slutning, for at slaa almene Fakta fast og for at forklare særlige Fakta ved Hjælp af dem: han foretager sig, uden at vide det, et videnskabeligt Arbejde», — i alt Fald, tilføje vi, i samme Grad som mange økonomiske Forfattere, der ikke have anset det for nødvendigt at betegne sig selv som «praktiske».

A. P.

¹) Anf. Skr. S. 12.

St. Gotthard-Banen *).

Det første Projekt til en schweizisk Alpebane er nu omtrent 40 Aar gammelt. Det udgik fra Graubündener-Teknikere og udpegede Lukmanier-Passet som det, over hvilket Banen burde føre. Ved engelsk og italiensk Understøttelse lykkedes det at stifte et Selskab til Bygningen af en Bane over Alperne. Det naaede dog ikke langt i sine Bestræbelser. De vedvarende politiske og finansielle Forviklinger i Italien i Aarene 1846—53 bevirkede en fuldstændig Stilstand i Foretagendets videre Udførelse. I Aaret 1853 stiftedes et nyt graubündnerisk Selskab. Det søgte og erholdt Koncession paa Bygningen af en Bane Rorschach—Chur—Wesen—Rapperswyl, hvortil senere en Gjenboring af Lukmanier skulde slutte sig. Aktiekapitalen, hvoraf $\frac{3}{5}$ vare engelske Penge, udgjorde 25 Millioner francs. Indtil 1862 havde Selskabet bragt det saavidt, at det nævnte Banenet var færdigt, men derudover, i Retning af den projekterede Alpeovergang, havde det ikke foretaget et eneste Skridt. Grunden maa søges i indre Splid i Selskabet. De meddelle

*) Kilder: „Geschichte der Begründung des Gotthardunternehmens. Nach den Quellen dargestellt von Dr. M. Wanner, Archivar der Gotthardbahn. Verlag v. H. J. Wyss. Bern, 1880.“

7de Hefte af „technische Mittheilungen des schw. Ingenieur- u. Architektenvereins: der Durchschlag d. St. Gotthardtunnels. Von M. Königves-Töth, Ingenieur. Verl. v. Orell, Füssli & Co. Zürich, 1880.“

„Der Alpenbahn-Compromis vor d. Volksabstimmung. Von J. M. Rascher, Advokat. Bern, 1879. Verl. v. R. F. Haller-Goldschach.

Koncessioner, der gjentagne Gange vare blevne forlængede, udløb i Begyndelsen af Treserne. Hertil bidrog navnlig Kanton Tessin ved at vægre sig ved at antage Lukmanierpasset som Overgang for Banen. Dermed ophører foreløbig Projekterne om at føre en Bane over de østlige Alper at have nogen Betydning.

Aaret 1849 kaster for første Gang nærmere Lys over den schweiziske Forbundspolitik Forhold til Bestræbelserne i Retning af en Alpebane. Forbundsraadet var ved Folkerepresentationen blevet foranlediget til at indhente Sagkyndiges Dom over Udviklingen af et schweizisk Jernbanenet. Det tilkaldte som Experter Englænderne Steffenson og Swinburne og stillede dem til Opgave: at undersøge, om en Bane over Alperne var udførlig under de daværende Forhold og i det Øjemed at underkaste Lukmanierprojektet en nærmere Prøvelse, fremdeles at undersøge, om ikke en anden Overgang muligvis vilde frembyde flere Fordele. Experterne erklærede sig imod Lukmanierprojektet, særlig i Betragtning af det mangelfulde Udviklingstrin, paa hvilket Tunnelboringskunsten dengang befandt sig. I 1853 foranledigede Forbundsraadet atter Nedsættelsen af en Kommission paa tre Medlemmer, deriblandt den af Gotthardbanens Anlæggelse højt fortjente Schweizeringeniør Koller. Den skulde underkaste Spørgsmaalet om en Alpebane et grundigere Studium end dens Forgænger og tillige tage alle mulige Overgange for en Bane i Betragtning. Den tilraadte Anlægget af Dalbaner, særlig henimod St. Gotthard og Splügen, for senere lettere at kunne træffe en Afgørelse om Overgangen.

Fra nu af opstaar en stærkere Bevægelse og Agitation i de i en Alpebane mest interesserede Kantoner; navnlig træder Konkurrencen mellem St. Gotthard og Splügen i første Linje. Begge Projekters Tilhængere ere lige ivrige i den indbyrdes Kamp og i deres Propaganda, særlig i Italien, ja søge endog at bevæge Forbundsraadet til at give deres Bestræbelser et officielt Præg ved at indlede diplomatiske Forhandlinger med Udlandet. I 1857 var en Konference, bestaaende af Afsendinge fra Kanton Bern, Urkantonerne og Basel samt fra den allerede bestaaende Gotthardforening, traadt sammen; man besluttede

ved saakaldte «Gründungsaktien» at skaffe de nødvendige Midler tilveje for et indgaaende Studium af Gotthardprojektet. Et egenlig Selskab kom dog ikke i Stand. I Aaret 1863 udvidedes Gotthardforbindelsen og antog en fastere Skikkelse. I August traadte nemlig en ny Konference sammen i Luzern, hvor foruden de nævnte Kantoner ogsaa Zürich, Schaffhausen, Argau, Thurgau og Tessin lode sig repræsentere. Man enedes om Anlæget af en Gotthardbane. Et nedsat Udvalg gjorde Forbundsregeringen bekendt med dette Skridt og overbragte en Petition, om den vilde meddele Italien, de sydtyske Stater og England Kantonernes Beslutning og indbyde de tvende førstnævnte til Underhandlinger om en Gotthardbane.

Ved den schweiziske Jernbanelov af 1852 var Forbundsraadets Stilling overfor Baneanlæg fastsat ved følgende Bestemmelser: «Art. 1: Der Bau und Betrieb von Eisenbahnen im Gebiete der Eidgenossenschaft bleibt den Kantonen, beziehungsweise der Privatthätigkeit überlassen; Art. 2: Die Koncessionen für Eisenbahnunternehmungen gehen zunächst von den Kantonen aus. Sie unterliegen jedoch der Genehmigung des Bundes; Art. 7: Es ist vor Allem zu prüfen, ob durch die Erstellung der betreffenden Eisenbahn die militärischen Interessen der Eidgenossenschaft verletzt würden. Wäre dies der Fall, so ist die Genehmigung des Bundes zu versagen.» Det ses altsaa, at det var Forbundsraadet muligt ved sin Avtoritet at understøtte saadanne Forslag og Andragender fra Kantonerne, som det maatte finde af særlig Betydning for det almene Vel, ligeoverfor Forbundsforsamlingen og Udlandet. — Imidlertid var det meget vanskeligt for Forbundsraadet at tage en bestemt Holdning i Sagen, især da et tredje Projekt, Simplonprojektet, var opkommet. For dettes Udførelse havde Kanton Wallis i Aaret 1854 meddelt Koncession til Selskabet «Ligne d'Italie»; denne var udløbet i 1857. Forhandlingerne gjenoptoges i 1863 med samme Selskab; Waadt voterede en Subvention af 4, Wallis af 1 og Genf af 2 Millioner frcs. Ikke nok hermed. Samtidig forenede Tilhængerne af Lukmanier-, Splügen- og Simplonpasset sig til en samlet Opposition mod Gotthardbestræbelserne og specielt mod en Begunstigelse af disse fra For-

bundets Side. Nu saa dette sig endelig nødt til at træffe en Afgjørelse og lod derfor paany Sagen undersøge af det indre Departement. Dettets grundige og omfattende Beretning er af epokegjørende Betydning for Afgjørelsen af Spørgsmaalet om en Alpebane for Schweiz's Vedkommende. Det henpeger paa, at de i Østen og Vesten paabegyndte Baner, Brenner og Mont Cenis, ville blive fuldendte i Løbet af 10 Aar; vilde man da undgaa at miste al Transithandelen gennem Schweiz, maatte ufortøvet Bygningen af en schweizisk Alpebane paabegyndes. Efter at have taget alle Forhold og Faktorer — tekniske, politiske, kommercielle og militære — under Overvejelse, udtaler det sig for St. Gotthard som det Pas, der, centralt beliggende, har mest Udsigt til at samle de modstridende Meninger om sig. — Til alt Held var dette et Resultat, Udlandet kunde billige; det var indlysende, at Foretagendet ikke kunde komme til Udførelse uden Subsidier fra dette.

I Italien nedsattes paa Bygningsminister Jacinis Forslag i 1865 en Kommission, bestaaende af Landets mest fremragende kommercielle og tekniske Kræfter, til Drøftelse af Spørgsmaalet om en italiensk-schweizisk Alpebane. Kommissionen udtalte med 11 Stemmer imod 3, «at Gotthardpasset er det, der bedst varetager alle italienske Interesser, kommercielle som politiske, og har mindst tekniske Vanskeligheder at kæmpe imod.» De nødvendige Subsidier for en Alpebane sikredes for Italiens Vedkommende.

I Tyskland var Stemningen for en Gotthardbane i Begyndelsen mindre gunstig; som i Schweiz vare Meningerne om, hvilket Pas der burde gives Fortrinet, delte. Preussens politiske Interesser maatte nødvendigvis lade det søge en nøje Tilnærmelse til Italien for at danne en Modvægt mod en mulig fransk-østerrigsk Alliance; intet Under derfor, at den preussiske Regering gjerne saa Anlægget af en Bane, der direkte kunde forbinde det tyske Toldforbund med Italien. Det samlede nordtyske Forbund og Baden erklærede sig ligeledes for et Gotthardprojekt, da de Interesser, der knyttede sig til en østligere Overgang, vare skete Fyldest ved Brennerbanens Aabning. Disse Staters Exempel fulgte Würtemberg samme Aar, i September

1869. De omtalte Regeringer gjorde ved Gesandterne i Bern Forbundsraadet bekendt med de tagne Bestemmelser. Nu kunde dette kraftigere end tidligere tage sig af Sagen. Forbundsregeringen besluttede sig til at indbyde Italien, den preussiske og badensiske Regering til en Konference i Bern, hvor Bygningen og Driften af en Gotthardbane samt de gjensidige finansielle Forpligtelser skulde forhandles. Den 15. Septbr. 1869 traadte Konferencen sammen i Bern under daværende Forbundspræsident Oberst Wetti's Forsæde. Forhandlingsprotokollen, der undertegnedes den 13. Oktober samme Aar, havde naturligvis ingen bindende Gyldighed, saalænge den ikke var vedtagen af de enkelte Staters Repræsentationer. Dette skete for Schweiz's Vedkommende i Juli 1870, for den nordtyske Rigsdags i Maj samme Aar og for Italiens i Juni 1871. — Gotthardprojektet gik i sin nyeste Form ud paa følgende: Banens Udgangspunkter ere nordfra Zug og Luzern, syd fra Locarno og Chiasso. De fra de to førstnævnte Punkter udgaende Baner stode sammen i Goldau; herfra fører Banen over Brunnen langs Vierwaldstädtersøen til Flüelen; videre gennem Reussdalen over Amsteg, Wasen til Göschenen, hvor den store Tunnel begynder; denne udmunder ved Airolo. Banen følger nu i Livinerdalen Tessinofloden til Biasca og Bellinzona, hvorfra en Sidelinje fører til Locarno, en anden over Monte Cenere til Chiasso. Fra sidstnævnte Punkt vilde man over Como naa Majland, Bologne osv., fra Locarno, over Arona, komme ind paa de til Turin, Genua og ligeledes til Majland førende Linjer.

Indtægterne af den fuldendte Bane, hvis samlede Længde vilde beløbe sig til c. 263 Kilometer, vare for Gods- og Personbefordring tilsammen beregnede til 48,000 fres. aarlig pr. Kilom., Driftsomkostningerne til 24,000 fres., saa at en ligesaa stor Sum vilde komme til at udgjøre den aarlige Nettoindtægt pr. Kilometer. Totalomkostningerne ved Banens Anlæg skulde efter Overslagene beløbe sig til 187 Millioner fres. — indbefattet Renterne af Kapitalen i den Tid, Anlægget medtog — af hvilke 85 Millioner skulde skaffes til Veje ved Subventioner, ydede af de i Foretagendet interesserede Stater. Italien skulde overtage 45 Mill. fres., Schweiz (3: Kantonerne) 20 og de tyske Stater

ligeledes 20 Millioner; de resterende 102 Mill. skulde dækkes ved Udstedelsen af Aktier og Obligationer. I dette Øjemed konstituerede Gotthardselskabet sig som Aktieselskab i Aaret 1871, efter den tysk-franske Krigs Ophør. — Af dette har især Alfred Escher i Zürich gjort sig fortjent. Talrige Tilbud om Overtagelsen af Banens Bygning indkom til Selskabet fra engelske, tyske og italienske Konsortier, der alle støttedes af betydelige Finansinstituter. Selskabets Udvalg vilde imidlertid af Hensyn til schweiziske Interesser holde Spørgsmaalene om Tilvejebringelsen af Aktiekapitalen og Overtagelsen af Banens Anlæg strengt ude fra hinanden og modtog da, paa Basis heraf, en Række andre Tilbud. Af disse syntes det, som gjordes af et Konsortium, bestaaende af Diskontoselskabet i Berlin (Gehejmerraad Hanseemann), Bankhuset Oppenheim i Köln, Schaffhausener Bankforening sammesteds og endelig Darmstadter-Banken for Handel og Industri, det fordelagtigste. Mange Vanskeligheder stillede sig i Vejen for en Overenskomst, særlig hidrørende fra Tilvejebringelsen af et rigtigt Forhold mellem Aktie- og Obligationsskapitalen. Ved Eschers energiske Bestræbelser lykkedes det dog at fjerne disse og Konsortiet overtog Tilvejebringelsen af de 102 Millioner fres. — $\frac{1}{3}$ i Aktier, $\frac{2}{3}$ i Obligationer — dog saaledes, at der sikredes schweizisk og italiensk Kapital en betydelig Deltagelse.

Saaledes var det store internationale Værk stillet paa en fast finansiel Basis. Selskabets Statuter antoges af Forbundsraadet den 3dje Novbr. 1871. — Intel hindrede nu mere Værkets Paabegyndelse; den første Opgave bestod i Anlægget af den store Tunnel mellem Göschenen og Airolo og af de tessinske Dalbaner. Tunnellens Udførelse overtog Genferen Louis Favre. Arbejdet skred fremad til henimod Aaret 1875, da viste det sig, at Foretagendet, som man forlængst troede sikret, paany skulde gennemgaa en Krise og det af den alvorligste Art. Den hidførtes fra først af derved, at Selskabet af den Omstændighed, at Favres Fordringer for den store Tunnels Udførelse vare ringere end paaregnet i Overslagene, lod sig forlede til at anlægge de tessinske Dalbaner fuldkomnere og altsaa kostbarere end det var fastsat i Projektet. Udgifterne til disse

kom derved til at beløbe sig til 32 i Stedet for, som antaget, 15 Mill. fres. Ved den paabegyndte Hovedlinje viste det sig ogsaa, at man havde forregnet sig. Tydeligt udtalte Bekymringer blandt Publikum og i Pressen om, at de tilstedeværende Midler ikke skulde være tilstrækkelige til Værkets Fuldendelse og saaledes en betænkelig Kalamitet indtræde, udebleve ikke. Disse Anelser skulde desværre vise sig fuldstændigt begrundede.

I sin Indberetning til Forbundsraadet af 3dje Marts 1876 meddelte Selskabet, at det havde forregnet sig i Overslagene til et Beløb af 61 Mill. fres (35 pCt.); toges Renterne i Betragtning, var en Merudgift af c. 100 Millioner nødvendig! Hvorledes kunde denne dækkes?

Forbundsraadet nedsatte en Kommission af schweiziske Fagmænd for at underkaste Projektet en ny Prøvelse og fremsætte Forslag til at afhjælpe Vanskelighederne. Ved at foreslaa betydelige Strækninger af Banen anlagte en- i Stedet for tosporet, ved at indføre stærkere Stigningsforhold og andre Besparelser ved Anlægget samt endelig ved at benytte sig af Jernprisernes stærke Dalen lykkedes det at reducere Deficitet til 74 Mill. fr. Saaledes stode Sagerne i December 76. — Den 4de Juni 1877 traadte Repræsentanter fra de tre Interessentstater, Schweiz, Italien og Tyskland, sammen til en Konference i Luzern. Man foretog videre Indskrænkninger, en Reduktion af det oprindelige Projekt. Mod Nord ofrede man Linjerne Immensee-Luzern, mod Syd Monte Cenere Linjen og bragte — idet man tillige benyttede sig af en af Ingeniør Kaufmann angivet, højst sindrig Fremgangsmaade til foreløbig at anlægge alle mindre Tunneller ensporede, saaledes at de senere uden Stansning i Driften kunne udvides til tosporede — Deficitet ned til et Beløb af 40 Mill. fres.

Italien og Tyskland paatog sig hver at udrede 10 Millioner saafremt Schweiz ydede et Bidrag af otte Mill; de øvrige 12 Mill. vilde, naar alle Subventionerne vare bevilgede, sandsynligvis uden Vanskeligheder kunne skaffes tilveje af Gotthardselskabet. Dette Rekonstruktionsprogram fik retslig Gyldighed ved en Statsoverenskomst af Marts 1878.

Derved at «Schweiz» havde paataget sig at skaffe 8 Mill.

fres. til Dækning af Deficitet opstod en ny Vanskelighed. Hvem skulde betale dem? Forbundet var ikke tidligere optraadt som Subvenient; Kantonerne og de schweiziske Jernbaneselskaber vare allerede engagerede med betydelige Summer. Flere Forslag, som udgik fra Forbundsraadet, fandt ingen Imødekommen. Efter en lang og heftig Debat i Forbundsforsamlingen kom endelig det saakaldte Gotthardkompromis i Stand. Det grunder sig paa «Bundesgesetz betreffend Gewährung von Subsidien für Alpenbahnen (vom 22. August 78).» Dennes vigtigste Bestemmelse lyder: Forbundet (die Eidgenossenschaft) bevilger de Kantoner, som tidligere have deltaget i Gotthardsubventionen, en Sum af $4\frac{1}{2}$ Mill. fres. til Udredelse af de 8 Mill., Schweiz ved Overenskomsten af Maris 78 havde paataget sig, saafremt disse Kantoner ville overtage 2 Mill. og de tvende Jernbaneselskaber «Central-» og «Nordostbahn» $1\frac{1}{2}$. Herpaa gik de vedkommende Kantoner og Selskaber ind.

Gotthardbanens Fjender, især Ultramontane og Socialdemokrater, havde imidlertid ikke været uvirksomme; de havde ved alle tænkelige Midler søgt at umuliggjøre Banens Anlæg. Efter Rekonstruktionsprogrammets Vedtagelse søgte de at vække Tvivl om dets Overslags Rigtighed. Dette lykkedes dem dog kun daarligt; medens de oprindelige Tracéplaner vare udarbejdede i en Maalestok $\frac{1}{10000}$, vare de nye optagne i $\frac{1}{1000}$ Maalestok, hvad naturligvis havde kunnet bevirke et langt nøjagtigere og værdifuldere Overslag.

I Følge den bestaaende Forbundsforfatning (af 1874) maa en Forbundslov, naar mindst 30,000 stemmeberettigede Borgere forlange det, bringes til Folkeafstemning, det saakaldte Referendum. Man havde ikke ventet, at det vilde komme hertil, efter det gode Indtryk, Loven af 1878 havde gjort i de fleste Kantoner. I Kanton Waadt havde man dog ikke kunnet forsones sig med Virkeliggjørelsen af Gotthardprojektet; henimod 25,000 Stemmer fra dette Kanton alene forlangte Loven bragt til Folkeafstemning; de øvrige samledes let andet Steds.

Ved Folkeafstemningen den 19. Januar 1879 vedtoges Loven med en Majoritet af henved 150,000 Stemmer.

Vi ville nu betragte den tekniske Del af St. Gotthardbanens

Udførelse og komme derved især til at dvæle ved Omtalen af den store Tunnel som den Del af Banen, der har mest Krav paa Interesse. Projektet for Gotthardbanen, saaledes som den vil blive udført, er allerede ovenfor omtalt i Hovedtrækkene. Strækningen langs Vierwaldstädtersøen maa for største Delen udsprænges i Klippen. For Tunnelbygningen frembyder dette Stykke ingen særlige Vanskeligheder, den kan paabegyndes samtidig paa forskjellige Steder ved Hjælp af «Schachter». Den bestaaende «Axenstrasse» bidrager sit til at lette Arbejdet. Den egenlige Bjergbane begynder i Flüelen og fortsætter sig til Biasca; de øvrige Linjer kunne betegnes som subalpine. Mellem Flüelen og Göschenen ville 5 Stationer blive anlagte, i gennemsnitlig 8 Kilometers indbyrdes Afstand. Fra Flüelen til Amsteg stiger Banen jævnt opad. Vanskelighederne blive større jo længere man kommer op i Reussdalen. — Ved Antagelsen af det endelige Projekt havde man fastsat en Stigning af 25 pCt. (pro mille) som den maximale, Banen maatte have; med denne Stigning kan nemlig endnu sædvanlige Adhæsionslokomotiver anvendes. Hvis man, selv med denne Maximalstigning, havde anlagt Banen nogenlunde retlinet, vilde det ikke være lykkedes at naa Göschenen, der ligger i en Højde af 1109 Meter over Havet. For at naa denne Højde har man paa flere Steder maattet anlægge Banen spiralformigt. Ved Wasen er den største Spiral, for en stor Del førende gennem Tunnel; den har ikke mindre end otte Broer over de fra Fjeldvæggene nedstyrtende Bække. Da Spiralen er 6 Kilom. lang og Stigningen 25 Ct. vindes altsaa en Højde af 150 Meter. Paa Sydsiden af St. Gotthard findes lignende Spiraler, den største ved Giornico. — Medens St. Gotthardvejen kun sjældent er ført over Reuss, har man været nødsaget til oftere at føre Banen fra den ene Side af Floden over paa den anden. Broerne, som danne disse Overgange, ville næsten alle blive udførte i Jern. Ved Intschil vil den største Bro føre over Floden; den anbringes i en Højde af mellem 80 og 90 Meter over denne. En interimistisk Træbro er fastgjort til udspændte Jerntove; fra denne, der ligesom svæver i Luften, hører man under sig, ved Foden af de lodrette Klipper, Reuss's Brusen. Paa et andet udspændt Jerntov,

30 Milimeter lykt, kunne, ved Hjælp af Vinder, Vogne med et Indhold af 800 Kilograms Vægt rulles fra den ene Side af Svælget over til den anden. — Den ene Tunnel afløser den anden; mange ere allerede gjennemborede.

Ialt har Bjergbanen 51 mindre Tunneller, 7 Vende- eller Spiraltunneller, af hvilke den ved Fiesso er 1557 Meter lang, 9 Viadukter, 48 Bror og 8 Galerier, hvoraf det længstes ved Biasca 275 Meter. Arbejdernes Antal har i de sidste Par Aar paa Strækningen Flüelen—Göschenen udgjort i Foraarsmaanederne c. 5000, i Sommermaanederne 8000 pr. Dag; Tunnelborerne have det mest anstrengende og vanskeligste Arbejde og lønnes derfor bedst, med c. 5 frcs. pr. Dag. — Foruden de Vanskeligheder, som Stigningsforholdene medføre, bestaaende i Udsprængninger, Indsnit, Opfyldning, Dæmninger til en Højde af henved 100 Meter, have ogsaa de mange nedstyrtende Bække osv. stillet store Fordringer til Ingeniørernes Duelighed og Talent.

Tunnellen mellem Göschenen og Airolo er naturligvis den Del af Banen, der har frembudt de største tekniske Vanskeligheder. I Gotthardselskabets Projekt var det fastsat, at den skulde føres retlinet mellem disse to Punkter, fra Göschenen have en Stigning af 5 pCt., fra Airolo 2 pCt., medens Tunnellens midterste Parti skulde anlægges næsten horizontalt; Tiden for dens Fuldendelse var bestemt til 9 Aar. Göschенens Højde over Havfladen er 1109 Meter, Airolos 1145; Afstanden mellem begge Punkter er 14,8 Kilometer. Der var tidligere fremkommet Forslag, der gik ud paa at anlægge Banen aaben indtil Hospenthal (1465 Meter) og først lade Tunnellen begynde her; den vilde da kun have faaet en Længde af 10—11 Kilom. Man kunde imidlertid ikke lade de Erfaringer, man havde indsamlet ved Mont Cenis og Brennerbanen, upaaagtede; det havde vist sig, at hvis Driften af en Alpebane ikke skal afbrydes ved det stærke Snefald i Højalperne, den da ikke maa føres højere end 12—1300 Meter. Af denne Grund, og i Betragtning af Gotthardbanens store Betydning for Samfærdslen mellem de mellemeuropæiske Lande, har man foretrukket at vælge den lavere Beliggenhed for Tunnellen (Göschenen—Airolo). — Den 5te April 1872 lod Gotthardselskabet i Evro-pas og

Amerikas større Blade indrykke en Opfordring til en almindelig Konkurrence for Bygningen af Gotthardtunnelen. Inden Udløbet af den fastsatte Frist indkom syv Tilbud; af disse kunde dog kun to komme i nærmere Betragtning, de der vare indkomne fra Hr. Louis Favre fra Genf og «Société italienne des travaux publics». Man havde ventet, at Gotthardselskabet vilde bestemme sig for «Société italienne», da dette raadete over de bekendteste tekniske Kapaciteter, der tidligere havde forestaaet Udsprængningen af Mont Cenis Tunnellen. Det italienske Selskab forlangte imidlertid 9 Aar til Tunnellens Fuldendelse, Favre 8. Fremdeles vilde det kun gaa ind paa at have den stillede Kavtation paa 8 Mill. frcs. fortabt, naar Tunnellen efter 11 Aars Forløb endnu ikke var færdig; Favre antog en Forfaldstermin af 9 Aar. Endelig var Favres Tilbud 15 Mill. billigere end det italienske Selskabs. Disse Omstændigheder gjorde det ikke vanskeligt for Gotthardselskabet at træffe et Valg; det overdrog Favre Tunnelens Udførelse.

Den første Opgave, der maatte løses, var en nøjagtig Bestemmelse af Tunnellens Retning og Længde. Ved Mont Cenis havde den første Del af Opgaven ikke frembudt særlige Vanskeligheder. Der kunde man fra en Bjergspids iagttage begge Tunnellens Mundinger; man behøvede altsaa blot at opstille de geodætiske Instrumenter i den forlængede Tunnelaxe og ved Visurer udefra kontrollere, at denne indeholdtes under Boringen. Ved St. Gotthard vare Forholdene af en saadan Beskaffenhed, at en slig rationel Fremgangsmaade ikke kunde følges. Af Længdeprofilerne — Snitlinjen mellem Terrænet og en Vertikalplan gennem Tunnelaxen — ses det, at det er umuligt fra et Punkt af Bjerget samtidig at iagttage begge Tunnelaabninger. Man var da henvist til Udkastet af et trigonometrisk Trekantnet, der udmaaltes med Strækningen Hospenthal-Andermatt som Basis. Ved Hjælp af dette kunde Tunnellens Retning og Længde udregnes; de tidligere Opmaalinger samt astronomiske Observationer ydede en god Kontrol. I den saaledes bestemte, forlængede Tunnelaxe opstilledes Signaler, der kunde viseres fra Tunnellens Indre; efterhaanden som man skred længere frem, maatte tidligere bestemte Punkter i Tunnellen benyttes som Sig-

nalder. Det viste sig ved «Richtstollens» Gjennembrud, den 29. Febr. d. A., at de to Tunnelaxer, den nordlige og sydlige, kun afvege c. 1 Decimeter fra hinanden, et beundringsværdigt Resultat i Betragtning af de usædvanlig vanskelige Forhold, under hvilke lagttagelserne maatte foretages.

Ved de fleste Tunneller lykkes det at anbringe «Schachter» i en lodret Retning paa Tunnelaxen, hvorved det gjøres muligt at paabegynde Udsprængningen samtidig paa flere Punkter. I Forholdenes Natur, paa Grund af den Tunnellen paa alle Sider omgivende uhyre Klippemasse, laa det, at Anbringelsen af Schachter ved den store Tunnel vilde være en Umulighed; de vilde næsten have foraarsaget ligesaa store Udgifter og Besværligheder som den egenlige «Richtstollen». Man var da henvist til at paabegynde Arbejdet ved begge Tunnelmundinger, i Göschenen og Airolo. Først et halvt Aar efter Kontraktens Afslutning kunde Boringen paabegyndes ved Hjælp af Maskiner; dissers Transport og Montering medtog naturligvis ikke ringe Tid. Saalænge maatte Boringen udføres med Haandkraft. Betænker man, at «Richtstollen» i det seneste maatte være gjennembrudt $\frac{3}{4}$ Aar inden den fastsatte Termin for Tunnellens Fuldendelse udløb, kunde Favre altsaa af de 8 Aar kun anvende $6\frac{1}{4}$ til Udboring af «Richtstollen» ved Hjælp af Maskiner. I det første Halvaar bores c. 400 Meter ved Haandkraft; man maatte følgelig gjøre Regning paa en maanedlig Fremadskriden i «Richtstollen» af 180 Meter paa Nord- og Sydsiden tilsammen. Ved Mont Cenis Tunnellen — 12,233 Meter lang — var det kun lykkedes, selv i det sidste Bygningsaar, at naa en gennemsnitlig Fremrykken af 136 Meter maanedlig. Siden havde imidlertid Boremaskinernes Teknik gjort forbavsende Fremskridt og tillige havde Dynamiten afløst Krudtet som Sprængstof. Aaret 1878 har opvist det glimrende Resultat af en gennemsnitlig maanedlig Fremrykken i St. Gotthardtunnellens «Richtstollen» af 212 Meter. Bjergarterne vare omtrent af samme Haardhed som ved Mont Cenis. — Arbejdet kunde dog ikke stadigt skride saa hurtigt fremad. De største Vanskeligheder lagde det indstrømmende Vand, især paa Airolosiden; i det tredje Kvartal af 1875 naaede Tilstrømningen af Vand et Maximum af 348 Liter pr.

Sekund eller c. 30,000 Kubikmeter pr. Dag. Heldigvis aftog Vandmængden senere. — Tunnellens Bygning foregaar i to Etager, foroven den saakaldte «Firststollen», forneden «Sohlenstollen». Spørgsmaalet om, hvilken af disse to der bedst egner sig til «Richtstollen», d. v. s. i hvilken af disse Boringen og Sprængningen uafbrudt skal skride frem uden Udvidelse til Siderne, for saa snart som muligt, vel navnlig for Ventilations Skyld, at frembringe en Aabning i Bjerget, er et af de mest brændende blandt Nutidens Tunnelingeniører. — I Gotthardtunnelen er den øverste Etage valgt til «Richtstollen». Vogne, opstillede paa Skinner i den nederste Etage under Aabninger, der ere udbrudte i Loftet, tjene til at skaffe det i begge «Stollen» udsprængte Material ud af Tunnellen. Vognene trækkes af Lokomotiver, der drives med komprimeret Luft. At man har valgt komprimeret Luft til Drivkraft i Stedet for Damp, maa betragtes som en i høj Grad heldig Foranstaltning; den skyldes Entreprenøren Favre. Damp og Kulrøg vilde have bidraget til at forhøje Temperaturen og forværre Luften i Tunnellen og derved nødvendiggjort en betydelig Forøgelse af Ventilationen; nu undgaas disse Ulemper. Ventilationen skaffes tilveje ved Hjælp af Luftkompressorer, der ere opstillede udenfor Tunnellen.

I 1878 arbejdede gennemsnitlig noget over 3000 Arbejdere daglig i Tunnellen. Deres Lod har ikke været misundelsesværdig. Trods den forholdsvis rigelige Ventilation har Luften været opfyldt af Støv og Forbrændingsprodukter fra Dynamiten og Lamperne i en Grad, som kun lang Vane kan faa til at glemme. Mest have dog Arbejderne lidt under den høje Temperatur, der mod Tunnellens Midte steg indtil 36° Reaumur; i tør Luft vilde denne Temperatur have virket mindre skadeligt end her, hvor Luften var overmættet med Vanddampe. Som Soldater i Krigen have de her i Bjergets Indre kæmpet mod Fare og Død, ikke vidende, hvad Øjeblik den kunde ramme dem; ikke lidet er da ogsaa de Dødes og Saaredes Tal i denne Kamp. Det er en smuk Tanke, at man har mindedes de Forulykkede ved i Anledning af «Richtstollens» Gjennembrud at foranstalte en Indsamling til Fordel for deres Efterladte.

De samlede Udgifter ved Tunnellens Fuldførelse ville beløbe

sig til c. 50 Mill. fres. Denne Sum er noget større end den, de oprindelige Overslag angave; dette hidrører fra, at man efter al Sandsynlighed bliver nødsaget til at udmure c. 90 pCt. af Tunnellen, 40 pCt. mere end man havde gjort Regning paa.

I Kontrakten mellem Tunnelentreprenøren og Gotthardselskabet var den 1ste Oktober 1880 fastsat som yderste Termin for Tunnellens Aflevering til Selskabet i fuld færdig Stand. I Betragtning af, at Mont Cenis Tunnellens Fuldendelse efter «Richtstollens» Gjennembrud kun medtog otte Maaneder og under den sandsynlige Forudsætning, at Selskabet vil indrømme, at Tunnellen foreløbig kun anlægges ensporet — et tosporet Anlæg vil nemlig ikke være af særlig Betydning saa længe Tilførselslinjerne til Tunnellen, der først kunne ventes fuldendte i 1882, ikke ere færdige, saa meget mere som det er muligt at foretage Udvidelsen senere uden Standsning af Driften — vil St. Gotthardtunnelen efter al Sandsynlighed til den fastsatte Termin kunne tages i Brug for Postbefordringen. Dette Resultat maa betegnes som en Triumf for Tunnelbygningskunsten. — Louis Favre, hvis Genialitet Værkets heldige Gjennemførelse for største Delen skyldes, oplevede ikke at se det fuldendt; han døde, ramt af et Slag, den 19. Juli 1879, 2800 Meter fra den nordlige Tunnelmunding. Hans Navn og Værk ville bevares til sene Tider.

Zürich i Marts 1880.

A. Levy.

L
à
Pa

l'o

sci
dri
en
og
fren
Mæ
pai
ons
stre
sta
ska
Tro

der
end
tilve
forh
Folk

Den statsvidenskabelige Skole i Paris.

L'école libre des sciences politiques. Extr. du Rapport présenté à l'assemblée générale du 6 fevr. 1879, par M. E. Boutmy. Paris, 1879.

École libre des sciences politiques. Exposé sommaire de l'organisation et de l'enseignement. 1879.

Den fri statsvidenskabelige Skole i Paris, *l'école libre des sciences politiques*, stiftedes i 1871. Dens Stiftere var energiske, dristige Mænd, Folk, der ikke lod sig skræmme, om man end nok saa mange Gange talte til dem om «Utopi», og — lad os tilføje det — ærgjerrige Mænd. De ønskede at frembringe, og «de følte sig i Stand til at frembringe» «noget Mægtigt og Enestaaende», *quelque chose de puissant et hors de pair*. De mene nu paa lidt nær at have frembragt det, de ønskede at frembringe: «ved Hjælp af en lille og sidste Anstrengelse kan,» siger Hr. Boutmy, «vor Skole blive en enestaaende Institution i Evropa, et sandt statsvidenskabeligt Universitet.» Til dette ophøjede Maal sætte vi «vor Tro og vort Haab.»

Skolen aabnedes i Begyndelsen af 1872. Den Komité, der havde taget Initiativet til dens Stiftelse, havde rigtignok da endnu ikke set sig i Stand til at skaffe betydelige Pengemidler tilveje, og for saa vidt maatte Foretagendet synes at være lidt forhastet. Alligevel var Øjeblikket heldigt valgt: det franske Folk var netop da gennemtrængt af en dyb Offerberedvillighed,

en Redebonhed til at bringe Ofre for Frankrigs Gjenfødelse, og en Overbevisning om at paa den moralske og intellektuelle Udvikling burde der arbejdes ikke mindre kraftigt end paa den materielle. «Vi oversaa ikke det Skrøbelige og Utilstrækkelige i vort Foretagende, saaledes som det først fremtraadte; naar vi alligevel satte det i Gang i den første ufuldkomne Skikkelse, var Grunden den, at Øjeblikket til at handle var kommet: det gjaldt at gjøre en stor offentlig Demonstration, at virke paa Folkebevidstheden med det, der griber den umiddelbart og stærkt: en klar, letfattelig Plan, og vide Horisonter.»

Men saasnart den offentlige Opmærksomhed og Interesse var vakt, gjaldt det at sikre Foretagendet en fast Grundvold at staa paa. I Løbet af 1872 og 1873 blev denne Grundvold skaffet tilveje. Et Aktieselskab, der overtog Skolen, blev stiftet, og betydelige Kapitaler stilledes til Disposition. Forskjellige Reformers i Undervisningen indførtes. Oprindelig var Undervisningen kun bleven meddelt gennem Forelæsninger, og Tilhørerne betragtede Professoren kun «som en Herre i sort Frakke, paa et Katheder»; de kjendte ham ikke, traadte ikke i Berøring med ham, og ingen Tankeudvexling fandt Sted mellem dem og ham; men efterhaanden føjedes der til Forelæsningsne andre Meddelelsesmaader, der bragte det ønskelige personlige Forhold tilveje mellem Lærere og Elever. Skolen sikrede sig de fortrinligste Lærerkrafter*), der særligt bestræbte sig for at meddele Undervisningen efter den historiske Methodes Principer; de absolute Konklusioner, de Afgjørelser, der søgte at skære Alt over én Kam, betragtede Lærerne gennemgaaende med Uvilje, og Tolerance har altid været et Særkjende for Skolen. Ny Fag optoges efterhaanden i Undervisningen, og uagtet Betalingen ogsaa efterhaanden sattes i Vejret, steg Elevtallet dog gradvis fra 89 i Skolens første Aar til over 200 i dens ottende,

*) Blandt Lærerne finde vi f. Ex. de ansete Nationaløkonomer Paul Leroy-Beaulieu og G. de Molinari, Statistikerne Levasseur og Clement Juglar, Folkeretslærerne A. Sorel og Funck-Brentano, den politiske Forfatter A. Ribot, fremdeles Flourens, Renault, de Fo-ville, de Ferrari, Dunoyer, Lyon-Caen, Boutmy m. m. fl.

og samtidig steg de aarlige Indtægter, der skyldes Elevernes Bidrag, fra c. 4500 fr. til omtr. 30,000 fr. Det stigende Elev-tal er det mest praktiske Udtryk for, at Skolen har slaaet an; et andet haves i de Efterligninger, den har fundet i Italien og Amerika, og maaske flere Lande.

Skolen betegner det — efter de Reformer, den nu lidt efter lidt har modtaget — som sit almindelige Formaal, at bi-bringe akademisk dannede Mænd den statsvidenskabelige Dan-nelse, der bør betragtes som *le couronnement naturel de toute éducation libérale*. Dens specielle Formaal er at forberede til den diplomatiske Løbebane (Udenrigsministeriet, Gesandtskabs- og Konsulatposter) samt til Embeder, der henhøre under den centrale og departementale Administration (Amtmandsembeder bl. fl.), Finansministeriet, Statsraadet osv., fremdeles til højere Poster i Bestyrelsen for Jernbaneselskaber, større Bankfore-tagender, Aktieselskaber osv. — Et fuldstændigt Kursus varer to Aar. — Man kan indskrive sig enten for enkelte Fag eller for Undervisningen i dens Helhed. — Undervisningen meddeles dels gennem Forelæsninger, *cours*, dels gennem mere specielle og mere praktiske *conférences*. Disse sidste antage ofte Karak-teren af Konversatorier, Kollokvier; en Del af Tiden anvendes ogsaa til skriftlige Øvelser. — Undervisningen afsluttes med en mundlig og skriftlig Examen. — Til Elevernes Afbenyttelse staa et Bibliothek og nogle Læsesale. — Aarligt uddeler Skolen to Stipendier à 2000 fr. Stipendiet kan kun modtages af saadanne Elever, der have gennemgaaet det to-aarige Kursus, og be-staaet Examen, og det uddeles først efter afholdt Konkurrence mellem Ansøgerne om det. Stipendienyderne bør give Skolen Beretning om Udbyttet af de Studier eller den videnskabelige Rejse i Indland eller Udland, for hvis Skyld Stipendiet er blevet meddelt. — Foruden af de egenlige «Elever», der have ind-skrevet sig for et fuldstændigt Kursus, kunne enkelte Forelæs-ninger ogsaa overværes af «Tilhørere», *«auditeurs»*. — Skole-aaret (November—Juli) deles i to Terminer. — Betalingen er 150 fr. om Terminen for en «*inscription totale*» d. v. s. for Ad-gang til Forelæsningerne, Conferencerne, Sprogundervisningen og Bibliotheket; for en «*inscription générale*», d. v. s. for Ad-

gang til Forelæsningerne (men ikke til Sprogundervisning) betales 100 fr. om Terminen; for en enkelt Forelæsning eller en enkelt Conference (en Time om Ugen) betales 20 à 25 fr. pr. Termin eller 35 à 40 fr. om Aaret.

Hvilke Fag der skulle vælges, afhænger naturligvis af den Løbebane Vedkommende maatte bestemme sig for. Her maa nu bemærkes, at Undervisningen er delt i to Afdelinger: den diplomatiske Afdeling og den administrative Afdeling. For dem, der vælge at gaa den diplomatiske Vej, ere følgende Fag obligatoriske: Geografi og Ethnografi, diplomatisk Historie fra 1648 til vor Tid, Folkeret, den internationale Ret der hviler paa Love og Traktater, Handelslovgivning, Statistik og Handelsforhold, økonomisk Geografi, samt Engelsk eller Tysk. Fakultative Fag ere: sammenlignende Statsret, Frankrigs parlamentariske og legislative Historie siden 1789, sammenlignende Civilret, Nationaløkonomi. — For dem, der vælge den administrative Vej og ville tage de Examinere, der følge dermed, ere følgende Fag obligatoriske: Statsforvaltningsret, Finansvidenskab, sammenlignende Statsforvaltningsret, Frankrigs parlamentariske og legislative Historie fra 1789 til 1852, sammenlignende Civilret, Nationaløkonomi samt Engelsk eller Tysk. Fakultative Fag ere: Handelslovgivning, den internationale Ret der hviler paa Love og Traktater, Statistik og Handelsforhold.

Exempelvis meddele vi her det Skema, hvorefter Forelæsningerne over Nationaløkonomi holdes: 1. De første Spirer til Nationaløkonomien i det 18. Aarhundrede. Fysiokraterne: Turgot. Den franske Revolution og de økonomiske Doktriner. — 2. Nationaløkonomiens Konstituering og Fremskridt. Adam Smith, Arbejdets Deling. Say, Afsætningslæren. Ricardo, Jordrenten, Malthus, Befolkningslæren. Ch. Dunoyer, de økonomiske Faser og den immaterielle Produktion. — 3. Anvendelsen af de økonomiske Læresætninger. Cobden og Ligu'en. Den økonomiske Reform i England. Bastiat. Handelstraktaterne. — 4. Modsigerne. Sismondi, Carey, Beskyttelsesmænd, Socialister. — 5. De økonomiske Læresætningers Filosofi. J. S. Mill. Na-

tionalekonomiens nuværende Stilling. Den apologetiske Skole, den historiske Skole.

Som et andet Exempel meddele vi det Program, der er lagt for Undervisningen i «den paa Love og Traktater hvilende internationale Ret». Første Aar: I. Bestemmelsen af en Stats Befolkning og Territorium: a. Nationaliteten fra det internationale Synspunkt; Indfødsret ved Fødsel, og ved Naturalisation, ved Territoriets Deling. b. Territoriet; Grænsetraktater. — II. Statens Forhold: a. til dens Undersaatter i Udlandet; b. til Udlændinge paa dens Territorium. — III. Om Grænserne for Statens legislative Myndighed: a. i privatretlige Forhold; b. i strafferetlige Forhold. Tillæg: om Staternes gjensidige Understøttelse i kriminalretlige Forhold; om Udlevering af Forbrydere. — Andet Aar: IV. Den literære og kunstneriske Ejendomsret fra det internationale Synspunkt. Den industrielle Ejendomsret; Opfindelsespatenter, Firma- og Fabrikmærker, industrielle Tegninger og Modeller. — V. Om Benyttelse af Havel og Floderne. Søfarts-Regler. Konventioner om Sejladsen paa bestemte Have og Floder. Suez-Kanalen, Rhinen, Elben, Schelde, Donau. — VI. Administrations-Omraader, der have faaet en international Organisation. Jernbaner, Postvæsen, Telegrafvæsen, Mønt, Vægt og Maal. — VII. Konsulatvæsenet. Dets Historie. Konsulerne og deres Retstilling.

Skolen har, og med Held, søgt at forberede sine Elever til forskellige højere Statsexaminer, administrative Examinere, Konsulatsexaminere osv. Den har søgt at gjøre dem skikkede til at beklæde Stillinger i det praktiske Forretningsliv, samtidigt med at den har holdt Videnskabens Fane højt. Den har optaget praktiske Øvelser i sit Program, idet den har stillet sig det, man i Tyskland kalder «Seminarieøvelser» for Øje, og har her indført Noget, der tidligere var saagodtsom ukjendt i Frankrig. Hr. Boutmy indlægger i sin Beretning et godt Ord for disse Øvelser, hvis store Betydning — navnlig derved at de bidrage til at udvikle de Studerendes Selvvirksomhed — ogsaa nærværende Referent har bestræbt sig for at vise.

A. P.

Nationalekonomisk Forening.

Foreningen afholdt Onsdagen d. 7. April et privat Møde. Prof. Falbe Hansen gav en Fremstilling af Evropas Handelstraktater med særligt Hensyn til deres Betydning for Danmark. Til Foredraget knyttede der sig en Diskussion mellem flere af de tilstedeværende Medlemmer.

Paa dette Møde optoges som Medlemmer af Foreningen:

Hr. Skibsmægler Vicekonsul Carl Heckscher,
— Grosserer Chr. Munk.

Ny udenlandsk Literatur.

Skogs-styrelsens underdåniga berättelse angående Skogs- och jagtväsendet i Sverige intill år 1870. Stockholm, 1879.

Denne historiske Fremstilling af det svenske Skov- og Jagtvæsen omfatter 161 Sider, foruden omtr. 40 Sider Bilag, dobbeltspaltet Kvart. Den største Del af Værket, der er optaget som et Bind i Sverigs officielle Statistik, er udarbejdet af Vice-Häradshöfding von Engeström, Lærer i Nationalekonomi ved det svenske Skovinstitut. Det er meget praktisk, at der ved Slutningen gives et paa Fransk affattet kort Overblik over det svenske Skovbrug og den herhenhørende Lovgivning.

C. Westman: Redogörelse för innehållet af de vigtigaste utländska lagor ang. inkomstskatt. Enligt uppdrag af hr. statsrådet och chefen f. kgl. finans-departementet. Stockholm, 1879. (115 S.)

Indeholder en objektiv Fremstilling af Indkomstskattelovene i Sachsen, Preussen, England, Frankrig, Italien, Schweiz, Danmark, Nordamerikas Forenede Stater, Østrig og Norge. Giver tillige en jävnførende Oversigt over disse Love. Sluttes med en Indkomstskat-Bibliografi. Er i det Hele en meget nyttig Bog.

Nationalekonomiska föreningens förhandlingar. År 1879. I—II. Stockh. 1879—80.

Disse to Hefter indeholde Referater af Foredrag og Diskussioner om følgende Spørgsmaal: Protektionismen (indl. af Palme), Stats- og Privatjernbaner (indl. Annerstedt), den økonomiske Stilling (indl. Dr. Arnberg), Sverigs Skattevæsen i Midtaldertiden (indl. Dr. Hildebrand), de ny Toldforbund (indl. Hr. Palme), Arveskat (indl. Grev Wachtmeister), de nyere Anskuelser med Hensyn til Skovbrug (indl. von Engeström). — Kong Oscar er nu bleven den svenske nationalekon. Forenings Protektor, og Kronprinsen dens Æresmedlem.

A. P.

Bibliografi.

- V. Falbe Hansen og Dr. Will. Scharling: Danmarks Statistik. Fjerde Bind. Forfainings- og Forvaltningsforhold, Valgstatistik, Finansstatistik. Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. 1880. (554 S.)
- C. Westman: Redogörelse för utl. lagor ang. inkomstskatt. Stockholm, 1879. (115 S.)
- Baudrillart. Histoire du luxe privé et public, depuis l'antiquité jusqu'à nos jours. Tome IV (et dernier): Le Luxe dans les temps modernes. Hachette. 7 fr. 50
- Casabianca. Des Finances françaises. Guillaumin. 6 fr.
- Ceinmar. Les Doctrines des congrès ouvriers de France. Paris. Lyon. Marseille. Plon. 2 fr.
- Kaufmann. L'Association douanière de l'Europe centrale. Guillaumin. 2 fr. 50
- Poulin, P. La Justice dans le socialisme et dans la propriété. Avertissement aux prolétaires. Bruxelles. Brunox. 1 fr. 50
- Levi, L. The History of British Commerce and of the Economic Progress of the British Nation, 1763—1878. 2nd ed., with Graphic Tables. 578 S. Murray. 18 sh.
- Birnbaum, wichtige Tagesfragen. Vorträge üb. Parteistandpunkte u. Parteibestrebgn. auf dem Gebiete der Wirthschaftspolitik. (324 S.) Berlin, Th. Hofmann. 5 M. 40
- Lohren, das System d. Schutzes nationaler Arbeit, aufgestellt u. vertheidigt. (312 S.) Potsdam, Gropius. 6 M. 50
- Neumann-Spallart, Uebersichten üb. Production, Verkehr u. Handel in der Weltwirthschaft. Jahrg. 1879. (304 S.) Stuttgart, Maier. 6 M.
- Stein, der Wucher u. sein Recht. Ein Beitrag zum wirthschaftl. u. rechtl. Leben unserer Zeit. (196 S.) Wien, Bölder. 4 M. 40.
- Weismann, die Wucher-Frage. (107 S.) Chur, Kellenberger in Comm. 1 M. 60
- Sammlung nationalök. u. statist. Abhandl. d. staatsw. Seminars zu Halle. 2. Bd. 4. Hft. Jena, Fischer. 4 M.
- Inhalt: Die Entwicklung der Landwirthschaft auf den Goertz-Wrisbergschen Gütern in der Prov. Hannover auf Grund archivalischen Materials v. Dr. Werner Graf Goertz-Wrisberg. (146 S.)

Sverigs private Seddelbanker.*)

Af cand. jur. J. Heckscher.

Den 1ste Januar 1880 er en Mærkedag i de svenske private Seddelbankers Historie. Med denne Dag traadte en Regeringsforanstaltning i Kraft, som er beregnet paa at indskrænke deres Seddelemmission, og som ifølge den nuværende Finansministers Plan tør anses for kun at være den første i Rækken af flere repressive Foranstaltninger. Hidtil har Sverige hørt til Bankfrihedens typiske Lande; det har i en længere Aarrække frembudt et Exempel paa, at den frie Konkurrence, selv paa et saa farligt Omraade som Bankvæsenets, har Muligheder for under en vis Kontrol fra Statsmagtens Side at føre til gode og fordelagtige Resultater. Men Systemet har i Sverige, som andre Steder, Modstandere, og det kan være rigtigt at gjøre dem en væsenlig Indrømmelse, inden uheldige Følger af den hidtil fulgte Bankpolitik lade sig paavise og gjøre en Systemforandring til en farlig Nødvendighed. Den Indskrænkning, der nu er traadt i Kraft, bestaar i en Forandring i Banksedlernes mindste Stykkeværdi; medens hidtil saavel Rigsbanken som de «enskilda» Banker kunde udgive og udgave Femkronesedler, skulle de «enskilda» Banker for Fremtiden ikke have Ret at udgive Sedler af mindre paa-

*) Af Hensyn til Tidsbestemmelserne i nærværende Afhandling bemærkes, at Red. har modtaget Manuskriptet i Februar, saa at Afhandlingen altsaa er affattet i Begyndelsen af indeværende Aar.
Red.

lydende Værdi end 10 Kr. Denne Indskrænkning, som vil forringe disse Bankers Seddeludstedelse betydeligt, er imidlertid jo kun en Modifikation af en enkelt Side af deres Virksomhed, tilmed af den Side, der efter al Sandsynlighed alligevel med Aarene vil tabe i Betydning for Bankerne; thi det er jo en mange Steder bekræftet Erfaring, at Seddelforbruget langt fra at stige med Samfundsforholdenes Udvikling meget mere efterhaanden aftager, og at andre Kreditmidler træde i Sedlernes Sted. Betingelserne for Seddelbankernes Virksomhed ere altsaa vel momentant gjorte haardere, men ingenlunde truende for deres Bestaaen eller Blomstring.

Det synes under disse Omstændigheder ikke ubetimeligt at gjøre de svenske «*Enskilda Banker*» til Gjenstand for en kort Undersøgelse, der mindre skal gaa ind paa den enkelte Banks Forhold end paa Vilkaarene for og Omfanget af denne ejendommelige Institution som Helhed betragtet. En Undersøgelse af disse Forhold foreligger, saa vidt vides, ikke i den unge danske økonomiske Litteratur, og dog synes Danmark mindst lige saa meget som Norge — hvor man holder et vaagent Øje med Broderlandets økonomiske Fremtoninger — at have en Interesse i Forhold, som ganske vist ere rent svenske, men ikke kunne undgaa at gribe ind i mange danske økonomiske Spørgsmaal. En stor Del af Sverige, navnlig de folkerige sydlige Provinser, ere et yndet Marked for danske Kjøbmænd; svenske Stats- og Kommunelaan finde villigt Kjøbere paa Kjøbenhavns Børs, og de materielle Interesser voxer overhovedet — som forhaabenligt ogsaa de ideelle — mere og mere sammen. Tør det end ikke siges, at de skandinaviske Lande allerede i Forening udgjøre, hvad Tyskerne kalde «*eine Volkswirtschaft*», saa nærme de

sig dog efterhaanden dertil, og en fredelig og naturlig Udvikling i Nabostaterne er fra ethvert af Landenes eget Standpunkt en væsenlig Faktor i dets Velvære. Dette viser sig ikke mindst paa Omsætningsmidlernes Omraade. Uafhængig af Møntenheden faa efterhaanden andre Omløbsmidler end rede Penge mere og mere Indpas i Nabolandene; svenske Banksedler og «Postremisvexler» gaa ikke blot mellem svenske Kjøbere og danske Sælgere uden Prisforskel; de skifte endog ofte Hænder i Danmark selv og finde Placering der paa Tilbagevejen fra Udlandet. For Ihænde haverne af disse Sedler og Vexler, der altsaa komme i Kreditforhold til deres Udgivere, bliver det efterhaanden en magtpaaliggende Sag at kjende Betingelserne for disse Aktivers Værdi.

For et Land, der som Danmark i al sin Tid har levet under et Bankmonopolssystem og befundet sig vel derved, er der imidlertid noget Fremmed og Uvant ved at skulle tilegne sig en virkelig Forstaaelse af et Flerbanksystem, tilmed et Flerbanksystem, der aabner Adgang til yderligere at forøge Bankernes Antal og dermed Omsætningsmidlernes. Man har i vore Dage været Vidne til saa mange Kreditinstitutters Fald baade hjemme og ude, at det maa synes at være et yderst farligt Experiment at lægge det vigtige Prærogativ, som kaldes Seddeludstedelse, i Hænderne paa en hel Række private Instituter med modsatte Interesser og saaledes at gjøre et Lands Forsyning med Sedler — hvad der for den menige Mand bør være den sikreste af alle sikre Værdier, ganske sideordnet med Landets egne Pengestykker — til Gjenstand for Konkurrence mellem Handelsrivaler. Men det viser sig paa disse Omraader stadigt, hvor vanskeligt det er at opstille faste, almenkyldige Regler; det viser sig, at det ene Stats-

samfund lever lykkeligt under et Banksystem, som dets Nabo anser for det farligste, man kan finde paa. Det historisk Givne spiller i det økonomiske Liv en langt større Rolle end i de fleste andre Livsforhold; de egoistiske Særinteresser finde under hvilkesomhelst faste Samfundsformer før eller senere deres Operationsbasis og kunne da længe holde hverandre i Ligevægt paa denne; en Forandring af Grundlaget indeholder altid en Forrykkelse af Ligevægtsforholdet imellem dem og bør derfor ikke letsindigt foretages.

Det vil jo ogsaa for en hurtig Betragtning af Bankvæsenets historiske Udvikling vise sig, at Valget af Banksystem ikke er det for et Lands økonomiske Velvære Afgjørende. Frankrig staar som en heldig Repræsentant for et Monopolsystem; skjønt den franske Banks Sedler i Strid med alle videnskabelige Avtoriteter fra den nyere Tid have Tvangskurs, og skjønt den har vist, at det i Nødstilfælde er Alvor med deres Uindløselighed, saa har denne Bank dog præsteret Mesterstykker af Finanspolitik og gjort Landet Tjenester af uberegnelig Nytte. Storbritannien og Irland er derimod Bankfrihedens oprindelige Hjem; i Evropa staar det engelsk-skotske Flerbanksystem trods den uendelige Kritik, hvorfor det har været Gjendstand, og de reaktionære Indflydelser, der have forandret dets oprindelige Natur, som et uopnaaeligt Højdepunkt af Bankkredit og Omsætningsliv. I Theorien har vel for Øjeblikket Flerbanksystemet og Bankfriheden de fleste Tilhængere; men ogsaa Monopolsystemet og Centralisationen har talentfulde Forsvarere, og i den praktiske Udførelse er det vanskeligt at give noget af disse Systemer bestemt Fortrinet. Det store Held, der har udmærket de britiske Banker, har dog skabt dem mange Efterlignere i Evropa

som i Amerika. Med større eller mindre Afvigelser i Udførelsen, men dog baseret paa de samme Hovedgrund-sætninger have af evropæiske Stater navnlig en Del af Tyskland og Schweiz samt Sverig taget det engelsk-skotske System til Mønster. For Sverigs Vedkommende har man endog særligt henvist til de skotske Banker som Forbilledet, hvorefter Privatbanksystemet er dannet. Uden Tvivl er der ogsaa talrige Lighedspunkter, saaledes især i Bestræbelserne for at arbejde med smaa Grundkapitaler og store Indlaan, en Methode, der er dreven videre i Skotland end i noget andet evropæisk Land; men den væsenlige Forskjel, der begrundes i, at Sverig har en Statsbank — Rigsbanken — som er Landets vigtigste økonomiske Regulator, fører til, at Privatbankerne i Sverig staa i et naturligt Afhængighedsforhold til denne Institution, som ikke har noget Tilsvarende i Skotland. Ogsaa i andre Henseender ere de skotske Banker, selv om man betragter dem i deres nuværende, ved Loven af 1844 bundne Tilstand, betydeligt friere stillede, saaledes i det vigtige Spørgsmaal om Seddeldækningen. Paa den anden Side er Bankfriheden nu, i al Fald formelt, større i Sverig end i Skotland, hvor Seddelbankernes Tal svinder ind og ikke tør forøges med nye.

I det Følgende skal Undersøgelsen dreje sig om de Punkter af de enskilda Bankers Organisation og Virke-maade, som formentlig ere af størst Interesse for en udenforstaaende, under et helt andet Banksystem opvoxet Læsekreds. Uden at gjøre Fordring paa at give noget nyt Bidrag til disse Spørgsmaals Belysning, skal Behand-lingen altsaa gaa ind paa Betingelserne for disse Bankers Oprettelse og Grundtrækkene af deres Organisation, de vigtigste Passivforretninger — Sedlerne, Indlaanene og

Postremisvexlerne — Aktivforretningerne som Helhed be-
tragtede og Forholdet mellem Bankvirksomhedens for-
skjellige Sider.

Lejlighedsvis vil der være Grund til at berøre et eller
andet Punkt i de andre svenske Bankers Forhold; det vil
imidlertid her være tilstrækkeligt om disse i Almindelig-
hed at bemærke Følgende: Rigsbanken, der som staa-
ende direkte under Rigsdagens (ikke hele den lovgivende
Magts) Tilsyn er at betragte som Statsinstitution, udgiver
Sedler, der ifølge Statsforfatningen ere tvungent Betalings-
middel. Foruden af Rigsbanken og de enskilda Banker
drives Bankforretninger dels af de større, under Navn af
Kreditaktiebolag bekendte Aktieselskaber med be-
tydelige Kapitaler, men uden Seddelemissionsret, dels af
de saakaldte Folkebanker, der ere beregnede paa de
mindre Laansøgende og væsenligt kun ere af rent lokal
Betydning; heller ikke disse kunne udgive Sedler. Hypo-
tekbankforretninger ere ikke disse forskellige Bankers
Sag; de ere Gjenstand for særlige Foreninger, hvilke for
Landejendommenes Vedkommende nu ere koncentrerede i
Sverigs «Allmänna Hypotekbank», den som Laansøger paa
fremmede Markeder bekendte, særdeles ansete Stats-
institution *).

*) En kortfattet Oversigt herover findes i Medicinalraad Bergs Med-
delelser til Wirths Handbuch d. Bankwesens S. 368 ff. Literaturen
om det svenske Bankvæsen er forevrigt righoldig; som nyere
Arbejder kunne nævnes: Leffler, die schwedischen Zettelbanken,
2. Udg. Leipzig 1879; Hertzberg, en kritisk Fremstill. af Grund-
sætn. f. Seddelbankers Indretn. og Virksomhed; Kjør, om Sed-
delbanker, begge Kristiania 1877; Rosenberg, Handbok i Bank-
väsendet, Stockholm 1878, m. fl. En vistnok fuldstændig Lite-
raturfortegnelse findes hos Rosenberg S. 275 ff.

I. Oprettelse og Organisation.

De «enskilda» Banker ere ikke af synderlig gammel Oprindelse. Den svenske Statsbank, der i lige Linje nedstammer fra den bekjendte Palmstruch'ske Bank i Stockholm af 1656 — maaske den første, i al Fald en af de ældste egenlige Seddelbanker i Evropa — havde indtil et godt Stykke ind i indeværende Aarhundrede alene det store Ansvar at styre Landets Pengevæsen igjennem vanskelige, ofte næsten fortvivlede økonomiske Tidsrum. Da i Aaret 1830 den første Association til Udøvelsen af Bankforretninger dannede sig i Skaane, snart efterfulgt af et Par lignende, skete det paa Grundlag af de almindelige Lovregler om Interessentskab, hvilke ved en Kundgjørelse af 1824 vare gjorte anvendelige paa Bankinteressentskaber uden Indskrænkning af Hensyn til Statsbankens Monopol. Men denne Kundgjørelse var saa kortfattet, at det endog ikke af samme fremgik, hvorvidt Bankseddelemmission stod de private Interessentskaber aaben. Først efter flere Aars Rigsdagsforhandlinger ordnedes de private Bankinstitutters Forhold udførligt ved Kundgjørelsen af 9. Januar 1846, der atter i væsentlige Punkter forandredes ved den nu for alle de bestaaende private Seddelbanker gjældende Kundgj. af 12. Juni 1874. Men imellem 1830 og 1874 ligger en Periode, som i sin Helhed ingenlunde kan kaldes gunstig for de «ensk. Bankers» Fremgang og Tilvæxt. De synes tvertimod at have vakt en hel Del Animositet hos Befolkningen, saa at man halvvejs fortrød, at man havde brudt med Centralisationsprincippet og aabnet Døren for Bankfrihedens uberegnelige Følger. Der gjordes da ogsaa et Forsøg paa at gjøre Skridtet tilbage, i det mindste saaledes, at de private Instituter rundt omkring i Landet — thi selve Forgreningen var øjensynligt altfor fordelagtig

og uundværlig til, at man atter kunde opgive den — stilledes i et vist Afhængighedsforhold til Centralbanken. Fra 1852 til 1862 oprettedes der i Henhold til en ny Forordning rundt om i Provinserne 22 «Filibankers», grundlagte med private Midler og bestyrede af Private, men uden selvstændig Seddeludgivelse. Mod Pantsætning af de Sikkerheder — ædle Metaller, Ejendomshypotheker eller offentlige Pengeeffekter — hvori $\frac{3}{4}$ af disse Filialbankers Kapital var nedlagt, fik de af Statsbanken Laan, og for en vis bestemt Del af de saaledes bevilgede Laan kunde de udstede Assignmenter paa denne, lydende paa Ihænderhaveren. Medens Statsbanken saavel den Gang som senere forsømte at oprette egenlige Filialer i Provinserne — den har for Øjeblikket kun 4, og ved disse har den ikke Forpligtelse til at indløse sine Sedler med Mønt — haabede man ad denne Omvej at bringe Omsætningen de Fordele, Forgreningen medfører, uden at opgive Centralisationen. Men dette Experiment mislykkedes. De nye Filialbanker sygnede hen og opnaaede aldrig blot tilnærmelsesvis at tilegne sig den Tillid, navnlig i Form af fremmed Kapital til Forrentning, som udmærker de ensk. Banker. I 1875 lukkede den sidste Filialbank sin Dør, og dermed var Centralisationsforsøget opgivet. Men af disse «Filibankers» opstod rundt omkring nye «Enskilda Banker», dels ved umiddelbar Overgang, dels ved Sammensmeltning med andre Instituter, og netop i Aarene 1856—69 stiftedes 18 af de 28 ensk. Banker, som Sverige nu besidder. Den sidste af disse grundlagdes 1877, og dermed synes Omsætningen foreløbigt at være mættet. Nogle Forsøg har man vel gjort paa senere at oprette ensk. Banker; men de ere strandede dels paa Regeringens Betænkeligheder, dels paa Frygt for Foretagendets Irren-

tabilitet, og man har atter opgivet Tanken derom. Af de nu bestaaende Banker har ingen hidtil vist sig at være insolvent; kun den sørgeligt bekendte Vadstena E. B. har paa Grund af en Direktørs Bedragerier i det forløbne Aar maattet likvidere, dog, saa vidt man kan bedømme, uden Fare for Kreditorernes Tilgodehavende.

Som de ensk. Banker have udviklet sig paa Basis af Kundgjørelserne af 1864 og 74, ere de altsaa ganske vist Resultatet af en fri Association, men Staten har dog forbeholdt sig en væsenlig Indgriben saavel ved deres Oprettelse som under deres Virksomhed. Ikke blot kan Regeringen nægte Sanktion paa Oprettelsen af nye Banker, selv om de fyldestgjøre de af Loven opstillede Betingelser, men den udøver en stadig og detailleret Kontrol med de bestaaende Banker, en Kontrol, som har saa mange Betingelser for at være virksom som en Statskontrol overhovedet kan have. Med stedse voxende Omhu og støttet af en paa dette Omraade særdeles aarvaagen Opmærksomhed fra Publikums Side har Regeringen fulgt med og grebet ind i Udviklingen, tildels i fuld Harmoni med de nyere theoretiske Undersøgelers Resultater. Selv det seneste Skridt, der saa væsenligt vil paavirke Bankernes Seddelemmission, Afskaffelsen af Femkronesedlerne, staar jo i den bedste Overensstemmelse med den i Theorien udviklede Nødvendighed af, at det mindste Seddelstykke ikke maa være saa lille, at det trænger ned i de fattige Samfundsklasser og derved betager Banknoten dens begrebsmæssige Karakter af frivilligt Betalingsmiddel. Dertil kommer, at Bankernes Oktroier kun meddeles for 10 Aar ad Gangen, saa at det ligger i Regeringens Haand, om de skulle fortsætte deres Virksomhed ud over dette Tidsrum.

I Korthed skal her nu angives, hvilke Betingelserne efter den nu gjældende Lovgivning ere for Oprettelse af private Seddelbanker.

For at opnaa Regeringens Bekræftelse paa Bankens Oktroi (som altsaa kun gives for 10 Aar ad Gangen, men kan fornyes), maa Stifterne af Banken være svenske «Medborgere», mindst 30 i Tallet, og paatage sig solidarisk Ansvar for alle Bankens Forpligtelser. Ved Siden af disse solidarisk ansvarlige Deltagere kunne dog kommanditaire Interessenter optages, dog kun for Halvdelen af det Beløb, de solidariske Deltagere indskyde; men denne Tilladelse er hidtil kun benyttet af 3 Banker. De solidarisk Ansvarlige kunne kun med Generalforsamlingens Samtykke borttransportere deres Lodder; om deres Navn og Forandringer i Listen over dem skal Kundgjørelse foranstalles i Aviserne, ligesom Oplysninger herom skulle være til almindeligt Eftersyn i Banken.

Inden Bankens Oprettelse skal der være tegnet en Grundfond paa mindst 1 Million Kroner. Denne skal være fuldt indbetalt senest 1 Aar efter Bankens Aabning (Kommanditairernes Kapital ligeledes 1 Aar efter Tegningens Afslutning); før Bankens Aabning skulle dog mindst 10 pCt. være indbetalte og Sikkerhed være stillet for Resten. Grundfonden skal være delelig i lige store Lodder, som kun tør lyde paa Navn og først udstedes, naar Grundfonden er fuldt indbetalt. Angaaende Grundfondens Placering henvises til det følgende Afsnit om Seddelemmissionen.

Bestyrelsen skal bestaa af mindst 5 Medlemmer, der selv skulle være solidariske Interessenter. —

Blandt disse Bestemmelser vil først og fremmest den falde i Øjnene, at Bankerne ere baserede paa Principet

om Interessenternes solidariske Ansvarlighed. Dette Princip, der er en nærliggende Konsekvens, naar man lader Banken som enhver anden Association opvoxe af Interessentskabskontrakten og fordrer særlige Vilkaar for at bringe dem ind under Aktieselskabets Begreb, er som bekjendt ogsaa andre Steder bragt til Anvendelse paa Seddelbanker, navnlig i Storbritannien. Man vil fra den nyeste Tid have «City of Glasgow Banks» Fald i friskt Minde og erindre, at mangfoldige Bankinteressenter, langt udenfor Kjøbmændenes og Spekulanternes Kreds fik at føle, at et Aktiv kan være ruinerende for dets Ejer. Man skulde synes, at der herefter hører et ualmindeligt Mod til at eje et saa farligt Papir, selv om et rigeligt Udbytte fra Aar til Aar forsonede En med Risikoen derved. For smaa Provinsbankers Vedkommende kan det dog lettere forstaas, at Deltagerne ville underkaste sig et saa stort Ansvar; ikke blot ere Forpligtelserne her mindre, men man har en saa begrænset Kreds af Kunder, at Kontrollen fra Interessenternes Side ikke er svær. Men naar Banker voxe op til at have en stadig Omsætning af 30—40 Mill. Kr. — som de største svenske — saa synes det noget eventyrligt for den Enkelte at være henvist til at opføre disse Summer blandt sine eventuelle Forpligtelser. Fra et legislativt Synspunkt har Grunden til en saadan Ordning selvfølgelig været den, at man har villet undgaa at opstille Fordringen om en stor Grundkapital og har villet skabe en Erstatning derfor i det solidariske Ansvar. Utvivlsomt ligger heri ogsaa en stor Garanti, og vistnok skylder Sverig netop denne Ordning en overvejende Del af sit Bankvæsens gode Resultater. Men efterhaanden som Forpligtelserne voxe, vil Frygten for Ansvaret voxe, og man vil blive tilbøjelig til at søge andre

Garantier, mindre uoverskuelige i deres Konsekvenser. Saaledes er det gaaet i England, hvor den nye «Banking and Joint-Stock Company Bill» for alle andre Passiver end netop Sedlerne begrænder Ansvar til Grundkapitalen og desuden giver Interessenterne Adgang til at holde en Del af Kapitalen tilbage, saa at den kun kan fordres betalt i Tilfælde af Bankens Likvidation*). Og et lignende blandet System, der giver Sedlerne en exceptionelt begunstiget Stilling i Henseende til Sikkerheden, er jo ogsaa bragt i Forslag paa Kontinentet.

Forøvrigt er selve det «solidariske Ansvar» en Forpligtelse, der uden nærmere Bestemmelse er af tvivlsomt Omfang, og nogen saadan nærmere Bestemmelse har den svenske Banklov ikke, ligesom et Forsøg paa ved privat Initiativ at fremkalde en legislativ Løsning i sidste Rigsdagssamling ikke førte til Noget. Det er selvfølgelig for Bankkreditorerne, særligt Seddelejerne, af Interesse at vide, om de i Tilfælde af en Betalingsstandsning kunne gaa til hvemsomhelst af Bankens Interessenter og kræve Betaling for hele deres Fordring uden Opsættelse, eller om de skulle vente, til det efter en Opgjørelse af Bankens hele Bo, som jo kan vare Aar, viser sig, hvad der bliver at dække af hver enkelt Interessent. Spørgsmaalet er fra den rent juridiske Side omtvistet. I vor Literatur staar saaledes Gram temmelig ene med Forsvaret for det sidstnævnte Alternativ, det saakaldte subsidiært solidariske Ansvar, i Tilfælde af Fleres Forpligtelseserklæring uden særlig Tilkjendegivelse af Delingsforholdet. Det er desuden i det foreliggende Emne ikke aldeles klart, om Bankinteressenterne ere at betragte som Debitorer for Bankens

*) Se Ugeskr. f. Retsvæsen 1879 S. 1007.

Passiver eller som Garanter, Kavtionister derfor, et Spørgsmaal, der selvfølgelig i høj Grad indvirker paa Opfattelsen af Ansaret, idet Betingelserne for at opstille en Selvskyldnerkavtion ikke foreligge, og Interessenterne, hvis de skulle betragtes som Kavtionister, altsaa kun blive ansvarlige, naar det viser sig at Banken virkeligt er insolvent, og kun for det Beløb, der ikke dækkes af Bankens Bo. — I legislativ Henseende kan der vel ikke være Tvivl om, at det subsidiære Ansvar fortjener Fortrinet fremfor det principale, hvor Talen er om saa omfangsrige Institutioner som en Bank. Det Modsatte vilde føre til en Række Katastrofer for og Angreb paa de enkelte Interessenter uden i særlig Grad at betrygge Debitorerne som Helhed; thi for disse Sidste vil det komme an paa, hvem der kommer først til de solvente Deltagere; ere disses Resourcer udtømte, faa de øvrige Kreditorer neppe Synderligt. Man har jo ogsaa i Skotland fulgt den første Fremgangsmaade*).

II. Indlaansvirksomheden.

Ganske vist ere de enskilda Banker seddeludgivende Banker; men deres Virksomhed som saadanne træder i økonomisk Henseende i Skygge for deres Indlaansvirksomhed. Theoretisk set er selve Seddelemmissionen vel ogsaa en Indlaansvirksomhed, idet Sedlernes Modtagere overlade Banken en rentefri Benyttelse af Sedlernes Beløb, og der mangler heller ikke Exempler paa, at man har villet opstille fælles Forskrifter for Seddelbankernes Virksomhed paa begge disse Omraader, specielt i Henseende til Dækningsreglerne. Imidlertid har den svenske Bank-

*) Jfr. om de tyske Forskudsforeninger, Nat. Tdskr. XIV S. 27—29.

lovgivning for de private Banker gjort en bestemt Forskjel paa disse Virksomhedsgrene, idet den egenlig har indskrænket sin normaliserende Indgriben til Seddelemissionen og overladt Bankerne selv at organisere deres Indlaansforretning. Til Grund herfor ligger der ogsaa en naturlig Opfattelse. Det er og bliver altid den Enkeltes Sag, om han finder Anledning til at betro en Bank sine opsparede Midler til Laans paa kortere eller længere Tid, og naar oven i Kjøbet Statsbanken i denne Henseende byder saa gunstige Betingelser som den svenske Rigsbank, naar endvidere Sparebankslovgivningen, som den svenske, er omhyggeligt udarbejdet og disse Instituter byde en betryggende Garanti for de smaa Opsparinger, saa har Staten intet Ansvar for, at Publikum desuagtet fortrinsvis søger til Privatbankerne med sin ledige Kapital. Med Sedlerne er Forholdet et andet. Vel ere disse for Privatbankernes Vedkommende intet tvungent Betalingsmiddel, og for saa vidt kan det ogsaa siges at være den Enkeltes egen Sag, om han vil tage imod dem; men ligesom den Enkelte vanskeligt kan danne sig en Mening om Forsvarligheden af den Kredit, alle disse forskellige Banksedler nyde, saaledes bliver det i Praxis saa godt som umuligt for ham at vægre sig ved at tage imod de Betalingsmidler, som Omsætningen nu en Gang har accepteret. Man tænke sig, hvorledes en Detailhandler vilde stille sig med sine Kunder, naar han systematisk afslog at tage imod Betaling i de Sedler, som alle Andre tage og give videre uden nogen Kritik eller Mistro. Uden Tvivl har Bagehot Ret i, at der for Folk i Almindelighed ikke er Spørgsmaal om, hvorvidt de skulle placere deres Midler i Banksedler, men meget mere om, hvordan de skulle blive frie for Banksedlerne. Det er vel saaledes

et yderligere Bevis paa den Tillid, de svenske ensk. Banker nyde, at de frivillige Indskud, Indlaanene, langt overstige Seddelomløbet. Paa de første heror deres økonomiske Stilling, fra disse hidrører ogsaa hovedsageligt de Farer, som kunne true deres Bestaaen.

Ricardo har brugt det træffende Udtryk, at en «banker's» Funktion først begynder, naar han benytter Andres Penge; saalænge han bruger sine egne, er han blot en Kapitalist. De engelske og skotske Banker have draget den mest mulige Nytte af denne Sætning. Paa Kontinentet har man derimod ikke rigtigt villet eller kunnet anvende den i Praxis. Store Grundkapitaler høre her til det Første, en Bank anskaffer sig, og med disse slæber den saa under hele sin Tilværelse; den maa være glad til, naar den kan placere dem med Fordel; men til ogsaa at placere Andres Kapital, naar dens Evner kun sjældent i stor Udstrækning. Denne Ulempe have de svenske Banker forstaaet at undgaa i en paafaldende Grad, omend i ringere Omfang end de britiske. Afset fra de store Centralbanker og nogle enkelte store Kreditinstituter naaede efter Wirth*) ingen Bank undtagen de britiske op til et Forhold mellem Grundfond og Reservefond paa den ene Side og deponeret Kapital paa den anden Side, som var højere end 1 til 1,70. For de svenske ensk. Banker stiller Forholdet sig derimod f. T. saaledes: Den samlede Sum af Grundfond, Reservefond og til fremtidig Disposition afsatte Midler udgjorde d. 31. Dec. 1879 Mill. Kr. 73,45, Summen af Midler paa kort Indsættelse Mill. Kr. 163,27. Altsaa udgjør Forholdet her: 1 : 2,22**).

*) Handbuch des Bankwesens 1874 Tabel S. 721.

**) Til Sammenligning bemærkes, at Forholdet d. 31. Dec. 1879 udgjorde: for Rigsbanken 1 : 0,55, for Aktiebankerne 1 : 2,02.

Ved Hjælp af de fuldstændige Tabeller, som maanedligt udgives af Finansdepartementet, er det let at danne sig et Billede af Indlaansvirksomhedens Omfang og Tilvæxt. Ved denne Afhandlings Slutning finder man en i dette Øjemed opstillet tabellarisk Oversigt, til hvilken vi her som ved flere senere Lejligheder henvise. Det fremgaar af denne, at Indlaanene, stadigt afset fra Banknoter og fra Postremisvexler, — hvorom nedenfor — gruppere sig i 2 Klasser: Indlaan paa «Upp- & Afskrifning» og paa «Deposition». De første ere rene Foliolaan, der kunne udtages uden Varsel; de sidste ere indsatte paa Tid (fra 1 til 6 Maaneder). Af begge svare Bankerne Rente efter Markedets Tilstand, for Øjeblikket 3 pCt. paa Upp- & Afskr. og $3\frac{1}{2}$ til 5 pCt. paa Deposition efter Opsigelsesfristens Længde.

Det vil af Tabellen ses, at Depositionsmidlerne siden Midten af 1871 ere voxede fra 54,7 Mill. til 137,05 Mill. og Upp- & Afskr.-Midlerne samtidigt fra 14,3 til 26,22 Mill., saa at de nu i Forening udgjøre 163,27 Mill. I Tilvæksten er der en aldeles jevn Fremgang indtil Midten af 1877, hvor den samlede Sum udgjorde 176,5 Mill. Derefter kommer Virkningerne af «de daarlige Tider», og der er nu en ligesaa regelmæssig Nedgang, der dog ikke antager saa store Dimensioner, og som atter synes at være overvunden i 1879. Nedgangen er størst paa, ja indskrænker sig næsten til Depositionskontoen, hvad der synes at vise, at de egenlige Besparinger ere mindre tilbøjelige til at vælge Placering i disse Banker end tidligere — forsaavidt det ikke ligefrem er et Resultat af Kapitalens Konsumption i disse uheldige Aar, hvad der dog for en Del modsiges af, at Rigsbankens tilsvarende Konti udviser

en Tilvæxt og Aktiebankernes holder sig nogenlunde konstant.

Hvad Laangivernes Antal angaar, viser ogsaa dette for Depositionerne en stadig Tilvæxt indtil Midten af 1877, nemlig fra c. 25,000 i Juni 1871 til c. 105,000; derefter aftager det og udgjør nu c. 81,000. Paa Upp- & Afskr-konti er Tilvæksten samtidigt fra 6950 i 1871 til 12,000 i 1877, og paa denne Højde har Antallet senere omtrent holdt sig; nu udgjør det c. 13,300.

Fordeelingen af disse store Indlaanskapitaler er ingenlunde ligelig paa de enkelte Banker. Der gives Banker, der have større Grundfond end Indlaansbeløb, men gennemgaaende er, som ovenfor bemærket, Indlaanene betydeligt større end Driftskapitalen. Den absolut højeste Sum have:

Skaanes E. B. med Mill. 26,83 (243 pCt. af Grund- og Reservefond i Forening),

Stockholms E. B. med Mill. 18,465 (603 pCt. af Grund- og Reservefond i Forening eller 461 pCt. af Grund- og Reservefond samt de til fremtidig Disposition afsatte Midler),

hvorved dog er at mærke, at den sidstnævnte Bank tidligere har haft betydeligt større Indlaan med en mindre Grundfond, saa at Forholdet den Gang var endnu mere i Favn af Indlaanene.

For at undersøge, hvorvidt her virkelig foreligger en Forskel i Sammenligning med de danske Banker, der fortjener at kaldes gennemgribende, kan man sammenstille de i «Danmarks Statistik» S. 353 angivne tilsvarende Størrelser. Herefter var i 1877 (det sidste Aar, Beregningen optager):

Aktiekapital og Reservefond:

i Hovedstadsbankerne	Mill. 70,701
i Provinsbankerne	— 16,169

Summa Mill. . . . 86,869

og de tilsvarende Indlaanskapitaler:

i Hovedstadsbankerne	Mill. 46,903
i Provinsbankerne	— 33,299

Summa Mill. . . . 80,202

d. v. s. Indlaanene vare i 1877 c. 8 pCt. mindre end Driftskapitalerne.

Det er imidlertid under tidligere Diskussioner om dette Emne med Rette fremhævet, at disse store Bankindlaan ikke tyde paa en større Spareevne hos den svenske Befolkning end hos den danske. Den opsamlede Kapital skaber sig hernede andre Placeringer end Bankernes Kasser, navnlig i Sparekasserne. Desuden bør man ikke lade ude af Betragtningen, at en stor Del ledig Kapital, som i Sverig søger til Bankerne, i Danmark finder en midlertidig eller fast Placering i Obligationer, medens Sverig snarere er Laansøger end Laangiver paa Obligationmarkedet*).

*) I Sverig udgjorde den samlede Sum af Bankernes Depositioner (Folliomidlerne ses der her bort fra, da de kun kunne anses for at repræsentere en i Øjeblikket ledig, men i den nærmeste Fremtid fornøden Driftskapital) d. 31. Dec. 1879:

i Rigsbanken	Mill. 17,645
i Ensk. Banker	— 137,051
i Aktiebanker	— 39,206

hvortil bør lægges i

Sparebanker (i 1877)	— 146,127
--------------------------------	-----------

Mill. 340,029

Lægges Folketallet efter sidste Folketælling (1876) til Grund med 4,38 Mill., udviser dette en gennemsnitlig Sum af Besparinger paa c. Kr. 77 pr. Individ. — I Danmark udgjorde efter de Opgivelse, der foreligge (tildels efter «Danm.'s Statistik»):

Er nu denne Anvendelse af fremmed Kapital i en saa stor Udstrækning virkeligt en Fordel? En stor Fordel er der naturligvis ved et saadant System. Vi behøver blot at minde om Bagehots bekjendte Regnestykke (Lombard Street S. 8—9), hvori han godtgjør, at det altid er billigere at operere med fremmed Kapital end med sin egen. »Naar en Kjøbmand har 50,000 £ som sin Ejendom, saa maa han for at faa 10 pCt. herpaa fortjene 5000 £ om Aaret og rette sin Pris derefter; men naar en anden Kjøbmand kun har 10,000 £ og laaner 40,000 £ ved Diskonteringer, saa har han den samme Kapital paa 50,000 £ og kan sælge meget billigere. Hvis han nemlig laaner til en Rente af 5 pCt., vil han have at udrede 2000 £ om Aaret, og hvis han ligesom den første Kjøbmand tager 5000 £ ind om Aaret, saa vil han, efter at Renten er betalt paa hans Laan, have fortjent 3000 £ om Aaret eller 30 pCt. paa sine egne 10,000 £. Da de fleste Kjøbmænd nøjes med meget mindre end 30 pCt., saa vil han være i Stand til at sænke Prisen og drive den første Kjøbmand ud af Markedet.» Dette kan heller ikke være anderledes, al den Stund Driftsherren har Krav paa et Udbytte, som er større

Indlaan i Kbh.s Banker	Mill. 46,903 (1877)
— 1 disses Filialer	— 5,170 (1875)
— 1 Provinsbanker	— 33,300 (1875)
— 1 Kbh.s Sparekasser	c. — 68,000 (1879)
— 1 Provins-do.	c. — 220,000 (1876)

Mill. 373,873

hvad der for en Befolkning af c. 2 Mill. udgjør c. 186 Kr. pr. Individ. Dog ere, vel at mærke, alle Indlaanskapitalerne her slaaede sammen, altsaa ogsaa Føliomidler og Kontokurrantsaldi; holder man disse ude — hvad der efter det foreliggende Materiale ikke med Sikkerhed lader sig gjøre — bliver Summen pr. Individ selvfølgeligt adskilligt ringere, men dog sikkert betydeligt større end det svenske Forholdstal.

end den blotte Kapitalafkastning. Men heraf kan man naturligvis ikke slutte, at jo mindre egen Kapital en Kjøbmand har, desto fordelagtigere stiller hans Forretning sig. Ikke blot er der et Minimum, som altid bør være tilstede, inden Forretningen aabnes, og hvis regelmæssige Udbytte bør garantere Kjøbmanden Tilfredsstillelsen af hans uundværligste Fornødenheder; men der bør tillige være et Forhold mellem Driftskapitalen og den gennem Kredit benyttede Kapital, som gjør Forretningens Drift og Kjøbmandens Solvens uafhængig af de Krediterendes Vilkaarlighed og Pengemarkedets Tilstand. Dette Forhold lader sig neppe udtrykke i et bestemt Tal, hverken for Bankforretninger eller for andre Foretagender. Den skotske Bankdirektør Logan*) har vel troet at kunne slaa fast, at en Bank ikke uden Uforsigtighed kan laane Mere end selve Kapitalen og lige saa Meget til; men senere Tiders Erfaring har vist, at man uden Fare kan gaa adskilligt videre. Naar nu svenske Banker ofte sidde inde med fremmede Penge indtil 7 Gange den indbetalte Driftskapital, saa kan det dog være tvivlsomt, om de ikke gaa for langt i deres Tillid til Pengemarkedets Stabilitet. Hvad det i Bedømmelsen heraf kommer an paa, er dog ikke det blot arithmetiske Forhold mellem Driftskapital og Indlaan, men meget mere Maaden, hvorpaa Indlaanskapitalerne ere placerede, altsaa om de ere anvendte til Formaal, der gjøre deres Frigjørelse i det rette Øjeblik til en Mulighed, der ikke kjøbes med for store Ofre. Til dette vigtige Spørgsmaal, hvis Løsning som bemærket er overladt til Bankbestyrelsernes Skjøn og Rutine, skulle vi nedenfor komme tilbage ved Behandlingen af Aktivforretningerne.

(Forts.)

*) The scotish banker, Edinburgh 1845 S. 30.

Anm. Omstaaende Tabel viser Bevægelsen paa de vigtigste Aktiv- og Passivkonti i Aarene 1871—79. Opgjørelserne ere fra ult. Juni og ult. Decbr., hvilke Tidspunkter ere valgte som omtrent angivende Gjennemsnittet af Cirkulationssvingningerne. *Tallene angive Millioner Kroner med 3 Decimaler.*

Udførligere Tabeller findes — foruden i de officielle Bankrapporter, hvorfra disse Tal ere laante — hos Leffler, Kjær og Hertzberg m. fl. Steder. Det bør dog bemærkes, at den hos Hertzberg l. c. S. 35 opgjorte Tabel over Udlaanene for de ensk. Bankers Vedkommende er urigtig. Der er nemlig fejlagtigt kun medtaget 16 Ensk. Banker, der i 1876 faldt ind under Kundgjørelsen af 1874, ikke tillige de 11, som gik ind under Kundgj. af 1864. Da derimod alle 27 Banker ere sammenregnede i den tilsvarende Tabel over Passiverne (S. 100), bliver en Sammenligning mellem disse Tal upaalidelig. Denne Fejltagelse har ogsaa indvirket paa forskellige Angivelser i det nævnte Arbejdes Text.

Passiva.

Aar		Deposition	Opp- och Afskrifning.	Summa	Sedler	Postremis-Vexler
1871.	30. Juni	54,754	14,252	69,006	41,385	2,574
	31. Dec.	57,586	15,172	72,758	48,304	2,586
1872.	30. Juni	69,842	19,037	88,879	53,730	3,278
	31. Dec.	75,223	20,764	95,987	57,345	4,337
1873.	30. Juni	90,627	23,800	114,427	64,876	3,754
	31. Dec.	93,581	21,004	114,585	67,213	5,180
1874.	30. Juni	110,778	23,132	133,910	71,256	4,762
	31. Dec.	126,064	19,816	145,880	63,923	6,229
1875.	30. Juni	130,553	19,970	150,523	58,354	4,603
	31. Dec.	130,790	21,896	152,186	59,826	5,243
1876.	30. Juni	144,456	23,984	168,440	61,209	5,926
	31. Dec.	146,106	22,762	168,868	61,242	6,820
1877.	30. Juni	153,238	23,309	176,547	60,200	6,351
	31. Dec.	146,854	19,519	166,372	50,770	6,089
1878.	30. Juni	138,125	23,820	161,745	49,621	5,465
	31. Dec.	138,358	20,692	159,050	45,893	5,694
1879.	30. Juni	135,250	22,482	157,732	43,776	4,899
	31. Dec.	137,051	26,223	163,274	49,224	6,623

Aktiva.

Aar		Diskonterede indenlandske Væksler	Laan med Gjældbreve	Odstaaende paa Kasse- kreditiv	Laan med Lævning	Summa	Laan med Realkredit
1871.	30. Juni . . .	33,354	14,063	25,711	3,376	76,494	17,594
	31. Dec. . . .	34,968	13,971	24,843	3,495	77,277	16,851
1872.	30. Juni . . .	44,274	13,770	28,242	3,454	89,740	17,575
	31. Dec. . . .	46,490	14,270	28,832	3,288	92,880	18,283
1873.	30. Juni . . .	57,254	16,091	37,428	3,290	114,063	21,741
	31. Dec. . . .	58,558	16,342	40,971	3,429	119,300	24,931
1874.	30. Juni . . .	67,735	16,856	47,570	3,573	135,734	26,689
	31. Dec. . . .	73,087	18,467	50,207	3,675	145,436	30,810
1875.	30. Juni . . .	74,323	19,882	58,547	3,646	156,398	34,226
	31. Dec. . . .	70,121	21,182	56,432	3,689	151,424	36,475
1876.	30. Juni . . .	74,763	22,363	60,335	3,984	161,345	40,069
	31. Dec. . . .	77,413	23,667	58,927	3,824	163,831	40,752
1877.	30. Juni . . .	83,270	24,016	67,532	3,690	178,508	43,743
	31. Dec. . . .	74,478	24,011	67,259	3,143	168,891	40,523
1878.	30. Juni . . .	66,949	24,220	66,195	3,079	160,443	40,064
	31. Dec. . . .	65,130	23,905	64,520	3,142	156,697	41,720
1879.	30. Juni . . .	58,259	21,504	59,886	3,098	142,747	39,457
	31. Dec. . . .	61,683	20,947	51,478	3,400	137,508	40,751

Oplysninger om Kornproduktionen og Kornhandelen i Amerika og Evropa m. fl. Lande.

- I. F. Kapp: Die Amerikanische Weizenproduktion. Berlin, Leonhard Simion. 1880 (Volksw. Zeitfragen. Heft 14).
- II. Prof. Dr. F. X. von Neumann-Spallart: Uebersichten über Production, Verkehr u. Handel in der Weltwirthschaft. Jahrgang 1879. Stuttgart, Julius Maier. 1880.

I.

Med umaadelig Fart gaar den amerikanske Kornavl frem. Og endnu lader Grænserne for den videre Fremgang sig ikke øjne. I sexten Aar er det amerikanske Hvedeareal voxet til det Tredobbelte; — og de amerikanske Landmænd tro, at Fremgangen vil blive ved: enhver amerikansk *farmer* stoler paa god Høst i Amerika og paa daarlig Høst i Evropa. Og i enkelte af Evropas Lande, navnlig England, synes Frygten næsten at være lige saa stor som Haabet i Amerika.

Imidlertid synes en Forandring i Nordamerikas landøkonomiske Forhold at være i Færd med at fuldbyrdes: Unionens nordlige Stater ere — i Modsætning til de tidligere Slavestater — den lille Mands Værk. Det er engelske, irske, tyske, skandinaviske og andre Bønder, Arbejdere og Smaafolk, der have opdyrket de nordlige

Stater. I det fjerne Vesten er der endnu Plads til Millioner af Nybyggere, og det billige Land, de fri sociale og politiske Former vinker dem. Men et Omslag i de land-økonomiske Forhold begynder at true den lille Mand: den store Kapital, Driften i det Store truer ham. Hvis man vilde betragte den amerikanske Presses snart begejstrede snart fortvivlede Udtalelser for begrundede, maatte man næsten tro, at den lille Drifts Dage ere talte. Saa galt staar det dog ikke til. Men om vi end slaa betydeligt af paa Pressens Overdrivelser, saa bliver der dog altid adskilligt tilbage.

I de sidste Aar, vel omtrent siden 1876, have paa flere Steder i det Nordvestlige store private Selskaber dannet sig, der med store Kapitaler ere i Stand til at drive Tusinder af Tønder Land og til at trykke Driftsomkostningerne ned til et hidtil ukjendt Minimum. Jeg er — skriver Fr. Kapp — paa en Rejse, som jeg i Oktober 1879 foretog tvers gennem Kontinentet, kommen forbi talrige Gaarde, der have Hvedemarker paa Tusinder af Tønder Land, og som fortrinsvis drive Jorden med Maskiner. I Tidsskriftet «Atlantic Monthly» giver en Medarbejder højst interessante Oplysninger om de ny land-økonomiske Forhold, der ere i Færd med at danne sig. Han har ifjor Sommer berejst Kansas, Minnesota og Dacotah. Han har her fundet ikke faa Gaarde paa 20,000 Tønder Land og derover. Han omtaler en Hvede-farm ved Pacific-Banen i Kansas paa 23,000 Acres*), en anden i Hayes City paa 25,000 Acres, en tredje i Durham Park paa 10,000 Acres. Thompson Blakeley og Warners Gaard «Rock County Farm» er 21,000 Acres stor, hvoraf over

*) 1 acre = 0,73 Td. Land.

6000 Acres under Kultur i 1879. Paa denne Gaards Territorium findes der to Banegaarde, og gennemgaaende ere alle disse *farms* anlagte med særligt Henblik paa bekvemme Jernbaneforbindelser. Langs med St. Paul og Sioux City-Banen have Jernbanedirektørerne og deres Sønner hver sin Gaard som de mod en vis Andel lade drive af betalte Farmers. En af disse havde 3200 Acres under Ploven. «Grandin Farm» ved Red River er 40,000 Acres stor, og har en Flodfront paa fire engelske Mil. Lidt vestligt herfor ligger «Mayville Farm» paa næsten 30,000 Acres. Paa alle disse Gaarde findes kun de for Arbejderne og Inventariet aldeles uundværlige Bygninger. Af smaa Farmers finder man kun meget faa i de stores Nærhed, og gennemgaaende befinde de sig her i meget trykkede Forhold. Ogsaa Arbejdernes Stilling er her kun slet. Paa «Grandin Farm», der i 1879 havde et Hvede-Areal paa 5300 Acres, beskjæftigedes i Saatiden (1. April til 1. Maj) 150 Mand, i Høsttiden (1. Avgust til 15. September) 250 Mand, og det til en Løn, som de knap kunde leve af i selve Arbejdstiden. I de fem Maaneder 1. November til 1. April besørgede en halv Snes Mand hele Arbejdet. Naturligvis besørges den største Del af Arbejdet af yderst fortræffelige — men ogsaa meget dyre — Maskiner, paa hvis Anskaffelse den lille Farmer umulig kan tænke. For ham er Kampen med den store Kapital og Maskindriften næsten haabløs. Og hvad angaar de Egne, hvor Stordriften florerer, saa finder ingen ordenlig Bebyggelse Sted her: i det Højeste opføres der nogle Skure og Arbejderbygninger. Medens man i de gamle Stater regner 1 Familie paa 50 Acres dyrket Land, bor der paa den store «Grandin Farm», der skulde ernære over hundrede Familier, i Virkeligheden ikke en eneste; her findes

kun nogle Lader og tre Boliger, der kun uregelmæssigt bebos. Veje og Kommunalindretninger, Skoler osv. savnes naturligvis under saadanne Forhold. En Arbejderstand findes her ikke, — kun til- og fravandrende hjemløse Daglejere. Latifundievæsenet viser sig her i sine værste Former. Men ogsaa i andre Stater og Territorier end de tre ovennævnte træffe vi Latifundier og Rovdrift. Texas indtager en fremragende Plads i den Henseende. Kalifornien har paa en Tid, da det Nordvestlige endnu laa fuldstændigt udyrket hen, haft sine Landbrug paa 10,000 og 20,000 Acres, der dreves ved Hjælp af lejede Mexikanere og Kinesere. Den Statistik, der iaar bliver optaget, vil bringe de første officielle Oplysninger om de Proportioner, Latifundievæsenet alt har taget i de nævnte Egne i de sidste 3, 4 Aar.

Hvorledes Kampen mellem Stordrift og Lilledrift vil falde ud, lader sig ikke sige med Bestemthed. Men om Rovdriften gjælder det, at den ifølge sin Natur ikke kan holde sig i Længden.

Det er neppe tvivlsomt, at Rovdriften, der i Øjeblikket betaler sig godt, i den nærmeste Fremtid vil antage endnu større Dimensioner; — men det følger af sig selv, at det ikke kan blive saaledes ved. En Fremgangsmaade, der ikke tænker paa at give Jorden nogen Erstatning for den udsugede Kraft, maa tilsidst føre til sin egen Ødelæggelse og give Plads for ny Driftsmaader. Det amerikanske Landbrug gaar ud paa med en saa lille Arbejdskraft som muligt at uddrage det størst mulige Udbytte. Kapitalrenten spiller i Vesten ikke nogen stor Rolle; Produktionsomkostningerne gaa næsten udelukkende til Arbejdskraften, og paa den maa der altsaa spares. Jorden dyrkes derfor saa overfladisk som muligt.

Gjødning bruges kun i lidet Omfang. Tarvelig Jord kan benyttes i omtrent fem, den bedre i ti, den udmærkede i tyve Aar uden Gjødningstilførsel; — men i Almindelighed gaar man langt videre, indtil Jorden endelig forlades som aldeles udtømt. Kun i de ældre østlige Stater sørges der ordenligt for Gjødning. I Virginia henligge Hundredtusinder af Acres ubenyttede, efter at være blevne udsugede af en Tobaksavl, der har strakt sig gennem Decennier; i de sydligere og sydvestlige Stater findes store Strækninger, der ere blevne udmagrede ved Bomuldsdyrkning; i Ny-Englands Stater opgiver man gamle udpinte Gaarde, og selv i de ny vestlige Stater, som Jowa f. Ex., vil paa mange Steder Majs og Hvede ikke mere komme frem uden Gjødning. — Det er lærerigt at se, hvorledes man i den nordlige Del af Unionen for Tiden, omend med mindre Midler, tyer til det samme System, som Syden i to Menneskealdre bestræbte sig for at gjenneføre. Thi den Nomadeform, som de nordlige Kapitalister med deres Penge for Tiden bestræbe sig for at faa indført i Agerbruget, ligner meget det System, som de sydlige Baronier med deres Slaver bestræbte sig for at faa gjenneført: det er den samme Fløde-Afskummen uden at tænke paa Forbedringer, den samme Tørst efter Jord, der stedse søger og maa søge efter ny Kvadratomile, fordi den hidtil drevne Jord i Løbet af faa Aar taber sin Kraft; det er, kort sagt, her som hist den Rovdrift, der gaar forud for den reproduktive Kultur. Slavearbejdet og Plantagesystemet betegnede et Overgangsstadium, og Rovdriften i Norden er ganske analog hermed. De sydlige Plantere havde kun ét Formaal: at udsuge Jorden til det Yderste; derfor maatte de stedse søge at vinde ny Strækninger. Intet fængslede dem med deres værdifulde men let be-

vægelige Slaveejendom til Jorden. Medens den lille Landmand, der rationelt driver sin Jord, drager sig selv Grænser og sætter sin Stolthed i at forbedre og forskønne sin Ejendom, forlod Slaveholderen sine udpinte Marker med den samme Lethed, med hvilken vore nomadiske Forfædre ombyttede de afdrevne Græsgange med friske. Jo fattigere de amerikanske Slavestater var paa indre Udvikling, jo hurtigere de udtømte den aldrig hvilende Jord, desto mere trængte de til en rask Udvikling udadtil, til en stedse større Annexion af ny Territorier. I Overensstemmelse med denne Udvikling fordreves Indianerne fra deres Fædres Land; Florida og Texas annekteredes; blodige Krige førtes for at sikre Slaveriet ny Territorier, og endog paa Cuba og Centralamerika kastedes lystne Blik, — indtil endelig Bølgen, der kom Nord fra, slog Udviklingen over i en anden Retning. — Der lever endnu mange Mænd, der have virket med paa denne op- og nedgaaende Udvikling, og som have set, hvorledes Slaveholderne tilsidst kun efterlod Forfald og Ødelæggelse bag sig. Selv har jeg (Fredr. Kapp) berejst Syden baade under Slaveriets Blomstring og efter dets Udryddelse. I Stater, hvis Jord for i det Højeste tredive Aar siden brødes af den første Plov, fandt jeg forladte Huse, hvis Mure vare bedækkede af Mos, øde Marker, der engang havde været frugtbare, en ynkelig tynd Befolkning, og overalt sørgelige Spor af Oldingeralderen, som om en frisk, fri Luft aldrig havde hvilet over disse Egne. En officiel Beretning, som det amerikanske Landbrugs-Departement offentliggjorde i 1867, anslaaer det udpinte og brak henliggende Areal i Sydstaterne endog til hundrede Millioner Acres. Der gives nu kun en eneste Frelse for Syden: en intensiv Kultur maa træde i Stedet for den extensive Rovdrift; de udpinte Tobaks-

og Bomuldsmarker maa ved en rationel Drift gjøres frugtbare igjen, og Jorden maa stykkes ud i mindre Parceller og sælges til fri Arbejdere til ny Opdyrkning. Der, hvor man har erkjendt dette, begynder allerede nyt Liv at blomstre op af Ruinerne. — Og paa samme Maade vil det gaa i Norden: den organiserede Kapitals Rovdrift vil det gaa, som det gik Slaveriets Rovdrift. Hvedeavl, der for Tiden er højeste Mode, vil fremdeles tage til, indtil et Hvede-Krach henleder Opmærksomheden ogsaa paa andre Grene af Landbruget. De ovenfor omtalte Hvedefarms ere maaske egentlig nærmest at betragte som Etapper paa Vejen mod Vest, som Forsøgsstationer, hvor man i al Hast kun gjør, hvad man netop kan gjøre. Til Syvende og Sidst vil maaske dog den lille Landbruger gaa af med Sejren; de Kræfter, som de smaa Landbrugere raade over, falde ikke saa meget i Øjnene som de tilsyneladende saa imponerende Latifundier, men ere i Virkeligheden særdeles betydelige. I Ohio, Michigan, Indiana og flere Stater ser man, hvorledes en rationel Drift atter bringer de Marker, en tidligere Rovdrift havde udsuget, til at blomstre.

Fr. Kapps Oplysninger om den amerikanske Hvedes Produktionsbetingelser og Markedspriser og om Transportforholdene i Amerika forbigaa vi. Resultatet af hans Undersøgelser bliver: at, hvorledes Forholdene end maatte stille sig, maa Evropa fremdeles være belavet paa en stærk Konkurrence fra den amerikanske Hvede. Produktionen i Amerika fordeler sig over et helt Kontinent, og fordeler sig paa saa forskellige Længde- og Bredegrader, at der her ikke kan være Tale om en Misvæxt af en saadan Art som den vi kjende i enkelte evropæiske Lande. Kornavl, en iler i Amerika langt hurtigere fremad end Be-

folkningens Tilvæxt. Amerika er endog i den nærmeste Fremtid snarest truet af en Overproduktion af Hvede, og maa derfor sende sit Overskud til Evropa, hvis Producenter ville vaande sig under den ny Konkurrence, medens Konsumenterne i samme Grad ville glæde sig. En Korn-told vil her ikke kunne udrette noget, og vilde ikke kunne forsvares.

II.

Kornstatistiken i den nys udkomne Aargang af Neumann-Spallarts «Oversigter» har det vel ikke været muligt paa alle Punkter at føre ned til et saa sent Tidspunkt, som kunde ønskes; men den indeholder i ethvert Fald saa meget baade af øjeblikkelig og af blivende Interesse, at vi have god Grund til at dvæle lidt ved den.

Om Kornproduktionen og -handelen gjælder det i al Almindelighed, at den hurtigere end nogen anden Gren af den økonomiske Virksomhed har svunget sig op til en imponerende Størrelse. For hundrede Aar siden anslog Turgot den hele internationale Kornhandel til 6 à 7 Millioner Septiers d. v. s. omtrent 10 à 11 Mill. Hektoliter*); — nu gaar ikke mindre end to hundrede Millioner Hektoliter Korn i den internationale Omsætning. Og om Amerikas Forenede Stater gjælder det i Særdeleshed, at de i de sidste Aar have leveret Kornhandelen større Bidrag end noget andet Land. Fra Rusland er Kornudførselen vel taget umaadeligt til i dette Aar-

*) 1 Hektoliter = 0,7 Korntønde.

1 Korntønde = 1,39 Hektoliter = 3,83 eng. Bushels = 0,48 Quarters. Den gamle saakaldte Winchester Bushel, hvorefter man endnu regner i Amerika, er = 0,969 Imp. Bushel. 1 Bushel = 35,237 Liter.

hundrede: fra $3\frac{1}{2}$ Mill. Hektol. i Aarhundredets Begyndelse til 50 à 90 Mill. i de senere Aar; og til England er Kornindførselen ganske vist ogsaa taget overordenlig til; — men i intet Land har Udviklingen dog været saa stærk som i de Forenede Stater, der i Fyrreerne næsten slet ikke tog Del i den internationale Kornhandel, medens de i 1877—78 leverede den Bidrag paa over 70 Mill. Hektoliter.

Medens man i tidligere Aar maatte indrømme Rusland den første Plads i Rækken af kornfrembringende og kornudførende Lande, kan nu hverken Rusland eller nogen anden Stat gjøre de Forenede Stater i Amerika denne Plads stridig. Allerede i 1877 vare de Forenede Stater Rusland omtrent jævnbyrdige; i 1878 stillede de fleste Faktorer sig væsenligt til Nordamerikas Fordel, og i 1879 er Rusland blevet sejlet langt agterud, idet Høst og Fragtforhold aldeles afgjort have begunstiget Nordamerika og trængt Rusland tilbage. Det er en af de interessanteste Kjendsgjerninger, vi her konstatere: den betyder en Forskydning af Verdenshandels-Konjunkturerne, der i neppe et Decennium har fuldbyrdet sig, og som maa drage mange vigtige Følger efter sig i det økonomiske Liv. Den hurtigt stigende Overmagt hænger paa den ene Side sammen med de gunstige Jordbundsforhold og klimatiske Forhold, i Nordamerikas «far west», hvor Korn og navnlig Hvedeavlens tager et uhyre Opsving; og paa den anden Side staar den i Forbindelse med den storartede Organisation af Transportvæsenet og af alle de tekniske og kommercielle Forbetingelser for en vidtforenet Kornhandel. I første Henseende nævne vi blot, at Hvedeavlens fra 1849 til 1877 er rykket mere end 8 Længdegrader vestpaa: i 1849 laa Hvedeavlens Centrum

under 81° vestl. Længde f. Greenwich, i 1859 ved 85° 24', i 1869 ved 88°, og i 1877 ved 89° 6' vestl. L. Denne Fremrykken mod Vest betyder en Udbredelse over tyndt befolkede, derfor lidet konsumerende Egne, hvor frugtbar Jord findes i Overflod. Endnu klarere ses denne Bevægelse, naar man sammenligner de relative Produktionsmængder. I de forskjellige Grupper af Stater produceredes følgende Tal af Bushels pr. Individ:

	1849	1859	1869	1877
Ny-Englands Stater	0,40	0,34	0,28	0,30
Nordl. Mellemstater	5,10	3,15	3,87	3,33
Syd. Mellemstater	7,72	8,41	6,43	7,53
Syd. Atlant. Stater	1,69	2,96	1,83	2,84
Sydstater	0,69	2,11	1,70	3,27
Ohio-Dalen	7,53	10,79	12,77	10,90
Trans-Mississippi-Stater	5,12	7,02	11,47	20,04
Pacific-Stater	2,16	15,38	27,73	27,49

I de industrielle og i Bomuldskultur-Egnene se vi altsaa Stilstand eller endog Tilbagegang; i de vestlige Mississippi-Stater og i Pacificstaterne derimod et mægtigt Opsving. Det skyldes disse to Statsgrupper, at Hvedeproduktionen hævede sig

fra 4,33 Bushels pr. Individ, i 1849,
til 7,87 — — — , i 1877

Thi den absolute Produktionsmængde af Hvede var i disse to Statsgrupper

5,3 Mill. Bushels, i 1849
152,9 — — — , i 1877

Lignende Tal kunde anføres for Majs.

Har Produktionen været i Stand til at udvide sig i den Grad, saa har heller ikke de andre Betingelser for et hurtigt Opsving i Exporten manglet. Amerikas store transkontinentale Baner med deres lave Fragtsatser, Kanalskibsfarten og de billige Forbindelser mellem Stapelpladsene i det Indre og Exporthavnene have bevirket en

fortræffelig Organisation af Kornhandelen, saa at amerikansk Hvede nu kan leveres billigere paa de evropæiske Markeder end ungarsk eller russisk Hvede. Exporthavnene ved det sorte og asowske Hav og ved Østersøen maa kæmpe med New-York, Baltimore, Filadelfia og de øvrige transatlantiske Pladser om Forrangen paa de engelske, belgiske, schweiziske og tyske Kornmarkeder, — og bukke under i denne Kamp. Amerikas Indflydelse paa de evropæiske Kornpriser bliver stedse mere følelig.

Høstmængden angives i følgende Aar (regnet fra 1. Juli til 30. Juni) til følgende Tal af Millioner Hektoliter:

	1865—66	1870—71 til 1874—75 (gjennemsnitligt)	1876—77	1877—78
Hvede	52	92	128	149
Rug	7	5	7	9
Byg	4	10	12	15
Havre	80	90	143	144
Majs	247	346	473	483
	390	543	763	800

Altsaa i 1877—78 en Høst paa omtrent 800 Millioner Hektoliter! Ved Siden af disse 800 Millioner sætte man de c. 26 Millioner Hektoliter (eller 19 à 20 Millioner danske Korntønder), som der i Almindelighed høstes i Danmark af de fire Hovedkornsorter!

Betragter man de ovenanførte Tal, vil man navnlig overraskes af Fremgangen i Hvedehøsten: den er nu tre Gange større, end hvad den var for tolv Aar siden. Byghøsten er ikke stor, men ogsaa her er Fremgangen stærk. Meget stor er Majshøsten, der har en meget anseelig Tilvæxt at opvise. Ogsaa for Havre er Tilvæksten særdeles antagelig. Aaret 1878—79 staar i det Hele omtrent som det foregaaende Aar, tildels, for Hvede saaledes, endog adskilligt højere.

De største Mængder Hvede høstes i Jowa, Minnesota,

Illinois, Ohio, Indiana, Wisconsin og Kalifornien; — de største Mængder Majs i Illinois, Iowa, Missouri og Kansas.

Værdien af den samlede Kornhøst er i den sidste halve Snæs Aar bleven angivet til mellem noget over 900 og henved 1100 Mill. Dollars.

Hvad den amerikanske Kornudførsel angaar, er den, som alt nævnt, i 1877 og følgende Aar naaet op til tidligere ukjendte Størrelser, og staar nu langt forud for alle andre Landes. Saavel med Hensyn til Kvantitet som med Hensyn til Værdi har den efterhaanden arbejdet sig umaadeligt i Vejret. Broderparten af amerikansk Hvede, Hvedemel og Majs gaar til England. Derefter kommer Canada, Brasilien og Frankrig*). —

Som gjentagende bemærket, ere de Forenede Stater nu naaede frem til første Plads i Rækken af kornexporterende Lande. Som andre regelmæssigt kornudførende Lande nævner Neumann-Spallart følgende: Rusland, Øst-rig-Ungarn, nedre Donaulande, Britisk Ostindien, Danmark, Algier, Avstralien, Ægypten, Spanien, Canada, Chile, Tunis, Japan og Cochinchina (hvortil bør føjes: Sverig).

Rusland mangler desværre en konsekvent gennemført Høststatistik, og saavel Landbobefolkningens ringe Dannelse som Uregelmæssighederne i de russiske landøkonomiske Tilstande lægge Kornstatistikernes store Vanskeligheder i Vejen. Vi kunne dog meddele følgende Tal angaaende Størrelsen af den russiske Høst af alle Kornsorter:

*) Jfr. forevrigt Artiklen: "Den amerikanske Konkurrence og det europæiske Landbrug.", Nationaløk. Tidsskrift Bd. XIV S. 261.

— efter et Overslag i 1845	525 Mill. Hektoliter	
— — — i 1868	560 — —	
— en i 1872—73 opt. Enquête	609 — —	
— private Angivelser i 1870	640 — —	
— — — i 1871	511 — —	
— — — i 1872	560 — —	
— — — i 1873	562 — —	
— officielle Data for 1870—74 (gjennemsnitl.)	653 — —	
— Overslag for 1876	614 — —	
— — — 1877	682 — —	

De sidste Tal ere neppe for høje; de officielle Data ere snarest for lave.

Den russiske Kornhandel led meget under de politiske Begivenheder i 1877; men i det følgende Aar tog Hvede- og Byg-Udførselen atter et mægtigt Opsving. — De vigtigste Udførselshavne for Hvede ere Havnene ved det sorte Hav (fremfor alle: Odessa!) og det asowske Hav, for Rug og Havre Havnene ved Østersøen; men Udførselen over Landgrænsen pr. Jernbane er i stadig Tiltagen. Bestemmelseslandene for Hvede ere især: England, Frankrig og Tyskland; for Rug: Tyskland, England og Holland; for Mel: Tyrkiet, Sverige og Norge.

Østrig-Ungarn har for en stor Del en saa frugtbar Jord, og Befolkningen er i Rigets østlige Halvdel saa tynd, at vi her endnu indtil Videre maa gjøre Regning paa en regelmæssig Overskudsproduktion og Udførsel. Under normale Forhold plejer Østrig-Ungarn at sende betydelige Mængder Brødstoffer, dels uformalet Korn, dels (især siden 1871) Mel, til de øvrige europæiske Lande (Schweiz, Storbritannien, Tyskland, Frankrig, Belgien), ja ogsaa til ikke-evropæiske Lande (Brasilien). Aarene 1856 til 1871 og 1875 til 1879 havde regelmæssigt Udførsels-Overskud; Aarene 1872, 1873 og 1874 staa som Undtagelser med et Indførsels-Overskud. — Den østrigske

Høst anslaaes for 1869—77 gennemsnitligt til lidt over 90 Mill. Hektol.; den ungarske omtrent til 80 Mill. — tilsammen altsaa omtr. 170 Mill. Hektoliter. Disse Tal ere snarest for lave. I Østrig er Rækkefølgen mellem de forskjellige Kornsorter: Havre, Rug, Byg, Hvede, Majs. I Ungarn er Rækkefølgen denne: Hvede, Majs, Rug, Havre, Byg. I Kroatien og Slavonien dyrkes navnlig Majs, derefter Havre og Hvede; men Høsten er ikke stor her.

For de nedre Donaulande (Tyrkiet, Bulgarien, Rumænien og Serbien) haves kun en meget mangelfuld Statistik. Produktionen maa mindst anslaaes til 80—90 Mill. Hektol.; Udførselen (navnlig til England, Frankrig og Østrig) er meget betydelig.

Hvad Britisk Ostindien angaar, har, indtil fornylig, saagodtsom al Interesse samlet sig om Produktionen af Ris, der baade er den indfødte Befolknings Hovednæringsmiddel, og som tillige er en meget vigtig Udførselsartikel. I den senere Tid har indisk Hvede imidlertid ogsaa begyndt at tildrage sig Opmærksomhed. Medens i Treserne kun ubetydelige Mængder udførtes heraf, har Udførselen til England taget meget betydeligt til siden 1871, og Alt tyder paa, at indisk Hvede snart vil optræde paa Verdensmarkedet som en farlig Konkurrent. Ophævelsen af Udførselstolden i 1873 og forskjellige Opmuntringer til yderligere Produktion have fremsporet dette Opsving. England søger at dække en stor Del af sit Behov ved indisk Hvede, og ønsker at skaffe sin store Koloni en ny Rigdomskilde. Den Beretning, som Dr. Forbes Watson paa Regeringens Foranledning fremlagde ifjor, søger at bevise, at Ostindien er i Stand til at skaffe det evropæiske Marked Hvedekvaliteter, der ere lige saa gode som de amerikanske og russiske. Ved et Net af Kanaler

haaber man at kunne bringe Hveden fra de nordvestlige Provinser frugtbare Egne meget billigt til Havnene. Dr. Forbes Watson mener, at der i Ostindien produceres baade lige saa god og omtrent lige saa megen Hvede som i de Forenede Stater! Og denne Hvedeavl vil lettelig kunne forøges meget betydeligt. Bygningen af Indusdal-Jernbanen vil kunne give Exporten et yderligere Opsving. Allerede fra 1871 til 1878 er Udførselen (især til England, dog ogsaa til Frankrig, Belgien og Italien) gaaet mægtig fremad, og omend en Hungersnød som den i 1878—79 atter trækker den nedad, vil den snart kunne hæve sig igjen.

Danmarks Kornproduktion har gennemsnitligt en Størrelse af omtrent 25 Mill. Hektoliter (19 Mill. Td., hvoraf Hvede lidt over 1 Mill. Td., Rug 4 Mill. Td., Byg 6 Mill. Td. og Havre $7\frac{1}{2}$ Mill. Td.)*)

Algiers Kornproduktion anslaaes omtrent til samme Størrelse som Danmarks. Sikkert er det i ethvert Fald, at Kornproduktionen her er tiltagende.

De øvrige kornudførende Lande ere, som alt nævnt: Avstralien og Ægypten, hvor Produktionen ikke er særlig stor, Spanien, hvis Produktion maaske kan sættes til henved 100 Mill. Hektoliter, Canada, Chile, der tidligere var et betydeligt Kornland, men nu stadigt gaar tilbage, Tunis, Japan og Cochinchina (og Sverige).

De Lande, der regelmæssigt have et Overskud af Korn-Indførsel, ordner vor Forfatter i følgende Række:

*) Jfr. forevrigt Prof. Dr. Scharlings Artikel om «Høstens Værdi», *Nationaløk. Tidsskr.* XIV, 73, og om vor Udenrigshandel i de senere Aar, *Nationaløk. Tidsskr.* XII, 326 og XIV, 351.

Storbritannien, Frankrig, Tyskland, Belgien, Schweiz, Holland, Italien, (Sverig-)Norge, Portugal, Grækenland.

Storbritannien leverer det bedste Erfaringsbevis for Muligheden af at sikre et Land, hvis Befolkningsforhold og økonomiske Forhold indskrænke den indenlandske Kornavl, en regelmæssig og billig Forsyning med Brød. I en Aarrække har Befolkningen, det industrielle og kommercielle Liv og det relative Forbrug i England taget til omtrent i samme Grad, som Hvedeavlen har taget af; — men det voxende Deficit i den indenlandske Kornproduktion dækkes fuldstændigt ved Hjælp af den internationale Kornhandel. Det Korn, der føres til fra Udlandet, koster nu mindre, end den indenlandske Hvede tidligere kostede, og man har konstateret, at England, efter at det har stillet sig paa den kosmopolitiske Kornforsynings Standpunkt, er blevet bedre sikret imod Dyrtdid, end det tidligere var, dengang da det væsenligt søgte at hjælpe sig med sin egen Produktion. Bestræbelserne maa nu gaa ud paa: ved Hjælp af Storindustrien og Handelen at skaffe de Modværdier tilveje, med hvilke Nationens Næringsbudget skal betales; thi af den samlede Betaling for indførte Varer gaar i Storbritannien i det sidste Tiaar henved Halvdelen, 44 à 50 pCt., til Fødemidler: i 1857 betales der kun 64 Mill. £ for den; ti Aar senere, i 1867, allerede 101 Mill. £, og i 1876 endog 159 Mill. £; ialt har Storbritannien i de tyve Aar 1857—76 betalt Udlandet 2027 Mill. £ for Dyr, Brødstoffer, Mel, Sukker, Frugter, Drikkevarer og andre Nærings- og Nydelsesmidler, og af disse 2027 Millioner falde alene 733 Millioner paa Korn og Mel. Bevægelsen her er aldeles stadig: med hvert Aar fordrer Storbritannien større Tilførsler af Fødemidler, og maa betale større og større Summer for Korn og Mel.

Aarsagerne hertil ere simpelthen: siden 1860 er den britiske Befolkning voxet fra 28 til 34 Mill. Indv.; det aarlige Hvedeforbrug pr. Individ er voxet fra 311 eng. Pund til 335 Pd., — og det dyrkede Hvedeareal er sunket over 4 Mill. Acres til omtr. 3 Mill.! Forholdet har derfor nu udviklet sig saaledes, at af de c. 70 Mill. Hektoliter Hvede, som Storbritannien aarligt forbruger, maa over Halvdelen hentes i Udlandet: af Storbritanniens 34 Mill. Indv. spise kun 16 Millioner indenlandsk Hvede; de 18 Millioner spise udenlandsk. — Om Størrelsen af Storbritanniens Høst haves følgende Opgivelser (i Millioner Hektoliter):

	Hvede	Rug	Byg	Havre
Angivelser for 1873	36,8	0,62	32	43
nyere Gjennemsnitshøst	29,5	0,60	30	42

Om den irske Høst haves følgende Opgivelser (ligeledes i Hektoliter):

Hvede	Rug	Byg	Havre
1,364,000	63,000	2,955,000	20,000,000

Storbritanniens og Irlands Høst kan herefter i alt anslaas til 120 à 130 Mill. Hektoliter. — Kornindførselen kommer omtrent fra alle Jordens Agerbrugslande; men Amerikas Forenede Stater leverede dog England langt mere Korn end noget andet Land; meget Korn kommer ogsaa fra Rusland, fremdeles fra Tyskland, Donaulandene, Danmark, Østrig-Ungarn, britisk Indien, Avstralien osv.

I Frankrig har Høstudbyttet hævet sig meget betydeligt i dette Aarhundrede. Den franske Høsts Størrelse var

i 1815	132 Mill. Hektol.
i 1835	192 — —
i 1855	228 — —
i det sidste Tiaar (gjennemsnitl.) . . .	250 — —

Af disse 250 Mill. Hektol. faldt 104 Millioner paa Hvede, 70 Mill. paa Havre, 26 Mill. paa Rug, 20 Mill. paa Byg,

11 Mill. paa Boghvede og 10 Mill. paa Majs. — Men er Produktionen efterhaanden naaet op til en betydelig Højde, saa er Forbruget (af Hvede og Mel) steget endnu stærkere, og Følgen er, at Frankrig i Almindelighed — d. v. s. i Aar, som ikke ere begunstigede af en særlig glimrende Høst — maa indføre mere Korn, end det udfører. Det faar sit Korn især fra Rusland og de Forenede Stater.

Tyskland, der i de senere Aaringer er blevet et regelmæssigt kornindførende Land, havde efter den Optælling, der foretoges i 1878, da en Kornhøst paa omtr. 310 Mill. Hektoliter. *)

Sverig-Norge opfører vor Forfatter blandt de regelmæssigt kornindførende Lande. Det havde imidlertid været rigtigere, om han havde undladt at hægte dem sammen. Sverig, med en Høst paa omtr. 30 Mill. Hektol., har nemlig i Reglen et Udførsels-Overskud, kun undtagelsesvis (i 1877 f. Ex.) et Indførsels-Overskud. Norge, derimod, med en Høst paa knap 6 Mill. Hektol., indfører til Stadighed.

Med Hensyn til de øvrige Lande indskrænke vi os til at henvise til omstaaende almindelige Overblik. —

Den første af de følgende Tabeller giver en Oversigt over de vigtigste Landes Middelhøst. — Den anden giver en næsten synkronistisk Oversigt, d. v. s. en Oversigt over de fleste Landes Høst i et bestemt Aar; 1877 (kun for færre Lande har det været nødvendigt at tage et andet Aar). Angivelserne ere i Millioner Hektoliter.

*) Om Produktions- og Handelsforholdene i Tyskland jfr. Artiklen: •Korntold — Kornproduktion — Kornhandel•, Nationalek. Tidsskr. XIV, 114.

I. Middel-Kornhøst.

	Hvede	Rug	Byg	Havre	Majs	Boghvede, Hirse m. m.
1. Europæiske Stater.						
Rusland (1870—74)	80	241	44	195	?	30
Tyske Rige (1878)	42	101	39	120	?	11
Frankrig	104	26	20	70	10	19
Østrig-Ungarn (1869—77)	32	40	26	42	22	7
Storbritannien o. Irl.	31	0,7	33	62	?	?
Italien (1870—74)	52	3,8	3,3	7	31	6
Spanien (usikker)	53	7	27	9	9	?
Nedre-Donaulande	29	6	14	3	24	2
Danmark	1,3	4,7	7	9,7	—	1,1
Sverige (1874—76)	1	6,7	5	15	—	1,8
Belgien	8	6	1,5	8	?	?
Holland (1861—77)	2	4	1,6	4	7	1
Portugal	3	2	0,6	0,4	—	?
Norge (1873—75)	0,1	0,3	1,6	3,2	—	0,7
Grækenland (1875)	1,6	0,0	0,6	0,0	1	0,6
	440	450	224	549	104	80
2. Ikke-evrop. Stater.						
Forenede Stater (1870—78)	105	6	11	107	395	3
Britisk Ostindien (usikker)	100	?	?	?	?	?
Canada (Census 1870)	6	0,4	4	17	1	1
Avstralien 1873—78)	8	—	0,6	3	2	—
Ægypten	6	—	4	—	5	4
Chile (1871)	5	—	1	—	—	—
Algier (1875—76)	9	0,0	17	0,6	0,2	1
Japan (1874)	4	—	18	—	—	12
	243	6	55	127	403	21
Ialt	683	456	279	676	507	101

II. Kornproduktion i nyeste Tid.

	Hvede	Rug	Byg	Harre	Najs	Forskjel- lige Sorter
1. Evropæiske Stater.						
Rusland (1877)	89	227	42	178	?	59
Tyske Rige (1878)	42	101	39	120	?	11
Frankrig (1877)	100	25	17	69	11	18
Østrig-Ungarn (1877)	40	41	26	45	27	6
Storbrit. o. Irl. (1877)	29	1	33	62	?	?
Italien (1876)	52	3	2	8	31	6
Spanien (1857)	41	4	21	5	9	?
Nedre Donaul. (1876)	26	5,5	16	4	31	1
Danmark (1877)	1,7	5,5	7	9	—	0,3
Sverige (1877)	1	6	4	15	—	1,6
Belgien (1877)	8	6	1	7	?	?
Holland (1877)	2	4	1	4	?	1
Portugal (1877)	3	2	?	?	6	?
Norge (1875)	0,1	0,4	1,6	3	—	0,7
Grækenland (1875)	1,6	0,0	0,8	0,0	1	0,6
	437	430	212	530	116	100
2. Ikke-evrop. Stater.						
Forenede Stater (1877)	128	7	12	143	173	4
Britisk Ostindien (1877)	105	?	?	?	?	?
Canada (1875)	13	2	?	19	1	?
Avstralien (1877)	10	—	0,5	3	1	—
Ægypten (1877)	5	—	3	—	4	?
Chile (1877)	3	—	1	—	—	—
Algier (1876)	9	0,0	15	0,7	0,2	1
Japan (1874)	4	—	18	—	—	12
	277	10	50	166	479	20
Ialt i disse Lande	714	440	262	696	595	120

Ere de omstaaende Tabeller end fremdeles ufuldstændige, saa give de dog et langt korrektere og langt fuldstændigere Overblik over Verdens Kornproduktion, end det tidligere var muligt at skaffe sig. Kornstatistiken lader ganske vist endnu adskilligt tilbage at ønske; men det kan dog ikke negtes, at den har gjort særdeles betydelige Fremskridt i den sidste halve Snes Aar.

Den nedenstaaende Tabel giver en Oversigt over Værdien af de enkelte Staters internationale Handel med Brødfrugter og Mel i Aaret 1877. Staterne ere ordnede efter Størrelsen af Totalomsætningen, altsaa efter den Andel de overhovedet tage i Verdens Kornhandel.

Verdens Korn- og Melhandel i 1877.

	Indførsel Udførsel Total-Omsætning (Værdi i Millioner Mark. 1 M. = 84 Öre.)		
Storbritannien og Irland	1270	25	1295
Tyske Rige	716	378	1094
Rusland	5	849	854
Forenede Stater	34	727	761
Østrig-Ungarn	106	317	423
Frankrig	165	148	313
Belgien	200	64	264
Britisk Ostindien	10	195	205
Holland	130	36	166
Italien	70	46	116
Canada	58	50	107
Schweiz (usikker)	85	—	85
Sverige	48	32	80
Danmark	31	45	75
Rumænien	5	64	69
Avstralien	30	34	64
Spanien	5	45	50
Norge	49	0,6	50
Ægypten	1	44	45
Algier (1876)	1	40	41
Grækenland (1875)	22	—	22
Portugal (1876)	20	1	21
Chile (usikker)	—	15	15
Japan	?	9	9
Tunis	—	1	1
Ialt: Millioner Mark . . .	3061	3165	6226

Sammenligner man disse Tal med Tallene for foregaaende Aar, vil man bemærke et ganske umaadeligt Opsving: i Løbet af kun ti Aar har den internationale Korn- og Melhandel hævet sig fra en Værdi af omtr. 4 Milliarder Kroner til en Værdi af omtrent 6 Milliarder! Der er ingen anden Del af Verdenshandelen, der i Betydning kan maale sig med Kornhandelen.

A. P.

Folketællingen i Danmark den 1ste Februar 1880.

Foreløbig Opgjørelse af Hovedresultaterne af Folketællingen i Danmark d. 1ste Fbr. 1880. Udg. af det statistiske Bureau. Kbhvn. Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri.

Den foreløbige Opgjørelse af Folketællingens Hovedresultater, som Statistisk Bureau i afvigte Majmaaned (hurtigere end efter nogen tidligere Folketælling) har udgivet, angiver et Tal af

1,980,675 Personer

som **Danmarks samlede Befolkning** d. 1. Fbr. d. A. Dette Tal fordeles saaledes:

974,955 Mænd

1,005,720 Kvinder

Tilsammen 1,980,675 Personer

Af dette Tal falde 11,221 paa Færøerne, og 1,969,454 paa det egenlige Danmark.

Tilvæksten siden 1. Fbr. 1870 er 10,35 pCt., eller gennemsnitligt aarligt 0,99 pCt., — en Tilvækstprocent, der er en lille Smule lavere end det foregaaende Tiaars. Kjøbstadbefolkningen er i det sidste Tiaar tiltaget $3\frac{1}{2}$ Gang stærkere end Landbefolkningen, og Kjøbstadbefolkningen er nu rykket frem til at udgjøre 26,1 pCt. af hele Befolkningen (i 1870 23,3 pCt.). Lægges man de sex Handelspladsers Befolkning til Kjøbstædernes, faar man ud, at den danske Bybefolkning udgjør 28,5 pCt., den danske Landbefolkning 71,5 pCt. af den samlede Befolkning (i 1870 henholdsvis 25 og 75 pCt.).

Indbyggertallet i hver Kjøbstad saavel som Tilvæksten i de sidste 10 Aar ses af følgende Oversigt:

Kjøbstæderne.	Folketallet 1880.	Folketallet 1870.	Tilvæksten fra 1870—1880 i pCt.
<i>Hovedstaden København</i>	235,254	181,291	29,8
<i>Provins-Kjøbstæderne:</i>			
Aarhus	24,831	15,025	65,3
Odense	20,804	16,970	22,6
Aalborg	14,152	11,721	20,7
Randers	13,457	11,354	18,5
Horsens	12,652	10,501	20,5
Helsingør	8978	8891	1,0
Fredericia	8275	7186	15,2
Viborg	7653	6422	19,2
Svendborg	7185	6421	11,9
Vejle	7145	6092	17,3
Kolding	7141	5400	32,2
Rønne	6472	5505	17,6
Slagelse	6076	5468	11,1
Roskilde	5895	5221	12,9
Nyborg	5402	4812	12,3
Nakskov	5278	4033	30,9
Næstved	4792	4267	12,3
Nykjøbing paa Falster	4560	3645	25,1
Hjørring	4308	3250	32,6
Thisted	4182	3552	17,7
Korsør	3956	3759	5,2
Ribe	3932	3684	6,7
Varde	3497	2562	36,5
Faaborg	3481	3440	1,2
Holbæk	3265	2931	11,4
Assens	3196	3461	÷ 7,7
Rudkjøbing	3179	2785	14,1
Kallundborg	3167	2673	18,5
Kjøge	3122	3097	0,8
Hillerød	3059	2533	20,8
Frederikshavn	2891	2133	35,5
Nykjøbing paa Morsø	2723	2246	21,2
Vordingborg	2712	2248	20,6
Holstebro	2559	2047	25,0
Skive	2522	2059	22,5
Kjærteminde	2488	2274	9,4
Grenaa	2423	1923	26,0

Kjøbstæderne.	Folketallet 1880.	Folketallet 1870.	Tilvæksten fra 1870—1880 i pCt.
Maribo	2403	2156	11,5
Middelfart	2345	2336	0,4
Hobro	2250	2081	8,1
Ringsted	2127	1869	13,8
Ringkjøbing	2035	1546	31,6
Nexø	1999	1584	26,2
Skagen	1954	1615	21,0
Stege	1931	1960	÷ 1,5
Bogense	1917	1931	÷ 0,7
Skjælskør	1873	1692	10,7
Rødby	1796	1553	15,6
Skanderborg	1793	1707	5,0
Nykjøbing i Sjælland	1737	1548	12,2
Lemvig	1711	1350	26,7
Ærøskjøbing	1578	1583	÷ 0,3
Storeheddinge	1549	1406	10,2
Stubbekjøbing	1510	1322	14,2
Frederikssund	1506	1306	15,3
Sæby	1506	1344	12,1
Nibe	1493	1496	÷ 0,2
Saxkjøbing	1485	1409	5,4
Sorø	1464	1397	4,8
Præste	1460	1413	3,8
Nysted	1438	1336	7,6
Æbeltoft	1315	1239	6,1
Svaneke	1250	1112	12,4
Allinge	1103	800	37,9
Hasle	1080	923	17,0
Aakirkeby	832	745	11,7
Mariager	746	727	2,6
Sandvig	322	222	45,0
<i>Samtlige Provins-Kjøbstæder i det egenlige Danmark. .</i>	280,918	236,299	18,9
<i>Desuden paa Færøerne:</i>			
Thorshavn	984	918	7,2
<i>Tilsammen for Kjøbstæderne med Kjøbenhavn</i>	517,156	418,508	23,6

De sex kjøbstadlignende « Handelspladser » havde følgende Folketal:

	Folketal 1880.	Folketal 1870.	Tilvæksten fra 1870—1880 i pCt.
Frederiksberg	26,510	16,878	57,1
Silkeborg	2931	2338	25,4
Marstal	2746	2755	÷ 0,3
Nørre-Sundby	1757	1609	9,2
Løgstor	1388	1382	0,4
Frederiksværk	879	915	÷ 3,9
Tilsammen	36,211	25,877	39,9

Lægger man til Københavns c. 235,000 Indv., Frederiksbergs 26,500, Sundbyvester og -østers 9924 samt den Del af Uterslevmark, der d. 7. Decbr. 1874 i gejstlig Henseende udskiltes til St. Stefans Sogn, med 2039, faar man et Tal paa omtr. 273,000, der kan betragtes som den danske Hovedstads Indbyggertal.

Befolkningens Tæthed i Danmark er nu: 2833 Mennesker pr. □ Mil. I Øernes Amter (uden København) levede der 3664, i Jyllands Amter 1894 Mennesker paa hver □ Mil. Amtsvis levede der paa hver □ Mil i

Københavns Amt . . .	5517 Msk.	Aarhus Amt . . .	3131 Msk.
Odense — . . .	4013 —	Vejle — . . .	2556 —
Svendborg — . . .	3942 —	Randers — . . .	2359 —
Frederiksborg — . . .	3390 —	Thisted — . . .	2089 —
Præstø — . . .	3336 —	Hjørring — . . .	1965 —
Bornholm — . . .	3327 —	Aalborg — . . .	1829 —
Sorø — . . .	3268 —	Viborg — . . .	1696 —
Maribo — . . .	3181 —	Ribe — . . .	1325 —
Holbæk — . . .	3163 —	Ringkjøbing — . . .	1063 —

Efter Grundloven skal Antallet af Folketingets Medlemmer omtrent være efter Forholdet af 1 Medlem til 16,000 Indb. Men der findes gennemsnitligt i hver af de 102 Folketingskredse omtr. 19,400 Mennesker, eller 21 pCt. flere end efter Grundlovens Forudsætning. Den tidligere tilnærmelsesvis Lig-

hed mellem de enkelte Kredses Indbyggertal er blevet i høj Grad forrykket ved Udviklingens Gang, som har medført, at Befolknings-Tilvæksten fornemlig har vist sig i Byerne, særlig i de større Byer og fremfor alle andre Steder i København og Stadens nærmeste Omegn. Dette fremgaar allerede deraf, at der gjennemsnitlig for hver Folketingskreds findes i:

Kjøbenhavn	26,139 Msk.	Hjørring Amt . .	20,110 Msk.
Kjøbenhavns Amt . .	24,297 —	Thisted — . .	15,998 —
Frederiksborg — . .	16,671 —	Aalborg — . .	19,241 —
Holbæk — . .	18,668 —	Viborg — . .	18,674 —
Sorø — . .	17,495 —	Randers — . .	20,863 —
Præstø — . .	16,861 —	Aarhus — . .	23,481 —
Bornholms — . .	17,682 —	Vejle — . .	19,013 —
Maribo — . .	19,402 —	Ringkjøbing — . .	17,482 —
Odense — . .	18,421 —	Ribe — . .	16,923 —
Svendborg — . .	16,794 —	Færøerne — . .	11,221 —

men det træder tydeligst frem, naar man undersøger de enkelte Valgkredse. Det viser sig nemlig da, at

1 Valgkreds (Kjøbenhavns 5.) har mellem	85,000 og 86,000 Msk.
1 — (Kjøbenhavns Amts 1.) —	53,000 — 54,000 —
1 — (Kjøbenhavns 1.) —	37,000 — 38,000 —
1 — (Aarhus Amts 2.) —	33,000 — 34,000 —
21 Valgkredse have	20,000 — 28,000 —
56 — —	16,000 — 20,000 —
18 — —	12,000 — 16,000 —
3 — (Kjøbenhavns 4., Svendborg Amts 7., og Færøerne) —	11,000 — 12,000 —

Forholdet mellem Kjønne er i hele Kongeriget saaledes: for hver 1000 Mandfolk 1032 Kvinder. Dette Forhold er imidlertid meget forskjelligt i Kjøbstæderne og paa Landet. Der fandtes nemlig i

Kjøbenhavn	for hver 1000 Md.	1121 Kv.
de øvrige Kjøbstæder	— — — —	1059 —
Landkredsene	— — — —	1013 —

Forskjellen mellem Land og By i Henseende til det forholdsvise Antal af Mandkjøn og Kvindekjøn fremtræder endnu tydeligere, naar man, i Stedet for at holde sig til den officielle Kjøbstadbefolkning, til Kjøbstæderne lægger Handelspladserne

(samt Sundbyøster og -vester og Ueterslevmark). Man faar nemlig da følgende Tal:

Kjøbenhavn	for hver 1000 Md.	1128 Kv.
Provinsbyerne	— — — —	1059 —
Landkredsene	— — — —	1008 —
Hele Kongeriget	— — — —	1032 —

Paa Øerne have samtlige Overøvrigheds-Kredse i Overensstemmelse med den almindelige Regel flere Personer af Kvindekjøn end af Mandkjøn, alene med Undtagelse af Landkredsene i gl. Assens Amt, hvor der paa 36,500 Msk. findes 26 flere af Mandkjøn end af Kvindekjøn. I Jylland derimod har Landbefolkningen i ikke færre end 6 af Overøvrigheds-Kredsene, nemlig Aalborg, Viborg, gl. Aarhus, gl. Skanderborg, Vejle og Ribe Amter, flere Personer af Mandkjøn end af Kvindekjøn, og Resultatet bliver endog for hele Jyllands Landbefolkning færrest Kvinder. Medens der paa Landet for hver 1000 Personer af Mandkjøn findes paa Øerne 1026 og, naar Handelspladserne tilligemed de andre Forstæder til Kjøbenhavn fradrages, dog ikke mindre end 1018 af Kvindekjøn, er det tilsvarende Forhold i Jylland 1000 : 999.

Norges Udenrigshandel i 1879.

Norges officielle Statistik udg. i Aaret 1880. C. Nr. 3 a.
Tabeller vedk. Norges Handel i Aaret 1879. Udg. af det statistiske Centralbureau. Kristiania.

For et Aar siden omtalte vi det som noget Usædvanligt, at Norges statistiske Bureau allerede i Junimaaned saa sig i Stand til at udsende Tabelværket vedvørende det foregaaende Aars Udenrigsomsætning*). Men i Aar er Tabelværket endog kommet i Majmaaned, med andre Ord: omtrent et halvt Aar tidligere end det danske Tabelværk kan ventes; vi kunne derfor ikke Andet end gjentage, hvad vi dengang skrev: dette er en mere end almindelig hurtig Expedition, der fortjener Paa-
skjønnelse, — og Efterligning.

Norges udenrigske Handelsomsætning, der i 1878 gik saa betydeligt ned, har i 1879 undergaaet en yderligere dog ikke betydelig Reduktion. Omsætningens Værdi var

	Indførsel	Udførsel	Samlet Udenrigs-Omsætn.
1866—70 (gjennemsnitl.)	100	73	173 Mill. Kr.
1871—75 (gjennemsnitl.)	154	106	260 — —
1871	102	81	183 — —
1872	137	105	242 — —
1873	167	121	288 — —
1874	186	121	307 — —
1875	177	103	280 — —
1876	167	118	285 — —
1877	190	109	299 — —
1878	140	92	232 — —
1879	132	89	221 — —

*) Nationaløk. Tidssk. XIV, 146.

Ved at kaste et Blik paa disse Talrækker, vil man bemærke, at man maa gaa tilbage til 1871 (!) for at finde lavere Værdier for Indførsel og for Udførsel end dem, der beregnedes i 1879! Sker Sammenligningen med 1878, maa det fremhæves, at for Indførselens Vedkommende skyldes Tilbagegangen vel for nogen Del en Nedgang i Priserne, men for den største Del dog en Indskrænkning i Omsættningens kvantitative Omfang. Hvad Udførselen angaar, er derimod Formindskelsen i Værdi i Sammenligning med 1878 udelukkende at tilskrive Prisnedgangen, idet Udførselsværdien, naar den var bleven beregnet efter samme Priser som i 1878, vilde have vist en Fremgang af $2\frac{1}{2}$ Mill. Kr. Men den omtalte Tilbagegang skyldes udelukkende de 3 første Kvartaler af 1879: i Aarets sidste Kvartal var Priserne overhovedet højere end i den tilsvarende Del af 1878.

Om Handelsbalancen indeholder Tabelværkets Indledning Følgende:

«Medens Beregningerne over Handelsbalancen for 1878 viste omtrentlig Ligevægt mellem Indtægter og Udgifter, synes Beregningerne for 1879 at antyde et noget gunstigere Forhold. Tager man alene Hensyn til den egenlige Vareomsætning, vil det vistnok ses, at Indførselens Værdi oversteg Udførselens med ikke mindre end 42 Mill., og hertil maa endnu lægges omtrent 10 Mill. for de Beløb, der medgaa til Statsgjældens Forrentning og de øvrige udenlandske Statsudgifter, tilsammen omkring $4\frac{1}{2}$ Mill., samt til forskellige andre Poster, af hvilke de vigtigste ere: norske Rejsendes Udgifter i Udlandet, Renter af privat Gjæld og Kommunegjæld, Udlændingers Andel i Indtægterne af norske Gruber og andre Ejendomme m. m. Til Dækkelse heraf har man for det første Skibsfartsudbyttet, der i Aarene 1875—78 har givet en gennemsnitlig Bruttoindtægt af noget over 96 Mill. Kroner, af hvilke der antages at være indflydt i Landet nogle og femti Millioner Kroner aarlig. Hvor højt dette Beløb bør ansættes for 1879, kan for Tiden ikke opgives, men har neppe været synderlig mindre end i 1878, da det ansloges til 54 Millioner.

Da man saaledes kan antage, at Vareindførselen og de øvrige ovenomhandlede Udgifter omtrentlig dækkes ved Udførselen og Skibsfarten, skulde Handelsbalancen i 1879 efter disse Beregninger have givet et Overskud svarende til Norges øvrige Indtægter ved den udenlandske Omsætning, der hovedsagelig bestaa i fremmede Fartøjers Udgifter i norske Havne, Udlændingers Rejseudgifter i Norge, samt Renter af udenlandske Værdipapirer, der ejes af norske Borgere, m. m., hvilke Indtægter i tidligere Aargange af Handelsstatistiken have været anslaaede til et samlet Beløb af omkring 5 Mill. Kroner.

Undersøger man nu de vigtigste Omsætninger paa Pengemarkedets Omraade, vil man finde, at Norges Banks Beholdning af Guld samt af udenlandske Deposita i Aaret 1879 er bleven forøget fra 19,215,000 til 26,350,000, altsaa med 7,135,000 Kr. Istedetfor denne store Forøgelse vilde der imidlertid have indtraadt en Formindskelse, dersom ikke Norges Pengemarked havde faaet en betydelig Tilførsel af udenlandsk Kapital ved de Beløb, som i 1879 ere blevene inddragne for Statskassens, Hypothekbankens og Kristiania Kommunes Regning.

I denne Henseende kan oplyses, at af det i 1878 optagne Statslaan inddroges et Restbeløb af 500,000 Lstr., der med Fra- drag af Omkostninger indbragte 8,348,308 Kroner. Af de Beløb, der for Statskassens Regning indestod hos dens udenlandske Kommissionærer, samt af dens Beholdninger af udenlandske Valutaer inddroges 695,500 Kr., idet disse Beløb og Beholdninger i Januar 1880 udgjorde 2,296,000 mod 2,991,500 Kr. til samme Tid 1879. Fremdeles solgtes i Hamburg og Kjøbenhavn norske Hypothekobligationer til et paalydende Beløb af 6,718,400 Kr. og et Nettobeløb af 6,226,645 Kroner. Endelig optog Kristiania Kommune, ligeledes i Hamburg og Kjøbenhavn, et Laan paa 3 Mill. Kr., der indbragte 2,824,000 Kr. Netto. Disse Summer udgjøre ialt 18,094,000 Kroner.

Omvendt er paa ældre udenlandske Statslaan betalt i Af- drag 1,698,760 Kr., ligesom der af amortiserede Hypothekbank- obligationer er bleven udbetalt til Udlandet et Beløb af 796,100 Kr. Lægges hertil de paa Kommunelaan betalte Afdrag, vil det ses, at de samlede Afbetalinger til Udlandet have udgjort noget over

2 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., saa at Nettobeløbet af den fremmede Kapital, der ifølge Ovenstaaende er bleven tilført det norske Pengemarked, kan ansættes til omkring 15 $\frac{1}{2}$ Mill. Kroner. Da nu Norges Banks Beholdning af Guld og udenlandske Valutaer, trods denne store Tilførsel, kun er bleven forøget med noget over 7 Mill., peger dette hen paa en ikke ubetydelig Underbalance i Norges udenrigske Omsætninger, idet de Poster, som her ere medtagne i Beregningerne, vise et Underskud af henvend 8 $\frac{1}{2}$ Mill. Kroner.

Den Forskjel, som efter dette viser sig mellem de handelsstatistiske Beregninger og Omsætningerne paa Pengemarkedet, hidrøre imidlertid efter al Sandsynlighed derfra, at Pengemarkedets Stilling maa sammenholdes ikke med Handelsomsætningen i samme Aar, men i det Aar, der ligger c. 3 Maaneder forud. Da nemlig Konjunkturerne i det den 30te September 1879 udløbne Aar vare meget ugunstige for den norske Udførselshandel og Skibsfart, synes det ikke urimeligt at antage, at Handelsbalancen i nævnte Termin har stillet sig ufordelagtigt, paa samme Tid som Resultatet af de udenrigske Omsætninger i Aaret 1879 snarere tør antages at have givet noget Overskud end det modsatte.»

Ny udenlandsk Literatur.

Prof. Dr. K. Birnbaum: Wichtige Tagesfragen. Vorträge über Parteistandpunkte und Parteibestrebungen auf dem Gebiete der Wirthschaftspolitik. Berlin, 1880. Verlag von Theodor Hoffmann. (324 S.)

Som bekjendt have de tyske Studenter været meget stærkt berørte af Socialismen. Prof. Birnbaum giver Kathedersocialismen Skyld herfor: Kathedersocialisterne havde, som han udtrykker sig, gjort Socialdemokratiet «salonfähig», «og hvad Professoren billiger, kan Studenten ikke anse for Uret.» «I Aarene 1872—74 var der blandt de Studerende, der overhovedet interesserede sig for offentlige Anliggender, i det Mindste efter de i Leipzig gjorte Erfaringer, næsten kun Tale om Kathedersocialisme, og denne beherskede Gemytterne. Efter 1875 var dens Tilhængere blandt de Studerende saagodtsom forsvundne eller dog forstummede; — derimod var der Liv blandt Socialisterne og Nihilisterne, der vilde tiltræde Arven, indtil Agitatoren Most forsøgte at korrigere den store Historiker Mommsen. Fra da af begyndte Studenterverdenen at tabe Smagen for Socialismen, og Attentaterne afsvaledes dem fuldstændigt.» Men inden dette Punkt blev naat, klagede Mange til Prof. B. over, at de manglede tilstrækkelig Sagkundskab og Indsigt til retteligt at kunne dømme i de sociale Spørgsmaal. For at bøde paa denne Mangel begyndte Prof. B. at holde populære Foredrag over vigtigere økonomiske og sociale Sager, og navnlig bestræbte han sig her for at belyse de forskjellige Partistandpunkter paa

en mindre ensidig Maade end den almindelige. Foredragene drøftedes endvidere paa regelmæssige Diskussionsmøder. «Jeg imødekom,» skriver Leipziger-Professoren, «Tilhørernes levende Ønske om at give dem Lejlighed til at udvexle Anskuelser om det Hørte. De dertil bestemte Aftenmøder have vist mig, hvor almindeligt udbredte vildfarende Anskuelser var, og hvor nyttigt det er nøje at lære at kjende, hvad Andre stræbe efter. I de første Aar led disse Sammenkomster derved, at de socialistisk-sindede Herrer, deriblandt nogle Nihilister fra Schweiz, søgte at dominere Forsamlingen. Paa Grund af bedre Dialektik og større Belæsthed lykkedes det dem ogsaa i Begyndelsen. Men i Længden kunde deres Taktik og Viden ikke holde Stand i Studenterkredse. De fandt jævnbyrdige Modstandere og en overbevisende Imødegaaelse, og det i den Grad, at de lidt efter lidt blev borte af sig selv eller forandrede deres Anskuelser. For Tiden har Socialdemokratiet ikke længere Agenter blandt de Studerende.»

Dette til Foredragenes Historie. Jfr. forøvrigt hermed Noten til Anm.s Afhandling om det nationalek. og statist. Universitets-Studium (Nat. Tidsskr. XIII, 236—37).

De 24 Foredrag behandle følgende Emner: Først om økonomiske Partistandpunkter: Merkantilister og Fysiokrater, de franske Socialister, de engelske Nationaløkonomer, de tyske indtil 1873, de socialdemokratiske Arbejderforeninger siden 1864, Fagforeningerne, de Klerikale og Arbejderne, Krisen af 1873 og dens Indflydelse paa Partidannelserne, Kathedersocialisterne, Agrarerne, Haandværkerpartierne, de Kristlig-Sociale, de antisocialistiske Arbejderpartier, de politiske Partiers økonomiske Programmer, de Socialkonservative, Bismarcks Nationaløkonomi. Dernæst de økonomiske Hovedopgaver: Stats- eller Privatejendom, Fælles- eller Enkeltarbejde, Lønningssystemet, Produktionsforeninger, Stats- eller Selvhjælp, Arbejdet og Fabriklovgivning, Frikonkurrence, Beskyttelse, Beskatningen, Statsproduktion, Statsbaner, den lille Industri, Agerbrugets Fremme.

Naar det bemærkes, at der paa hyert enkelt af de 24 Foredrag kun kan falde lidt over en halv Snes Sider, vil man ikke kunne vente nogen udtømmende Behandling. Naar, for Ex-

empel, de fire politiske Partiers, de Tyskkonservative, de Fri-konservatives, de Nationalliberales og Fremskridtspartiets øko-nomiske Programmer omtales paa fjorten Sider, vil det aaben-bart hverken være muligt at meddele Programmerne *in extenso* eller at belyse dem udtømmende. Alligevel er Bogen et vel-komment Bidrag til Literaturen: den er af Interesse for dem, der ville orientere sig i den økonomiske Tidshistorie; den har paa et snævert Rum samlet mange faktiske Op-lysninger om de økonomiske Partistandpunkter, og den indeholder baade i sin Kritik af disse Partistandpunkter og i sin Belysning af de økonomiske Opgaver adskillige gode Be-mærkninger. Bogen, der ikke er offentliggjort af Hensyn til Fagmændenes snævre Kreds, men af Hensyn til det store Publikum, vil kunne være dette en god Vejleder. Om For-fatterens eget Partistandpunkt bemærkes, at det er det liberale.

John Prince-Smith's Gesammelte Schriften. Berlin, F. A. Herbig. 1877—80. Bd. I—III. (429 + 388 + 398 S.).

John Prince-Smith, født i London 1809, drog omtrent tyve Aar gammel til Tyskland, hvor han tilbragte Resten af sit Liv, og hvor han døde i 1874. Han var altsaa ikke blot Eng-lænder af Fødsel, men ogsaa af Opdragelse. I Forening med Faucher, af fransk Herkomst, blev han dog de tyske «Man-chestermænds» Fører. Paa de tyske liberale Økonomer har han aabenbart øvet stor Indflydelse, uagtet han hverken som Forfatter eller som Taler har præsteret noget Betydeligt. Den strengt videnskabelige Virksomhed laa aabenbart ikke for ham, og han har mere helliget sig praktiske reformatoriske Opgaver. Man har undertiden stillet ham og Fr. List op som to Mod-stykker: begge vare hele eller halve Agitatorer, men medens List mere og mere arbejdede sig ind i en Ensidighed, der bragte ham paa Kant med hele Verden, forstod Prince-Smith at tage Hensyn, og har, trods sin Doktrinarisme, i Virkelig-heden været den mere praktiske Mand. Men at Lists Bidrag til Videnskaben ere af en langt mere blivende Værdi, synes dog ikke at kunne benegtes.

Prince-Smiths «Samlede Skrifter» ere altsaa nu udgivne i tre Bind af hans Disciple O. Michaëlis og K. Braun. I det tredje Bind har O. Wolff, udførligt og interessant, skildret hans Liv.

De Afhandlinger, der findes i de foreliggende tre Bind, ere følgende: Først under Titelen «Zur Physiologie des Verkehrs» en Række mindre Tidsskrift-Afhandlinger, nemlig: om Markedet, det saakaldte Arbejderspørgsmaal, Afvæltning, Penge og Banker, Kredit, uindløselige Papirpenge med Tvangskurs. Dernæst en Afhandling om «Staten og Nationalhusholdningen», der udkom i 1873, altsaa kort før hans Død. Fremdeles en Række filosofiske Smaaafhandlinger om Tænkningen; — fire Artikler om Møntspørgsmaalet; — to Artikler om Socialdemokratiet; — en Artikel om Arbejderaktionærer, — en Afhandling om Preussens politiske Fremskridt; — en Afhandling om Handelsfjendskab og Toldbeskyttelse; — en Afhandling om den engelske Tarifreform og dens Følger for Evropa; — nogle Smaaartikler om Slagte- og Maleskat, Differentialtold, Beskyttelsestold, Rentens Frihed, Jordrenten, Næringsloven osv.; — en Afhandling betitlet «Handelsministeren i sex Timer», — samt to Foredrag fra den tyske nationalekonomiske Kongres om Handelsfrihedens Betydning og om Nationalekonomiens Aand og Formaal.

Mange af disse Afhandlinger og Artikler ville, trods det noget efemere Præg de for Størstedelen bære, endnu kunne læses med Interesse og Nytte. De indeholde ofte meget træffende og skarpt pointerede Bemærkninger; men man maa finde sig i, at Forfatteren taler om Frihedens «absolute» Berettigelse og at han staar paa et individualistisk og abstrakt Standpunkt, der er alt andet end moderne. Han taler et Sprog, der i vor «realistiske» Tid ofte lyder noget fremmed.

Det yngste af hans Skrifter er det ovennævnte af 1873: «Der Staat und der Volkshaushalt». Af dette ventede han sig meget: baade Aerkjendelse af sine Tilhængere og Angreb af Pressen. «Saavidt mine Erfaringer række,» skriver imidlertid hans Biograf Dr. O. Wolff, «blev hans Forventninger skuffede: Skriftet gik temmeligt spurlost forbi, da det udkom, Oktober 1873. Den offentlige Mening bevægede sig da endnu altfor

meget i en Retning, der ikke tillod nogen Vurdering af Prince-Smiths økonomisk-politiske Testament. . . . Han hørte ikke til de Førere, i hvis Lod et øjeblikkeligt Udbytte falder; — hans Virksomhed var fortrinsvis en Lærers; han var som en Lærer, hvis aandelige Sød behøver lang Tid for at voxe og modnes, men som endnu bærer Frugter, naar de andre Føreres Gjerninger og Navne maaske allerede ere glemte.» Hvad Dr. Wolff egenlig mener hermed, er uklart, da han dog selv udtrykkeligt fremhæver at faa Agitatorer opleve at se saa mange Resultater af deres Virken som Prince-Smith. Sandheden er ogsaa den: at den Sød, som Prince-Smith saaede, spirede og modnedes forholdsvis hurtigt. Prince-Smith oplevede selv at se Frugten af den, — og det var heldigt for ham, thi Agitatoren kan i Almindelighed ikke godt vente saa længe som Videnskabsmanden. Den Plads «ved Siden af de store Mestre Adam Smith og Bastiat», som Dr. Wolff taler om, maa Prince-Smith renoncere paa.

H. B. Oppenheim: Die Gewerbefreiheit und der Arbeitsvertrag. 2. Aufl. Breslau, Verlag von Wilh. Koebner. (135 S.)

Oppenheim, den nylig afdøde Forfatter, omtaltes ofte som en yderliggaaende «Manchestermænd», formodenlig paa Grund af hans Angreb paa Kathedersocialisterne, — men i Virkeligheden med Urette. Den ovennævnte, populært skrevne, lille Bog viser os ham vel som en Tilhænger af den økonomiske Liberalisme; men vi se tillige, at han var meget moderat, at han forstod Betydningen af den historisk givne Kulturtilstand, den historiske Udvikling, at han følgelig var en Modstander af de manchesterlige absolute Afgjørelser. Bogen søger at orientere Læserne, paa en interessant almenfattelig Maade, med Hensyn til Betydningen af Næringsfriheden for Haandværket, Arbejdskontrakten og Brud paa den, Læringlevæsenet, den tyske Arbejderlovgivning og Fabriklovgivning.

A. Fougereousse: Patrons et ouvriers de Paris. Réformes introduites dans l'organisation du travail par divers chefs d'industrie. Étude présentée au congrès des institutions de prévoyance en juillet. 1878. Paris, A. Chaix & Cie. 1880. (288 S.)

Omtrent 200 Sider af Bogen ere oplagne af en Fremstilling af hvad de parisiske Arbejdsherrer have gjort for at forbedre deres Arbejderes Kaar, ved at give dem Del i Forretningsudbyttet, ved at organisere en Alderdomsforsørgelse, og paa andre Maader. Der omtales omtrent et halvt hundrede parisiske Huse, henhørende til nogle og tyve forskellige Industrigrene. Blandt disse Huse indtager den oftomtalte Leclair'ske Malerforretning naturligvis en fremragende Plads; men mange andre ere ligeledes af Interesse. Forf. meddeler tildels de af Arbejdsherrerne fastsatte Reglementer enten fuldstændigt eller dog i Uddrag. Her haves en betydelig Materialsamling, og for en Del kan Bogen betragtes som et Supplement til Böhmer's: «Gewinnbetheiligung». Det er gode faktiske Bidrag til Arbejdsspørgsmaalets Belysning, som Bogen giver. De kritiske Bemærkninger, Bogens sidste Afsnit indeholde, ere velmente, men ikke af nogen særlig høj Værdi.

F. Passy: Conférence sur l'enseignement élémentaire de l'économie politique. 25 août 1878. Paris. 1879. (31 S.)

Ch. Rabany: L'économie politique dans l'enseignement primaire. Paris. 1879. (21 S.)

Concours ouvert par le conseil général de Seine-et-Oise pour la composition d'un manuel d'économie politique à l'usage des écoles primaires. Rapport du jury. Paris. 1879. (16 S.)

M. Frédéric Passy, den utrættelige Forkæmper for Nationaløkonomien som Undervisningsfag i de lavere saavel som i de højere Skoler, paaviser i ovennævnte Foredrag, der blev holdt under Udstillingen 1878 i Trocadéro-Palais'et, Nødvendigheden for Alle af nationaløkonomiske Kundskaber, samt giver

et Omrids af, hvorledes et Kursus i Nationaløkonomi for de første Begyndere bør være. — M. Ch. Rabany indskærper ligeledes, at ogsaa de laveste og fattigste Klasser bør modtage nationaløkonomisk Undervisning. — Det tredje Skrift indeholder Censuren over 11 Afhandlinger, der søgte at besvare den udstedte Prisopgave: Udarbejdelsen af en nationaløkonomisk Lærebog til Brug ved den første Undervisning.

Alle tre Skrifter ere altsaa Udtryk for Fransk mændenes Bestræbelser for at faa Nationaløkonomien indført selv i den første Undervisning. Allerede have flere «écoles normales primaires», takket være Fr. Passys Bestræbelser, indrømmet Nationaløkonomien en lille Plads; i de højere Skoler læres den derimod i Almindelighed endnu ikke. Der gives nationaløkonomisk Undervisning i «l'Ecole des ponts et chaussées», i «Collège Chaptal», «Ecole Turgot», «l'Ecole de Cluny», forskellige Handelsskoler og tekniske Skoler (men ikke i l'Ecole polytechnique). Ifjor indførtes Nationaløkonomien som obligatorisk Fag for Juristerne («facultés de droit»).

Ivar Blå: Sista Krisen. Interiörer och Exteriörer. Stockholm, Utgifvarens förlag. 1880. (223 S.)

Denne Bog indeholder bl. A. Oplysninger om: Katastroferne i Sverig siden 1878, Petréernes Fald, Asp, Berger & Co., N. M. Höglund, Godenius & Co., Guillemot & Weylandt, Isaac Hirsch, «Panikungen», Göteborgs Handelskompagni, Rosendahl Fabrikers Aktieselskab, D. O. Francke, Rigsdagens Stilling til de forskellige Jernbaneforetagender m. m., Motala mekaniske Værksted, Vadstenabanken etc. etc. — Forf. erklærer i Forordet, at det ikke har været hans Hensigt at skrive «behageligt»: han har kun «villet sige Enhver Sandheden», — og Sandheden er jo meget ofte ubehagelig. — Hr. «Ivar Blå» er en Pseudonym.

A. P.

Smaa Meddelelser.

Hvad er London? De londonske kommunale Forhold ere, som bekendt, temmelig forviklede. For ét Forvaltningsomraade gjælde disse Grænser, for andre ganske andre. Gjentagende Gange er Lovgivningen skredet ind, naar de Misligheder, der kunne følge med de forskellige kommunale og private Interessers Sammenviklethed, blev for grelle. Nu tales der atter om, at nogle af de hidtil bestaaende Privilegier ere blevne saa ubekvemme, at man venter af det ny Ministerium, at det vil sørge for deres Fjernelse. Saaledes som Forholdene endnu ere, er «London» langt fra at være et fast Begreb.

En egentlig Kommunalautoritet i den gamle traditionelle Forstand har London kun for *the City of London*; ingen anden Del af den britiske Hovedstad har Rettigheder som *Municipal Borough*. Men City er kun 668 Acres stor, og havde d. 3. April 1871 i sine 9305 Huse kun 74,897 Beboere. City er en af de 19 gamle engelske Byer, der for sig udgjorde et Grevskab, men er paa Grund af sin Beliggenhed allerede i lang Tid bleven regnet som hørende til Middlesex. I flere Forhold, f. Ex. Beskatningsforhold, indtager City en selvstændig Stilling; i andre hører det sammen med de omliggende Sogne.

Tidligt (nemlig allerede 1592 eller 1603) begyndte man i statistiske Øjemed at tænke sig London som et udover City-Grænserne rækkende Hele. Kirkesogns-Skriverne sluttede sig sammen for at offentliggjøre ugenlige Dødelister, oprindeligt for at konstatere Pestens Ødelæggelser. Allerede i det 17. Aar-

hundrede toges Southwark og Lambeth paa den høje Themsbred med, og efterhaanden er dette London voxet i en uhyre Grad. Folketællingernes London omfatter 75,362 Acres (næsten $5\frac{3}{4}$ g. □ Mil), og havde ved den sidste Folketælling d. 3. April 1871 en Befolkning paa 3,254,260 Personer.

De 30 londonske Fattigdistrikter omfatte 75,541 Acres med 3,266,106 Beboere. — Den Del af Hovedstaden, der forvaltes af the Metropolitan Board of Works, er 75,490 Acres stor med 3,266,987 Indb. — De londonske Skole-distrikter falde omtrent sammen hermed, men ere inddelte paa en ganske anden Maade. — I Parlamentet har Hovedstaden 22 Repræsentanter, hvoraf City stiller 4, medens ni andre Valgnækker (Tower Hamlets, Hackney, Finbury, Marylebone, Westminster, Chelsea, Lambeth, Southwark og Greenwich) hver stille 2; men 9494 Personer, der ikke bo i det, som man ellers forstaaer ved London, vælge sammen med Hovedstaden, medens paa den anden Side 241,688 Londonere ikke have Valgret i Byen, men repræsenteres ved Parlamentsmedlemmer fra Grevskaberne Middlesex, Surrey og Kent. — De londonske Domstole række langt udover det egenlige London, og omfatte 268,419 Acres med 3,657,078 Beboere. — Ogsaa det londonske Postvæsen rækker vidt i territorial Henseende; den Befolkning, det har at gjøre med, er 3,536,129 Mennesker talrig. — Mest udstrakt af alle er dog det londonske Politidistrikt: det londonske Politi strækker sine Arme ud over ikke mindre end 441,587 Acres (næsten $32\frac{1}{2}$ □ Mil), der ved den sidste Folketælling for ni Aar siden havde 3,885,641 Beboere. Og i de forløbne ni Aar er Befolkningen som bekjendt steget meget betydeligt.

Det fremgaar af denne Oversigt, at man ved finere Distinktioner ikke kan nøjes med at nævne «London» slet og ret, men hellere maa angive om det er Politi-, Post-, Parlaments-, Skole-, Fattig-London'et eller et andet London, man tænker paa. Forskjellighederne ere saa store, at man ikke uden Videre kan sætte det ene for det andet.

Engels «Statist. Corresp.», af hvilke det Foregaaende er

taget, tilføjer, at det preussiske statistiske Bureaus Tidsskrift vil give en nøjere Fremstilling af disse Forskelligheder.

Papir, Bøger og Aviser i England. For ikke stort mere end hundrede Aar siden udkom der i en blomstrende engelsk Provinsby, knap 25 Mil fra London, en politisk Avis, hvis Redaktør havde for Skik, naar Posten, hvad dengang hyppigt skete, udeblev nogle Dage, at fylde sit Blads Spalter med Optryk af første Mosebog. Naar saa Posten endelig kom med Efterretninger om Frederik den Stores Krige eller om Kejser Josef II.s Tronbestigelse, blev Fortællingerne fra Kanaans Land foreløbigt standsede, — indtil en ny Afbrydelse i Postgangen atter tvang Redaktøren til at ty til Bibelen igen, og til at lade Dagspolitiken hvile. Nu, i vor Tid, er Journalistiken en af Englands mest blomstrende Industrier, der beskæftiger Hundredetusinder af Hænder og Millioner af Aander, ligesaa Ministerpalaiset i Downing Street ned til Værkstedet, — en Industri, der ikke taaler Standsning i Arbejdet, men forlanger, at Telegrafens skal bringe Efterretning om Begivenhederne i samme Øjeblik, de indtræffe. — Et Exempel paa, hvad de engelske Trykkerier ere i Stand til at præstere, er følgende: I 1876 offentliggjorde «Times» et journalistisk Tilbageblik paa de foregaaende 25 Aar i et 600 Sider tykt lille Bind. Dette tæt trykte Værk sattes af to Sættere i 10 Dage ved Hjælp af Sættemaskiner! daglig satte hver Sætter altsaa omtrent 1000 Linjer à 40 n! Den «Walterpresse», der benyttedes ved Trykningen leverede 12,000 færdige Ark i Timen!

Der udkommer for Tiden i Storbritannien henved 1800 periodiske Tidsskrifter, hvoraf 460 i Hovedstaden, 960 i de engelske Provinser, 50 i Wales, 164 i Skotland, 142 i Irland og 20 paa de mindre Øer. Der udkommer over 1000 Ugeblade, hvoraf de fleste (670) forsendes om Lørdagen. Ifølge en Opgivelse i «the Press Directory» tilhøre 515 Blade og Tidsskrifter den saakaldte liberale Partiretning, 296 den konservative, 67 den liberal-konservative, medens 905 (især Fagblade) anses for fuldstændigt neutrale. 95 Organer ere helligede specielle Industri- og Handelsbrancher, 89 ere helligede Ungdommen, 58

Maadeholdsbevægelsen («the temperance cause»), og 46 bevæge sig paa udelukkende religiøse Omraader. 2 Tidsskrifter agitere imod Tobaksrygning, — og 3 modtage Bidrag fra Patienter i Sindssygeanstalter.

Avisernes Navne synes ikke at vidne om megen Opfindsomhed: der findes 136 «Gazettes» og ligesaa mange «News», 135 «Advertisers», 128 «Times», 122 «Journals», 111 «Chronicles», 93 «Heralds», 71 «Express», 49 «Observers», 33 «Telegraphs» og ligesaa mange «Standards», — bestandig med Tilføjelse af vedkommende Stednavn.

I London gaar der fra Kl. 9 Morgen til Kl. 9 Aften ikke en Time uden ny Avis-Udgaver, der bringe mer eller mindre vigtige «nyeste Efterretninger» fra alle Verdenshjørner om Krig og Fred, Børsen, Rigsdagsforhandlinger, Skibsefterretninger, Arbejderforhold etc., og som sjældent ganske mangle Originalartikler. Man maa indrømme den engelske Publicistik, at den staar over ethvert andet Lands, og at den har gjort ikke blot den videste men ogsaa den viseste Brug af Pressefriheden. Offenligheden er altid Sandheden gavnlig, og i de alvorlige Blade behandles de offentlige Anliggender — omend fra forskellige Standpunkter — dog i Almindelighed saaledes, at der kastes Lys paa dem.

Til de ældste periodiske Blade, der endnu bestaa, høre følgende: London Gazette (stiftet 1665), Worcester Journal (stiftet 1690), Edinburgh Gazette (ligeledes af 1690), Stamford Mercury (1695), Course of the Exchange (1697), Lloyd's List (1726), Morning Post, London, (1772), Times (1778), Morning Advertiser (1794).

Bogproduktionen stiger med hvert Aar. Der udkom i

1875	4854	Værker (ny og nyoplagte)		
1876	4888	—	—	—
1877	5095	—	—	—
1878	5314	—	—	—

I Spidsen for denne Produktion staar, naar man blot ser paa Kvantiteten, den theologiske. Den største Udbredelse har, efter hvad der siges i Boghandlerkredse, næst Bibelen, Bunyans «Pilgrim's Progress» samt et andet Skrift af religiøst Indhold, «the

Christian Year». De rige Midler, hvorover de store Missions-selskaber raade, synes ikke at have været uden Indflydelse paa den theologiske Masseproduktion.

Bogudførselen fra England har i den sidste halve Snes Aar haft en Værdi, der bevæger sig mellem 600,000 £ og henved 1 Mill. £ (henved 18 Mill. Kr.). Den største Afsætning finde de engelske Bøger i Amerika, Avstralien og Kaplandet.

Der findes for Tiden 3260 Trykkerier i England, 260 i Skotland og 230 i Irland, i hvilke en 60,000 Arbejdere have Beskæftigelse. Kvindelig Arbejdskraft anvendes endnu kun forholdsvis lidet. I London findes dog et Sætter, der kun benytter Kvinder, og flere Forretninger i Glasgow og Edinburgh benytte kvindelige Sættere. — Trykkemaskiner, navnlig Cylinder-maskiner, ere naturligvis efterhaanden komne i Brug i stort Omfang; men i de mindre Forretninger benyttes dog ogsaa en stor Mængde Haandpresser.

Opfindelsen af Kludepapiret er ikke meget ældre end Bogtrykkerkunsten, og har paa en vis Maade banet Vejen for den. Uden Papirmøller vilde ikke engang Guttensbergs Opfindelse have fremmet Menneskehedens intellektuelle Udvikling i nogen høj Grad. Det er ikke bekjendt, hvem og hvilket Folk man egentlig har at takke for den Opfindelse, der gik ud paa at lave Skrive- og Trykkemateriale af Plantestoffer. For mere end 600 Aar før Kristi Fødsel var et Plantepapir i Brug i Japan, hvortil det formodenlig var kommet fra Kina. I det 11. og 12. Aarhundrede fabrikerede man i Evropa Bomuldspapir, og først i det 14. Aarhundrede vandt Papir af Linned-Klude Indgang. Bomuldspapir er uden Tvivl en kinesisk Opfindelse, medens det er rimeligt, at Kludepapir først blev fabrikeret i Evropa. Paa det kejserlige Bibliothek i Wien findes det ældste Dokument skrevet paa Kludepapir: et Mandat fra Kejser Frederik II, dateret Aar 1243, angaaende en Strid om en Klosterejendom. — Man antager, at Mavrerne bragte Fabrikationen af Bomuldspapir til Spanien, og at den derfra fandt Indgang i Frankrig. Efter forskellige Papirlevninger fra det 12. Aarhundrede at dømme har man allerede dengang forsøgt at blande Bomulden med Hør-Klude, hvilket senere har ført til Fabrikationen af rent Linned-Klude-

papir. En stor Papirmølle af denne Art oprettedes 1390 i Nürnberg. En Tysker ved Navn Spielmann indførte denne Opfindelse i England, hvor denne Industri dog var længe om at slaa Rod; endnu i det 17. Aarhundrede blev næsten hele det britiske Papirforbrug dækket ved Opkøb i Frankrig, Holland, Tyskland og Genua, hvor Papirfabrikationen allerede havde naaet en vis Blomstring. Men Indvandringen af hollandske og franske Religionsflygtninge var ogsaa denne Industrigren gunstig. Henri de Portal, en Albingenser, oprettede i Lavenstoke i Hampshire en Papirfabrik, der forstod at levere et saa udmærket Produkt, at Fabrikationen af det engelske Banknotepapir blev overdraget den, — et Monopol, som den endnu bestaaende Forretning er vedbleven at være i Besiddelse af.

Der bestaar for Tiden 3 à 400 Papirmøller i Storbritannien, som beskæftige omtrent 18,000 Arbejdere, Halvdelen mandlige, Halvdelen kvindelige. Papirforbruget er i England overordenligt stort og er i bestandig Tiltagen; men Produktionen levner dog i Almindelighed et Overskud til Udførsel. Der indføres imidlertid ogsaa betydelige Kvantiteter. I Treserne og Halvfjerdserne er der aarligt blevet indført mellem 116,000 og 260,000 Ctnr. Papir, til en Værdi, i 1878, af 637,000 £; men Udførselen løb op til 133,000 à 350,000 Ctnr. Papir, og dette sidste Kvantum havde (i 1878) en Værdi af 925,000 £ (omtr. 17 Mill. Kroner).
(Af K. v. Scherzer: Weltindustrien.)

Nekrolog. Hippolyte Passy er død d. 2. Juni i Paris, 86 Aar gammel. Han var en af den parisiske nationalekonomiske Forenings Stiftere, og en af dens Præsidenter siden 1845. I Trediveerne og 1848—49 havde han været Handels- og Finansminister. Flere statsøkonomiske Arbejder fra hans Haand have nydt megen Anseelse.

Bibliografi.

- A. Montgredien, frihandeln och Englands kommercielle förhållanden. Stockholm. (128 S.)
- Adams, Taxation of Railroads and Railroad Securities. 50 S. New-York. 1 sh. 6
- Amos, S., Political and Legal Remedies for War. 364 S. Cassell. 5 sh.
- Anthony, Charles, Popular Sovereignty: Being some Thoughts on Democratic Reform. 210 S. Longmans. 7 sh. 6
- Anthony, Charles, Social and Political Dependence of Women. 5th ed. Longmans. 3 sh. 6
- Andrew, J. A., Errors of Prohibition: Argument delivered in Representatives' Hall, Boston. 10th ed. 142 S. Boston. 2 sh. 6
- Atkinson, E., Our National Domain: Graphical Presentation of the Comparative Areas of the States and Territories of U. S. and Countries of Europe, and Principal Crops of U. S. 2nd ed. Folded sheet. Boston. 2 sh. 6
- Barometer of the Stock Exchange, 1880. 4to. Collingridge. 1 sh.
- Del Mar, A., A History of the Precious Metals, from the Earliest Times to the Present. 382 S. Bell and Sons. 10 sh. 6
- Needham, Mrs. G. C., Woman's Ministry. 142 S. Chicago. 4 sh.
- Palgrave, R. H. Inglis, Bank Rate in England, France, and Germany, 1844—78. With remarks on the Causes which Influence the Rate of Interest Charged; and an Analysis of the Accounts of the Bank of England. S. xii.—145. E. Wilson. 10 sh. 6
- Yonge, Charlotte M. Womankind. 3rd ed. W. Smith. 7 sh. 6
- Neurath, Dr. Wilh., volkswirtschaftliche u. socialphilosophische Essays. (522 S.) Wien, Faesy & Frick. 8 M.

